פני משה על תלמוד ירושלמי ברכות

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי ברכות

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-ברכות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 18
הלכה ג 20
הלכה ד 21
הלכה ה 21
הלכה ו 27
פרק ב 29
הלכה א 29
הלכה ב 33
הלכה ג 33
הלכה ד 38
הלכה ה 44
הלכה ו 46
הלכה ז 47
הלכה ח 49
הלכה ט 51
פרק ג 53
הלכה א 53
הלכה ב 59
הלכה ג 60
הלכה ד 63
הלכה ה 66
הלכה ו 70
פרק ד 72
הלכה א 72
הלכה ב 80
הלכה ג 80
הלכה ד 83
הלכה ה 85
הלכה ו 86
פרק ה 89
הלכה א 89
הלכה ב 92
הלכה ג 97
הלכה ד 99
הלכה ה 100
פרק ו 101
הלכה א 101
הלכה ב 108
הלכה ג 110
הלכה ד 110
הלכה ה 112
הלכה ו 115
הלכה ז 119
הלכה ח 119
פרק ז 120
הלכה א 120
הלכה ב 128
הלכה ג 131
הלכה ד 133
הלכה ה 134
פרק ח 136
הלכה א 136
הלכה ב 140
הלכה ג 144
הלכה ד 146
הלכה ה 147
הלכה ו 148
הלכה ז 150
הלכה ח 150
פרק ט 151

הלכה א 151
הלכה ב 155
הלכה ג 159
הלכה ד 161
הלכה ה 162

פרק א

הלכה א

מתני' **מאימתי קורין את שמע בערבין**. תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך וה"ק זמן קריאת שמע דשכיבה אימת:

משעה שהכהנים נכנסין לוכל בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו אין יכולין לאכול בתרומה עד שיעריב שמשן והיינו עד צאת הכוכבים והא דלא קתני משעת צאת הכוכבים מילתא אגב אורחיה קמ"ל שאם נטמאו הכהנים בטומאה שטהרתן תלויה בקרבן כגון זב ומצורע אין כפרתן מעכבן מלאכול בתרומה דכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ומוקמינן בפ' הערל דהאי קרא בתרומה איירי ודרשינן ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. ואע"ג דתנינן להא בהדיא בפ' י"ד דנגעים העריב שמשו אוכל בתרומה אורחיה דהתנא לאשמעינן בקצרה אף למאי שמפורש במקום אחר:

עד סוף האשמורת הראשונה. זהו שליש הראשון של לילה שהלילה נחלקת לשלשה משמרות ומכאן ואילך לא מיקרי תו זמן ק"ש דשכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי צאת הכוכבים נמי לא דאכתי יממא הוא ולאו זמן שכיבה:

עד שיעלה עמוד השחר. דכל הלילה מיקרי זמן שכיבה והלכה כר"ג לפי שלדינא גם חכמים מודו ליה ולא אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק את האדם מן העבירה שדלקמן. ומיהו לכתחילה משהגיע עונת קריאת שמע של ערבית אסור לאדם לסעוד וכל שכן לישן עד שיקרא קריאת שמע ויתפלל:

מעשה ובאו בניו מבית המשתה. בני רבן גמליאל שמעינהו לרבנן דאמרי עד חצות וה"ק ליה הא דאמרי רבנן עד חצות דוקא קאמרי ותו לא ופליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים או דילמא רבנן כוותך סבירא להו והא דאמרי עד חצות לסייג הוא דקאמרי ואמר להו אין רבנן כוותי ס"ל ומשום סייג הוא דקאמרי וחייבים אתם לקרות:

ולא זו בלבד. כולא מילתא דר"ג היא דאמר לבניו:

הקטר חלבים. של כל הקרבנות:

ואיברים. של עולת תמיד של בין הערבים והוא הדין לכל אברי העולה שנזרק דמן ביום:

מצותן. להעלות כל הלילה דכתיב היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר:

וכל הנאכלין ליום אחד. כגון תודה וחטאת ואשם וכיוצא בהן שהן נאכלין ליום ולילה זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא המביא לידי נותר:

אם כן למה אמרו חכמים. בכל אלו עד חצות:
כדי להרחיק את האדם מן העבירה. שלא יבא לאכלן אחר שיעלה עמוד השחר ויתחייב כרת וכן להקטיר החלבים אחר כך והן כבר נפסלו בלינה אם היו למטה מן המזבח לאפוקי אם היו על המזבח אין לינה מועלת בראש המזבח לחד מאן דאמר בפרק ט' דזבחים וכן בקריאת שמע שלא יאמר עדיין יש לי שהות לקרות ובתוך כך תעבור עונתה:
גמ' **אנן תנינן**. במתני' משעה שהכהנים וכו' סתמא וליכא תנא במתני' דפליג עלה בהתחלת זמנה:
תני ר' חייא. בתוספתא ריש מכלתין דאיכא דפליגי בהא דגרסינן שם מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פיתן בערבי שבתות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צאת הכוכבים:
ותני עלה קרובים דבריהם להיות שוין. אף על גב דלאו חד שיעורא ממש הוא מכל מקום קרובין דבריהן להיות שוין דזמן דבני אדם בערבי שבתות אינו כל כך רחוק מזמן דכהנים מותרין לאכול בתרומתן:
איתא חמי. ומתמה הש"ס עלה בא וראה מאי האי דקאמר הא משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן יממא הוא ועם כוכביא הוא כלומר מיד אחר סוף היום ועם צאת הכוכבים שהוא התחלת הלילה ואלו משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן. בלילי שבת מאוחר הרבה הוא דכבר שעה ותרתי בלילא הוא והיכי את אמר קרובין דבריהן להיות שוין:
תיפתר. הא דקאמר משעה שבני אדם נכנסין לאו בכל בני אדם קאמר אלא דאיכא אינשי דאכלי בהאי שעתא כגון באילין כופרניא דקיקייא. באלו בני כפרים הקטנים שאין להם מלאכה כל כך ויש להן פנאי להכין סעודתן מבעוד יום:
דאורחיהן מסתלקא עד דהוא יממא. כלומר שדרכן להסתלק ממלאכתן בעוד היום גדול וזמן התחלת סעודה שלהם מקודם הוא:
דצדי לון מיקמי חיותא. לפי שכבר מוכן להם מקודם צרכי מזון הסעודה וממהרין לאכול ובסוף היום יכולין ליכנס לסעודתן בלילי שבת:
קודם לכן. קודם צה"כ:
אם כן למה קורין אותה בבהכ"נ. בעוד שהוא יום:
מתוך דבר של תורה. ולא לצאת ידי חובת ק"ש והלכך כשיגיע זמן ק"ש צריך לחזור לקרותה לצאת ידי חובתו:

צריך לברך. לפי שברכת המזון מן התורה כדכתיב ואכלת וגו' וכלומר בהא פשיטא לן דאפי' מספק צריך שיברך:
ספק התפלל. וכן בספק התפלל או לא פשיטא לן לאידך גיסא שאל יתפלל מספק מכיון דתפלה מדרבנן היא:
ודלא כר' יוחנן וכו'. וטעמיה לפי שאין תפלה מפסדת ולדידיה אם ספק הוא לו צריך שיתפלל שהרי אינו מפסיד בזה:
ספק קרא ספק לא קרא. אלא הא דקמיבעיא לן אם הספק הוא בק"ש אם קרא או לא מהו שיקרא מספק מי נימא הואיל וק"ש מדאורייתא דינה כברכת המזון או דילמא מכיון שיכול לצאת י"ח בפסוק ראשון לבד אינו צריך לחזור ולקרות כולה מספק:
נשמעינה מן הדא. ברייתא דלעיל:
וקודם לכן לאו ספק הוא. כלומר וכי ספק לאו בכלל קודם לכן ג"כ הוא שהרי אם קרא בין השמשות נמי קודם לכן הוא וזהו ספק מיקרי דמספקא לן אם יום הוא ולא יצא או לילה הוא ויצא ואפ"ה את אמר דצריך לחזור ולקרותה בזמנ' דהא לא יצא ידי חובתו קתני וא"כ הדא אמרה דה"ה ספק קרא ספק לא קרא דצריך לקרות:
סימן לדבר וכו'. כמו גופה הא דתנינן בתוספתא דלעיל ומסיים שם ואע"פ שאין ראיה לדבר וכו' משום דקרא לאו לענין ק"ש משתעי:
והכתיב עד צאת הכוכבים ולא מיעוט כוכבים שנים. בתמיה כלומר והלא מיעוט כוכבים אינו אלא שנים וקרי להו לילה והיכי קאמרת דשנים ספק:
קדמייא לא מתחשב. הכוכב הראשון שהוא ודאי יום לא קחשיב ליה ועד צאת הכוכבים דקאמר אשנים האחרונים הוא דקאי:
אין תימר שנים ספק. א"כ ממתה איכא למיבעי בראה ב' כוכבים בע"ש והתרו בו מספק אל תעשה מלאכה שמא לילה הוא ועשה מלאכה ושוב ראה ב' כוכבים במ"ש והתרו בו מספק שמא יום הוא ועשה מלאכה מהו אם כהתראת ספק הואי או לא:
מה נפשך. כלומר דהש"ס פשיט ליה דלאו כהתראת ספק מחשבינן לה דאם הראשונים יום הן וכו' וממ"נ חייב הוא או על המלאכה שעשה בע"ש או על שעשה במ"ש וכגון שעשה מלאכה כל בין השמשות בשתיהן:
ראה שני כוכבים בע"ש. זו בעיא אחריתא ובדרך את"ל מתפרשא דאת"ל בהאי קדמיתא מתחייב ממ"נ מכיון דבכל חדא וחדא שיעור מלאכה הוא דעביד ואם זה יום וכו' מיהו לענין צירוף קמבעיא לן אם בבין השמשו' של ע"ש קצר כחצי גרוגרת וחזר וקצר באותו העלם בשחרית בשבת כחצי גרוגרת וחזר וקצר כחצי גרוגרת באותו העלם במ"ש מהו

מי אמרינן מכיון דבכל בין השמשות לא עשה אלא כחצי שיעור לא מצרפינן חצי גרוגרת של שחרית בהדי כל חדא מינייהו דזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא דכי מצרפת לה בהדי חצי גרוגרת של ע"ש אמרינן שמא יום הוא ואי מצרפת לה בהדי של מ"ש אמרינן שמא לילה הוא או דילמא דהואיל ומ"מ איכא שיעור חיובא הכא בצירוף דממ"נ או בהאי מצטרף או בהאי מצטרף מיחייב הוא:

מה נפשך וכו'. כלומר דהדר פשיט ליה דאוף הכא מיחייב ממ"נ דאם זה יום וכו' וא"כ לעולם איכא צירופא לחיובא וכגון דעשה בשתיהן בתחילת בין השמשות או בסופו דהכא לא שייך לומר שעשה כל בין השמשות:

הדא דתימר. והא דמשערינן בהכוכבים כדאמר לעיל דוקא באילין כוכבים שאין דרכן להתראות ביום אבל באלו שדרכן להיות נראין ביום לא משערין בהון כלל:

ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין וכו'. כלומר דר' יוסי בר בון בא להוסיף ולפרש דלא תימא דג' כוכבים דמחשבינן לילה בהדי כוכב הראשון הוא דהא ליתא שהרי כוכב א' ודאי יום הוא ואנן לא משערינן באלו הכוכבים שדרכן להיות נראין ביום והלכך קאמר דבלבד שיהו נראין ג' כוכבי' חוץ מן הדא כוכבתא קדמייתא שאינו מן החשבון של הג' כוכבים דמחשבינן להו לילה:

ולית ליה ספק. בתמיה והא אנן תנן ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אלמא דלכ"ע איכא בין השמשות שהוא ספק ומ"ט לא קחשיב ליה:

ומשני אית ליה ספק. ובהא הוא דפליג אתנא דבריית' דלעיל דקחשיב שנים לספק ואלו לדידיה לא מיחשב ספק אלא בין כוכב ראשון לבין כוכב שני:

כל זמן שפני מזרח מאדימות. כשהחמה שוקעת במערב זהרורי חמה מאדימין את המזרח:

הכסיפו. השחירו אבל לא לגמרי שעדיין גובהה של כיפת הרקיע לא הושחרה זהו בין השמשות:

השחירו. שניהם שנעשה העליון של הכיפה שוה לתחתון של הכיפה הסמוכה להארץ זהו לילה:

הלבנה בתקופתה. כשהלבנה באמצע החדש וזהו תקופתה שאז דרכה לעלות בתחילת הלילה:

התחיל גלגל חמה לשקע. מתחילת השקיעה כבר נקרא בין השמשות ואז הוא גם כן התחלת גלגל לבנה לעלות:

ר' חנינא. פליג וס"ל שסוף השקיעה של החמה הוא בין השמשות וזהו התחלת גלגל לבנה לעלות ולהזריח:

ותני שמואל כן. כר' חנינה שאין הלבנה זורחת ממש אלא בשעה שהחמה שוקעת לגמרי וכן לא שוקעת בשחרית בשעה שכבר החמה זורחת אלא מקודם לזה:

אדם עומד בראש הר הכרמל. שהוא על שפת הים ושם החמה נראית ביותר סמוך לשקיעתה. חזקה ביום טבל. מפני שיש שהות מתחילת שקיעה בכדי שירד ויטבול ויעלה ועדיין יום הוא ועלה לו הערב שמש דר' חנינא לטעמיה דאמר מסוף השקיעה זהו בין השמשות אבל מקודם לכן יממא הוי:

הדא דתימר בההוא דאזיל ליה בקפונדרא. לא אמרן אלא אם ירד והלך לו בדרך הקצרה שיש שם:

ברם. אבל אם הולך הוא בחיסרטא זהו דרך הרבים הכבושה לכל:

לא בדא. לא בזה אמרו חזקה ביום טבל לפי ששוהא הרבה בסיבוב הליכה דרך האיסרטא:

נחלקה הטיפה לכאן ולכאן. כלומר אם הטיפה נתונה היא על חודה של סייף ודאי שאינה עומדת שם אלא נחלקת לכאן ולכאן וכשיעור הזה הוא בין השמשות ולהכי קאמר טיפה של דם שהדם יותר עב מן המים וטיפה של מים אינה עומדת כלל על החוד כזה ואין כאן שיעור וכהרף עין לא ס"ל לר' תנחומא ודעת ר' יוסי בברייתא דלקמן היא:

משתשקע החמה. מסוף השקיעה:

כהרף עין. כשיעור קריצת העין ברפיון:

לא מסתברא סוף חצי מיל דר' נחמיה כהרף עין דר' יוסי. כלומר ודאי לא מסתברא לפרש בענין אחר אלא לומר דשלים בין השמשות דר' נחמיה והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי דהא מדקאמר אי אפשר לעמוד עליו משמע שבהרף העין שהלילה נכנס היום יוצא וכל מקמי הכי יממא הוי וא"כ כל בין השמשות דר' נחמיה כשר הוא לטבילה אליבא דר' יוסי דאכתי איכא הערב שמש:

אלא כל הרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא. אליבא דר' יוסי ובהא פליגי דר' נחמיה דקאמר כדי שיהלך אדם חצי מיל הוא בין השמשות וא"כ כל שיעורא דידיה איכא לספוקי או כולו יום או כולו לילה או חציו יום וחציו לילה ואלו לר' יוסי כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל יש להסתפק וא"כ הרף עין הראשון שהוא אחר שתשקע החמה זהו ג"כ נקרא בין השמשות והא דקאמר כל הרף עין וכו' לאו דוקא אלא דהכוונה שאף הרף עין הראשון ג"כ בכלל וא"א לעמוד עליו:

קשייתה קומי דר' חזקיה כדתנינן תמן וכו'. בעוד ששנינו במס' זבים המתני' דלקמיה הקשיתי לדבריו במה דמפרש אליבא דר' יוסי ולא מסיק הקושיא עד לבתר הכי קשתה על דעתך וכו' כדלקמן:

ראה אחת. חסר כאן בהעתקה וה"ג כמו שהיא שנויה בסוף פ"ק דזבים ראה אחת היום ואחת בין השמשות אחת בין השמשות ואחת למחר אם ידוע שמקצת וכו' דין הזב הוא שמיטמא בראיות ובימים אם ראה שלש ראיות ביום אחד או שלשה ראיות בשני ימים או בג' ימים ובלבד שיהו רצופין שלא יפסיק ביום טהור בין הראיות בכל אלו טמא וחייב בקרבן ואם ראה שתי ראיות פטור מן הקרבן אבל טמא טומאת זיבה וזה שראה ראייה אחת היום ואי' בין השמשות או א' בין השמשות וא' למחר אם ידוע שמקצת הראייה מהיום שראה קצת הראייה בסוף היום וקצתה בתחילת הלילה של מחר אע"פ שלא היה ביניהם כדי טבילה וסיפוג שהיא השיעור לחלק ראייה אחת לשתי ראיות אפי' הכי נחשבים כשתי ראיות מפני שהימים חולקין והלכך ודאי לטומאה ולקרבן דיש כאן שלש ראיות דאותה של בין השמשות נחלקת לשתים כיון שיש בה משני ימים:

ואם ספק. דשמא כולה מן היום או כולה מן הלילה:

ודאי לטומאה. דמה נפשך איכא שתים:

וספק לקרבן. דמספקא לן שמא שתים שמא שלש דאי כולה מן היום או כולה מן הלילה שתים ואי מקצתה ביום ומקצתה בלילה שלש:

ר' חייה בר יוסף וכו'. כל זה הוא מדברי ר' מנא שהקשה לר' חזקיה כששנו זה הדין כדמסיק לקמן. וכלומר ובעא ר' חייא בר יוסף לפני ר' יוחנן מאן. תנא ראייה נחלקת לשנים כלומר שראיית בין השמשות תחשב כשתי ראיות:

ר' יוסי אמר לה. והשיב ר' יוחנן ר' יוסי היא דכך שנינו בתוספתא פרק קמא דזבים ראה אחת מרובה כשתים יש מתחילתה ועד סופה כדי טבילה וסיפוג יש בידו שתי ראיות ואם לאו אין בידו אלא אחת ר' יוסי אומר אין בידו אלא אחת ומודה רי יוסי שאם ראה אחת בין השמשות אע"פ שאין בה כדי טבילה וסיפוג יש בה שתי ראיות מפני ששני ימים חולקין אותה:

קשתה על דעתך. השתא מסיק ר' מנא הקושיא לר' חזקיה:

על דעתך דאת אמר כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא למה. כלומר לדידך דאמרת דלר' יוסי כל הרף עין שבכל שיעורו של ר' נחמיה ספק הוא א"כ קשה למה ולאיזה ענין ספק הוא אליבא דר' יוסי הא כיון דר' יוסי גופיה ס"ל דראיית בין השמשות לעולם נחשבת כשתי ראיות ומעתה אין נ"מ לטומאה אליבא דר' יוסי דאם

נימא שכל הרף עין באותו שיעור דחצי מיל מספקינן ביום או בלילה או חציו מיום וחציו מלילה הרי עכ"פ כל ראייה שבאותו שיעור נחשבת כב' ראיות וא"כ למאי הוא ספק לדידך ואליבא דר' יוסי והא ודאי נמי ליכא למימר דנ"מ לענין טבילה דאינו כשר לטבילה לפי שכל הרף עין יש להסתפק שמא הוא לילה דא"כ היינו דר' נחמיה דאיהו ג"כ ס"ל דכל השיעור של חצי מיל ספק הוא ובמאי פליגי ואם לענין טומאה נמי ליכא נ"מ כדאמרן קשיא למאי הוא דאמרת אליבא דר' יוסי דספק הוא:

אמר ליה קשתיה לכשיבא אליהו ויאמר זהו בין השמשות. כלו' דר' חזקיה השיב לו דמאי תיקשי לדידי תיקשי לך טפי אליביה דר' יוסי גופיה דאמר בין השמשות כהרף עין ואי אפשר לעמוד עליו וא"כ אם יבא אליהו ויברר לנו זהו הרף עין הוא בין השמשות וכי שייך לומר בראייה אחת כהרף עין לחלקה לב' ראיות כדקאמר ר' יוסי וכך היה לך להקשות אליביה וזו הקושיא קשה אפי' למ"ד אליבא דר' יוסי דבין השמשות דידיה לבתר דשלים בין השמשות דר' נחמיה והא כהרף עין הוא והיאך נחלק הראייה לב' ראיות ומאי חזית דאקשת לדידי ואי דיכולת לשנויי להך קושיא דאע"ג דס"ל לר' יוסי בין השמשות כהרף עין אפ"ה לענין ראייה ס"ל דנחשבת כב' ראיות א"כ גם לדידי ל"ק מאי דאקשת לי וטפי ניחא לדידי דהכי קאמרי כל הרף עין שבחצי מיל ספק הוא אליבא דר' יוסי דיש ג"כ להסתפק על הראשון שמא מקצת יום ומקצת לילה הוא והלכך כל ראיה שבתוך אותו השיעור נחשבת כב' ראיות וא"כ נ"מ טובא איכא לענין טומאה אליבא דר' יוסי:

מאן פליג. על ענין כוכבים דלעיל וקאמר ר' חנינא חברהון דרבנן הוא פליג דבעי על הא דאמר לעיל שלשה לילה דכמה דאת אמר וכו':

אע"פ שהחמה נתונה באמצע הרקיע. כלומר באמצע עובי הרקיע ועדיין לא נגמר שקיעתה ואפ"ה מחשבית ללילה וא"כ ואימר אף בשחרית כן שאע"פ שכבר התחילה החמה לצאת הואיל והיא עדיין בעובי הרקיע לילה הויא דלעולם כל זמן שהיא בתוך עובי הרקיע נדון אותה כלילה ואכן קי"ל מעלות השחר יממא הוא ואמאי:

א"ר אבא כתיב השמש יצא. דברי ר' אבא ג"כ מעין הקושיא דר' חנינא הם כתיב השמש יצא וכתיב ובא השמש ונימא דמקיש יציאתו לביאתו דמה ביאתו משיתכסה מן הבריות אתה מחשבו ללילה ואף על פי שעדיין השמש בתוך עובי הרקיע אף יציאתו לכשיתודע לבריות דוקא אבל כל זמן שהוא בתוך עובי הרקיע לא מיקרי השמש יצא על הארץ ומפני מה אנחנו מחשבין היום מעלות השחר:

אמר ר' בא. היינו טעמא דכתיב הבוקר אור א"כ התורה קראה לאור בוקר אע"פ שעדיין לא נתודע השמש להבריות אור השחר קרויה בוקר:

תני ר' ישמעאל. מהכתוב הזה שבתורה למדנו כן דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר בא הכתוב כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר וזהו בוקר דעלות השחר לבוקר של זריחת השמש:

אמר ר' יוסי בר בון בלאו הכי לא מצית אמרת לידון עובי של הרקיע ללילה אף בשחרית לפי שאם אומר את ליתן עובי של הרקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית א"כ נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין כלומר שאין אנחנו יכולין לכוין בשום זמן שיהיו היום והלילה שוין דנהי דבערבית אנחנו מחשבין ללילה משעה שהתחילה החמה לכנוס בעובי הרקיע מ"מ בשחרית אין אנו יודעין באיזה שעה נכנסת למעלה לתוך עובי הרקיע כדי לחשוב יום אותה השעה ואנן תנינן בברייתא באחד של תקופת ניסן ושל תשרי היום והלילה שוין הן ומהיכן כיונו זה על יום הראשון של התקופות האלו אם לא שנאמר דיש גבול הנראה לעין ולחשוב ליום מאותה שעה והיינו עלות השחר:

אמר ר' הונא נלפינה. דבר זה למדנו ג"כ מדרך הארץ שכשהמלך התחיל לצאת מהפלטין שלו הכל אומרים המלך יצא אע"פ שעדיין לא יצא ממש ולא נתגלה לעין הבריות וכך השמש אף על פי שעדיין היא בתוך עובי הרקיע נפיק מיקרי ושייך לומר השמש יצא:

שרי עליל. אבל כשהמלך התחיל להכנס להפלטין אינם אומרים נכנס עד שעה שיכנס וכלומר שיתכסה מעין הבריות כך השמש בביאתו משעה שיתכסה מהעין להכנס בעובי הרקיע ובא השמש קרינן ביה:

תרין אמוראין. פליגי בפירושא דלהשוות את רגליו:

מ"ד ככהנים. האי להשוות זה לפני זה הוא עקב בצד גודל כמו שהיו הכהנים מהלכין ע"ג הכבש של המזבח ומ"ד כמלאכים להשוות זה אצל זה הוא דכתיב ישרה:

אין להם קפיצין. חוליות ברגליהם שיכולין לקבוץ אותן כדי לישב אלא תמיד עומדין הן דכתיב קמייא קרי ביה קיימיא:

זה שרואה את הכהנים בבהכ"נ. כשנושאין את כפיהם:

אם היי ארבע. ואם היום הוא שנושאין כפיהם ארבע פעמים בו כגון בתעניות במעמדות וביה"כ כדתנן ריש פ"ד דתענית:

חוזר. חלילה באלו הפסוקים:

תליתיאתא. בפעם השלישית אומר כמו בפעם הראשונה וברביעית כמו בפעם השניה שהוא תפילת מוסף וכך אמר בנעילה:

מאיילת השחר. הוא כעין שני עמודים הנראין במזרח כדלקמן:
וכמו השחר עלה. זהו האיר המזרח ויאיצו וגו' ומדכתיב בתריה השמש יצא וגו' ד' תיבות עד ולוט בא רמז לד' מילין:
ומן. וכי מן סדום לצוער ד' מילין והלא יותר הוון:
היה מקדר. היה מקצר לפניהן הדרך בכדי שיבואי לצוער עם הנץ החמה והביא אותו בשיעור מן מהלך ד' מילין וכדפרישית דתיבות על הארץ מיותר אלא לרמז על ד' מילין:
כמו. היה צריך לומר כמו וכתיב וכמו השחר עלה משמע שיש עוד דבר הדומה לשיעור הזה ונלמד מחבירו הוא וכבר למדנו דמשהאיר המזרח עד נץ החמה ד' מילין א"כ מאילת השחר עד שיאיר המזרח ג"כ ד' מילין:
מאן דאמר כוכבתא היא טעיא. טעות הוא לפרש כן שהרי אנו רואין לאותו כוכב שמכנין כוכב השחר לפעמים הוא מקדים ועולה ולפעמים הוא מתאחר:
מאי כדון. ומהו זה שנקרא איילת השחר:
כמין תרין דקורנין דנהור. כמין קרניים המתפצלים לכאן ולכאן במזרח ונראין כעמודים המאירין:
דלמא. מעשה בר' חייה רבה וכו' בקריצתה בהשכמה קודם שהאיר היום:
בי רבי. אדם גדול וכן הוא ביומא ריש פ"ג:
מ"ט כי אשב בחשך ה' אור לי. כלומר הגלות הוא החשך והגאולה אורה וכשם שהאור בשחר בא מעט מעט והולך ומתרבה כך גאולתן של ישראל שנדמה לאור וכך היה בימי מרדכי ואסתר:
ואתיא דר' חנינא. גרסינן וכן גריס ביומא דר' חנינא הוא דאמר לעיל מאיילת השחר וכו' ד' מיל וזהו כר' יודא וכו' עד שהחמה נוסרת ברקיע וכו' וזהו משיאיר המזרח עד שתנץ החמה:
חוג חוג לגזירה שוה. ויליף חוג דארץ ודתהום מחוג השמים:
עץ חיים מהלך חמש מאות שנה. איידי דאיירי בעובי הרקיע מייתי נמי להא:
לא סוף דבר נופו אלא אפי' קורתו. כלומר לא תימא דסביבות העץ ותחת נופיו הוא דהוי כחשבון הזה וא"כ אין בעובי עצו כ"א השליש דת"ק שנה דכל שיש ברחבו טפח הקיפו שלשה טפחים אלא אפילו עובי קורתו ועצו הוא מהלך ת"ק שנה וחשבון עובי קורתו בלבד הוא דנקט בברייתא א"נ לא סוף דבר נופו כלומר דנופו ג"כ בחשבון הוא אלא עובי קורתו וסביבו בלבד הוא דקאמר:
על פלגי מים על כל פילוג המים:

תמצית כור תרקב שותה. מהמים שמשקין בית כור שהוא ל' סאין יכולין להשקות מתמציתו שיעור זריעת תרקב שהוא ג' קבין תרי וקב וזהו חד מששים לבית כור שהסאה הוא ו' קבין וכן הגן שותה מתמצית העדן שהוא א' מששים שבעדן:

רבנן אמרין וכו'. פליגי על ר' יודה דלעיל דאמר עוביו של רקוע מהלך חמשים שנה כדמסיימו וכשם וכו':

יהי רקיע בתוך. באמצע וכפי המרחק מלמעלה שהוא בין רקיע לרקיע והמרחק מלמטה שהוא מן השמים עד הארץ כך הוא עוביו באמצע:

מלתיה דר' חנינא פליגא וכו'. דאמר שהן דקין ועשוין כטס הזה:

יכול שהן נתרפין. אח"כ מזמן לזמן:

על ידי שהות רפה. בשהוי הזמן נתרפה:

ר"ש בן לקיש אמר בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים וכו'. כלומר דר"ל דריש לסיפי' דקרא כראי מוצק על תולדות השמים ולא על השמים עצמם:

על הא דר"ש בן לקיש וכו'. כלומר דכך הוא רמוז בפ' ע"י סמיכות הכתובים דעל תולדות הוא אמורות:

וכתיב אלה תולדות השמים וגו'. לומר שאע"פ שזמן נכנס וזמן יוצא הם בהבראם וכיום עשות אותם:

ארבע אשמורות וכו'. וכל אשמורה ג' שעות ולפרושי עד סוף האשמורה ראשונה דמתני' קאי:

ר' נתן אומר שלש דכתיב ראש אשמורת התיכונה. האמצעית אלמא דשלש הן:

וכתיב קדמו עיני אשמורות. שתים והן חצות לילה:

פעמים חצות לילה וכו'. ולא דשתי אשמורות הן הן חצות לילה:

מכל מקום לא הוה שחרא אתיא. כלומר אף שלפעמים היה מקדים ולפעמים מאחר אבל לעולם לא היה השחר בא ומצא לדוד כשהוא ישן:

איתעיר יקרי וכו'. וקרא הכי מידרש עורה כבודי מלפני כבוד בוראי ולפיכך אעירה סתר:

והיה יצרו מקטרגו. ומפתה אותו:

המנגן. משמע הידוע ומנגן מאיליו:

סופה של שנית. ובאיכה רבתי גריס ראשה של שנית וסופה של שלישית כלומר בשתי אשמורות האמצעות הוא מדבר שהן מתכנות את הלילה:

אמר ר' מנא ויאות. בתמיה ומי כתיב תיכונות לא תיכונה כתיב דמשמע אחת:

קדמייתא לא מתחשבא. כלומר אלא הכי בעינן לשנויי אליבא דר' דלעולם ד' משמרות הויין והא דכתיב התיכונה משום שהראשונה אינה בחשבון של שומרי המחנה לפי שעדיין הבריות ניעורין הן ואין דרכן להשים שומרים תחילת הלילה:

אין בעיתון מתעסקין באורייתא. אם אתם רוצים להתעסק בתורה כל הלילה תזהרו לקרות שמע קודם חצות ואח"כ תתעסקו בתורה:

מילתיה אמרה. שמעינן ממילתיה דס"ל שהלכה כחכמים דזמן קריאת שמע עד חצות:

מילתיה אמרה. וש"מ עוד ממילתיה דס"ל שאומר דברים אחר אמת ויציב והיינו אמת ואמונה והם היו רגילין לומר גם בערבית אמת ויציב כל זאת כדמשמע לקמן דקאמר פתר לה באמת ויציב סל שחרית אלמא דגם בערבית היו אומרים אמת ויציב וכלומר דע"כ דס"ל שאומרים פסוקים אחר ברכות ק"ש של ערבית קודם התפלה ואין חוששין לסמוך גאולה לתפלה בק"ש של ערבית משום דתפלות באמצע תקנום דאי לאו הכי מפני מה הזהירם על ק"ש בלבד ולא הזכיר להם כלום מתפלה אלא מפני שכבר התפללו תפלת ערבית מקודם א"כ מילתי' אמרה שאומר דברי' אחר אמת ויציב כלו' שאינו צריך לקרות שמע סמוך לשינתו ושלא יפסיק בדברים אחרים דהא אמר להם אתון קרייה שמע ומתעסקין בתורה אח"כ אלמא דק"ש של ערבית לאו דוקא סמוך לשינה והא דקאמר אחר אמת ויציב לישנא דמתני' נקט בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ומפני סמסיימין אחר ק"ש באמת נקט הכי ור' ייסא ס"ל דיכול לומר איזה דברים ופסוקים אחר ק"ש של ערבית והכי מוכח מדלקמן:

בבית הכנסת. עם הציבור:

בערב לא יצא ידי חובתו. כדאמרי' לעיל בריש ההלכה אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה:

מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית. כלומר ומפני מה באמת לא תקנו לקרות בערבית גם בבהכ"נ בזמנה ולא יהא צריך כל א' וא' לחזור ולקרות בביתו:

בשביל להבריח את המזיקין. הלכך הואיל ובלאו הכי צריך כל א' וא' לקרות בביתו סמוך למטתו לא רצו לתקן שיהו הכל קוראין ביחד בזמנו שלא יסמוכו על זה ולא יקרא שוב סמוך למטתו:

מילתיה אמרה שאין אומר דברים אחר אמת ויציב. ש"מ דרב הונא ס"ל שאין צריך להפסיק בדברים אחרים בין ר"ש לשינה דתקנת ק"ש סמוך למטתו להבריח את המזיקין והכי ס"ל ר' שמואל בר נחמני דלקמיה שכך למדנו ממנהגו:

כד הוה נחית לעיבורה. כשהיה יורד לעיבור השנה והיה מקבלו ר' יעקב גרוסה בביתו ור"ז היה מטמין עצמו בין הקופות שלא ירגישו בו והיה רוצה לשמוע מנהגו בק"ש:
עד דהוא שקע מיניה גו שינתיה. ולא היה אומר דברים ופסוקים אחרים אחר ק"ש:
אמרו בלבבכם. זהו ק"ש שצריך כוונת הלב וסמיך ליה על משכבכם:
קרי מזמורים בתרה. דק"ש קודם השינה:
והא תני אין אומר דברים אחר אמת ויציב. וקס"ד דאק"ש של ערבית קאי וכהאי מ"ד דאין להפסיק בפסוקים אחרים בין ק"ש לשינה:
פתר לה באמת ויציב של שחרית. ודינא אחריתא קמ"ל בהאי ברייתא דצריך לסמוך גאולה לתפילה בשחרית וכדרב זעירא:
יהיו לרצון אמרי פי. וסיפיה דקרא צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה' בתפילה:
אין פסול נוגע. מובטח לו שלא יארע שום פסול אח"כ באותו קרבן:
ואיתצדית באנגריא. ונלכדתי במס באותו היום שכפו אותי להביא הדס לפלטין של מלך:
רבו היא. וכי זה דבר גדול הוא לך הא אית בני אינשי שנותנין ממון בשביל להכיר הפלטין ולראות המלך:
שבא והרתיק. ודפק:
עוד הוא הפליג. גם המלך הפליג ממנו:
אתיא דרבן גמליאל כר' שמעון. דאמר דיוצא בק"ש של ערבית אם קראה לפני עמוד השחר:
הא ר"ג כר"ש בערבית. כלומר בק"ש של ערבית ודאי שמענו דס"ל כוותיה והא הוא דמבעיא לן אם אף בשחרית כן דס"ל נמי כוותיה כשקורא מיד אחר עמוד השחר יוצא י"ח או דיבא כהאי דאמר ר' זעירא הקורא עם אנשי המשמר לא יצא מפני שמשכימין היו לקרותה מיד אחר עלות השחר ועיקר זמנה בשחרית עם הנץ החמה ולא ס"ל ר"ג כוותיה דר"ש בשל שחרית ולא איפשיטא אליבא דר"ג:
פיסקא מעשה שבאו בניו וכו'. ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיהו בתמיה והא ר"מ וכו' כדמייתי לקמן:
והן. והיכא אשכחן להא דפליג ר"מ עם רבנן ואפ"ה לא עבד עובדא כוותיה:
כהאי דתנינן תמן. בפ"ב דאהלות:
השדרה והגלגלת מב' מתים. חצי חוליות השדרה ממת זה וחצי חוליות השדרה ממת זה וכן הגלגלת:

אבר מן החי מב' אנשים. חצי אבר נתלש מחי זה וחצי אבר כזה נתלש מחי אחר ונראין כאבר אחד:

ר"ע מטמא. באהל וחכמים מטהרין מטומאת אהל:

התחילו מר"ע. למנות והוא טיהר ומשום חכמים דפליגי עליה:

כהאי דתנינן תמן. פ"ט דשביעית כל הספיחין מותרין לכל בשביעית דהא דכתיב את ספיח קציריך לא תקצור היינו שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה אלא קוצר מעט מעט ואוכל:

חוץ מספיחי כרוב. שאין כיוצא בהם בירקות שדה שדרך רוב האדם לזורעם בגינות וגזרו עליהן חכמים שמא יזרעם בגינה ויאמר ספיחין הן:

כל הספיחין אסורין. מדבריהם ואפי' מיני תבואה וקטנית גזרו עליהם מטעם זה ורשב"י עבד עובדא בשמיטתא כוותייהו דחכמים כדמסיים ואזיל וא"כ כל אלו לא סמכו על עצמן למעשה ומפני מה ר"ג דפליג עם רבנן ועבד עובדא כוותיה:

שנייא הכא שהיא לשינון. ללימוד ואינו מפסיד בקריאת שמע ואפי' לאחר שעבר זמן ודחי לה הש"ס להאי שינויא דאם כן מעתה אף משיעלה עמוד השחר יקרא ולמה אמר להן אם לא עלה עמוד השחר:

יאית דבעי מימר. דשאני הכא דתמן בהני עובדי היו יכולין לקיים דברי חכמים ולפיכך לא סמכו על דעת עצמן למעשה אבל הכא כבר עבר זמן דחכמים ולפיכך אמר לון עבידו עובדא כוותי דידי:

פיסקא ולא זו בלבד וכו'. אנן תנינן אכילת פסחים. היו גורסין במתני' גם אכילת פסחים שמצותן עד שיעלה עמוד השחר:

רבנן. דאינהו סברי דמדאורייתא זמן אכילת פסחים כל הלילה:

רבי אליעזר. דס"ל דמדאורייתא הוא עד חצות:

נאמר כאן לילה. ואכלו את הבשר בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה:

ולית כאן אכילת פסחים אפי' כרבנן. כלומר דלא היא דאפי' לרבנן דס"ל דמן התורה זמן אכילת פסחים כל הלילה אפ"ה לא מצינן למיתני בהדי אינך דאם עבר חצות מותרין עכ"פ לאכלן או להקטירן עד עלות השחר דלא אמרו חכמים אלא לכתחילה אבל באכילת פסחים לא משכחת לה אפי' בדיעבד שהרי גזרו חכמים טומאה עליהן כדתנן בסוף פסחים הפסח אחר חצות מטמא את הידים:

כל הנאכלין ליום א' קדשים קלים. כלומר אע"ג דאיכא קדשי קדשי' הנאכלין ליום א' כחטאת ואשם ותיבת כל הוא דדייק דלא תני והנאכלין ליום א' הלכך קאמר דאי הוה תני הכי ה"א דלא גזרו חכמים לכתחילה עד חצות אלא בקדשי קדשי' דחמירי ואע"ג דלענין חיובא דנותר שוין הן מ"מ מכיון דהאוכלין בקדשי קלים מרובים הן ביותר שנאכלין לכל אדם סד"א דלא גזרו בהן למיעבד הרחקה כמו בקדשי קדשים דהאוכלין מועטין הן שאינן נאכלין אלא לזכרי כהונה וחיישינן טפי דלא אתו לידי נותר ומש"ה קאמר כל הנאכלין דאפי' קדשי קלים אמרו בהן חכמים עד חצות ומשום סייג כדמפרש ואזיל דשמא יטעה ויבא לידי חיוב:

הלכה ב

מתני' **משיכיר בין תכלת ללבן**. בין חוטי תכלת לחוטי לבן שבציצית:
בין תכלת לכרתן. כרתן כרישין פו"רש בלעז וצבע התכלת קרוב לגוון כרתן:
עד הנץ החמה. עד שעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים:
עד שלש שעות. ביום עד סוף שעה שלישית שהוא רביע היום בזמן שהימים והלילות שוין ולעולם זמן ק"ש הוא עד רביע היום בין שהימים ארוכים בין קצרים וכן הא דתנן לקמן תפלת השחר עד ד' שעות ביום היינו עד שליש היום ולפי ששליש היום הוא ד' שעות בזמן שהימים והלילות שוין נקט ד' שעות וכל מקום שנזכר במשנה כך וכך שעות ביום על דרך זה אתה צריך לחשוב ולדון:
שכן דרך בני מלכים. שאין עומדין ממטתן עד סוף שעה שלישית. ורחמנא דאמר ובקומך עד שעה שכל בני אדם עומדים ממטתן קאמר והלכ' כר' יהושע ומיהו לכתחל' צריך לכוון לקרות ק"ש עם הנץ החמה כמו שהיו הותיקין עושים:
לא הפסיד. כלומר לא הפסיד מלברך לפניה ולאחריה אלא אע"פ שעברה עונתה קורא ומברך לפניה ולאחריה:
כאדם שהוא קורא בתורה. אע"פ שלא יצא ידי חובת ק"ש בעונתה יש לו קבול שכר כקורא בתורה:
גמ' **כיני מתניתא**. כן צריך לפרש בין תכלת שבה שבציצית ללבן שבה כדמפרש ואזיל דמ"ט דרבנן דכתיב וראיתם אותו מן הסמוך לו משובחין בציצית בין תכלת ללבן הסמוך לו לראותו אז הוא עונת ק"ש:
כדי שיהא ניכר בין הצבועין. ר"א דריש וראיתם אותו דקאי על תכלת דלעיל מיניה ומשיכיר תכלת בין שאר הצבועין הקרובים לגוון תכלת:
וראיתם אותה אין כתיב כאן. דהוה משמע דקאי על אותה מצוה:

אחרים אומרים וראיתם אותו משמע על האדם העומד לנגדו וסתם ראיה ד' אמות הויא וכדמפרש רב חסדא בהדא דאחרים באיזו חבירו מיירי:

אם ברגיל. חבירו הרגיל עמו אפי' רחוק כמה ממנו מכירו בראיה בעלמא ואם בשאינו רגיל שלא ראה אותו אפי' קרוב לו ביותר אינו מכירו ומאי משיכיר דקאמרי:

ואתי לקיצין. לפעמים הוא בא והולך לו באכסניא הזה וזהו רגיל ואינו רגיל:

לערוד. חמור הבר:

הוא בעי מימר. רב חסדא דמפרש לעיל להא דאחרים הוא היה מפרש ג"כ להך פלוגתא דתנאי דפליגי בפלוגתא דר"א ורבנן במתני':

מן מר. מאן דאמר בין זאב לכלב וכו' ס"ל כמאן דאמר בין תכלת לכרתן דצריך שיאור היום ביותר כדי שיכיר בין הצבע הקרוב כמעט לצבע אחר וזהו השיעור בעצמו משיכיר בין זאב לכלב או בין החמור לערוד:

ומאן דאמר כדי שיהא אדם רחוק וכו'. ס"ל כמ"ד בין תכלת ללבן שהוא יותר קודם שבמעט אורה יכול להבחין ביניהם וכן להכיר חבירו הרגיל ואינו רגיל ברחוק ד' אמות:

יראוך עם שמש. מוראך והיינו ק"ש שהם מקבלין עליהם מלכות שמים עם שמש עם הנץ החמה:

היו משכימין. מעט קודם הנץ החמה כדי שיסמכו לה התפילה עם הנץ החמה:

תני. בתוספתא פ"ק והתם קאמר שהיו עוסקין בצרכי ציבור:

שמא נתייאשו מק"ש. לפי שעסוקין במצות ופטורין מק"ש:

וכבר היתה החמה על ראשי ההרים. כשקראו הם:

מטפטפת. מתחלת לזרוח:

הלכה כר' יהושע בשוכח. אם שכח לקרותה בהנץ החמה יכול לקרותה עד ג' שעות כר' יהושע:

מגיב ליה חבריה. השיב לו חבירו וכי שייך לומר הלכה בשוכח ולא היה לך לומר אלא אם שכח קורא כר' יהושע:

כך היא הלכה. אלא אימא כך היא הלכה כר' יהושע ואפי' לכתחילה ולא אמרו בשוכח אלא כדי לזרז אח האדם שיהא קורא בעונתה בהנץ החמה שהיא למצוה מן המובחר:

תמן תנינן. פ"ק דשבת מפסיקין לק"ש וכו' ומפרשי הכי אמוראי מ"ט:

תפילה אינה ד"ת. אלא מדרבנן:

קשייתה. הקשיתו לפני ר' יוסי דאפי' תימר דק"ש כולה אינה צריכה כוונה ולפיכך קאמרת דמפסיקין וקורין ואע"פ שטרוד הוא ואינו יכול לכוון מי לא מודית דמיהת ג' פסוקים הראשונים צריכין הן כוונה והרי אינו יכול לכוון:

מן גו דאינון ציבחר. מתוך שהן מועט יכול לכוון דעתו אף שהוא טרוד:
כגון אנו שעסוקין בתלמוד תורה. תמיד ואין אנו מפסיקין לדברים אחרים:
דין כדעתיה וכו'. ואזלו לטעמייהו ר' יוחנן דקאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלמא חשיבא ליה תפילה מתלמוד תורה והלכך הוא דקאמר דמפסיקין לתפילה ואפי' מת"ת:
וחד דעביד ליה כל צורכיה. ולהתפלל בו גם על צורכיו ולא בפה הזה שהוא יגע בתורה אלמא חשיבא ליה תלמוד תורה יותר מן התפילה:
חזר ואמר. דלא היא ואין להרהר אחר מדותיו של הקב"ה שברא לאדם פה אחד דמה עכשיו כשהפה אחד הוא אין העולם יכול להתקיים מלשון הרע שלו אם היו לו שתי פיות עאכ"ו:
אתיא דר' יוחנן כר"ח בן עקביא. דס"ל כותבי ספרים שהן כעוסקין בתורה ומפסיקין גם לתפילה:
דתני. בתוספתא פ"ק:
ולא מודי. וכי לא מודי רשב"י שמפסיקין מד"ת לעשות המצוה ולקיימה בזמנה כגון סוכה ולולב וכיוצא בהן והרי עיקר הלימוד הוא על מנת לעשות וא"כ אמאי לא הפסיק כדי לקיים מצות קריאת שמע:
זהו שינון. משום דמצות ק"ש שינון ודיבור הוא ואין מבטלין דיבור הלימוד מפני לימוד אחר:
והא תנינן וכו'. ומשמע הא ק"ש בעונתה חביבה יותר מד"ת ומשני היא היא כלומר לר"ש היא היא כדאמר ר' יודן לפי שהיה ר"ש תדיר בד"ת ולפיכך אין ק"ש בעונתה חביבה יותר מד"ת וכי קתני במתני' לשאר כל אדם הוא דקאמר:
א"ר אבא מרי. בלאו הכי ל"ק דלא תנינן אלא כאדם שהוא קורא בתורה והיינו מקרא ותידוק מינה הא בעונתה כמשנה היא וא"כ ר"ש שהיה לומד במשנה א"צ להפסיק אפי' בעונתה:
ר"ש בן יוחי כדעתיה. דאמר לקמן פ' כל כתבי העוסק במקרא מדה שאינה מדה היא ואינו כעוסק במשנה:
ורבנן עבדי מקרא כמשנה. והלכך לא מפרשי להמתני' כר"ש ומפסיקין לק"ש מד"ת:

הלכה ג

מתני' **יטו**. על צדיהם דכתיב בשכבך דרך שכיבה:
יעמדו. דכתיב ובקומך דרך קימה:
כדרכן. בין בקימה בין בישיבה בין בשכיבה בין בהליכה:
גמ' **הא דב"ה מקיימין תרין קריא**. דידהו וקרא דב"ש אלא דב"ש מה מקיימין קרא דב"ה:

בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות. דמשמע בשבת דידך שאתה עוסק בדברי רשות: **ובלכתך בדרך פרט לחתנים**. דמשמע בלכת דידך שאתה טרוד בדבר רשות פרט לחתן שטרוד במצוה:

הלכה ד

מתני' **אמר ר' טרפון וכו' כדיי היית**. ראוי היית ליהרג ואם היית מת היית מתחייב בנפשך:

גמ' **חברייא בשם ר' יוחנן וכו'**. גרסינן להא פ' י"א דסנהדרין הלכה ד' ובפ"ב דע"ז דודים ד"ס לד"ת כלומר קרובים הן לד"ת וחביבים הן כד"ת:

וחכך כיין הטוב. חכך של סופרים כיין הטוב של תורה:

כי טובים דודיך. דברי סופרים הקרובים לד"ת וחביבים יותר מיינה של תורה:

יש בהן קולין. כלומר לפעמים תמצא בהן יותר קולא מד"ס שהן חמורין לעולם כדקתני במתני' דסנהדרין ומייתי לקמיה:

דכתיב אל תטיפו יטיפון. מקרא הוא במיכה שהנביא אמרה הם בשם ה' שראוי למנוע מהן דברי נביאות הואיל ואינם משגיחין ומבזין דבריו כמו שאמר אל תטיפו יטיפון לא יטיפו לאלה לא יסג כלימות לפי שאינם חפצים אלא בדברי שקר וכזב כמו שמסיים שם לו איש הלך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר והיה מטיף העם הזה ולפיכך צוה השם למנוע דברי נביאות מהם אבל בדברי הזקנים לא מצינו כן אלא אף ע"פ שאינם משגיחים אמרה תורה והגידו לך את דבר המשפט וענש להממרים ואינם שומעין לדבריהם הרי חמורים הם דברי זקינים מדברי נביאים:

פלימנטרין. הבא בשליחות המלך לעשות ולפקח על דבר פרטי נקרא פלימאנטרוס בלשון רומי:

סמנטרין. סימן כתב ואות מהמלך:

ברם הכא ע"פ התורה אשר יורוך. אשר הם אומרים כך ציותה התורה מבלתי אות וסימן תאמין להם:

הדא דתימר. דעבדינן כב"ה משיצא בת קול כדלקמן:

הדין דתימר. להא דאמרן הרוצה להחמיר וכו' או כקולי וכחומרי ב"ש עושה עד שלא יצאת בת קול שהלכה כב"ה לעולם:

ביבנה. כשהיו סנהדרין קבועין ביבנה:

הלכה ה

מתני' **בשחר מברך שתים לפניה**. יוצר אור ואהבה:

ואחת לאחריה. אמת ויציב:
ובערב מברך שתים לפניה. מעריב ערבים ואהבת עולם ושתים לאחריה אמת ואמונה והשכיבנו:
אחת ארוכה ואחת קצרה. אשתים שלפניה קאי בין בשחרית בין בערבית ארוכה היא שפותחת בברוך וחותמת בברוך וזהו יוצר אור וכן מעריב ערבים. קצרה היא אהבה בשחרית ובערבית שחותמת בברוך ואינה פותחת בברוך:
מקום שאמרו להאריך. לפתוח ולחתום בברוך:
אינו רשאי לקצר. שלא לפתוח או שלא לחתום:
לקצר. שלא לפתוח בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך לפתוח בברוך או לחתום:
לחתום. אקצרה קאי דמקום שאמרו לחתום בברוך ולא לפתוח אינו רשאי לשנות שלא לחתום ולפתוח בברוך:
ושלא לחתום. מקום שאמרו שלא לחתום כגון ברכת הפירות וברכת המצות אינו רשאי לחתום:
גמ' **שתהא הגיית היום והלילה שוין**. ולפיכך תיקנו בשחר שתים לפניה ואחת לאחריה וג' פרשיות של ק"ש הרי שלש ג"כ ובערבית לחד מ"ד לקמן שאין אומרים כי אם ב' פרשיות של ק"ש תיקנו שתים לפניה ושתים לאחריה ובזה היום והלילה שוין:
על שם שבע ביום הללתיך. ר' יהושע בן לוי טעמא דכל הברכות הללו קאמר דשחרית ודערבית:
כל המקיים שבע ביום הללתיך. וקורא ק"ש עם ברכותיה שלפניה ושלאחריה בשחרית ובערבית:
מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום. שמע והיה אם שמוע שאומרין אותן בבקר ובערב דאלו פ' ויאמר פלוגתא היא לקמן בפרקין אם מזכירין יציאת מצרים בלילות:
מפני שעשרת הדברות כלולין בהן. כדמפרש ואזיל דבפסוק ראשון כלולין ב' דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך וכן כולן בכל הג' פרשיות ורובן בב' פרשיות הראשונות הן. והנכון דגרסי' מפני מה קורין ג' פרשיות הללו וכאידך מ"ד:
למען תזכרו. ועשיתם את כל מצותי וזו היא מצות שבת כדדריש רבי:
כבד את אביך ואת אמך. למען יאריכון ימיך וזהו נרמז בפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם שאם תקיימו מצוה זו ירבו ימיכם וכן ימי בניכם אם הם יקיימו:
כתיב תנה בני לבך לי ועיניך. דריש ועיניך אדלעיל שאם תתן לי לבך ועיניך אז דרכי תצרנה כדמסיים אמר הקב"ה וכו':

וכתיב וה' אלהים אמת. כלומר אחר שיאמר אלהיכם צריך לומר אמת ולא יפסיק כדכתיב וה' אלהים אמת ובכאן נרמז שלא יעיד שקר כ"א אמת כמו שהקב"ה הוא אמת וכדמסיים ר' לוי לקמיה ואיידי דדריש מלת אמת מייתי נמי להאי דר' בון דדריש בפ"ק דסנהדרין הלכה א' על הא דאמר התם חותמו של הקב"ה אמת ומהו אמת. ולמה חותמו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם ונוטריקון של אמת אלהים מלך תמיד:

ביתך ולא בית חבירך. ובזה נרמז כל הדבור לא תחמוד שאם חומד לבית חבירו סוף שיחמוד אשתו וכל אשר לו:

תמן תנינן. פ"ה דתמיד:

זו ברכת תורה. לפי שקורין בעשרת הדברות היו צריכין לברך ברכת התורה בתחילה:

זאת אומרת שאין הברכות של ק"ש מעכבות. שהרי לא בירכו ברכות שלפניה:

אין מן הדא לית ש"מ כלום. דהיינו טעמא שלא היו מברכין ברכות ק"ש משום שקורין בתחילה עשרת הדברות והן הן גופה של קריאת שמע כדלעיל ועל עשרת הדברות לא תיקנו ברכות וברכת התורה כבר בירכו והיינו כדרב מתנה וכו' כלומר שאם היו יכולין לקרות גם בגבולין לעשרת הדברות לא היו צריכין ג"כ לברך ברכות ק"ש אחרי כן שכבר יצאו בקריאת הדברות שנכללו בהן כל ג' פרשיות של ק"ש:

ר' חונה וכו'. כלומר דמפרשי מפני מה בדין היה לקרות גם לפ' בלק ובלעם:

מפני שכתיב בה שכיבה וקימה. כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו ודמי לבשכבך ובקומך שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכוב שלוים ושקטים כארי וכלביא ולפיכך היה בדין שיהו קורין ג"כ פרשה זו אי לאו משום טורח צבור:

יציאה ומלכות. יציאת מצרים אל מוציאם ממצרים ומלכות ותרועת מלך בו:

בתורה בנביאים ובכתובים. מחסדי המקום עלינו שלא אבה לשמוע אל עצתם בנביאים עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור ובכתובים בנחמיה ביום ההוא נקרא בספר משה וגו' אשר לא יבא עמוני ומואבי וגו' כי לא קדמו וגו' וישכור עליו את בלעם לקללו ויהפוך אלהינו את הקללה לברכה:

מה בירכו וכו'. כמו אמר מר הוא ופריך והלא לא בירכו יוצר המאורו' ומשני ר' שמואל מפני שעדיין לא יצאו המאורות שהיו משכימין מקודם ואיך תימר יוצר המאורות:

צריך לברך. ברכת התורה:

לאחר ק"ש א"צ לברך. שכבר נפטר באהבה רבה:

והוא ששנה על אתר. מיד דהואיל ואין ברכת אהבה רבה נתקנה על התורה אלא דמ"מ פוטרת היא הלכך דוקא אם למד מיד אח"כ:

כי מאחרים היו. אנשי משמר הם היו משכימין וקורין שלא להפסיק בעבודה אבל אנשי מעמד והם ישראל הבאים לעמוד בשעת הקרבה והיו מסייעין אותם במה שהם יכולין מאחרין וקורין היו:

הוינן נפקינן לתעניתא. כשגוזרין תענית על הציבור ומתוך שהיו מאחרין להתאסף היו קורין ק"ש אחר ג' שעות ואע"פ כן לא היה ר' יוחנן מוחה בידם:

והלא כבר קראו אותה בעונתה. לצאת ידי חובת ק"ש בזמנה ומה שהם קורין עכשיו אינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה:

מפני ההדיוטות. שאינם יודעין שקראו מקודם לכן שלא יהיו אומרים שעכשיו הם קורין אותה בעונתה ויוצאין י"ח אף לאחר ג' שעות:

אלו ברכות וכו'. תוספתא היא בפ"ק:

אם תלמיד חכם הוא אם בור הוא. אם מאריך הוא במקום שאינו ראוי להאריך:

ברכת המזון. ברכת היין על הכוס:

הא כל שאר הברכות אדם מאריך. בתמיה והיכי קתני אלו ברכות שמקצרין בהן דמשמע דהני דוקא וכי שאר כל הברכות מאריכין בהן:

אמר חזקיה מן מה דתני וכו'. כלומר על כרחך לאו דוקא קתני בתוספתא אלו ברכות שמקצרין בהן שהרי ממה דתני בברייתא המאריך במקום שלא הוזכר בהדיא להאריך ה"ז מגונה והמקצר ה"ז משובח א"כ ש"מ שאין זה כלל במה שאמרו אלו ברכות שמקצרין בהן ולאו דוקא הוא:

בגואל ישראל בתענית. כמו ששנינו בפ"ב דתענית שמתחיל להאריך בגואל ישראל ומוסיף עוד שש ברכות זכרונות ושופרות וכו' והיינו דקא מתמה הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך והלא מאריכין בהם כדקתני התם:

א"ר יוסה. רבותא קמ"ל דאפי' בגואל ישראל שהיא מעין י"ח שלא תאמר וכו' לפום כן צריך למימר שאף בגואל ישראל עצמו מאריכין בתענית מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה וכו. ומסיים בא"י גואל ישראל:

הראה כריעה לפני רבי וכו'. ובפ' החליל גריס קידה נועץ שני גודליו בארץ ושוחה ונושק את הריצפה וזוקף ואם כן בריכה היא כפיפה מעט בברכים:

כגון הדין נקדים. כעין המנוקד ומצוייר על הכותל כך היה עומד מבלתי תנועה אנה ואנה כ"א באימה וביראה וזהו כפיו פרושות השמים ודוגמתו שנינו בפ"ק דמעשרות החרובין משינקדו ומפרש הש"ס משיעשו נקודות נקודות שחורות:

ככפים הללו שלא חטפו וכו'. כלומר דרבי אלעזר דריש דלהכי פירש כפיו להראות ככפים הללו שהן עכשיו פרושות ואין בהם כלום כך לא נהנה מכל האוצרו' שהקדיש דוד אביו לבנין בית המקדש כלום:

עם הש"צ בהודאה. כשאומר מודים וכדמפרש ר' זעירא שהחובה במודי' בלבד הוא:

רבי זעירא סבר לקרובה. קרובה הוא הפיוט שאומרים בשעת חזרת הב"צ במודים כדלקמן מודים אנחנו לך וכו' ודוגמתו ברבה פ' אמור בפסוק ולקחתם לכם מהו מכל אבקת רוכל דהוה קריי ותני ופייטן ודרשן ופי' בערוך קרוב ופייטן כלומר דאע"ג דר' זעירא אמר דאין החיוב כ"א במודים בלבד ולא בסוף הברכה מכל מקום היה מחמיר על עצמו ומאריך בפיוט המודים שאומר כדי לשוח עם הש"צ תחלה וסוף. סבר. מצפה מלשון שמא תאמר אבד סברם הוא:

ולא שמיע. ומתמה הש"ס ומה היא השאלה מהו דין לחישה וכי לא שמיע ליה מה דאמר ר' חלבו וכו' שנוהגין לומר כנוסחאות הללו:

או הדא. או נוסח הזה או הזה ולא אמרין כולהון:

כהדין חרדונא כמו הצב הזה כשהוא שוחה ראשו זקוף אלא כל עצמותי וגו' ואף ראשו יהא כפוף:

מילתא דחנן בר בא פליגא. אהא דקדריש מכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך דמשמע שאף בהזכרת השם צריך שיהא גם ראשו כפוף במקום שאמרו לשוח אבל ר' חנן לא ס"ל הכי אלא כהאי דאמר לחברייא בשמיה דרב והוטב זה גם בעיני שמואל דכשבא להזכיר את השם זוקף:

לא מסתברא אלא מפני שמי ניחת הוא. דמשמע דאף בהזכרת השם צריך שיהא שחוח וניחת:

אילו הוה כתיב בשמי ניחת. שפיר הוי קאמרת אבל השתא דכתיב מפני שמי הכי הוא משמע דמכבר קודם שהזכיר את השם ניחת הוא:

ר' אמי אמר ר' יוחנן הוה מעבר. ר' יוחנן היה מעביר אלו ששוחין יותר מדאי ור' חייא בר בא אמר לא היה נוהג ר' יוחנן להעביר בשביל כך אלא גער בהם שלא יעשו כן:

אלו ברכות שפותחין וכו'. תוספתא בפ"ק:

כגון ק"ש. כלומר ברכה הסמוכה לק"ש. וכך שנוי בתוספתא ולא גריס שם ותפילה ולפי גי' הספר י"ל דעל ברכה שלאחר ק"ש וסמוכה לתפילה קאמר דהוי כעין ברכה הסמוכה לחבירתה לאותה שלפני ק"ש דלא מיחשבא ק"ש הפסק כיון דהברכות בשבילה נתקנו:

הרי גאולה. ברכת אשר גאלנו שאנו אומרים לאחר הלל בלילי פסח והלא סמוכה היא לברכת הלל ואפ"ה היא פותחת בברוך:

שנייא היא. אשר גאלנו דהאמר ר' יוחנן בהלל אם שמע בבית הכנסת כמו שנוהגין הספרדים לאומרו אחר תפילת ערבית יצא ושוב אין צריך לברך עליו בבית והשתא לא הויא ברכת גאולה סמוכה ולפיכך תקנו אותה בפתיחה לעולם:

והא סופה. שהיא חותמת בברוך וקס"ד דהודאה בעלמא היא ולא הויא אלא כמטבע הקצר כברכת הפירות ואמאי חותמין בה בברכה:

א"ל שתים הנה. ברכת הגאולה זו לאו ברכה אחת היא אלא דכוללת שתי גאולות אחת להבא בקשת רחמים על העתיד כן ה' אלהינו יגיענו למועדים וכו' ונאכל שם מן הפסחים וכו' ואחת הודאה לשעבר אשר גאלנו וכו' ונמצאת הראשונה פותחת בברוך ואינה חותמת והשניה חותמת ואינה פותחת:

והרי הבדלה. שהיא פותחת בברוך ואף ע"פ שהיא סמוכה לברכת המאור:

שנייא היא. הבדלה דלאו ברכה סמוכה לחבירתה מדינא היא שהרי יכול הוא לפזרן כל ברכה וברכה בפני עצמה כמו שהיה רבי נוהג שהיה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס:

הרי נברך. כלומר דהקושיא על ברכת הזן היא אמאי פותחת בברוך הרי סמוכה לברכת הזימון נברך שאכלנו הויא:

שנייא היא. ברכת הזן שהרי אם היו שנים דליכא ברכת הזימון ולא הויא סמוכה וצריך לפתוח בברוך וכיון שלפעמים פותחת בברוך תקנו אותה בפתיחה לעולם:

הרי הזן את הכל. האי מקשה נמי קס"ד דכמטבע קצר הויא וא"כ אמאי חותמת בברוך הזן את הכל:

הרי הטוב והמטיב. שהיא פותחת בברוך והיא סמוכה לחבירתה הויא:

שנייא היא. דברכה שנתחדשה אח"כ היא כדאמר רב הונא שתקנו אותה על הרוגי ביתר ולהכירא תקנוה בפתיחה כאלו לא נסמכה:

הא קדושא. קידוש היום בשבתות ובי"ט שפותחת בברוך והא סמוכה לברכת היין היא:

שנייא היא. שאף היא לפעמים אינה סמוכה שהרי אם היה יושב ושותה מבעוד יום וקדש עליו היום שאינו חוזר ומברך על היין:

והא סופה. קדוש היום שהיא חותמת בברוך ואמאי:

א"ר מנא. השתא מסיק לטעמא דכולהו ברכות לפי שטופס ברכות כך הוא כדר' יודן דכל שהוא מטבע קצר וכו' וסופה דהזן נמי לא קשיא דמטבע ארוך הויא וכן ברכת הגאולה לא צריכין לטעמא דשתי גאולו' אלא הואיל ומטבע ארוך הויא לפיכך חותם בה בברוך:

כל הברכות אחר חותמיהן. קס"ד דה"ק הכל הולך אחר החיתום והיינו דמקשי עלה כדלקמן:
אין אומרים ברכה פסוק. אין חותמין הברכה בפסוק כגון בא"י גואלינו ה' צבאות וגו' וכיוצא בזה:
מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק. בתמיה ובפ"ב דתענית גריס וייתר ברכה פסוק והיינו הך לפי דס"ד לפרש אחר חיתומיהן כדלקמיה:
אמרין חכימי הדין טלייא. בלשון תמיה חכם הוא זה הבחור דלפי סברתו הוא מקשה:
דהוא סבר. לפרש מהו אחר חיתומיהן דקאמר היינו לענין האי דינא שאם עמד בשחרית ביוצר אור ושכח והזכיר את של ערבית מעריב ערבים וחזר ונזכר וחתם בשל שחרית יצא וזהו אחר חיתומיהן אנו הולכין והלכך יצא ולפיכך הוא מקשה דא"כ היכי אמרת אין אומרין ברכה פסוק הרי אם חתם בשל שחרית והוא יוצר אור א"כ הברכה פסוק הוא כדכתיב יוצר אור וגו' אבל באמת לאו היינו פירושא דאחר חיתומיהן אלא כדרב אחא דאמר כל הברכות כעין חותמותיהן מענין שהוא מזכיר בסוף נוסח הברכה כך הוא חותם כגון עוזר ומושיע ומגן בא"י מגן אברהם וכן כולן ולעולם אין חותמין הברכה בפסוק:
ואילין דאמרין צהלי וגו'. נוהגין היו לומר אחר ברכת הפטרה פסוק הזה ואין בו משום ברכה בחותם פסוק הואיל וכבר חתם בנוסח הברכה עצמה ואינו אלא כמוסיף בדברים:

הלכה ו

מתני' **מזכירין יציאת מצרים בלילות**. פרשת ציצית אומרים אותה בק"ש של ערבית ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה אומרים אותה מפני יציאת מצרים שבה:
כבן שבעים שנה. הייתי נראה זקן ולא זקן ממש אלא שהלבינו שערותיו יום שמינו אותו נשיא כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה:
ולא זכיתי. לא נצחתי לחכמים:
גמ' **אע"פ שנכנס לגדולה**. שמינוהו לנשיא כדאמרינן לקמן פרק תפלת השחר:
האריך ימים. שאמר הריני כבן שבעים שנה:
הדא אמרה שהגדולה מקצרת ימים. כדאמרי' אוי לרבנות שמקברת את בעליה ולהכי קאמר הריני כבן שבעים דאם שזכיתי לגדולה עם כל זה הארכתי ימים:
תמן. בבבל אמרין לא יתחיל פ' ויאמר בלילה אבל אם התחיל גומר ורבנן דהכא אמרין מתחיל ואינו גומר ואינהו מפרשי להמתני' דקתני מזכירין יציאת מצרים בלילות

כדרב דאחר שהתחיל בתחילת הפרשה אומר מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' כדמסיק:

מתני' פליגא על רבנן דתמן ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כדתנן לקמן בפ"ב וקשיא לרבנן דתמן דס"ל דגומר כל הפרשה ומשני דה"ק כל פ' ויאמר אינו נוהג אלא ביום שהרי בהתחלתה כתובה מצות ציצית ואינה נוהגת בלילה ולפיכך אינהו דאמרי לא יתחיל אבל אם כבר התחיל ואמר ועשו להם ציצית גומרה משום יציאת מצרים שבה:

חמיתון. ראה אותן נוהגין לכתחילה להתחיל ולגמור ותאמר הש"ס ולא שמיע דתמן אמרין לא יתחיל וכלומר דלא כדשמעינן לעיל דרבנן דתמן ס"ל דלא יתחיל לכתחילה:

היך הוה אבוך נהוג עביד. משום דר' זעירא עלה מבבל לא"י ולפיכך שאלו אם היה נוהג כאן כרבנן דהכא או כמנהגו בתחילה כרבנן דתמן:

מסתברא דר' יוסה. כמו שאמר ר' יוסה מפני שר' זעירא היה נוהג להיות מחמיר על עצמו כמו דאינון מחמירין בבבל והיה מתנהג כוותייהו:

צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב. מפני שיש בה הודאה על החסד שעשה עם אבותיכו ועמנו:

מלכות. מלכותו ואמונתו לעד קיימת ומלכנו מלך אבותינו. צריך להזכיר את כולן. ככולהו תנאי וצריך ג"כ לומר צור ישראל וגואלו כדי לסמוך גאולה לתפילה:

אם לא הזכיר תורה בברכת הארץ על המזון:

שנייא היא. התם דקמסדרו לשבחיה דרחמנא מה דהוה מעיקרא שעד שהוא אברם בחרת בו ושמת שמו אברהם:

ודכוותה. נימא נמי הקורא לשרה שרי עובר בעשה:

הוא. בלבד נצטווה עליה דכתיב לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה אבל גביה כתיב ולא יקרא עוד שמך אברם לא יקרא כלל:

שני. שם השני ישראל ניתוסף לו להיות לשם העיקר ושם הראשון יעקב לא נעקר ממנו:

עד כאן בצדיקים. הוא דמצינו שנקראו בשמם עד שלא נולדו אבל ברשעים זורו רשעים מרחם ולא יזכר שמם וישמעאל תחילתו צדיק כדדרשינן מבאשר הוא שם וכן אמרינן שעשה תשובה בסוף ימיו:

שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא. והלכך לא דריש לקרא דלמען תזכור כדדרשי חכמים במתני':

הדרן עלך מאימתי

פרק ב

הלכה א

מתני' **היה קורא בתורה**. בזמן ק"ש והוא קורא אותה בתורה:
אם כיון לבו. לצאת ידי חובת ק"ש יצא ואם לאו לא יצא וכמ"ד מצות צריכות כונה שיהא מכוון לצאת י"ח ומ"ד מצות אין צריכות כונה מפרש אם כיון לבו לקרות ולאפוקי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפי' לקריאה נמי לא מתכוין א"נ שהקורא להגיה אינו קורא התיבות כנקודתן אלא קורא ככתיבתן כדי להבין בחסרות ויתירות ובקריאה כזו לא יצא:
בפרקים. מפרש במתני' דלקמן מה הן הפרקים:
שואל מפני הכבוד. שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום:
ומשיב. ואין צ"ל שמשיב לו שלום אם הקדים לו:
ובאמצע. הפרק שואל מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו כגון אביו או רבו וכ"ש אם מתירא ממנו שלא יהרגהו ואין צ"ל שמשיב לו שלום אבל מפני הכבוד לא:
ר' יהודה אומר באמצע. הפרק שואל בשלום מי שירא ממנו ומשיב שלום לאדם נכבד:
ומשיב שלום לכל אדם. שהקדים לו שלום והלכה כר' יהודה ובכל מקום שאסור להפסיק כך אסור לדבר בלשון הקדש כמו שאר הלשונות:
גמ' **זאת אומרת שאין הברכות מעכבות**. מדלא תני אלא אם כיון לבו לצאת בק"ש והרי הוא קורא בתורה ולא בירך ברכת הק"ש ש"מ שאין ברכות ק"ש מעכבות:
אם אומר את שהוא צריך לברך. דברי ר' יוסה הכי מתפרשין דלמאי דדייק ר' בא ממתני' דאין הברכות מעכבות מדלא קתני מידי מהברכות ועלה קאמר דהאי לאו דיוקא הוא וכדמותבינן לקמן והיינו דאקדים לה להאי מילתא וכדלקמיה:
אם אומר את וכו'. כלומר הא לכשתמצי לומר שצריך הוא לברך דהוה סבירא לן דהברכות מעכבות א"כ ודאי הוא שאם בירך שצריך שיכוין את לבו בכל הג' פרשיות שהרי אם אפי' הברכות מעכבות פשיטא הוא דכל ג' הפרשיות מעכבות ועד שיכוין לבו בכולן לצאת ידי חובתו והשתא קשיא על עיקר דיוקא דידך כדמסיק:
התיבון. על האי דיוקא דר' בא:
ואינו מפסיק ולא תנינתה. וכי אינו מפסיק הוא בין פרשה של ק"ש לפרשה אחרת שבה שהרי הוא קורא בתורה כסדר וכמה וכמה פרשיות איכא בין חדא פ' של ק"ש לחברתה ואפ"ה לא תנינתה להאי דינא במתני' וזה היה צריך התנא להשמיענו דהא איכא למ"ד לקמן שאם הפסיק בק"ש כדי לקרות את כולה לא יצא ידי חובתו:

והכא אע"ג דלא תנינתה צריך לברך. כלומר והשתא הכא נמי לענין הברכות מנא לך למידק שאינן מעכבות מדלא קתני לה במתני' הרי לא קתני נמי מדינא דהפסקה מידי ועל כרחך לומר דלא קתני הכא אלא מה דשייך לגופא דדינא דאין הקורא כדרכו יוצא י"ח עד שיכוין לבו לצאת ומברכות ומהפסקה לא איירי הכא מידי ולעולם אימא לך שצריך הוא לברך:

זאת אומרת צריך לכוין את לבו בכולן. השתא שואל הש"ס למאי דקאמר בירך צריך וכו' אי דנקטינן הכי באמת לדינא שעד שיכוין בכולן ואע"ג דלא משכחת לה בלא הפסק בין פרשה לפרשה הא לא קשיא מידי דאימא אין הכי נמי שצריך שיקרא פ' שניה אח"כ מיד בלא הפסקה וכן פ' השלישית דהא קאמרת דלא איירינן הכא מדינא דהפסקה ולא איירי התנא אלא מדינא דכוונה ואם כן מי נימא עד שיכוין בכולן:

נשמעינה מן הדא דר' אחי וכו'. בתוספתא פ"ב דעיקר הכוונה בפרק ראשון הוא וכדמפרש ר' חנינא טעמא דכל מה שכתוב בפ' ראשון ואהבת וגו' ושננתם וקשרתם כתוב בפ' שני וכבר יצא י"ח בכוונת פ' הראשון:

מעתה וכו'. ולמה קורין לפרק השני:

הראשון ליחיד. דהכל הוא בלשון יחיד ובפרק השני נאמר בלשון רבים לציבור:

והראשון לתלמוד. שאינו מפורש בו כ"כ מעשיית המצות כמו בוהיה אם שמוע תשמעו אל מצותי שהוא למעשה:

ותני. בברייתא כן ושננתם מפסוק הזה ואילך די בשינון לבדו:

מה. שאלה היא וכי אם היה יושב צריך הוא לעמוד וקאמר דלא כן הוא אלא אם היה מהלך צריך הוא לעמוד:

ובלבד בד'. אבל בא' לא יאריך כלל וכן בחי"ת לא יאריך כל כך:

הוה מאריך סגין. הרבה יותר מדאי:

ולינא חמי לרבי. איני רואה לרבי כשהוא לומד עם התלמידים שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים וא"ל כשאתה רואה אותו נתן ידו על פניו אז הוא אומר פסוק הראשון ומקבל עליו עול מלכות שמים:

לית אפשר דלא יטי מילה. אי אפשר שלא ינטה לאיזה דבר בשמועה שהוא שונה שלא יהא מוזכר מיציאת מצרים לפי שהוא מהדר אחר זה:

לית הדא אמרה. וכי לאו ש"מ ממילתיה דרבי שאינו צריך כוונה אלא בפסוק הראשון בלבד שהרי ר' חייה אמר שהוא מקבל עול מלכות שמים באותה שעה ולא יותר ואנן הא אמרינן לעיל דצריך כוונה בג' פסוקים הראשונים:

א"ל אדא יתנה עד ושננתם. אדא. בתוך כך כלומר בתוך כך שהוא מניח ידיו על פניו יכול היא לשנות ולומר עד ושננתם ולכוין בהם. אף בהלל ובקריאת מגילה כן. אם הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

רב הונא בשם רב. צ"ל וכן הוא בפ"ב דמגילה בהלכה ב':

אפי' שמעון. לתשע תקיעות בט' שעות יצא:

עד דאנא תמן צריכא לי. בעוד שהייתי בבבל הוה מספקא לי בדין זה וכשעליתי לכאן שמעתי משמיה דר' יוחנן שאפי' אם שמען בכל היום כולו יצא:

היה זה צריך פשוטה ראשונה. שעדיין לא שמע כלום והאחר שמע כולן חוץ מפשוטה האחרונה ושמעו תקיעה אחת מהו שמוציאין ידי שתיהן ולא איפשיטא:

ק"ש וברכותיה. הא דאמרינן אם הפסיק כדי לגמור את כולה לא יצא מאי אם כולה דקאמר היינו ק"ש עם ברכותיה או היא ולא ברכותיה או אפי' כדי לומר ברכותיה ולא היא:

הפסיק שלישה. כלומר אם לא הפסיק בהפסקה אחת כדי לגמור את כולה אלא הפסיק כדי לגמור שליש וקרא וחזר והפסיק כדי שליש וכן אח"כ עוד כדי שליש מהו שיצטרפו להפסקה כדי שיעור כולה ולא איפשטו הני בעיות:

בקורא משערין. וכן הא דאמרינן הפסיק וכו' בקורא משערין או בקריאת סתם כל אדם משערינן:

מסתברא בקורא. משערין כל א' וא' לפי קריאתו:

נפק אנא ידי חובתי. אם אני גומרה אח"כ. מדקדק במצוותא סגין הורי ליה. כלומר אם מה שהוא הורה לו שיצא י"ח אע"פ שמפסיק בה הוראה זו לדינא היא שהרי הוא יודע דר"ש בר אבא מדקדק הרבה במצות ומחמיר על עצמו ואפ"ה הורה לו כך א"כ להלכה ס"ל לר"א כן או דילמא בשביל דר"ש בר אבא תש כח הוא ולא היה רוצה להטריחו לפיכך היה מקיל לו אבל לדינא לא ס"ל לר"א הכי:

א"ל בפירוש פליגין. לדינא ר"א ור' יוחנן וס"ל לר"א להלכה דיצא ידי חובתו אע"פ שהפסיק בה:

מה פליגין. עד כאן ל"פ אלא בק"ש דוקא מפני שהיא עשויה פרקים פרקים שאין פרשיות שבה סמוכות זו לזו בתורה:

אבל בהלל. שפרשיות שלו תכופות זו לזו וכן במגילה אף ר"א מודי דאם הפסיק אפי' בין פרק לפרק כדי לגמור את כולו לא יצא וצריך לחזור לראש:

ועוד מן הדא דתני וכו'. כלומר מהכא נמי שמעינן דצריך התלמיד שישאל בשלום רבו ויאמר לו שלום עליך רבי כדקאמר לקמן:

קרע. על מתו שהיה נדמה לו שמת וחזרה בו נשמה ואח"כ מת אם לאלתר מת אינו צריך לחזור ולקרוע:

והיה ר' אלעזר. תלמידו רואה אותו ומטמין עצמו מלפניו:

זעירא לא שאיל בשלמיה דרבה. זהו דרך ארץ שלהם שאין הקטן שואל בשלום מי שגדול ממנו שלא יטריח אותו להשיבו:

מי מהלכין. בעוד שהיו מהלכין וראו בית המדרש וא"ל הכא הוה ר"מ יתיב כו' וכן כ"ע ידעין דר"א תלמיד שלך ואע"פ שאינו אומר השמועה בפירוש משמך:

מהו מיעבור. אח"כ שאל ר' יעקב לר' יוחנן מהו לעבור לפני אהדורי צלמא ע"ז א' שהיתה עומדת על הדרך ובפ"ב דשקלים גריס ארורי עכו"ם:

מה איתפליג ליה איקר. אם רוצה אתה לחלוק לו כבוד שלא לעבור לפניו אלא אדרב' עבור לפניו ולסמות את עיניו א"ל אם כן ר' אלעזר יאות עביד שאינו נראה לפניך כשאתה עובר דזהו הכבוד שלך:

אמר ר' יוחנן יעקב בר אידי יודע אתה לפייס וכן הוא שם:

ור' יוחנן בעי וכו'. לפי שאף דוד ביקש עליה רחמים:

מהניא ליה. ומה הנאה יש לו:

אע"פ שמתכונין להכעיסני. שהן יודעין שכל זמן שאני חי לא יבנה שאמר לו הקדוש ב"ה והיה כי ימלאו ימיך וגו':

מפני מה הוא משיב. לר' מאיר בין הפרקים אי דוקא מפני היראה וה"ק שואל מפני הכבוד אם הוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו אז שואל הוא והאי ומשיב ה"ק אם אינו חייב בכבודו אלא שעושה לו כבוד מפני היראה אז משיב הוא לו אבל אינו שואל. או אפי' מפני הכבוד והאי ומשיב ואצ"ל הוא דקאמר:

נשמעינה מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה דר"מ. גרסינן וזה מוכח הוא מדלקמן. כלומר ע"כ האי ומשיב דבאמצע לר"מ היינו מפני היראה דא"א לפרש בענין אחר וש"מ הא בקדמיתא בין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד וכולהו ואצ"ל דמשיב קאמר. ובאמצע וכו'. השתא מפרש לה להאי ומשיב דבאמצע לר"מ אם מפני היראה ואצ"ל קאמר או דוקא מפני הכבוד שאינו רשאי להקדים שלום לזה כ"א משיב הוא לו:

נשמעינה מן הדא דר' יהודה אומר באמצע וכו'. וא"כ ע"כ הא קדמיתא היינו באמצע לר"מ שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה ואצ"ל קאמר דאל"כ היינו דר' יהודה:

עד כדון. לא שמענו אלא באמצע הפרשה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:

ואפי' באמצע הפסוק. אם מותר להפסיק אף באמצע הפסוק לכל חד כדאית ליה וקאמר דר' ירמיה מדמי דרך דמיון הוא מראה א"נ מרמז גרסי' ולא היה מדבר ור' יונה היה משתעי:

ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם. לכשתצטרך להפסיק כמו במתני':

הלכה ב

מתני' **בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק**. כדמפרש בגמרא דכתיב וה' אלהים אמת הלכך אין להפסיק בין אני ה' אלהיכם לאמת וכן הלכה:

גמ' **אמר ר' לוי וכו'**. וכשאומר אני ה' אלהיכם צריך לומר אמת מיד בלי שום הפסק ואחר שאומר אמת אז הוא דינו כבאמצע הפרק:

הלכה ג

מתני' **שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה**. דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ות"ת נוהג ביום ובלילה:

ויאמר אינו נוהג אלא ביום. דאית ביה מצות ציצית שאינה נוהגת בלילה דכתיב וראיתם אותו:

גמ' **לובש תפילין**. בתחלה ואתר כך קורא את שמע ומתפלל דאז הוא קבלת מלכות שמים שלימה שקורא ק"ש ותפילין עליו שכתובה ק"ש בהם:

רב אמר קורא את שמע. בתחלה כדמפרש טעמיה לקמן דקתני שיקבל עליו מלכות שמים בתחילה ואח"כ עול מצות תפילין:

מתניתא. ברייתא זו פליגא עליה דרב דקתני לובש תפילין בתחילה:

למקום טהרה. ברחוק ד' אמות:

מתני'. דידן מסייע לרב דממנה למד דעול מלכות שמים קודם הוא לעול מצות בכל מקום דהא לא כך תני שאדם וכו' אלמא עול מלכות קדים:

מפני מה לא החזיקו בהן. לאדם המניחן מפני מה לא החזיקו בו בנאמנות שיהיה כנאמן למעשרות וכיוצאבהן:

מפני הרמאין. שהיו מניחין תפילין להחזיק עצמן ככשרים ולרמות בני אדם וכהאי עובדא דלקמיה:

לאילין דברישך הימנית. לתפילין אלו שבראשך האמנתי שחשבתי אדם כשר הוא זה שתפילין עליו כל היום:

לומר שהחולי ממרק. את הגוף וגופו נקי הוא להיות תפילין עליו כל היום והכי מבואר הוא במדרש תהלים ק"ג דגריס התם ר' ינאי היה לבוש תפילין בתר בישיה תלתא יומין דאמר מר תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים וכיון שאדם עומד מחליו גופו נקי ואחר שלשה היה מניח אותן ר' יוחנן היה לובש תפילין בכל יום ויום כדי שיאמר הסולח לכל עוניכי המשביע בטוב עדיך. וכך צריך לגרוס כאן ושייך הא דקאמר מה טעם הסולח וכו' דקאי על הא דר' יוחנן:

ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה. מחמת החמימות לא היה מניח אלא של יד. ויש גורסין בהפך בקייטא דלא הוה חשיש ברישיה הוה לביש תרויהון ברם בסיתוא דהוה חשיש ברישיה מחמת הקור לא הוה לביש אלא דאדרעיה:

ואינו אסור משום ערוה. לא שייך האי מילתא הכא וחילוף השיטות יש כאן וגרסינן להא לקמן בתר דקאמר וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה:

כדהוה אזיל מסחי. כשהלך לרחוץ במרחץ ותפילין עליו כיון שהיה מגיע אצל האוליירין היה חולצן כלומר מקום שהבלנין עומדין ומקבלין מלבושי בני אדם שפושטין עצמן שם היה חולצן:

עד יעקב תרמוסרה היה לובשן. שהיה בית זה סמוך להמרחץ ושם היה לובשן כשיצא אח"כ מכל רשות המרחץ והכי מוכח מדלקמן דקאמר אבל אינו לובשן עד שיצא מאותו רשות של כל אותה מרחץ ודא מסייעא כהאי דאמר ר' יצחק בגין ר' יוחנן עד יעקב תרמוסרה היה לובשן:

וכד הוה נפיק מסחי הוו יהבין ליה. וגרסינן הכא להא דכתוב בספרים לעיל דפריך ואינו אסור משום ערוה דהא משמע מיד שהיה יוצא מלרחוץ היו נותנין לו התפילין והרי עדיין ערום היה ומשני ר' חייא בר אבא אפיקרסין היה לובש מבפנים קודם שיצא להפסיק בין לבו לערוה אפיקרסין הוא לבוש התחתון שעל הבשר והוא פתוח בכתפים וכשלובשו קושרו על הכתף וכמו ששנינו בפרק י' דמקואות הקשר שבפרקסין שבכתף:

וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא שני ארונות וכו':

מונין את ישראל. אומרין להן דברי אונאה וכי אפשר וכו':

בגין מימר מילי דאוריא. בשביל לומר דברי תורה אחר יציאתו ממקום שהיה אסור בד"ת:

והכין לא הוה ליה מילא וכו'. וכי לא היה לו דברי תורה אחרים לאומרן ומאי שנא זה שהיה אומרו בכל פעם שיצא מן המרחץ דהכי משמע וכד הוה מייתן ליה הוה אמר דא מילתא:

אלא קינתורין הוון. דברי קינתורין היה מתכוין לומר להן על שהיו על הרוב מאחרין מלהביא לו התפילין מיד לפי שהיו טרודין באנשים הבאים למרחץ וכדמסיק לומר יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששימר וכו' לכל הכבוד הזה שעושין לנו לכבוד התורה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הקב"ה ואתון בעיי מבטלה מצותא מינן ואינכם ממהרין להביא אותן לי:

באיזה צד. כיצד מברך על התפילין:

ואתיא כמ"ד בחוקת תפילין הכתיב מדבר. ושמרת את החוקה הזאת וגו' דמימים כתיב ולא לילות והלכך מברך לשמור חקיו כשהוא חולצן בסוף היום:

לא בדא. דלהאי מ"ד דחוקה אפסח קאי לא מברכינן אחליצת תפילין משום דס"ל דמן התורה לילה זמן תפילין הוא אלא דרבנן גזרו שמא יפיח בהן:

מצדדין הוה. מן הצד בראשו שלא במקום הנחת תפילין היו וכמין פקדון היו בידי לשמרן ולא לשם מצוה:

אית דבעי מימר. דהיינו טעמיה דר' אבהו שהיה מניחן בראשו לפי שכבר היו עליו מבעוד יום ולא אמרו עובר בעשה אלא הנותן עליו בתחילה בלילה:

אית דבעי מימר. על פרט לשבתות וי"ט קאי דאיכא דאמרי מהכא נפקא לן דכתיב והיה לך לאות פרט לשבתות וי"ט שהן עצמן אות שאסורון בעשיית מלאכה:

ולא כן כתב מימים ימימה. כלומר והא כבר נפקא לן למעט שבתות וי"ט מימימה והאי דרשא לך לאות למה לי:

לית לך. לשנויי להא אלא כהאי דאמר ר' יוחנן כל מילא דלא מחוורא שאינו כתוב בפירוש אלא דאסמכינן לה אדרשא דקרא מסמכין לה מן אתרין סגין מן מקומות הרבה ולא קשיא כל הני למה לי שהרי אינם אלא אסמכתות:

נשים מניין. למעט תתפילין:

אשתו של יונה הושבה. החזירו אותה וכן למיכל בת שאול מיחו בידיה לפי שפטורות הן ממצות עשה שהזמן גרמא:

תני. בתוספתא פ"ב:

אבל אינו לובשן. כלומר אע"פ שאמרו דבבית החיצון מקום שבני אדם עומדין שם לבושין נותן תפילין היינו דמותר להניח שם אבל מ"מ נכון הוא שלא ללובשן עד שיצא

מאותו רשות של כל אותו המרחץ ואפי' מהבית החיצון לפי שעכ"פ שם מרחץ הוא על כל אותו רשות:

ודא מסייעא כהאי דאמר וכו'. דר' יוחנן לא היה לובשן עד בית יעקב תרמוסרה שהיה חוץ מרשות המרחץ וסמוך לו כדאמרי' לעיל:

ואינה מרחצת בימות הגשמים מהו שיהא דין מרחץ עליה בימות הגשמים:

מרחץ ואע"פ שאינה מרחצת. באותו זמן מ"מ שם מרחץ עליו מכבר וכן בית הכסא אע"פ שפינו ממנו:

אהן חזירא. החזיר הזה כבית הכסא מטולטל הוא שעובר לפניו ואסור לקרות כנגדו:

אהן צררה. צואה יבישה שעל שפת הים לפי שדרך בני אדם לפנות שם מהי לקרות כנגדה הואיל ויבישה היא:

א"ר אמי אסיא. כך היה שמו:

הורי ר' ירמיה מעבר ליה בפיליוס. פיליוס הוא כלי כעין מחתה שמפנין בו האפר אי נמי מטפחת כאותה ששנינו בפרק כ"ט דכלים הסדין והסודרין והטרטין והפיליון של ראש כלומר שצריך להעביר אותה ולפנותה משם וקאמר הש"ס ולא סמכין עלוי דר' ירמיה בהוראה זו:

אוכל בהן. בתפילין שעליו מותר לאכול אכילת עראי:

אית תניי תני מברך. על התפילין פעם אחת ביום ואית תניי תני פעמיים כדמפרש ואזיל ויש בכאן חלופי שיטות וכצ"ל מאן דאמר מברך שתי פעמים ניחא לפי שצריך הוא לאכול וחולצן ואח"כ כשמניחן חוזר ומברך עליהן:

מאן דאמר פעם אחת הא אכל ואינון עילוי. כלומר א"כ על כרחך בשעת אכילה לא היה חולצן והרי אסור לאכול בהן אכילת קבע ומשני ר' זעירא קיימה אבא בר ירמיה להא דתני פעם אחת באוכל בהן אכילת עראי והא קמ"ל האי תנא דמותר לאכול בהן אכילת עראי ולהכי קתני מברך פעם אחת עליהן:

לבית המים. מקום שמשתינין מים:

כד הוה סיפרא בידיה. והיה נכנס להשתין מים היה נותן הספר לאדם אחר לאחזו:

הוה קאים בון. היה עומד בהן ומניחן עליו:

מתניתא. ברייתא פליגי עליה דר' אבא דקתני נכנס ואפי' תפילין בידיו:

קיימא אבא בר ירמיה. להאי ברייתא דמיירי ביכול ללובשן אח"כ דאיכא שהות ביום והאי דקאמר לא יכנס בתפילין בידיו כשאין שהות עוד ביום ללובשן:

דלכן. כלומר דאי לא כן אלא יכנס עמהן א"כ גנאי הוא עושה לתפילין שהרי מצוה לא עביד בהון עוד היום ולמה הוא מבזי להון להכניסן עמו לבית המים:

בחורין. הסמוכין לרה"ר והן בתוך מחיצות בית הכסא:
וכשאירע אותה מעשה. בתלמיד אחד שהניח תפילין בחורין הסמוכין לרה"ר ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך עלה לראש הגג ונפל ומת:
מאן דעביד טבאות. מי שהוא עושה דבר הטוב ביותר עושה להן כיס של טפח ונותנן כנגד לבו ולקיים שויתי ה' וגו' ואז נכנס עמהן ואפי' אין שהות ביום כדי ללובשן:
תמן. בבבל אמרין כל שאינו יכול להזהר בגוף נקי כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין כל היום כ"א בשעת ק"ש ותפילה:
דלמא. מעשה בר' חייא רבה ור' יונתן שהיו מהלכין לפני מטתו של ר"ש בר' יוסי ללותו והיה ר' יונתן פוסע על הקברים וא"ל ר' חייא עכשיו יאמרו המתים למחר הם באים אצלינו והן מצערין לנו:
וחכמין אינון כלום. וכי הן יודעין כלום ולא כן כתב וכו':
לדרוש אין אתה יודע דהכתוב אינו מדבר אלא באלו שאפי' בחייהם קרוין מתים דאל"כ מאי האי דקאמר כי החיים יודעים שימותו ומי לא ידע כזאת אלא דה"ק כי החיים שהן לעולם קרוין חיים והן הצדיקים נותנין אל לבם ויודעי' שימותו ומתקנין מעשיהם ואלו שהן קרוין מתים לעולם אינם רוצים לידע מאומה:
לך ואמור לאבות. כדי שיחזיקו לך טובה על זאת הבשורה אלמא דידעי והרי הן קרוין חיים. עירב את האותיות. בכתב ס"ת ותפילין ומזוזה קאמר וכן גריס להא בפ"ק דמגילה ואיידי דמייתי לקמן לדברי ר' אידי בשם ר"ש בענין תפילה מייתי נמי להא דר' אידי:
מאן דאמר כשר מלמטן. אם למטה נתערבו בכתיבה כהאי דלקמיה ארצנו תפארתנו ונוגע הנו"ן בוי"ו מלמטה כשר לפי שלמעלה נפרדין הן והרי זה כנגמר וניכר כל אות בפני עצמו ומ"ד פסול כשהן נדבקין למעלה קאמר ולא פליגי:
ארצך. אם נוגע הצדי"ק בך' באמצע ארוכה היא תלמוד דמספקא לן הואיל והך' נמשכת הרבה אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר האות וכן תפארתך:
ממעמקים קראתיך ה'. ואף שהכתוב בעמקי הלב מדבר מ"מ יש סמך גם לזה שלא יעמוד במקום גבוה להראות שאין גבהות לפני המקום:
הכון. הכן עצמך ותקן גופך כשאתה עומד לקראת אלהיך:
הדא דתימר בדקים. כשצריך לקטני' אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אבל בגסים שהיה צריך לגדולים אם יכול לעמוד בעצמו ולסבול יסבול:

שמור עצמך. התקן עצמך כשתהא נקרא אל בית אלהים לעמוד בדין כשיבא עתך שתהא טהור ונקי במעשיך:
מקורך. לשון מקראך כשיהו קורין אותך לקבר יהי ברוך שיהיה בלא חטא:
עת ללדת. הלמ"ד דריש דמיותר אלא דה"ק תראה עת המיתה שיהא שוה להעת של לדת שיהא נקי בלא חטא:

הלכה ד

מתני' **ר' יוסי אמר לא יצא**. משום דכתיב שמע השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך ות"ק סבר שמע בכל לשון שאתה שומע והלכה כת"ק:
קרא ולא דקדק באותיותיה. להוציאן בשפתו יפה בשתי תיבות שהתיבה השניה מתחלת באות שנגמרת הראשונה כגון על לבבך עשב בשדך וכיוצא בהן ואם אינו נותן ריוח ביניהם להפרידן נמצא קורא אותן שתי תיבות באות אחת:
ר' יוסי אומר יצא. והלכה כר' יוסי מיהו לכתחילה צריך לדקדק באותיותיה וכן יזהר שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזק הרפה וצריך להתיז הזי"ן של תזכרו שלא יהא נראה כאומר תשכרו בשי"ן כלומר כדי שתרבו שכר והרי אין ראוי לשמש את הרב על מנת לקבל פרס:
הקורא למפרע. הקדים פסוק שלישי לשני ושני לראשון וכיוצא בזה:
לא יצא. דכתיב והיו הדברים בהווייתן יהו כלומר כסדר שהן כתובין בתורה ומיהו אם הקדים הפרשיות זו לזו אין זה חשוב למפרע ויצא שהרי אינן סדורות כך זו לאחר זו בתורה:
יחזור למקום שטעה. אם בין פרק לפרק טעה שאינו יודע באיזה פרק הפסיק ולראש איזה הפרק יחזור חוזר להפסק הראשון שהוא והיה אם שמוע ולדעת הרמב"ם חוזר לראש פרק הראשון שהוא ואהבת אבל אם באמצע הפרק פסק שיודע הפרק שפסק בו אבל אינו יודע באיזה מקום מאותו הפרק פסק חוזר לראש אותו הפרק ואם היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם של והיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע ואם נסתפק לאחר שהתחיל למען ירבו אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך:
גמ' **רב אמר הלכה כדברי שניהם להקל**. בשני החלוקות האלו במתני' הלכה כדברי המיקל ברישא כת"ק ובקרא ולא דקדק כר' יוסי:

ופריך דלא כן מה אנן אמרין. הא פשיטא הוא הא ברישא סתמא היא ור' יוסי פליג וא"כ הלכה כסתמא ובסיפא ר' יוסי ור' יהודה והלכ' כר' יוסי בכל מקום לגביה דר' יהודה וא"כ מה צריכה למימר רב להאי הלכה:

אלא בגין שמע דתני לה ר' חייא בשם ר"מ. כלומר משום דר' חייא בתוספתא קתני להאי דינא דשמע שיצא אף אם לא השמיע לאזניו בשם ר"מ דס"ל הכי והכי איתא התם בפ"ב בעל קרי שאין לו מים לטבול ה"ז קורא את שמע ואינו משמיע לאזניו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה דברי ר"מ וחכמים אומרים קורא את שמע ומשמיע לאזניו ומברך לפניה ולאחריה אמר ר' מאיר פעם אחת היינו יושבין לפני ר"ע בבית המדרש והיינו קורין את שמע ולא היינו משמיעים לאזנינו מפני קסדור אחד שהיה עומד על הפתח אמרו לו אין שעת הסכנה ראיה לפי שמלכות הרשעה גזרה על התורה ועל המצות אלמא דר"מ הוא דס"ל דלא השמיע לאזניו יצא וחכמים הוא דסברי לא יצא והתירו לבעל קרי בשעת הדחק שאין לו מים לפי שאינו יוצא בלא השמיע לאזניו ות"ק דמתני' היינו ר"מ וחכמים דתוספתא ר' יוסי היא וא"כ הוה אמינא דהדרינן לכללא ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי:

לפום כן. צריך רב למימר הלכה כדברי שניהם להקל הואיל ורבי סתים לן להרישא ש"מ דהלכה כת"ק:

למי נצרכה. האי ברייתא לר' יוסי דמתני' כדמפרש ואזיל:

היידין ר' יוסי. איזה ר' יוסי וקאמר הדא דתנינן וכו' וכלומר דלר' יוסי דס"ל במתני' דבק"ש אף בדיעבד לא יצא קמ"ל דבתפילה מודה הוא דבדיעבד יצא דלא כתיב בה שמע. וכן י"ל דהאי למי נצרכה אמתני' דתרומות נמי קאי דקתני התם חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שלכתחילה צריך להשמיט לאזניו כשמברך ובדיעבד תרומתו תרומה דאף ר' יוסי דמתני' מודה בה מיהו הא דלקמן אמתני' דמגילה איתמר כדמשמע מהסוגיא ולא שייכא כולה אמתני' דתרומות כ"א מקצת ממנה:

אמר רב מתנה דר' יוסי היא. האי דרב מתנה לאו אמתני' דהכא איתמר אלא אמתני' דפ"ב דמגילה כדלקמן והכי נמי גרים לדרב מתנה התם ואיידי דמשתעי בדינא דר' יוסי מייתי לה וכן נמי מייתי לה בפ"ק דתרומות וכדרך הש"ס הזה דאגב מייתי לכולא מילתא מה דאיתמר בדוכתיה. דתנינן התם הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ועלה קאמר רב מתנה התם דמתני' דפוסל בחרש דר' יוסי היא:

א"ר יוסי. הוא ר' יוסי אמורא דהאי ש"ס ולפעמים קורא אותו רב יוסף כדמשמע בכמה דוכתי:

הוינן סברין מימר. אי לאו דאוקמי רב מתנה למתני' דמגילה כר' יוסי דמתני' היינו סוברין לומר דעד כאן ל"פ רבנן ור' יוסי במתני' אלא בשמע משום דכתיב בה שמע ומר דריש לה להשמיע לאזניו ומר דריש לבכל לשון כדפרישית במתני':

הא שאר כל המצות. דלא גלי לן קרא לא פליג ר' יוסי ומודה הוא דא"צ להשמיע לאזניו אבל מן מה דאמר רב מתנה ר' יוסי היא מתני' דמגילה הוי היא שאר כל המצות כק"ש לר' יוסי ובדיעבד נמי לא יצא חרש במגילה כדמפרש טעמיה דדריש מוהאזנת למצותיו:

אמר רב חסדא לית כאן חרש. רב חסדא פליג אדרב מתנה דאוקי להיא מתני' כר' יוסי וקאמר דאפי' תימא כר' יהודא ובחרש בדיעבד יצא וא"נ אפי' לכתחילה ולא גרסינן במתני' דמגילה חרש אלא אשגרת לישן היא הואיל דבכל מקום שונה התנא חרש עם שוטה וקטן קאמר הכי וחרש דקתני לאו דוקא הוא לדינא:

מתני' לר' יהודה. כלומר והשתא מתניתא דהתם לר' יהודה נמי אתייא וכדאמרן:

א"ר יוסי. אע"ג דפליג רב חסדא עליה דרב מתנה ואוקי למתני' דמגילה כר' יודא מסתברא הוא דמיהת מתני' דתרומות דתנינן התם בפ"ק חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום לפי שאינו שומע הברכה ואם תרם תרומתו תרומה בהאי מתני' מודה רב חסדא דלא אתיא אלא כר' יוסי ואע"ג דר' יוסי דמתני' דהכא ס"ל דאף בדיעבד לא יצא שאני התם דברכות מדרבנן הן והלכך לכתחילה הוא דלא יתרום ובדיעבד תרומתו תרומה דאין הברכות מעכבות וכן א"ר חנינא בשם רב חסדא דמוקי למתני' דתרומות כר' יוסי דמתני':

א"ר יוסי בר בון. על כרחך אית לן למימר דמתני' דתרומות ר' יוסי היא וא"צ ראיה דמגופא דמתני' שמעינן לה דהא תנינן התם חמשה קדמייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החש"ו וכו' ולא תניתה להאי חרש המדבר ואינו שומע עמהן ואי משום דהני חמשה אפי' בדיעבד אין תרומתן תרומה ובמדבר ואינו שומע בדיעבד תרומתו תרומה אכתי קשיא והא תנינן התם לקמן חמשה אחרנייתא חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה האלם והשיכור וכו' ולמה לא תניתה למדבר ואינו שומע עמהן:

הוי סופך מימר. אלא על כרחך דהאי דמדבר ואינו שומע דר' יוסי היא ומשום הכי לא קתני לה עם הני חמשה אחרנייתא דהא קמ"ל התנא דהאי דינא המדבר ואינו שומע כר' יוסי היא דמודה בה דבדיעבד יצא דאלו הוי תני עם הני חמשה האחרונים ה"א דהאי דינא כר' יהודה אתיא וס"ל דלכתחיל' לא כמו באינך דאפי' לר' יהודה לכתחילה לא ודמיא להנך חמשה דהתם הלכך הוא דתני באנפי נפשה לאשמעינן דהאי דינא כר' יוסי הוא ומודה בה לענין דיעבד כדאמרן אבל לר' יהודה אפי' לכתחילה הוא תורם:

אלו. התיבות שצריכין דיקדוק ליתן ריוח בין הדבקים:
אשר נשבע ה'. גם בזה צריך שידקדק להתיז את העי"ן דלא לישתמע נשבה:
וברא חושך. מפני שצריך להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה דלא יאמר וברא נוגה ואע"ג דאיכא למ"ד בריש פסחים דאור לילי הוא וא"כ מזכיר הוא שניהם אפ"ה צריך לומר לישנא דלא מסתפקא:
שם שרו לך. אם לא אמר פ' ציצית בלילה אמרי' בפ"ק דאומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים ומבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושם שרנו לך ולא יאמר הללו לך מפני שצריך ליזהר דלא לישתמע כתיבה אחת הללוך:
צריך להתיז כי לעולם חסדו. בהלל ובפסוקים דלא לישתמע חשדו:
אם היה לשונו ערוך. כמו ארוך כלומר שהיה מגמגם בלשונו כאלו המגמגמין מחמת שלשונם קצת ארוך וכבד עליהם להוציא המבטא ומאריכין ביותר טרם שמדברין מותר מפני שזה אינו משנה האותיות מהוייתן:
והיו כדרך הוייתן יהו. כסדר שהן כתובין בתורה ולא למפרע:
דכתיב בה ככתבם. משמע כסדר שהיא כתובה ולא למפרע:
ברם בהלילא. מ"ט וקאמר בגין דכתיב ממזרח שמש ועד מבואו מהולל שם ה' מהולל שם ה' ממזרח שמש עד מבואו. הכי גריס לה לקמן בריש פ"ב דמגילה. כלומר דה"ק שצריך שיהא מהולל שם ה' כממזרח שמש ועד מבואו כמו שהן כסדר ולא יהפכו כך צריך להלל על הסדר:
מה את שמע מינה. כלומר ומה הוא שמקפיד שיאמר על הסדר אם הפסוקים לבד או אף הפרשיות וקאמר ר' אבון עוד היא אמורה על הסדר כלומר גם הפרשיות שלה הן על הסדר ולא יקדים המאוחר למוקדם כדמפרש ואזיל דפרשה הראשונה מדברת לשעבר ולא לנו וכו':
לימות גוג ומגוג. שיעשה עמנו נפלאות וצריך לכפול החג בהודאה כעבותים הללו:
לעתיד לבא. לתחיית המתים ואז ג"כ אודך כמו עתה:
אף מי שהתקין את התפלה וכו'. כלומר ואף התפילה שכל ברכות האמצעיות בקשה להבא הן מ"מ על הסדר הזה אנחנו מבקשין תעשה עמנו כמו שעשית לשעבר כדמפרש ואזיל לקמיה:
חנינו דעה חננתנו דייעה. כלומר חננו דיעה כמו שחננתנו לשעבר וכן כולם:
ורצינו בתוכו. וכצ"ל לית צורכה דשמע עתירתינו ובנה ביתך ורצינו בתוכו. כלומר וכי לא כך היה צריך לומר על הסדר בתחילה שמע עתירתינו ואח"כ ובנה וכו' אלא כמה דאישתעי קרייא וכו' כמו שהוא כתוב בקרא בתחילה והביאותים אל הר קדשי זה

בנין הבית ואח"כ ושמחתים בבית תפילתי שאשמע תפלתם וישמחו ואח"כ עולותיהם וזבחיהם לרצון:

יבין ושב. אחר שיבין ושב:

הסולח וגו' הגואל. וכתיב סליחה וגאולה בחד קרא ופריך ואם כן ויאמר רופא חולים קודם הגאולה כדכתיב הרופא הגואל וקאמר ר' אחא מפני שהגאולה צריכה להיות ברכה שביעית:

כנגד המילה. שצריכה רפואה כדרש הכתוב בריתי היתה אתו ואני נתתי לו החיים:

כנגד קול ה' שובר ארזים. שהוא השם התשיעי שבמזמור ושובר ארזים רמז על בעלי שערים המייקרים את התבואה ומפקיעין את השער:

למה כי קרבו לבא. הגליות אלמא קבוץ גליות בעת שנתברכו השנים:

והדין נעשה. כדכתיב ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סגיך וכתיב ואשיבה שפטיך כבראשונה:

והזדים נכנעים. כדכתיב ושבר פושעים וחטאים יחדיו יכלו והצדיקים שמחים דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק ולכך הם תכופים זו אחר זו:

אחר ישובו בני ישראל. לירושלים ואז ובקשו וגו':

אין מי חייא. אם מן החיים הוא יהיה שמו דוד ואם מן המתים הוא יהיה דוד בעצמו:

למשיחו לדוד. לעולם דוד הוא משיחו:

הוא צמח הוא מנחם. הכל אחד כפי הגימטריא:

ודא מסייעא להו. האי עובדא דלקמן דקאמר מנחם שמיה והובא מעשה הזאת באיכה רבתי:

קאים רדי. היה עומד וחורש וצעק השור שלו צעקה אחת וא"ל ערבי א' שעבר לפניו יהודאי תתיר צמד השורים וקנקן המחרישה שלך ותניח מלחרוש מפני שהיום חרוב בית המקדש שלכם ואחר כך שצעק עוד פעם שנית א"ל קשור שורך ותחרוש מפני שבו ביום נולד מלך המשיח שלכם:

מן הן. מאיזה מקום הוא:

ואי אעביד זבן לבדים למיינוקא. ועשה עצמו מוכר הלבדין והמטפחות שכורכין בהם התינוקות והיה עולה למקום ויוצא למקום עד שבא לאותו המקום שאמר לו הערבי והיו כל הנשים לוקחין ממנו הלבדין ואמו של מנחם לא באת לקנות ושמע קול הנשים אומרות וקוראות לה אימיה דמנחם תבא הנה ותקנה בשביל בנך והיתה עונה אותן אני הייתי רוצה לחנקו לשונא ישראל וכלפי התינוק היתה מכנה כן לפי שביום שנולד נחרב בית המקדש ואמר לה האיש הזה בטוח אני שכשם שנחרב ביומו כך עתיד להבנות

ביומו ובא ותקנה לו ואמרה לו אין לי מעות וא"ל ומה איכפת לי קח עתה בשבילו ואם אין לך מעות אבוא פעם אחרת לכאן ואקח המעות לאחר ימים בא וחזר להמקום ושאל על אותו התינוק מה הוא עושה ואמרה לו מן השעה שראית אותי ודברנו ממנו בא רוח סערה וחטפה אותו מידי והשיאו ונעלם מעיני:

מה לנו ללמוד מן הערבי הזה. שאמר שנולד באותו היום והלא מקרא מלא הוא והלבנון באדיר יפול זה בית המקדש ואז מיד ויצא חטר מגזע ישי ויוולד מלך המשיח:

כנגד ה' למבול ישב. שבו השם הט"ו שבמזמור ועל שם שהוא שומע תפלה וכולה ומעכב את הפורענות מלבא לעולם כמו שנשבע מלהביא עוד המבול:

עבודה להודייה. כלומר ואחר התפלה היא העבודה כמו שמפורש לעיל ושמחתים בבית תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון ואחר העבודה הודייה כדכתיב זבח תודה אחר זביחה תן הודאה:

יותר מן השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן. העוז שהוא יתן להם הוא שה' יברך את עמו בשלום והוא הכלי המחזיק ברכה וזהו העוז והתוקף כמחזיק בדבר בכח ואין אדם יכול לחסר ממנו כלום:

בין כתיבת הראשונה. בין וכתבתם שבפרשה הראשונה לוכתבתם שבשניה חוזר להראשונה:

יחזור כבתחילה למקום הברור לו. אם ברור הוא לו איזה פסוק שאמר בודאי יחזור בתפלה לאותו פסוק וא"צ לחזור להקודם לו:

דלמא. מעשה בר' חייא וכו' שעלו לתקן חופתו של ר' אלעזר ושמעו קולו של ר' יוחנן יושב בבית המדרש ודורש:

אי מחדית מילה אמרין וכו'. אמרו אם יחדש איזה דבר מאן נחית ושמע לה ממנו ויאמר לנו ואמרו וירד ר' אלעזר שהוא זריז הרבה וירד מן המקום שהיו עסוקין לתקן שם והלך וחזר ועלה ואמר להן הכי אמר ר' יוחנן קרא וטעה באיזה מקום ולא ידע אם בראשונה או בשניה ומצא עצמו בלמען ירבו חזקה כיון ואמר שעל הרגל לשונו הוא הולך ואין צריך לחזור לפ' הראשונה:

ומצא עצמי בשומע תפלה. וכן הדין בתפלה אם מצא עצמו בשומע תפלה ויודע שאמר לשומע תפלה חזקה כיון ואמר עד הנה וא"צ לחזור להקודם:

אנא מן יומו לא כיונית. לפי שטרוד בהרהור תורה היה וכן כל אלו דלקמן:

ארקבסא. אלקפטא שהוא למעלה מריש גלותא וכלו' אם נכנסין להמלך לסדר ממטה למעלה או ממעלה למטה ואלקפטא קודם להריש גלותא:

אנא מניתי אפרוחייא. הפורחים מחמת הרהור התורה:
דימוסיא. שורות הבנין:
הוא כרע מגרמיה. ואף שאני טרוד בהרהור התורה:

הלכה ה

מתני' **נדבך**. שורה של בנין אבנים כמו נדבכין דאבן גלל ואע"ג דמיסתפו דילמא נפלי ולא מצי מכווני לא הצריכו חכמים לרדת דק"ש לא בעי כוונה אלא פסוק ראשון בלבד וזה יכולין לכוין בקל:
מה שאין רשאין לעשות כן בתפילה. דצלותא רחמי היא ובעי כונה והלכך יורדין למטה ומתלפללין:
גמ' **כיני מתני' הפועלין קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך**. לישנא כפילא דמתני' הוא דמפרש דלמה ליה למינקט תרווייהו בראש האילן ובראש הנדבך הא לא בעי לאשמעינן אלא שאינן צריכין לירד למטה ובחדא מינייהו סגי הלכך קאמר כן צריך לפרש המתני' דאורחא דמילתא הוא דנקט התנא דבראש האילן קאי על הפועלין המושכרין לבעל הבית שכן דרכן ללקט הפירות ולתקן האילן ודרך האומנין והן בוני בתי האבנים לעמוד בראש הנדבך ולפיכך נקט תרווייהו:
ותני כן. בתוספתא פ"ב. וחסר כאן בהעתקה והכי תנינן התם פועלין קורין בראש האילן ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ובשאר כל האילנות יורדין וכו':
בעל הבית. שאינו משועבד למלאכה הוא לעולם יורד ומתפלל ואפי' מראש הזית והתאנה:
ולמה. התירו בראש הזית והתאנה יותר משאר אילנות:
מפני שטרחותן מרובה. שיש להם ענפים הרבה ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם ובין כך יתבטלו ממלאכתן ולפיכך הקילו בהן:
תני. בתוספתא שם הכתף שנושא המשאוי:
מפני שאין לבו מיושב. בשעת פריקה וטעינה ולא יכול לכוין אפי' בפסוק ראשון:
משאוי של ארבעת קבין. לא טריד כולי האי מותר:
והוא ששיקל. כדמפרש ואזיל שעשה המשקל כדרך הנושאין משאוי לחלקו וב' חלקי המשאוי מלאחריו על כתיפו וחלק אחד בולט מלפניו:
תני. שם בפ"ה הפועלין שהיו עושין מלאכה וכו' מפני שהן צריכין למהר למלאכתן לפיכך אינם צריכין לברך כל ברכת המזון אלא ברכה ראשונה ברכת הזן וכוללין וכו' בברכה שניה וחותמין בשל ארץ:

בסעודן. ואין לוקחין ממנו שכר כ"א בעד סעודתן הן עושין והם אינם ממהרין כ"כ או שהיה בעל הבית מיסב ואוכל עמהן וכל זמן שהוא אוכל אינם צריכין למהר ואפי' עושין בשכרן מברכין כל ד' ברכות כתיקונה:

דלכן. דאם לא כן אלא שמותר לעסוק במלאכה בשעת ברכה א"כ מה אנן אמרין לחלק בין עושין בסעודתן או אם עושין בשכרן הא יכולין לעשות מלאכה ולברך כל הברכות:

ומין מטבע בידו. לפי שהוא טרוד על המטבע שלא תפול מידו ואינו יכול לכוין:

לפניו. אם היה מתפלל ומטבע לפניו אסור מפני שמסתכל בו ואין לבו מיושב ולאחריו מותר ולא חששו שמא יהפוך פניו:

היה צוררן ותופסן בידו. דכשהן צרורין נתישבה דעתו ואינו חושש שלא יפלו:

ולמדת הדין. ולענין הדין אם אחד מפקיד מעות ביד חבירו היאך יתנהג:

א"ר יצחק וצרת הכסף בידך. כתיב שיהו צרורין דוקא ובלבד בידך שאע"פ שהן צרורין יהיו בידך ואם לא עשה כן פושע הוא בממון חבירו:

הורי לר' הלל חתניה כן. שיהו צרורין ובידו:

והוה גבי ר' יעקב בר אחא פריטין. היו מעות אצלו והגיע עת התפלה:

ושרתון. כמו וצרתון והשי"ן מתחלף בצד"י שהן ממוצא אחד כלומר שצררן ונתנום לר' חזקיה לפקדון והיה רוצה לידע איך יתנהג:

קטר פורתיה לפורתיה. ור' חזקיה הוסיף בקשרים וקשר מקצת הכיס או המטפחת שהיו בתוכו קשרו קצתו אל קצתו:

ושרתון וערק. כלומר וצררן היטב וברצועה. ערקא רצועה מלישנא ערקתא דמסאנא והניחם כך ולא תפסן בידו:

א"ל ר' יעקב ומה בידך. ומה אתה עושה עם הכתוב בידך והיכן קיימתה אותו שהרי למדני שאף על פי שהם צרורין ובלבד שיהו בידך א"נ ומה בידך שלא הועלת כלום והרבה יש בהש"ס כעין זה:

אף מי שהיו מימיו על כתפיו. במי חטאת קאמר הרי זה קורא את שמע ומתפלל ולא חיישינן להיסח הדעת וקס"ד מפני שאינן צריכין כוונה וכדמפרש רב הונא ואין מסיח דעתו ממימי החטאת:

קשייתה. הקשיתי לפני ר' פנחס דאפי' תימר קריאת שמע אינה צריכה כונה. כצ"ל תפילה אינה צריכה כונה בתמיה הא אנן תנן האומנין קורין קריאת שמע בראש הנדבך אבל לא תפלה מפני שצריכה כונה:

א"ר יוסי קיימתיה. להא דר' חנינא כהאי דאמר ר' יוחנן:

הגיעוך. כלומר על כרחך היינו טעמא שסוף מלאכת המים והיינו שנושאן על כתיפו אחר המילוי כדי לקדשן וזהו סוף מלאכת המים שהמילוי תחילת מלאכה היא א"נ סוף מלאכת המים סוף הדבר שהמים נפסלין במלאכה אחרת:

שאינם מחוורים דבר תורה. כלומר אינם מחוורין בדין זה מן התורה שהנושא אותן פוסל אותן במלאכה כזו אלא שחכמים גזרו בהן ופסלו מי חטאת שעשה עמהן מלאכה ולפיכך הקילו להיות קורא ק"ש ומתפלל:

הלכה ו

מתני' **חתן**. שנשא בתולה פטור מק"ש בלילה הראשון משום דטריד שמא לא ימצאנה בתולה א"נ שמתיירא שמא יעשה כרות שפכה בבעילתו וטרדה דמצוה היא ורחמנא אמר ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת:

אם לא עשה מעשה. אם לא בעל עד מוצאי שבת שהן ד' לילות טריד מכאן ואילך לבו גס בה ותו לא טריד ואע"פ שלא עשה מעשה חייב בק"ש:

מעשה בר"ג וכו'. קמ"ל אם אדם גדול הוא ובטוח בעצמו שיכול להתכוין והוא ראוי ליטול את השם כבסוף פרקין הרשות בידו:

גמ' **זאת אומרת**. מדקתני עד מוצ"ש אם לא עשה מעשה א"כ לילי שבת ג"כ בכלל ש"מ שמותר לבעול להבתולה בתחילה בשבת:

תיפתר באלמנה. ממתני' דהכא ליכא למישמע מינה דאיכא למידחי דתיפתר באלמנה דלא שייכא בה חבורה ואימא אפי' כונס את האלמנה פטור מק"ש דמיהת טריד ועוסק במצוה הוא:

א"ל והא תנינן ארבעה לילות. כלומר נהי דממתני' דהכא מדחית לה ואוקימתה באלמנה מתני' דנדה מאי איכא למימר דתנינן התם בר"פ תינוקת דאם הגיע זמנה לראות קאמרי בית הלל נותנין לה עד מוצאי שבת ארבעה לילות לתלות בדם בתולים וכי אית לך למימר התם נמי ד' לילות באלמנה אלא לאו ש"מ דשרי למיבעל בתולה בשבת:

קשייתה קומי ר' יוסי. הקשיתי לפניו דמאי קמ"ל פשיטא דמותר וכי מה בינה ובין שובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות דתנינן בפ' כ"ב דשבת דמותר לכתחילה משום דלהנאתו מתכוין וה"נ כן ואע"פ שהוא כעושה חבורה:

א"ל ואמור דבתרה. אימא סיפא ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי בההיא שבירה וה"נ כאי שמתכוין לעשותה בעולה והוי כמי שמתכוין לעשותה כלי וה"א דאסור:

או מקשי. כמו ואיכא דמקשי לה ממתני' דמפיס מורסא דשרי לכתחילה ושני ליה כדשנינן:

טעמון דאתרים. מפני שהוא דבר שאין מתכוין ומאליה נעשה חבורה:
ואיקפד עילוי. דלא אמר רב הכי ומית עילוי על שאמר אבל לא הגיע לעשות מעשה וקרי עלי' ברוך שנגפו ועל רב שלא באת תקלה על ידו קרא לא יאונה וגו':
כל ההיא הלכתא וכו'. דתנינן שם בתינוקת שלא הגיע זמנה וכן אם הגיע זמנה עד כמה תולין בה בדם בתולים כל זה להלכה אבל לא למעשה וכדר' ינאי דהוה ערק אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונישאת לפרוש הימנה אחר בעילה ראשונה ולא תלינן אח"כ בדם בתולים:
מהו לבעול בעילה שניה בשבת דאכתי פתחה דחוק הוא:
אמרין. ומאי קא מבעיא להו הרי לתלות בבעילה שניה בדם המכה לא הורי רבי יוחנן דס"ל כהא דר' ינאי רביה דהוה ערק אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה ואע"פ שאנו רואין שבא הדם מחמת תשמיש ועדיין הפתח דחוק לא תלינן ולבעול בעילה שניה בשבת הוא מוריא להיתירא בתמיה הא שמעינן מיהת מההיא דרבי ינאי דלחומרא הורה ואף שנראה שעדיין הפתח דחוק וא"כ היאך יהא מורה לקולא לענין שבת:
מה צריכא לה. לא צריכא להא דמיבעיא להו אלא כשבאו לה ימי הפסק ימי טהרה בנתיים מבין הבעילה הראשונה ועכשיו פסקה לראות ואיכא למיתלי שחית' המכה ולפיכך לענין לתלות בדם בתילין לא מצינן לתלות אלא דלענין שבת מספקא להו דילמא כיון שפסקו הבתולים ליכא למיחש מידי דשוב אינו עושה חבור' ואיכא למימר דבעילה שניה מותרת:
דהוא סבר כהדא דשמואל וכו'. משום דהוי דבר שאינו מתכוין וה"נ כן אף שעדיין הפתח הוא דחוק:
ושרע מיניה. ולמט' המיניה הוה יתיב ר' שמואל בר רב יצחק ושאילתי':
וא"ל מעתה איזה דם נדה ואיזה דם בתולים. כלומר דהוה מתמה אמאן דשרי ומדמי לי' להא דשמואל דאמר פרצה דחוקה מותר לכנס בה בשבת ואפי' משרת צרורות ומשמע דהכי נמי כן בבעילה שניה אע"פ שהוא משיר מקצת דם בתולים שנשארו וא"כ מעתה היאך נבחין בה בבעילה שני' ולאיזה דם את משוי לי' דלענין לתלות בדם בתולים הא אמרינן דלא תלינן וכדם נדה מיחשבא ולענין השרת צרורות כדם בתולים משוית לי' והוי כתרתי דסתרן אהדדי:
כלה. אחר בעילה ראשונה אסורה לביתה כל ז' כנדה:

הלכה ז

מתני' **רחץ**. במים חמין בלילה הראשון שמתה אשתו ואע"פ שאבל אסור ברחיצה:

איסטנים אני. קר ומצונן לשון צינה ואיכא צערא אם לא היה רוחץ ואין אסור בימי אבלו אלא רחיצה של תענוג:

גמ' **מאן תנא אבל אסור ברחיצה וכו'**. לאו אהאי מתני' קאי ובפ"ג דמועד קטן איתמר האי סוגיא כולה ואיידי דקאמר לקמן דלא אסרו אלא ברחיצה של תענוג מייתי לה וכדאמר ר"ג במתני' איסטניס אני. והתם גריס לעיל מינה תני אלו דברים שאבל אסור בהן כל שבעה ברחיצה ובסיכה וכו' ועלה קאמר מאן תנא אבל אסור ברחיצה כל שבעה:

לא כן אלפך ר' ר' אמי הוה ליה עובדא וכו'. הכי גריס לה במ"ק לא כבר למדך רבך דר' אמי היה לי' עובדא וכו':

א"ל דילמא תרין עובדין אינון וכו'. על שאמר לו דר' אמי שאל לריש לקיש אמר לו כי והלא אנחנו מקובלין דלר' חייא בר בא הוא דשאל ר' אמי ואתון אמרין ליה דלריש לקיש הוא דשאל אפשר שני מעשים היו לר' אמי ושאל לזה וחזר ושאל לזה:

ועוד מן הדא וכו'. גם זה מהתשובה שהשיבו לר' יוסי דרבנן אם רק:

היידן אלין רבנן. וכן הוא במ"ק. איזו רבנן אם רבנן דהכא או רבנן דמדרום ועל שהקשה עליהם לקמיה שאל לו זה:

רברבייא קומוי. הגדולים הם לפניו שהן רבנן דהכא והוא שאל להקטנים שהם זקני דרום בתמיה:

אין תימר רבנן דהכא ניחא ואין תימר רבנן דדרומייא וכו'. וכן הוא במ"ק. כלומר ועוד קשיא דאי רבנן דהכא שפיר אלא אי אמרת זקני דרום הא אינון שריין כדתני בברייתא דלקמיה והשתא קאמרת דאינון אסרין:

אחר המטה. אחר שנשאו המת במטה ונקבר נהגו להקל ברחיצה:

ובדרום. נהגו כן ומרחיצין עצמן:

מי שהוא מתיר את הרחיצה הזאת. באבילות שבעה טעמיה מפני שהוא עושה אותה כאכילה ושתיה דא"א בלא כך וכן היא סובר ברחיצה למי שהורגל בה:

הדא דתימר. הא דפליגי ברחיצה דאיכא דאסר ואיכא דשרי דוקא ברחיצה של תענוג הוא דפליגי:

מותר. לדברי הכל:

מהו דיסחי. משום רפואה:

דלא יסחי מיית הוא. אם לא ירחוץ ימות וא"כ אין בעי אפי' בט"ב וכו'. ובמ"ק גריס אין כיני אפי' וכו' והיינו הך דכל שהוא משום רפואה מותר אפי' בט"ב וביה"כ:

ראו אותו טובל. בימי אבלו:

אם לקרויו לא ידעין וכו'. ולא ידענו אם בשביל קרי טבל או אם להקר גופו משום דס"ל שאין רחיצת צונן רחיצה דלא אמרו אלא בחמין:

לא ידעין. ונשאר בספק:

קיהות עליו. מטונפות ומאוסות עליו:

וכן בתענית ציבור. שגוזרין על הגשמים כדתנן בפ"ק דתענית שבשלש שניות אסורין בנעילת הסנדל ובמהלכין בדרך התירו:

לשאול. בשלום אבלים בשבת:

אהן דאת מתני שבחיה. זהו אדם גדול שאתה מספר בשבחיה והלא הוא שואל בשלום אבילים בשבת:

בעיא אתון מידע. אדרבה אם אתם רוצים לידע מרב חכמתו הוא בא להודיעכם בזה שאין אבילות בשבת:

כמה דתימר נעצב המלך. מתאבל היה ולמדנו דהאי לא יוסיף עצב לומר שאין. אבילות בשבת:

הלכה ח

מתני' **שאין מקבלין תנחומין על העבדים**. כמו על שאר קרוביו שמצטער על מיתתן אלא אומרים לו המקום ימלא לך חסרונך כדרך שאומרים על בהמתו שמתה:

גמ' **הא בני חורים וכו'**. אלישנא דעל העבדים מדייק הש"ס דמשמע על העבדים דעלמא וא"כ משמע הא בני חורין אף אחרים שאינן קרובין מקבלין תנחומין עליהן בתמיה והוו להו למימר על עבדיו:

כיני מתנייתה. ומשני כך היא הנסחא השנויה ששנה להם ר"ג בזה הלשון אין מקבלין תנחומין על העבדים ולפיכך אמרו לו כן מפני שחייב אדם לומר בלשון רבו ולעולם על עבדיו דידיה קאי:

כמדומה הייתי שאתם נכוין בפושרין. כלומר שתבינו ברמז מועט שיצאתי מפניכם בתחילה:

כד דמך. כשנפטר ר"ח בר אדא קביל ריש לקיש תנחומין עליו משום שהיה רבו והוא היה חביב עליו כבנו כדמסיק:

עאל ואיפטר. ודרש עליו הפסוק הזה:

לא צורכה. וכי לא היה צריך לומר אלא כך דודי ירד לגנו לרעות בגנים ומאי לערוגת הבושם דקאמר באמצע והלכך דריש ליה שהכתוב מדבר באומות העולם ובישראל וסיפיה דקרא אריאשא קאי:

לרעות בגנים אלו א"ה. אם יש בהן איזה צדיק לוקח מהם ומדבקו לישראל כדמפרש בהמשל וללקוט שושנים על ערוגת הבושם קאי. דלמא. מעשה בר' חייא בר אבא והחבורה שלו וכו' שהיו רגילין לישב ולייגע בתורה תחת אילן תאנה א' והיה בעל התאנה משכים בבוקר ולוקט התאנים בכל יום והיו סבורין שמא הוא חושד אותם שלא ילקטו הן ולפיכך הוא משכים תמיד ואמרו נחלוף את מקומינו והלכו למקום אחר למחר בא בעל התאנה אצלם ואמר להם מוריי ורבותיי וכי אף מצוה אחת שהיתה לי שנהגתם ועשיתם זכות עמי מנעתם עכשיו ממני ואמרו לו הטעם מפני שהיינו סבורין שמא אתה חושד אותנו:

בצפרא. בבוקר האחר אמר בעל התאנה בלבו הננו מודיע אותם שלא מפני החשד עשיתי כך ולא היה לוקטן בהשכמה בפעם הזאת וזרחה עליו החמה וכו':

ישן אין כתיב כאן. דלפי פשטיה דקרא דקאי על שינה של העובד ויגע במלאכה א"כ היה צריך לסיים כן אם מעט ואם הרבה ישן ומאי יאכל לפיכך דריש לי' על ענין השונה ולומד ויגע במשנתו בזריזות ואם מעט ואם הרבה יאכל הוא בשכרו כמו אלו שהיו יגיעים בכל היום וימים הרבה שלפי זריזות והתאמצות שלו הוא משתלם כמו שמסיים במשל שהביא:

ארבעה דברים. דחשיב בקרא דלקמיה הן עיקר תשמישו של עולם ושאר כל מיני מתכו' כלולין בהן וכולן אם אבדו מאחד יש להן חליפין להביאן ממקום אחר ולמלאות חסרונו אבל ת"ח שמת מי מביא לנו וכו' דמיהת חסרונו של זה א"א למלאות:

כהנא הוה עולם סגין. היה יניק וחכים הרבה כשעלה לכאן ומפני שהיה בחור וחריף והיה כועס מיד כההיא דלקמיה שהיה מעניש לאלו המלעיגים ועל דרך שאמרו האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא דקא מרתחא ליה הלכך קאמר עולם סגין:

בר פחין. בליעל אחד והיה מלעיג ואמר ליה מה קלא בשמיא מפני שבביאתו כעס עליו ר' יוחנן והעניש ומת ואח"כ בקש עליו רחמים וחיה כההיא עובדא דהגוזל בתרא ושאל לו זה מה קול שמעת בשמים וא"ל גזר דין דההוא גברא מיחתם עליו שימות וכן הוה וחזר ופגע באחר כמותו וא"ל כן. אמר מה. זה סליקית להכא למיזכי ולהגות בתורה ואנא אחטא להעניש הבריות וכי עליתי להרוג בני א"י:

ניזול וניחות לי מן הן דסליקית. אני צריך לילך ולירד מן המקום הזה שעליתי לכאן ולחזור לבבל:

אתא לגבי ר' יוחנן. ולא היה רוצה לגלות לו שדעתו לחזור פן יעכבנו ולפיכך לא נטל ממנו רשות בפירוש כ"א דרך רמז אמר לו:

בר נש דאימיה מבסרא ליה. שאמו מבזה אותו ואשת אביו מכבדו לאיזה מהן ילך והרמז על א"י שהיא משולה לאמו וח"ל דומה לאשת אב וכאן יש לו צער ובושה ובח"ל עושין לו כבוד הרבה ור' יוחנן לא הרגיש בדבריו והשיב לו ילך למקום שמכבדין אותו:
נחת ליה כהנא מן הן דסלק. והלך רב כהנא וירד ממקום שעלה וחזר לבבל ובאו והגידו זה לר' יוחנן והיה מתמיה ואמר מה זה שהלך לו בלא נטילת רשות ממני ואמרו לו זה הדבר שאמר לך הוא הנטילת רשות שלו ואתה שהשבת לו כך לפיכך הלך לו:
אזל בעי מיזבון. הלך בדעתו לקנות ליטרא בשר מהטבח:
בחמשין מניי. מין מטבעות שהיה להם:
וחד קורסם. ומכה אחת בברזל נקרא קורסם הערוך וא"ל תקח לך ששים מטבעות ולא תעשה לי המכה וחזר והוסיף לו ולא קיבל דבריו וא"ל עשה כמנהגך ולעת ערב כשבא ר' זעירא לבה"מ ואמר לרבנן מה המנהג הרע הזה כאן שלא יאכל אדם ליטרא בשר עד שיכו אותו מכה אחת ואמרו לו ומה זה הדבר ומי הוא עושה זה והשיב פלוני הטבח ושלחו אחריו להביאו ולייסרו על כך ומצאו שמת וארונו יוצא לקראתם ואמרו לר' זעירא רבי כל כך כעסת והענשת לזה והשיב יבא עלי שלא כעסתי עליו מפני שהייתי סבור שהמנהג כאן הוא כך:
אזל ספר. נסתפר והיה בדעתו לילך לרחוץ בזה המרחץ של טבריא ופגע בו לץ אחד ונתן לו פורקדל חד זהו פרגול ששנינו בפ' כ"ט דכלים ולשון המדרש בפרשת אמור מה לך לוקה בפרגל וכו' כלומר מכה אחת על צוארו בעץ שקורין פורקדל וא"ל עדיין צוארו והענק שלו רפה הוא וצריך לחזק אותו ודרך שחוק והיתול אמר לו כמנהג הלץ וכשהלך היה שם ארכונא חד שופט ומושל שהיה דן לליסטים א' וזה הלץ עמד ושחק לנגדו וכשאמר הדיין להליסטים מי היה עמך כשעשית המעשה תלה עיניו והביט בלץ הזה וראה שהוא שוחק ואמר זה השוחק הוא היה עמי ולקחוהו ודנו אותו ביסורין עד שהודה על אדם אחד שהוא הרגו וכשהוציאו לשנים אלו וטעונין שתי קורות עליהן לתלות אותם בתוך כך יצא ר' ייסא מהמרחץ וא"ל זה הלץ ההולך להתלות כבר הענק הזה שהיה רפוי נשתנם ונתחזק וכלומר שנגמר דינו ליהרג על שנתן לו מכה על צוארו ואמר לו ר' ייסא ארור המזל שלך ולא כתיב ואל תתלוצצו וגו' ואיני מתחייב בנפשך כי אתה בעצמך גרמת לך:

הלכה ט

מתני' **לא כל הרוצה ליטול לו את השם יטול**. אם לא מוחזק חכם ופרוש בשאר דברים אין זה אלא יוהרא שמראה בעצמו שיכול לכוין לבו ואין הלכה כרשב"ג וקצת מרבוותא

אמרי דהאידנא כל אדם יקרא ק"ש בלילה הראשון שכיון שבדורות הללו אין מכוונים כל כך בשאר ימים אם לא יקרא בלילה א' מיחזי יותר כיוהרא שמראה עצמו שהוא מכוין בכל שעה אלא השתא משום דטריד במצוה:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ק דתענית על הא דשנינו שם היחידים מתענין בה"ב:

תני. בתוספתא דב"ק פ"ח מסתלקין לצדדין להשדות שבצדי דרכים מותר להסתלק מן הדרך לילך לשם מפני יתידות הדרכים כשהארץ יבישה ועשויה כמין גריד וכיתדות שאינו נוח להלך עליהן באמצע הדרך מסתלקין לצדדין וזה א' מעשרה תנאים שהתנה יהושע בכניסתן לארץ ומייתי לה בהאי תלמודא בפ' המוכר את הספינה:

ובשעה שהוא משתקע וכו'. כלומר אם השדה שהיא מליאה כרכום היא סמוכה להדרך ומתקלקלת אם הולכין ודורסין עליה ואם יקיף ולא יעבור באותה שדה צריך הוא להשתקע הרבה מן הדרך ולהקיפה אז מותר להסתלק אפי' לאותה שדה מליאה כרכום מפני טורח המרובה:

שהיה משתקע. הרבה ונטה מן הדרך ולא רצה להסתלק לצדדין לתוך שדה חבירו א"נ ובשעה שהוא משתקע שצריך להשתקע עצמו הרבה בהדרך שהיא עשויה כמין גומות ועולה ויורד שכיחי הרבה בה מסתלקין אפי' לשדה כרכום:

באצבע. מראה חסידותו לפנינו באצבע ויוהרא הוא:

שכל מעשיו לשום שמים. ואין לחושדו משום יוהרא:

ולא כן תני כל דבר שהוא של שבח וכו'. ור"ג היה סבור לדמות זה לדבר של שבח שמראה חשיבות לפניהם שהוא מדקדק במעשיו ומחמיר על עצמו לעשות לפנים משורת הדין:

אמר ליה. ר' יהושע והא תני כל דבר של צער וכו'. והאי נמי דבר של צער הויא שהרי הוא צריך להצטער עצמו בהילוך הדרך כשאינו מסתלק לצדדין:

ובלחוד דלא ובזה חורנין. הא דאמרי' דבדבר של צער אם רצה לעשות אותה דוקא בפני עצמו יכול להחמיר עליו אבל אם הוא בפני אחרים וכהך עובדא לא יעשה כן מפני שהוא כמבזה לאחרים שהם אינם רוצים לעשו' לפנים משורת הדין והוא עושה:

דלמא. מעשה בר' ייסא ור' שמואל שהיו יושבין ואוכלין בא' מבהכ"נ שבעלייה והגיע עונת התפלה וקם ר' שמואל והפסיק מאכילה להתפלל:

א"ל והא תנינן חתן פטור חתן אם רוצה. כלומר דאע"פ ששנינו שהחתן פטור מק"ש אפ"ה שנה רבי כאן אם רוצה לקרות קורא אלמא דלא נקרא הדיוט כשמחמיר על עצמו בדבר שהוא פטור מן הדין:

א"ל יכיל אנא פתר כר"ג. והכי גריס לה בפ"ק דשבת ול"ג ההיא א"ל קמא. כלומר דמתני' דהכא כר"ג אתיא דלא רצה לפטור עצמו מק"ש כמו שהשיב לתלמידיו איני שומע וכו' ושאני ק"ש דאית ביה קבלת מלכות שמים:
הדרן עלך היה קורא

פרק ג

הלכה א

מתני **מי שמתו מוטל לפניו**. אחד מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם מוטל עליו לקוברו:
פטור מק"ש ומן התפילין. משום דטריד טרדא דמצוה:
וחילופיהן. שכן דרך שמתחלפין לפי שהכל רוצים לזכות במצוה:
את שלפני המטה ואת שלאחר המטה. כלומר בין אלו ובין אלו את שהמטה צורך בהן שצריכין לשאת את המטה פטורין ואת שאין המטה צורך בהם כגון ההולכין ללוות את המת בלבד לכבודו חייבין:
אלו ואלו פטורין מן התפלה. דלאו דאורייתא היא כמו ק"ש ואיכא דאמרי מפני שהיא צריכה כוונה יתירה:
גמ' **תני ומן התפילין**. קתני במתני' ומן התפילין וקשיא מאי איצטריך ליה כדמסיק לקמן הקושיא מהאי ברייתא דלקמיה כמו שהיא שנויה בפ' אלו מגלחין ואגב מייתי לה לכולא:
אבל ביום הראשון אינו נותן תפילין. עליו דילפינן מדקאמר ליה הקדוש ב"ה ליחזקאל פארך חבוש עליך זה תפילין מכלל דלכ"ע אסור וכתיב ואחריתה כיום מר והלכך אינו נוהג אלא יום אחד:
ואם באו פנים חדשות. מן המנחמין:
הוא חולצן כל שבעה. כלומר מיום השני עד סוף כל שבעה חולץ אותן כשיבאו ומשילכו מניחן:
ר' יהושע. ס"ל דשני ימים אסור להניחם והא דכתיב כיום מר עיקר מרירות הוא דהוי חד יומא אבל אבילות שני ימים הוין:
ואם באו פנים חדשות. משלישי ואילך אינו צריך לחולצן:
אם ביום השני. השתא מסיק להקושיא דאם ביום השני של אבילות אסור להניח תפילין אם כן צריכא למימר מי שמתו מוטל לפניו דפטור מן התפילין בתמיה:

אלא בגין דתנא דא. בשביל דתני ק"ש במתני' תני נמי תפילין ואע"ג דמשנה דלא צריכא היא:

הלכה כר"א בנתינה. דביום השני הוא נותן תפילין וכר' יהושע בחליצה דמשלישי ואילך אינו חולצן אף אם באו פנים חדשות:

נתן ביום השני כר"א. דהלכתא כוותיה בנתינה אלא הא דמספקא לן מהו שיעשה רבי אליעזר כרבי יהושע שלא לחלוץ כלומר מהו שיעשה בדיניה דר"א כסברת ר' יהושע בחליצה דהיינו ביום השני אם אינו צריך לחולצן אם באו פנים חדשות דאלו ר"א לדידיה ס"ל דאפי' כל שבעה הוא חולצן מיהו לדידן דלא קי"ל כר"א בחליצה כ"א כר' יהושע ולדידיה משלישי ואילך הוא דקאמר אינו חולצן דהא ביום השני ס"ל דאינו נותן כלל והשתא הבעיא היא ביום השני אי נהגינן כסברת ר' יהושע בחליצה שאינו צריך לחולצן:

א"ר יוסי בר' בון וכיני. וכך הוא הדין באמת דכר"א בנתינה הוא דקי"ל אבל לא בחליצה וא"כ אם נתן בשני כדיניה דר"א אינו צריך לחולצן דהא בחליצה כר' יהושע הוא דקי"ל דכל זמן שמותר להניחן אינו חולצן אפי' אם באו פנים חדשות:

ואין כיני נימא הלכה כר"א. כלומר דמתמה הש"ס דאם כן הוא דאפי' ביום השני אינו חולצן א"כ לאיזה ענין הוא דאיצטריך ליה למימר הלכה כר' יהושע בחליצה שהרי לר' יהושע גופיה משלישי ואילך הוא דקאמר ואי אנן נהגינן גם בשני דאין לחולצן לא לימא אלא הלכה כר"א בנתינה לחודיה וממילא שמעינן דדוקא בנתינה הלכתא כוותיה אבל לא בחליצה ואף ביום השני אינו חולצן:

א"ר בון כתיב וכו' טעמא דמתני' דפטור מק"ש הוא דמפרש וכיון שפטור מקבלת מלכות שמים כ"ש דפטור מן התפילין והא דתני להו משום דשייכין אהדדי כדלעיל:

אם רצה להחמיר על עצמו. ולקרות ק"ש אין שומעין לו וצריך למחות בידו:

למה. אין שומעין לו אם מפני כבודו של מת שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו או משום שטרוד הוא שאין לו מי שישא משואו להתעסק בקבורתו ומפרש ואזיל דמאי בינייהו בין הני תרי טעמי אם יש לו אחד מי שיתעסק ויטפל בצרכי קבורת המת דאין תימר מפני כבודו לעולם אסור ואי תימא מפני שאין לו וכו' מותר דהרי יש לו אתר שיתעסק בו:

והתני פטור מנטילת לולב. וקא סלקא דעתיה בי"ט מיירי וא"כ תפשוט דמפני כבודו של מת שהרי בי"ט אינו טרוד לישא משאו ודחי לה הש"ס דתיפתר בחול המועד איירי דעושין כל צרכי המת והלכך פטור מנטילת לולב ולעולם טעמא מפני שטרוד הוא וכשאין לו אחר להתעסק בו מיירי:

והתני פטור מתקיעת שופר וכי אית לך למימר בחול. בתמיה לא בי"ט על כרחך הוא וא"כ תפשוט דמפני כבודו הוא:

א"ר חנינא. לעולם לא תפשוט דאכתי איכא למימר דמפני שאין לו לישא משאו ובשאין לו אחר מיירי וטעמא דפטור הוא דמכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין שהרי אין לו אחר להתעסק בזה וזה מותר בי"ט כהאי דתנינן תמן פ' כ"ד דשבת מחשיכין וכו' וא"כ איכא למימר דדעתו להחשיך על התחום להתעסק בצרכי המת וכל היום טרוד הוא וכמי שהוא נושא משאו דמי ולעולם בדאיכא אחר להתעסק בצרכי המת מיבעיא לן אם מותר להחמיר על עצמו ולקרות ק"ש:

קלבינטרין. רצועות שלה:

עולין ויורדין בה. שיכולין להוציאן ולחזור להכניסן:

על גופה. אם החבלים מסורגין למעלה על העצים כדרך שמסרגין את המטות:

והא תנינן. בפ' ט"ז דכלים המטה והעריסה מאימתי מקבלין טומאה משישופם בעור הדג להסיר קסמין שבהם וקודם לכן לא חזו למלאכתן שמשרטין את הבשר ואם מסרג את המטה על גופה לאיזה דבר הוא שפה והלא ראויה היא קודם לכן:

קיסרייתא. של עיר קיסרי שיש להם נקבים ומכניסין החבלים בתוך הנקבים ומסרגין אותה והלכך עד שלא שפה בעור הדג מלמעלה לא חזיא למלאכתה:

לארץ. משמע דבר שהוא סמוך לארץ והיא מטה כפויה שפניה סמוכות לארץ:

איקונין אחת טובה. על שם כי בצלם אלהים עשה את האדם:

ואית דמפקין לישנא דכפה כפה הסרסור. כלומר לאו לשון כפיפה הוא כדמשמע מלישנא קמא כשם שגרמו להאיקונין לכופפה כך יכופפו את מטתם אלא לישנא דכפיה הוא כמו שאומרים כפה אותם הסרסור בדברים עד שנתרצו אף כאן לשון כפיה הוא כשם שכפו והכריחו להאיקונין לילך מן העולם כך יוכרחו להטות מטתם ולהפכה אין בין אלו הלשונות אלא משמעות לישנא בעלמא:

ונזכר שהוא אבל. כלומר להאי מ"ד סבירא ליה כדי שאם יהיה נועור בלילה מאיליו מתוך שרואה עצמו על מטה כפויה יזכור ולא יסיח דעתו מאבילות ולאידך מ"ד ס"ל דעיקר הטעם כדי שמתוך כך יהא ניעור ולא ישן כל הלילה וישכח האבילות וכשהוא שוכב על מטה כפויה שלא הורגל בה יהיה ניעור מחמת זה ויזכור שהוא אבל:

הואיל והתרתי לו את כל אלו. בשבת א"כ חייבוהו גם בשאר כל המצות של תורה שנוהג בהן לקיימן שהרי ק"ו הוא:

נמסר לרבים. שיתעסקו בו בטלה ממנו דין האנינות:

נמסר לכתפים. שנושאין אותו על המטה:
קביל. עליו ר' חייא בר ווא אבילותו מפני שהיה רבו ואפי' כן אכל בשר ושתה יין ולא נהג דין אנינות וכן נהג ר' שמואל בר יצחק על רבו ר' חייא בר אבא אבל ר' זעירא לא אכל כ"א עדשים:
מימר כמה דהוא מנהגא. מכאן אמרו שהכל לפי המנהג ולא שחייב לנהוג דין אנינות וכן נהג ר' שמואל בר יצחק על רבו:
מי דמך. כשנפטר צוה קודם מותו לתלמידיו ואמר לא תקבלון עלי תנחומין של אבל היום למחר מזרחייא הצידה והבראה כדרך האבלים לקבל תעשו למחרתו ולשנות מדין אבל ממש צוה לעשות כן:
מזרחייא. צידה וסעודה מלשון המשנה דפ' כ' דכלים אף הרובצל והמזורה והיא כלי שנותנים בו צידה לדרך ועל שם הצידה נקרא מזורה א"נ מרזחייא גרסינן אבילות כד"א אל תבא אל בית מרזח וגו' וצוה להם שלא ינהגו אבילות כ"א ביום המחרת מפני שאם ינהגו ביום הראשון ויעשו סעודת הבראה יבאו לידי שכרות כמו שהיו נוהגין כהאי עובדא דלקמיה אבל יום המחרת ליכא למיחש לפי שאין הבראה אלא ביום הראשון:
הוה כתובה. או בתונה שם מקום:
ומטתיה אונס. אירע לו אבילות ונכנסו אצלו ר' מנא ור' יודן והיה להם יין טוב ושתו הרבה ממנו עד שבאו לידי שחוק ע"י שכרות ולמחרת כשרצו לבא אצלו אמר להם רבנן וכי כך עושה אדם לחבירו שבא לנחמו והלא לא היינו חסרין אתמול כ"א לקום ולרקוד כדרך שעושין בבית המשתה:
תני. בשמחות פ' י"ד:
וא' לגמילות חסדים. בשביל כבוד המנחמין הבאין לגמול חסד:
וא' לתנחומי אבילים. לכבוד אבילים עצמן ולנחם אותם:
א' לחזן וכו'. לפי שהם היו מתעסקים במתים ובשאר צרכי ציבור:
ואחד לרבן גמליאל. לכבודו לפי שבראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו כן:
כהן מהו שיטמא לכבוד רבו. גרסינן להא בפ"ז דנזיר בהלכה א':
דמך חמוי. נפטר חמיו והוא היה ג"כ רבו ושאל לר' יוסי אם מותר להטמא לכבוד רבו ואסר ליה שמע ר' אחא והתיר ואמר יטמאו לו תלמידיו:
חדא מן תרתי לא פלטת לכון. אחד משני דברים לא נצלתם ממנו דממ"נ שלא כדין עשיתם אם אתם מחזיקים עצמיכם כאוננים מפני כבוד רבכם מפני מה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אתם כקרובים ממש להיות לכם דין אוננים מפני מה נטמאתם:

לכבוד תורה. ללמוד תורה אם הולך ללמוד תורה וצריך לעבור במקום טומאה ואין שם דרך אחר ובנזיר גריס בהדיא לתלמוד תורה הוה יתיב ומתני. ונכנס טומאת המת לשם ומי שיצא משם מפני הטומאה לא א"ל כלום וכן מי שישב שם לא מיחה בידו משום דמספקא ליה אם מותר להטמאות בשביל ללמוד תורה:

תחות כפתא דקסרין. שהיתה כפה זו אהל על הטומאה ולא עבר דרך שם ואע"פ שהלך ללמוד תורה:

פלטיותא. רחבה:

ופירש רבי כהן. מפני הטומאה וכשחזר אצלן והם היו עוסקין בדברי תורה שאל להם במאי אתם עוסקין:

לא תימא ליה כלום. וקאמר הש"ס דמספקא לן מפני מה צוה שלא לומר לו אם מפני שהרע בעיני ר' חזקיה על שפירש מהם מפני שמותר להטמאות ללמוד תורה או משום דהוה סייסן. וכך הוא בנזיר. כלומר שהיה סרסן ועקש ולנצח בדברים ושלא יקפחנו בתשובות. ולא ידעין טעמיה דר' חזקיה:

ויוצא חוצה לארץ. דוקא טומאת ארץ העמים שהיא מדבריהם הותרה לו לאלו הדברים:

ואפי' ליטור יוצא ועורר עליה. ליטור כמו לעיטור כלומר אפי' אינו בודאי שיצילה אותה מידו אלא שיש בידו עיטור שטר ערעור יוצא ועורר עליה ובנזיר ליתא להאי ואפי':

אלא א"כ הבטיחו לו אשה. אם הולך בשביל לישא אשה לא הותר לו להטמאות בארץ העמים אא"כ הבטיחו לו ויודע בודאי שישאנה:

לנשיאת כפים. אם יש טומאה בבית הכנסת אם מותר לשהות שם בשביל לישא את כפיו:

מגבילה. שם חכם:

חזר. ר' אחא ואמר או דילמא שזה גרם לו לטעות ולהעיד שקר בשמי שלא שמע ממני אלא כהאי דאמר ר"י בן פזי שאמרתי בשמו כל כהן שאינו נושא כפיו עובר בעשה דכה תברכו והיה סבור מגבילה מימר שמצות עשה דנשיאת כפים דוחה למצות ל"ת דטומאה ואנא לא אמרי ליה בהדיא כן וטעות גדולה היא הביאו אותו ואנא מלקי ליה שאמר בשמי דבר שלא אמרתי מעולם:

מדרתא דקיסרין. בשער העיר:

והוה תמן מיתא. ולא יצאו התלמידים שהיו לומדין בתורה וסוברים שמותר ליטמאות בשביל תלמוד תורה:

ולא שאלון ליה. אם מותר להפסיק מלימוד תורה ולשהות שם כדי לישא כפיהם וכשהגיע זמן האכילה אתו ושאלו ליה אם יפסיקו מלימודם ולילך לאכול מפני שכשיפסיקו יהיה חל איסור טומאה עליהם וכעס עליהם ואמר בתחילה בשביל נשיאת כפים לא שאלתם אם להפסיק ועכשיו בשביל האכילה אתם שואלים וכששמעו זה השמיט כל א' וא' את עצמו וברח ויצא מבהכ"נ כדי לאכול:

מטמא כהן לראות את המלך. אפי' מלכי עכו"ם כדאמר לקמן שאם יזכה למלכות בית דוד ידע להבחין בין מלכות למלכות:

לכבוד הנשיא. ופשט ליה דכד דמך ר' יודן נשיאה הוא רבינו הקדוש הכריז ר' ינאי ואמר אין כהונה היום שמותרין הכהנים להתעסק בו:

בכנישתא דגופנא. בבהכ"נ שהיתה בכרם והיה שם המת ודחפו וטמאוהו בעל כרחו: בתר ר' מנא שהיה כהן ולא רצה לעלות ואמר אם בחייהון אין מטמאין להן בימי נדת טומאתן במיתתן לכ"ש:

אמר ר' נסא במיתתן. שאני לפי שעשו אותה כמת מצוה מפני כבוד הנשיא:

מהו שיטמא לכבוד אביו ואמו. בחייהן כדי לכבדן אם מותר לילך אפי' במקום טומאה ובטומאת ארץ העמים מיירי דאלו בטומאה דאורייתא בהדיא תנן בפ' אלו מציאות אם אמר לו אביו היטמא אל ישמע לו:

מהו לצאת. לח"ל ולקבל פניה ור' יוחנן היה מסופק בשאלתו וא"ל אם מפני סכנת דרכים שהיא צריכה לך שתהיה לעזר לה מפני הסכנה צא ואם היא לא צריכה לכך אלא בשביל כבודה לבד איני יודע אם מותר הוא:

עוד היא צריכה. כלומר אע"פ ששמענו שאמר לו ר' יוחנן אח"כ גמרת לצאת תבא בשלום עדיין הדבר בספק ולר' יוחנן גופיה ספוקי מספקא ליה אלא מפני שהטריחו ר' ייסא בדברים הרבה אמר לו כן:

שמע ר' אלעזר ואמר אין רשות גדולה מזו. מכיון שבירכו אין לך נתינת רשות גדולה מזו ולא מפני שהטריחו בדברים אמר לו כן:

לכבוד הרבים. שהולכין עמו לנחמו. וכן משמע בשמחות שם:

היו שני דרכים מתאימות. כלומר שתיהן מדרך אחד פורשות ואחת רחוקה וכו':

עד כדון בטומאה של דבריהם. כגון ארץ העמים או בית הפרס:

אפי'. בעיא היא אם אפי' בטומאה מד"ת מותר מפני כבוד הרבים:

מן מה דאמר ר"ז גדול כבוד הרבים. והיא קבורת מת מצוה שדוחה ל"ת שבתורה הדא אמרה דכבוד הבריות דוחה ואפי' בטומאה מדבר תורה:

אין שואלין הלכה לפני מטתו של מת. דהוי כלועג לרש:

והא ר' יוחנן שאיל לר' ינאי. לפני מטתו של ר"ש זה הדין אם הקדיש עולתו לבדק הבית מהו אם נתפסת קדושת בדק הבית בעולה שהיא קדשי המזבח:
והוא מגיב ליה. ור' ינאי היה משיבו ולא מיחה בידו אלמא דתרווייהו ס"ל שמותר ומשני אימר כד הוו מסקון לי' לערסת דר"ש לסודרא לסדר וכבוד שעשו לו היה כלומר שלא בפני מטתו ממש היה המעשה:
נימר כד הוה רחיק. מהמטה ד' אמות היה משיבו שמותר הוא:
הכתפים. נושאי המטה:
ר' זעירא שרע בדיבורא. נפסק בתוך דיבורו ונשתומם כשעה חדא מלשון או שרוע:
אתון. ובעו לזקפו ולהחזיקו ומצאוהו מעונה ונחלש:
לכן דאתינן. מפני שעסוקין היינו בעניני הספד ומיתה ונתתי הדברים אל לבי וגוע כחי והייתי נחלש על שם. דכתיב והחי יתן אל לבו:

הלכה ב

מתני' **קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור**. פ' אחד של ק"ש:
לשורה. שהיו עושים שורות שורות סביב האבל לנחמו בשובם מן הקבר:
ואם לאו. שהיה הדרך קרוב מן הקבר עד המקום שבו עושים השורה ואין פנאי להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה:
הפנימים. הרואים את האבילים והחיצונים שאינם רואים פני האבילים:
גמ' **תני**. באבל רבתי פ"י ומייתי להסוגיא בפ' שני דסנהדרין בהלכה ב':
סמוך לק"ש. בענין שאין יכולין לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש:
והתנינן קברו וכו' אם יכולין להתחיל וכו'. אלמא דסמוך לזמן ק"ש הוציאו:
תיפתר באילין דהוון סברין וכו'. שהיו סבורין שיש עדיין עת וזמן לקברו שיגיע זמן ק"ש ונתאחרו ונתעכבו בקבורתו ולא מצאו זמן:
תני. בתוספתא דמכלתין פרק ב' הסופד וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש וכו':
והא תנינן אם יכולין להתחיל ולגמור. עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו לקרות והיכי קתני בברייתא דאפי' הן עסוקין בהספד מפסיקין לקריאת שמע:
מתני' ביום הראשון. מיירי דאז פטורין מקריאת שמע ומה דתני תנא בתוספתא דמפסיקין מהספד לק"ש בהספד של יום השני:
אם יודע הוא מתחיל וגומר. אם יכול להיות מתחיל וגומר עד שלא יתחילו כו':
תני ר' יודא אומר וכו'. בתוספתא שם:
העומדים משום כבוד. עצמן לא משום האבל חייבין בקרית שמע:
משום אבל. משום כבוד האבל פטורין:

הרואים פנים. פני האבל פטורין:

הוי הדא דתנינן וכו'. כלומר דהש"ס מפרש דלא תימא דר' יודה פליג אהא דתנא קמא דהתם בתוספתא דמחלק בין הרואין פני אבל דפטורין ושאינן רואין חייבין וכדתני במתני' דהא בשורה אחת הכל הן רואין פני האבל וא"כ לדידיה לאו ברואין פני האבל תליא מילתא הלכך קאמר דלא פליג ר' יודה אלא כאן למשנה אחרונה וכאן למשנה ראשונה וכדלקמן:

משנה אחרונה. היינו כדמייתי לקמן להא דר' חנינא וכצ"ל בראשונה היו משפחות עוברות ואבלין עומדין משרבת תחרות בציפורין התקין ר' יוסי בן חלפתא שיהיו המשפחות עומדות והאבלין עוברין. ובספרים כתוב בחילוף וטעות דמוכח הוא שהרי המחלוקת היתה ביניהם שכל אחת ואחת אומרת אני עוברת תחילה וע"כ כמו שהגהתי הוא והשתא מפרש הש"ס דהא דתנן במתני' העומדין בשורה וכו' אלמא שהעם היו עומדין והאבלין עוברין כמשנה האחרונה היא ולפיכך בראיית פני האבל תליא מילתא דכשעמדו ונעשו שורות שורות הפנימית שרואין פני האבל שעובר לפניהם פטורין ושאינם רואין חייבין והא דקאמר ר' יהודה העומדים משום כבוד חייבין זהו כמשנה ראשונה שהעם היו עוברים והיינו דקתני היו כלם שורה אחת לפי שלמשנה ראשונה שהעם היו עוברין מסתמא לא היו שורות שורות אלא כדרך העוברין זה אחר זה והכל בשורה אחת והא דקתני העומדים לאו שהיו עומדין בשורה אלא דה"ק העומדים שם כדי לעבור לפני האבל אם משום כבוד שהן מקפידין על כבוד עצמן ועומדין שם כדי לעבור בראשונה אחר שיבא האבל חייבין בק"ש ואם משום כבוד האבל כלומר אלו שאין מקפידין על כבוד עצמן ולעבור בראשונה אלא עומדין כדי לעבור לפני האבל ולנחמו פטורין:

והאי דתנינן תמן. בפ"ב דסנהדרין גבי כ"ג וכשהוא מנחם את אחרים דרך כל העם עוברין וכו' אלמא' שהעם היו עוברין והאבל עומד האי אתיא כמשנה ראשונה. וכגי' ס"א הכתובה בספרים וכדפרישית. ולנסחא דגרסי משנה אחרונה אפשר לומר דאהא דר"ש תוספאה קאי דאמר שאח"כ חזרו הדברים ליושנן ונהגו כבראשונה שהעם עוברין והאבלים עומדין וקרי לה משנה אחרונה נגד תקנת ר' יוסי בן חלפתא:

הלכה ג

מתני' נשים ועבדים פטורין מק"ש. ואע"פ שהיא מצותעשה שהזמן גרמא ולמאי איצטריך לאשמעינן הא קי"ל דמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות סד"א הואיל ואית בה מלכות שמים ליחייבו קמ"ל ותפילין אף למ"ד שהן מ"ע שהזמן גרמא דשבת לאו זמן

תפילין וכן לילה לחד מ"ד סד"א נקיש תפילין למזוזה מה מזוזה נשים חייבות אף תפילין קמ"ל דמקיש תפילין לתלמוד תורה הואיל ואיתקשו בשתי הפרשיות אהדדי בפ' ראשונה דכתיב ושננתם וקשרתם ובפ' שניה וקשרתם ולמדתם אותם וגו' מה תלמוד תורה נשים פטורות דכתיב בניכם ולא בנותיכם אף תפילין נשים פטורות:

וקטנים. אפי' קטן שהגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי אצלו בעונת ק"ש ולא בתפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור בעצמו שלא יפיח בהן:

וחייבין בתפלה. דתפלה רחמי היא ותקנוה אף לנשים ולחנך בה הקטנים:

ובמזוזה. דמהו דתימא נקיש מזוזה לת"ת דכתיב ולמדתם וכתבתם מה ת"ת נשים פטורות ה"נ ממזוזה אף על פי שמצות עשה שלא הזמן גרמא היא קמ"ל דחייבות דכתיב למען ירבו ימיכם וגו' בעי חיי נשי לא בעי חיי:

ובברכת המזון. הואיל וכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע סד"א כמצות עשה שהזמן גרמא דמי קמ"ל:

גמ' **נשים מנין**. דפטורות מק"ש דכתיב ולמדתם אותם וכו' וכן פטורות מתפילין מכח האי דרשא כדפרישית במתני':

בשעה שהוא תדיר בה. וקטן אינו יכול להיות תדיר בתפילין לפי שאינו יכול לשמור גופו והואיל ופטור לחנכו מהתפילין פטור נמי מק"ש מהאי טעמא שאינו מצוי תדיר אצל אביו לחנכו בזמן ק"ש:

מבקש רחמים על עצמו. זה צריך לכולם:

דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך. ודריש ביתך אשתו בכלל כדאמרינן ביתו זו אשתו:

ואכלת ושבעת וברכת. מי שהוא אוכל חייב לברך:

תמן תנינן. פ"ק דקידושין וגרסי' שם בהלכה ז' נמי להא דלקמן:

ותפילין. שאינו נוהג בשבתות וי"ט שהן גופן אות:

שהרי כסות לילה פטור מן הציצית. אפילו לובשו ביום:

טעמון דרבנן שכן אם הכסות מיוחדת לו ליום וללילה חייבת בציצית אף אם לובשו בלילה:

כל מצוה שאדם פטור וכו'. כלומר לא פטור ממש אלא שכבר פטר עצמו שבירך ואע"פ שהיא יצא מוציא אחרים ידי חובתן ויכול לברך להם חוץ מברכת המזון שאם יצא אינו מוציא אחרים כדמפרש טעמא לקמן:

והא דתנינן. בסוף פ"ג דר"ה כל שאינו חייב בדבר וכו' ומשמע הא אם חייב בדבר אע"פ שיצא מוציא ומאי שנא ברכת המזון דקאמרת אם יצא אינו מוציא:

שנייא היא ברכת המזון דכתיב ואכלת וגו'. מי שאכל הוא יברך ואם כבר בירך לעצמו אינו מוציא את האחרים שלא אכל עמהם:

הוו מתיבין. היו יושבין ומתקשין באלו חלוקי דינים בברכות דחשיב לקמן:

אמרו לא מסתברא בק"ש וכו'. כלומר מאי שנא ק"ש מתפילה בדינא דמתני' דקתני דחייבין הן בתפלה ומשום דכי לא מסתברא שיהא של א' וא' מבקש רחמים על עצמו כדאמרינן לעיל וא"כ נימא נמי בק"ש כן דכתיב ושננתם וכי לא מסתברא שיהא כל א' וא' משנן בפיו:

מה בין סוכה ומה בין לולב. כלומר ותו הוו יתבין ומקשין על חלוק מנוסח הברכה של סוכה משל לולב דסוכה מברכין לישב בסוכה ולולב מברכין על נטילת לולב כדקתני בתוספ' דמכלתין פ"ו ומייתי לה לקמן בפ' הרואה:

סוכה אינה טעונה ברכה אלא ליל יו"ט הראשון בלבד. שינויא הוא כלומר דהדרי וקאמרי שאני האי מהאי דעל סוכה קתני בתוספתא שם וכן הכא לקמן פ' הרואה דאינו מברך עליה אלא לילי י"ט הראשון כשנכנס לתוכה והלכך אין לברך על ישיבת סוכה דהוי משמע על ישיבה שהוא חייב לישב בה כל שבעה והלא אינו מברך עליה אח"כ אע"פ שחייב לישב בה ואינו מברך אלא לישב בסוכה והיינו מיד ובהתחלה וברכה זו פוטרת כל שבעה אבל לולב כיון שצריך לברך בכל יום ויום מברך על נטילת לולב כלומר על כל נטילה ונטילה של יום ויום שכל א' וא' בפני עצמו הוא וכדלקמן:

ר' יוסי ור' אחא הוו יתבין ואמרין מה בין סוכה ומה בין לולב. כלו' דהיא גופה הוה קשיא להו מאי שנא סוכה דקתני התם שאין מברכין עליה אלא בלילי י"ט ראשון בלבד ומאי שנא לולב דקתני דמברכין עליו כל שבעה והלא שניהם נוהגים כל שבעה והדרי קאמרי דהיינו טעמא סוכה נוהגת בלילות כימים ומכיון שבירך עליה בלילי י"ט ראשון יוצא בברכה זו כל שבעה שהרי אין הפסק בהן שנוהגת כל שבעה רצופין אבל לולב כיון שאינו נוהג אלא ביום ולא בלילה א"כ מפסיקין הלילות ביניהם וצריך לברך בכל יום ויום בפני עצמו:

הרי תלמוד תורה נוהגת בלילות כבימים. ואפ"ה צריך לברך ברכת התורה בכל יום ויום ומאי שנא מסוכה:

מאי כדון. והשתא מאי טעמא בזה וקאמר דהיינו טעמא דשאני סוכה מתלמוד תורה:

סוכה אפשר לה ליבטל. בתמיה וכי אפשר לה להבטל ממנה כל שבעה והלא הוא צריך לאכול בה כל שעה שהוא רוצה ביום ובלילה וכן חייב לישן בסוכה וא"כ אין שום הפסק בסוכה כל השבעה וכשהוא מברך בתחילת שבעה פוטרת הברכה את כל הימים שחייב

בה אבל תלמוד תורה איפשר לו שלא ליבטל בתמיה והלא צריך הוא לישן וכשישן אינו עוסק בתורה וא"כ כבר יש לה הפסק והלכך צריך לברך בכל יום ויום בפני עצמו:
תני. בתוספתא שם ומייתי לה לקמן פ"ג דסוכה ובפ"ג דר"ה:
לא כן וכו'. כל שאמרו חכמים מהמצות בקטן לא אמרו אלא כדי לחנכו כגון סוכה שחייב לחנכו וכן לולב וכיוצא בזה מהמצות הנוהגות בקטן שהגיע לחינוך וכיון שהוא לחינוך בעלמא היאך הוא מוציא את אביו דקס"ד דהקטן הוא שמברך לבדו להוציא לאביו:
תיפתר בעונה אחריהם. ול"ג אמן וכן ליתא להא בר"ה שם כלומר הכא במאי עסקינן שהוא עונה אתריהם הברכה מה שהן אומרים כהאי דתנינן תמן בסוכה שם:
אבל. באמת אמרו דמאירה ומאירה לזה שהוא בן עשרים וצריך לבן עשר. וכלומר דגנאי הוא לו ביותר כשעונה אחרי הקטן:

הלכה ד

מתני' **בעל קרי**. עזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי בתורה בין שראה קרי לאנסו בין לרצונו עד שיטבול ולא מפני טומאה וטהרה שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא כדי שלא יהו תלמידי חכמים מצוין אצל נשותיהן כתרנגולים:
מהרהר ק"ש בלבו. כשהגיע זמן המקרא:
ואינו מברך. ברכותיה ואפי' בהרהור דכיון דברכות לאו דאורייתא לא אצרכוהו רבנן:
ועל המזון מברך לאחריו. דחיובא דאורייתא הוא ואינו מברך לפניו דלאו חיובא דאורייתא הוא וכבר נפסקה הלכה דבטלוה לטבילותא ובעלי קריין קורין ק"ש כדרכן ועוסקין בתורה ומתפללין ומברכין כל הברכות ואין מערער בדבר:
גמ' **מהו מהרהר ברכות**. אברכת המזון קאי כלומר. דלא תימא דדוקא ק"ש הוא דלא התירו לו אלא בהרהור משום דמדאורייתא לא הויא אלא פסוק הראשון בלבד אבל ברכת המזון כיון דכל הג' ברכות מדאורייתא נינהו מותר לברך כדרכו קמ"ל דלא דהא דקתני על המזון מברך לאחריו בהרהור קאמר שיהרהר אותן הברכו' שהן מן התורה:
מתניתא במקום שאין לו מים. לטבול בהן הוא דהתירו להרהר בק"ש ובברהמ"ז דהוי שעת הדחק אבל אם מצוי לו מים לטבול בהן לא התירו אפי' בהרהור וצריך שיטבול:
וכרבי מאיר. היא דהכי ס"ל:
דתני. בתוספתא פ"ב:
ואינו משמיע לאזניו. אלא מהרהר בלבו:
תני. בתוספתא שם ולא גריס התם הא דטהור שנפלו על ראשו ורובו מים שאובים. ולגי' הספר אפשר לומר דכיון שהוא מדרבנן א' מי"ח דבר דינו כבעל קרי חולה שנפלו עליו

ט' קבין דהוי טהור מתקנת חכמים וכן זה הטהור שנפלו עליו ג' לוגין שאובין אפי' לא נפלו עליו אח"כ ט' קבין לטהרו שוין הן שהוא טהור לעצמו אבל לא להוציא רבים י"ח בברכתו ובתפלה:

מכל מקום. ואפילו בעל קרי חולה:

אין קרי אלא מתשמיש המטה. אבל לאנסו לא התקין עזרא טבילה:

ואפי' ראה את עצמו ניאות. בחלום שנדמה לו שמשמש עם אשה וכן הוון בעי מימר ובלבד מאשה עד ששמעו ר' יונה ור' יוסי דאמרי דאפי' מדבר אחר שיצא ממנו קרי לאנסו ממש תיקן עזרא ג"כ טבילה. וגרסי' להא בפ' יוה"כ אמתני' שהביא לקמיה:

ולית הדא פליגא. וכי לא פליגא הברייתא עליה דריב"ל דתני בעלי קריין טובלין אלמא אפי' לאונסו מקרי בעל קרי שהרי ביה"כ אסור הוא בתשמיש המטה:

פתר לה ריב"ל. דהא דקתני טובלין ביה"כ בששימש מטתו מבע"י ושכח ולא טבל ביום וכיון דצריך טבילה מכח התקנה התירו לו לטבול ביה"כ:

אית לך מימר על אותו הגוף הקדוש בשוכח. ולא טבל אחר ששימש מטתו בתמיה אלא ודאי לאנסו הוה:

על תרעי דימוסין בקריצתא. על שערי המרחץ בהשכמה וראה לאותן המשכימין לשנות שהן טובלין עצמן ואמר להן מה טובלי שחרית עושין פה ילכו וישנו בלא טבילה שכבר בטלוה להתקנה:

בההיא דצפרא. ולאותם הטובלין בבקר ולא בהשכמה כל כך והם שאין משכימין ללמוד כ"א טובלין בשביל ק"ש ותפילה אמר מי שיש לו מלאכה ילך ויעשה ואל יתבטל ממלאכתו בשביל הטבילה דלא צריכה:

מהו להרהר. בדברי תורה בבית הכסא:

כל סבר קשי דהוה לי. אם היה לי איזה דבר קשה להבין אותו שם בבית הכסא הבנתיו כאשר הייתי מהרהר בו:

שהיו נעקרות. עגונות מבעליהן מפני הצינה אשר שם ולא היו בעליהן יכולין לטבול ופירשו מהן:

מן העבירה. כההיא עובדא דלקמיה שבשביל שהיו שוהין לחזור אחר מקום טבילה ובתוך כך באו עוברין ושבין ונמנעו מן העבירה:

שפחתו של רבי. שפחה כנענית:

איני טובלת. ונדה אני:

ולא כבהמה את. עם הדומה לחמור ולמה לך טבילה והשיבה לו תשובה נצחת ואם כבהמה אני לא שמעת מה שכתוב הבא על הבהמה בסקילה ואיידי דמייתי עובדא קמייתא שנמנעו מהעבירה מייתי להא שמתוך תשובתה נמנע ממנה:

ומתוך שאתה אומר אסור הוא. ללמוד בלא טבילה והוא מתעצל לטבול מונע עצמו מתשמיש ובא ושונה כל צורכו בלי ושום ביטול:

תמן. בבבל אמרין אפי' לשמוע ד"ת מאחרים אסור בלא טבילה:

כתחילה. כדאשכחן בסיני בהתחלה של קבלת התורה שלא היה שם אלא שמיעה וכתיב והיו נכונים וגו':

תני. בתוספתא שם:

אסור בכולן. מפני שבא ע"י קלות ראש:

ואינו שונה הגדות. משום שלבו של אדם נמשך אחריהם ומאריך ומעיין בהן:

הילכות רגיליות. אותן שהוא רגיל בהן וא"צ לעיין בהם:

שלא יציע את המשנה. שלא יעמיק להבין בה לפי הצעתה:

שלא יזכיר אזכרות השמות הכתובים בהם:

לית רבי פשט בי עם רבי בין פירקא בלילא. כלומר ששאל אותו כמדומה לי שרבי והוא רבי יסא פושט עמי הפרק לשנות וכן אני עם רבי כשאנחנו חוזרין הפרק והכל בליל התשמיש היה ועדיין לא היה לרבי פנאי לטבול:

א"ל אין. כך הוא שאיני משגיח על זה ושונה בלא טבילה וכן היה ר' חייא בר אבא נוהג שהיה פושט הפרק עם בנו באותו הלילה ששימש ובבקר הזה היה אומר מי שיש לו איזה מלאכה ילך לדרכו בלא טבילה והכל כדי לפרסם שבטלוה לטבילה זו:

ונהגין תמן. כך נוהגין בבבל כהני תלת סבי לקולא:

באיסמטא. כמו בסימטא. והלך באישון לילה והיה החמר המחמר אחר בהמות הולך אחריו וכשבאו על בית שיח אחד והוא בור כמו הבורות והשיחין וכו' וא"ל זה החמר הוא צריך לרחוץ ולטבול וא"ל לא תסכן נפשך בלילה לירד לתוך הבור והשיב לו הוא צריך לטהר עצמו מבעילת נדה ואשת איש שבעל ואפי' כן א"ל ר' יוסי לא תסכן נפשך עכשיו וכיון שלא קיבל דבריו א"ל ר' יוסי ירד ואל יעלה וכך היה לו:

הוה אתי באילפא. היה בא בספינה אחת וראה אחד שקושר עצמו בחבל בשביל לירד ולטבול בים ומחה בידו וא"ל זה האיש אני רוצה לאכול ולשתות וצריך אני לברך והתיר לו לאכול ולשתות ולברך בלא טבילה וכיון שהגיעו לנמל על שפת הים א"ל שם התרתי לך שהיה מקום סכנה ועכשיו אסור לך לטעום כלום עד שעה שתרחוץ ותטבול. שמקילין ומחמירין בה. כדמפרש לקמיה:

הלכה ה

מתני' **לא יפסיק**. תפלתו לגמרי אלא יקצר כל ברכה וברכה ויאמר הפתיחה והחתימה בלבד:

ולקרות עד שלא תנץ החמה. שהותיקין מדקדקין על עצמן לגמור אותה עם הנץ החמה כדכתיב יראוך עם שמש:

יתכסה במים. ודוקא במים עכורים שאין לבו רואה את הערוה אבל צלולים לא:

ולא יתכסה לא במים הרעים. מים סרוחים:

ולא במי המשרה. מים ששורין בהן פשתן:

עד שיטיל לתוכן מים. התם בגמרא פריך וכמה מיא רמי ואזיל וקאמר דחסורי מיחסרא וה"ק לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ולא יקרא אצל מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ושיעור המים שיטיל למי רגלים של פעם אחת רביעית:

וכמה ירחיק מהן. מן המי רגלים שלא הטיל לתוכן מים ומן הצואה:

ארבע אמות. ודוקא כשהן מלאחריו או מצדדיו אבל אם היו לפניו מרחיק מלא עיניו עד שלא יראה אותן ואח"כ יקרא:

גמ' **מתניתא**. דקתני לא יפסיק דוקא ברבים אם מתפלל עם הציבור אבל המתפלל בינו לבין עצמו מפסיק וכר"מ דמחמיר בבעל קרי כדקתני בתוספתא והובאה בהלכה דלעיל דס"ל כת"ק דמתני' שמהרהר בלבו ואינו משמיע לאזניו:

ברם כר' יהודה. דמיקל טפי דחכמים דתוספתא היינו ר' יהודה וכדקאמר ר' יהודה במתני' דמיקל לענין ברכת המזון לפניו ה"נ סבירא ליה אפי' מתפלל בפני עצמו אינו מפסיק:

בשאין לו מים לטבול. כדאמר התם בתוספתא דפלוגתייהו בשאין לו מים אבל אם מצוי לו מים לטבול אף ר' יודה מודי שהוא מפסיק אם מתפלל בינו לבין עצמו שהרי יכול לטבול ואח"כ יתפלל:

יטבול וימות. כלומר אף אם ימות מחמת טבילה צריך הוא לטבול שהרי גרם לעצמו:

ואם באונס. שראה קרי לאנסו אין מטריחין עליו לטבול:

מרגיל. ממשיך את הקרי עליו שמשמש את מטתו:

אין מטריחין עליו. כלל אפי' לנתינת ט' קבין:

עיר שמעיינה רחוק. וצריך שהות הרבה ללילך לשם ה"ז קורא את שמע בתחלה ואח"כ ילך למעיין ויורד וטובל ואח"כ יתפלל דתפלה יש לה זמן ביותר:

אם הוא אדם מסוים. כלומר שהוא בעל בשר וקשה לו לטבול בבקר עשו אותו כדין מעיין רחוק וקורא ק"ש ואח"כ יורד וטובל:

תני. בתוספתא פ"ב:
ובשעה שהוא נותן לעורות. שמעבדין אותן בצואת הכלבים ואז ריחן רע:
ומתניתא אמרה כן. שצריך להרחיק מכל ריח רע דהא קתני וכמה ירחיק מהן ואדלעיל מי המשרה קאי ומאי קמ"ל ר' ירמיה:
תיפתר במישרה של כובסין. ואין בהן משום ריח רע וטעמא דמרחיקין מהן משום הכובסין דלא ליתי לאטרודי:
אם במישרה של כובסין הא תנינן וכו'. כלומר נהי דמוקמת לה בשל כובסין הא מיהת תנינן נמי לא במים הרעים והן סרוחין ועלה קתני בסיפא וכמה ירחיק מהן וא"כ ש"מ דמרחיקין מכל ריח רע ועוד מדקתני בחד בבא לא במים הרעים ולא במי משרה ש"מ דחד טעמא אית להו ובמשרה של פשתן קאמר ומפני שריחן רע ואכתי הא דר' ירמיה לא צריכה:
תני. תוספתא שם:
מפני שמחשבותיו רעות. ומתוך כך מימיו נסרחין:
ולא קטן הוא בתמיה ומאי מחשבות רעות אית ביה:
ולא כתיב כי יצר וגו' מנעריו. וכדאמר ר' יודן דמנעריו חסר וי"ו לומר משעה שננער מבטן אמו ויוצא לעולם יש לו יצר ולב רע:
ברכים. שעדיין רכין הן:
בבא מן הדרך. שאז הן ריחן רע מחמת הטרדה:
ותני. בברייתא כן:
ובלבד באדומים. בתרנגולים אדומים:
מסוף ריח רע. ממקום שכלה הריח רע צריך להרחיק ד' אמות:
כהדא וכו'. כלומר לאו דוקא שעכשיו עיניו רואות אלא אם הוא במקום שיכול לראות ואפי' עכשיו אינו רואה כעין ההיא עובדא:
מהו מימר מיליא דאורייתא. שהמקום מקום מטונף ועכשיו אינו נראה וא"ל מכיון שאם היה ביום היינו רואין את שלפנינו א"כ אף עכשיו אסור הוא:
תני. בתוספתא שם:
גרף. הוא הכלי:
ומהו כדי רביעית. כלומר השיעור רביעית שנותן אם הוא נותן בתחלה קודם שיטיל מי הרגלים לתוכו והיינו דקאמר נתן לתוכו וכו' אם נתן בתחלה או לבסוף הוא דקאמר שיש בו מי רגלים ואם נתן לתוכו רביעית מים יקרא:

רביעית בתוך רביעית. כלומר אם כבר יש בו מי רגלים נותן לתוכן רביעית מים וקורא אבל בתחלה מטיל לתוכו כל שהן ודיו:
אחד כלי קטן ואחד כלי גדול. שיעורו ברביעית מים:
שלאחר המטה. והמטה מפסקת בינו. לבין הגרף:
שלפני המטה לא יקרא. עד שירחיק ד' אמות:
תרתיה. שם המקום:
מן ימא לטיגני. כלומר מה תקנת בזה הרוק הלא הוא נימוח מיד ואינו שוהא אלא כמן ימא לטיגני:
מראשותי המטה. שהוא ישן עליה. והוא שתהא המטה גבוה עשרה טפחים. דאז הויא רשות לעצמה:
חבלי המטה. היוצאין ממנה לא יגעו בהתיבה של ספרים דאם יגעו הוי כמחובר למטה:
עושה לו כיליון. כמו כילה ומחיצה בפני עצמו:
עד היכן. יהיה גבוה זה הדבר אחר:
דיסקי. שק:
מפשילן. על החמור מאחוריו ורוכב ואינו חושש:
כהדין דיקלרא. כמו הסל הזה שתולין הרצועה מלמעלה והסל מלמטה שהוא דרך בזיון אלא צריך שיהו קציצות התפילין מלמעלן ורצועות יהיו תלוין מלמטן דיקולרא סל בפ"ק דמגילה אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית:
אתיא. הא כדאמר ר' חנינא שראה את רבי מעטש מלמעלה בתפלתו:
ונותן ידיו על פיו. מפני הפיהוק:
כדי שיהא כוסו נקי. פיו ושפתיו יהיו נקיים בתפלה:
לפניו אסור. לרוק כלל:
לימינו. אם רוקק לצדו אסור לרוק לימינו ולשמאלו מותר:
הדא הוא דכתיב יפול מצדך אלף. ורבבה מימינך אלמא דהימין שהוא חשיב והוא סובל הרבבה שלא יגשו אליו:
בההין דהוא רקק איצטלין דהוא מותר. גרסי' וט"ס בספרי הדפוס. אם הוא רוקק באיצטלא ובבגד שלו או במטפחת כ"ע מודים שהוא מותר:
ושייף. ברגלו:
המתפלל אל ירוק. מיד אחר שסיים מפני שעדיין תפלתו שגורה בפיו:
עד שיהלך ד' אמות. לאו דוקא אלא כלומר עד שישהא כדי הילוך ד' אמות כדלקמן:
וכן הרוקק אל יתפלל. מיד אחר הרקיקה:

לא סוף דבר וכו'. כדפרישית:
א"ר אמי. ודאי דהכי הויא שאם אתה אומר עד שיהלך ארבע אמות בדוקא א"כ המטיל מים והולך ד' אמות יהא אסור להתפלל שם לפי שאני אומר שמא אחר בא והטיל שם מים מתחלה וכלומר אם אתה חושש לכך אין לדבר סוף שאפי' בכל הדרך יהא אסור להתפלל שמא אחד הטיל מים בכאן אלא ודאי אין חוששין לזה המקום וכששוהא כדי הילוך ד' אמות שאז אינם ניכרין מותר:
עד שתיבש כעצם. ואז מותר לקרות ק"ש כנגדה ולהתפלל:
מים. מי רגלים כל זמן שמטפיחין אסור:
כל זמן שרישומן ניכר. אפי' אינן מטפיחין אסור:
עד שיקרמו פניה. שלמעלה בצואה וכן אמר שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן ולא בעינן עד שתיבש כעצם:
ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב. לא כדאמר ר' אבא בשמו אלא כך אמר רב צואה אפי' עשויה כעצם אסורה:
שמואל אמר וכו'. כלומר בהא דקאמר משמיה דשמואל ור' יוחנן מודו ר' ירמיה ור"ז דכן סבירא להו כדאמר ר' אבא בשמייהו:
אמר חזקיה ר' אבא מחמיר במים יותר מן הצואה. בתמיה ואכתי לא פירש דבריו עד לקמן:
א"ל ר' מנא מן הדא דגניבא. כלומר אם כך הוא כוונת דעתך בתמיה דהא אי למאי דאמר ר' אבא משמיה דרב אתה מתמיה שמחמיר במי רגלים יותר מן הצואה וכי היכן הוא מחמיר והלא איהו קאמר דרב סבר במים כל זמן שהן מטפיחין דוחא ובצואה צריך שתיבש כעצם ואם כן בצואה הוא מחמיר ואם מן הדא דגניבא דקאמר ר' אבא משמיה כל זמן שרישומן ניכר אתה מתמיה שלפ"ז הן חמורין יותר מן הצואה שאע"פ שרישומה ניכר אם יבשה כעצם מותר קשיא ומאי שייך סברא דגניבא לדרב דילמא באמת גניבא מחמיר עוד יותר בצואה:
א"ל. חזקיה לא כמאי דסלקא אדעתך שאני מתמיה מן הדא דגניבא אלא למאי דאמר ר' אבא משמיה דרבגופיה אני מתמיה לפי שבדין הוא שצואה אפי' היא יבישה כעצם אסורה שעדיין משמשות שלה קיים אבל מי רגלים אין ממשן קיים ואע"פ שמטפיחין מ"מ נבלעין בארץ הן ואיהו קאמר דרב ס"ל במים כל זמן שהן מטפיחין אסור וצואה אם יבשה כעצם מותר ועל זה אני תמה דלדידיה אליבא דרב מחמיר הוא במים יותר מן הצואה אלא ודאי מחוורתא כר' זעירא בשם רב:

הלכה ו

מתני' **זב שראה קרי**. אף ע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה שפלטה שכבת זרע הרי היא כבעל קרי וצריכה טבילה אם באת להתפלל:

וכן המשמשת. והכי פירושא נדה שפלטה עתה תשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה וכל תוך ג' ימים שכבת זרע מטמא האשה בפליטתו והמשמשת מטתה אע"פ שלא פלטה ואף שעכשיו ראתה נדה אחר ששימשה צריכין טבילה:

ור' יהודה פוטר. ואף על גב במשמשת שראתה נדה איכא למימר דמעיקרא בת טבילה היתה ולא פקעה חובת טבילה מינה אפ"ה פוטר ר' יהודה מן הטבילה הואיל דעכשיו נדה היא. וכבר נתבאר לעיל דהאידנא בטלוה לטבילותא מפני שהיתה תקנה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה:

גמ' **עד כדון זב שראה קרי**. אליבא דר' יהודה קא מיבעיא ליה דעד כאן לא שמענו דפוטר אלא אם טומאת הזיבה קדמה והואיל דכבר טמא הוא ואינו מועיל לו טבילה זו לטהרו מזיבתו הלכך הוא דפוטר ואע"ג דמדינא מועיל לו הטבילה משום קרי לד"ת דהא זב מותר בד"ת כדאמרי' לעיל בהלכה ד' מ"מ כיון דחלה שם טומאה עליו מעיקרא ולהאי טומאה אין טבילה זו עכשיו כלום אינה מועילה לו אפילו להוציאו מטומאת קרי ומכיון דאינה מועילה לו למה יטבול:

ואפי' קרי שראה זוב. בעיא היא דהשתא מספקא לן אי נימא דאף אם ראה קרי בתחלה ואח"כ באה לו טומאת זיבה נמי פוטר ר' יהודה או לא:

מועיל הוא שהוא טובל. סיומא דבעיא היא כלומר להאי טעמא דאמרן לפי שאין מועיל לו הטבילה הואיל וטומאת זיבה קדמה אם כן היכא דטומאת קרי קדמה איכא למימר דמועיל לו עכשיו טבילה זו דמעיקרא בעל טבילה הוה ואפילו ר' יהודה מודה בזה שהוא צריך טבילה או דילמא דטעמיה דר' יהודה לאו משום שאינו מועיל לו הויא אלא טעמא אחרינא איכא משום דאינו צריך לטבילה כלל דכיון דטומאה חמורה דזיבה עליו ובאותה טומאה החמורה מותר הוא בד"ת תו לא אתיא טומאה קלה דקרי וחיילא עליה כלל לאסרו בד"ת ואינו צריך לטבילה מדינא קאמר. והש"ס לא אסיק הכא לטעמא אחרינא ולהבעיא עד לקמן:

נישמעינה מן הדא והמשמשת וכו' מה טעם דר' יהודה. השתא מפרש לה להבעיא ובתחלה מהדר אחר טעמיה דר' יהודה ולבתר מסיק להבעיא ומה דאיכא לספוקי

במילתיה דר' יהודה וכלומר לכשתמצי לומר מה דמספקא לן בטעמיה יכילנא למיפשט לך ומיהו אכתי תיבעיא לן במילתיה ואף דפשיט לך טעמיה וכדמפרש ואזיל:

משום מה מועיל הוא שהוא טובל שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה. כלומר מה דהוה מספקא לן בטעמיה אם הוא משום דמה מועיל לו שהוא טובל עכשיו והרי טומאת זיבה עליו או דלאו היינו טעמיה אלא משום שאין שם לטומאה קלה לחול עליו אצל טומאה חמורה ולא חיילא עליו טומאה קלה כלל:

מה נפק מביניהון. ומאי בינייהו בין הני טעמי:

ראה קרי. כלומר אם ראה קרי מקודם שבא עליו טומאת זיבה איכא בינייהו:

אין תימר מה מועיל שהוא טובל מועיל הוא. אי תימא דטעמיה משום מה מועיל הוא הרי הכא דטומאת קרי קדמה מועיל הוא דמעיקרא בר טבילה הוה ותו לא אתי טומאת זיבה לאפקועי טבילה מיניה והיה צריך לטבילה אף לר' יהודה ואי נימא דטעמיה הוי משום שאין שם טומאה קלה לחול עליו כלל במקום שיש עליו טומאה חמורה א"כ אינו צריך טבילה כלל לטומאה קלה וכדפרישית:

הוי לית טעמיה דלא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה. האי דלא כמו אלא הוא כדרך לשון הש"ס הזה בכל דוכתי דאיכא כה"ג. כלומר על כרחך טעמיה דר' יהודה איפשיטא לן מההיא דהמשמשת שראתה נדה דההיא נמי מעיקרא בת טבילה היתה ואפ"ה פוטר בה ר' יהודה א"כ לית טעמיה משום מה מועיל אלא דטעמיה משום שאין מקום לטומאה קלה לחול עליו כלל אצל טומאה חמורה וא"צ טבילה מדינא לר' יהודה וכדאמרן:

עד כדון כשבאת לו טומאה קלה בסוף. השתא מסיק לה לעיקר הבעיא וכלומר דאף ע"ג דטעמיה דר' יהודה איפשיטא לן מההיא דהמשמשת מ"מ איכא לספוקי במילתיה דשמא לא קאמר דאין שם לטומאה קלה לחול במקום החמורה אלא דוקא אם בתחלה באת לו הטומאה חמורה וטומאה קלה באת לו בסוף כדינא דרישא דמתני' זב שראה קרי:

אפי' באת לו טומאה חמורה בסוף. אס אפי' בכה"ג דנקט בריש הבעיא בעל קרי שראה זוב שבאת לו טומאה חמורה בסוף נימא נמי דאין שם טומאה קלה כלל אצל טומאה חמורה ואע"ג דקדמה והאי מילתיה לא הוי פשיטא ליה לבעל הבעיא מההיא דהמשמשת ואף דהתם נמי טומאה חמורה לבסוף באת לה משום דקס"ד דשאני זב מנדה ומשום דהא עיקר טעמא דתקנת עזרא בטבילה לבעלי קריין בשביל אנשים הויא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו כדאמר לעיל בריש הלכה ד' וא"כ אפשר דבזב שקדמו קרי מודה ר' יהודה דצריך טבילה הואיל דהטומאה חמורה לבסוף הוא דבאת לו וחלה עליו

טומאה קלה מעיקרא להצריכו טבילה. ופשיט ליה הש"ס נישמעינה מן הדא המשמשת וכו'. כלומר לא כדקס"ד לחלק בין נדה לזב דהא מיהת תקנת עזרא אף על הנשים היתה והמשמשת צריכה טבילה משום ק"ש ותפלה וברכות וטעמא דכשהן מוכרחות לטבול אף הן ימנעו בעליהן מלהיות מצוין אצליהן ואפ"ה קאמר בה ר' יהודה דפטורה מן הטבילה:

הדא אמרה היא הדא היא הדא. היינו המשמשת שראתה נדה והיינו בעל קרי שראה זוב דדין אחד להם דאין שם לטומאה קלה לחול אצל טומאה חמורה ואפי' החמורה היא לבסוף ובין באנשים ובין בנשים א"צ טבילה מדינא לר' יהודה:

הדרן עלך מי שמתו

פרק ד

הלכה א

מתני' **תפלת השחר עד חצות**. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות לרבנן ולר' יהודה אינו קרב אלא עד ד' שעות ביום והיינו עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום בזמן שהיום י"ב שעות וכן הלילה ואותן שעות נקראו שעות זמניות וכן זמנה לעולם עד סוף שליש היום לפי ערך הימים כדאמרינן לעיל בפ"ק גבי ק"ש והלכה כר' יהודה:

תפלת המנחה עד הערב. שכן תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ור' יהודה סבר שקרב והולך עד פלג המנחה ופלג המנחה היא שעה ורביע קודם הלילה מפני שזמן מנחה קטנה מתחיל מתשעה שעות ומחצה שהם שתי שעות ומחצה קודם הלילה ופסק הלכה בזה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עבידו הרוצה לעשות כדברי חכמים ולהתפלל תפלת המנחה עד הערב יעשה ואם בא לעשות כדברי ר' יהודה שלא להתפלל מנחה אלא עד שעה ורביע קודם הלילה עושה ומשם ואילך יכול להתפלל ערבית ובלבד שלא יעשה פעם כך ופעם כך אלא לעולם יעשה כחד מינייהו שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ואם עושה כדברי ר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך ליזהר ששוב לא יתפלל מנחה באותה שעה:

תפלת הערב אין לה קבע. שזמנה כל הלילה והא דנקט בלישניה אין לה קבע ולא קתני זמנה כל הלילה לאשמועינן דתפלת ערבית רשות לפי שהיא כנגד הקרבת איברים ופדרים שקריבין כל הלילה והנך רשות נינהו שכיון שנזרק הדם נרצה הקרבן ואע"פ

שנטמאו האברים ופדרים או שאבדו אינו מעכב ומיהו האידנא קבלוה עליהם לתפילת ערבית בחובה:

ושל מוספין כל היום. אם אחרה אחר שבע סעות יצא אבל נקרא פושע וכן הלכה:

גמ' **כתיב לאהבה וגו'**. שינה הכתוב מפ' הראשונה ולעבדו ללמד על התפילה:

וכי יש עבודה בלב וכו'. ברייתא היא בספרי פ' עקב:

יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת. תוספתא פ"ג:

יכול משבאו לגולה. התחיל לנהוג כן ולא מקודם:

בכל שעה שירצה. דלא למדנו מדניאל אלא שלא יתפלל כל שלשתן רצופות זא"ז וזמן קבוע לכל אחת מנין כבר פי' דוד וכו':

מרחיש בשפתותיו. ומשמיע לאזניו בלחש:

על לבה. בכוונת לבה:

מילתיה דחנן בר אבא פליגא. האי לאו הכא הוא דאיתמר ולא שייכא אדלעיל ובפ"ק בהלכה ד' איתמר הכי אהא דדריש התם מכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שאף בהזכרת השם צריך שיהא ראשו כפוף ועלה קאמר מילתיה דחנן בר בא פליגא וכו' עד כבר ניחת הוא ואיידי דאירי הכא בדיני דתפלה מייתי לה כמו דאיתמר התם כדרך הש"ס הזה:

מצלי בקלא. כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו כדר' יונה:

ובני ביתיה דאבא. כלומר כך היה נוהג ג"כ אבא שילמדו בני ביתו התפילה ממנו:

מאיכן למדו. דוד ודניאל מהיכן למדו לג' תפלות:

כך תזכינו לראות במערב. כן צריך להיות:

עוד היא. גם היא יש לך סמך לקבוע כנגד עיכול איברים וכו' ולפיכך זמנה כל הלילה:

מדברי תורה למד ר' יהודה. לומר דתמיד של שחר קרב עד ד' שעות כדתני ר' ישמעאל וכו' ודריש בבקר בבקר ולפיכך תפלת השחר שהוא כנגדו ג"כ עד ד' שעות:

בארבע שעין שמשא חמין וכו'. כלומר דהיינו טעמא דדריש וחם השמש על ארבע שעות שאז השמש הוא בלבדו חם ובמקום הצל קר הוא:

בשית שעין וכו'. ומפני ששתיהן חמין הן כלומר שאין הצל ניכר דרשו כחום היום על שש שעות וכדר' תנחומא דאמר מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל בריה לפי שהצל הוא תחתיו:

מצלי בתלת שעין. לפי שזמן קריאת שמע הוא וכדי לסמוך גאולה לתפלה:

חמוניה. ראוהו שהיה קורא וכו':

והא תנינן וכו'. דאין לו שכר קריאת שמע אחר ג' שעות אלא כקורא בתורה ומ"ט עביד הכי:

נימר. שכך היה נוהג כבר קיבל מלכות שמים בעונתה וקורא קריאת שמע בלא ברכותיה והיה ממתין להתפלל עם הציבור וקרא ק"ש עם הברכות ולסמוך גאולה לתפלה:
אי מעדות למד. ואי בעית אימא דמעדות למד ר' יודה לומר עד ד' שעות כמו ששנינו בפ"ו דעדיות העיד ר"י בן בבא על תמיד של שחר וכו' כדמפרש לקמן דעל אותו מעשה נשנית עדות זו:
והיו מעלין להם שני גדיים. והם לא היו רוצין לשנות למה שהיו נוהגין להקריב טלאים לתמידין:
וקפץ. החזיר ארבעים פרסה מא"י:
חלוק את היום. ויום הוא י"ב שעות והחלק הראשון לתמיד של שחר:
טעמא דר' יודה. דלא דריש הכי משום דמיבעי ליה לדרשא אחרינא כדדריש בספרי שנים ליום וכו' כנגד היום. נגד השמש:
הדא הוא דתנינן תמן. בריש פ"ד דתמיד:
על קרן מערבית צפונית. שבבקר השמש במזרח וזורחת למערב ושם הוא כנגד השמש ובערבית השמש במערב ומאירה למזרח והיה נשחט על קרן צפונית מזרחית:
והוא שיהא יודע וכו'. כלומר טעמא דהך מילתא הוא כדי שיהא ניכר וידוע איזה מהן כשחט בשחרית וכו' לפי שלפעמים הוו שוהין אחר זריקת הדם ולא הקריבו אברי תמיד. של שחר עד שנשחט של בין הערבים ושלא יתערבו והיה להם מקום שחיטתן לסימן:
תפלת המנחה ותפלת המוסף. לא התפלל של מוסף עד שהגיע זמן תפלת המנחה תפלת המנחה קודמת:
הוון. בני הישיבה בעון מימר דוקא כשאין שהות ביום כדי להתפלל שניהן שעד שיתפלל מוסף יעבור זמן המנחה אבל אם יש שהות ביום תפלת מוסף שקדמה היא קודמת למנחה וקאמר ר' זעירא דלא היא דכך קיבל בשם ר' יוחנן דלעולם תפלת מנחה קודמת וכן אמר ר' נתן בשם ר' יוחנן:
והתני. בברייתא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין יצא ומשמע דוקא לשעבר אם עבר והקדים יצא בדיעבד הא בתחלה לא בדא אמרו שיקדים לתפילת המנחה וקשיא לר' יוחנן:
פתר לה. ר' יוחנן להברייתא בשלא היה זמן התפלה כלומר שלא הגיע זמן להתפלל לא למנחה ולא למוסף שהיה קודם שש שעות ומחצה הלכך לא יקדים לכתחילה למנחה אבל אם הגיע זמן התפלה אפי' יש שהות ביום אלא שמתירא שמא יעבור השעה אח"כ כגון שהיה הולך לסעודה גדולה וצריך להתפלל שניהם וכהאי דריב"ל דלקמיה אז אפילו

לכתחילה יקדים לתפלת מנחה כיון שכבר הגיע זמנה ואח"כ יתפלל מוסף כהדא דר' יהושע בן לוי:

מפקד. היה מצוה לתלמידיו אם הוה לכון אריסטון סעודה גדולה ומתייראים אתם שמא מתוך כך ימשוך הזמן ויעבור זמן המנחה ומטא יומא לשית שעין כלומר שהוא אחר ששה שעות שהוא זמן מנחה גדולה אז עד שלא תלכו לעלות לסעודה תתפללו מקודם תפלת מנחה ואח"כ תלכו להסעודה והשתא שמעינן נמי מהא דאם הוא יום שיש בו מוסף וצריך הוא להתפלל שתיהם מטעם שמא ימשוך אז יקדים הוא לתפלת המנחה כיון שכבר הגיע זמנה היא קודמת ואח"כ יתפלל מוסף:

וכמה הוא פלג המנחה. דקתני במתני':

אחת עשרה שעה חסר רביע. כך הוא לשון התוספתא פ"ג ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה וכמה הוא פלג המנחה אחד עשר שעות חסר רביע כלומר פלג המנחה דמתני' דבמנחה קטנה מיירי וזמנה מתשעה שעות ומחצה ולמעלה ופלג מנחה זו י"א חסר רביע שהוא שעה אחת ורביע קודם הלילה:

תמן תנינן. ריש פ"ה דפסחים תמיד נשחט וכו':

הכא את עביד מנחה שתי שעות ומחצה. דקאמרת פלג המנחה י"א חסר רביע וא"כ כל זמן המנחה שתי שעות ומחצה קודם הלילה שהוא מט' ומחצה ולמעלה והכא את עביד מנחה ג' שעות ומחצה דקתני תמיד נשחט בשמנה ומתצה ואם כן זמן מנחה שהוא כנגד תמיד של בין הערבים גם כן שלש שעות ומחצה הויא וקשיין אהדדי:

לא הוקשה תפלת המנחה. לזמן שחיטת חמיד אלא לקטורת של בין הערבים שהיתה אחר הקרבתו של תמיד וכדכתיב תכון תפלתי קטרת וגו' מנחת ערב יצא שעה אחת לעיסוקו והקרבתו של תמיד והוא עד ט' שעות ומחצה ואז היו מקטירין קטרת ונמצא את עביד מנחה שתי שעות ומחצה כדתנינן בתוספתא הכא:

עם דמדומי חמה בשחרי:

לעת מיצויו של יום. כשהשמש יוצא וזורח ומצוי הוא על הארץ:

הוה מצייר גולתיה דרב. וכן הוא לקמן ובפ' בתרא דתענית היה תופסו ושומרו לגלימיה דרב ביה"כ וא"ל כשתראה השמש בראש דקלים שהוא סמוך לשקיעתו תתן לי ואני מתפלל מנחה דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה בין בשחרית בין במנחה:

ושמשא בריש דיקלי תמן אימא הוא הכא. כצ"ל וקושיא היא הא כשהשמש בריש דיקלי בבבל הוא יום גדול עדיין כאן בארץ ישראל דאמר ר' יוחנן וכו' שבבל זוטו של עולם שהיא במצולה ותחתיתו ועמקו והיכי עביד רב הכי והוא בבבל היה והלא זה הזמן

בבבל אינו עם דמדומי חמה ולקמן משני לה רב כר' יודה ס"ל דאמר עד פלג המנחה ולפיכך נהג כן דכשהשמש בריש דיקלי בבבל זמן פלג המנחה הוא בא"י:

בתשנוק. בצער מבלי נחת שאין להם לא נר ולא מרחץ:

מן המצות. שלא נתתייבו אלא בא"י:

רב כר' יודה. כדפרישית:

אין תעבדיניה כרבנן. וקאמר הש"ס דהיינו טעמיה אם אתה נוהג בעצמך כדברי חכמים דאמרי תפלת המנחה עד הערב א"כ זה הוא דלא כר' יהודה דהא ר' יהודה מפלג המנחה ולמעלה כערב משוי ליה אבל אם תעשה כר' יהודה להתפלל מנחה קודם פלג המנחה בזה אף חכמים מודים שהוא זמן מנחה והלכך מוטב לנהוג כר' יהודה דהכל מודים בה:

מנין לנעילה היכן הוא הרמז לתפלה זו דשלשה האחרות יש להן רמז אי למ"ד אבות תיקנום אי למ"ד כנגד תמידין ואברים ופדרים וכן מוסף כנגד קרבנות מוספין ולנעילה מנין:

גם כי תרבו תפלה אינני שומע. מכאן דבדין הוא שכל המרבה בתפלה נענה וכלומר אף תפלת נעילה לריבוי תפלה תקנוה:

מחלפה שיטתיה דר' לוי תמן. בריש פ"ב דבכורים הוא אומר דאין שבח ברבוי תפלה כדדריש בכל עצב וגו' ודבר שפתים שמרבה להתפלל אך למחסור הוא כמו שמצינו בחנה:

והלא עולמו של לוי וכו'. כלומר דאגב מפרש להפסוק עד עולם והוא היה חי נ"ב שנה ומאי עד עולם דקאמר ומשני דשתי שנים שגמלתו אינם מן המנין דוישב שם אמרה:

וכה אמר הכין. מ"מ קשיא דהכא אמר דטוב הוא להרבות בתפלה:

אי אמרה. אף דאמרה ר' לוי התם להך לא קשיא כאן ליחיד הוא דקאמר שם:

הן. דאמר הכא לציבור הוא דטוב להם שירבו בתפלה כדדרוש מקרא דגם כי תרבו והתם ברבים משתעי:

ר' חייא בשם ר' יוחנן. לא סבר לה להא דר' לוי אלא אפי' יחיד המרבה בתפלה נענה כדדריש מקרא דחנה משום דמיהת נענתה בתפלתה וזה היה ע"י שהרבתה להתפלל:

אימתי היא נעילה. האי נעילה שאמרו:

בנעילת שערי שמים. שהוא בלילה בתחלתה בנעילת שערי היכל. שהוא ביום סמוך לחשיכה:

מתניתא. דריש פ"ד דתענית דקתני בג' פרקים וכו' ביום וכי אית לך למימר נעילת שערי שמים ביום הן אלא נעילת שערי היכל כר' יוחנן:

מחלפה שיטתיה דרב. דהא לעיל קאמר נעילה בלילה זמן נעילת שערי שמים והכא אמר כד תיחמי שימשי בריש דיקלי וא"כ זה הוא זמן נעילת שערי היכל:

ע"י דהוה מאריך רב. בתפלתו הרבה וכשהתחיל כשהשמש בריש דיקלי היה מגיע לזמן נעילת שערי שמים ועדיין היה עומד בתפלה:

נעילה מהו שתפטר של ערב. למ"ד דזמנה בתחלת הלילה א"כ מהו שיוצא בה לתפלת ערבית שא"צ להתפלל עוד של ערבית:

היאך הוא מזכיר של הבדלה. הרי אין בה ברכת אתה חונן והיכן הוא כולל להבדלה:

היאך יהו שבע. ברכות שבע של נעילה היך יהו פוטרות י"ח של ערבית:

א"ל. ר' אבא לר' יונה ולא כבר איתתבת והלא כבר הקשיתי על זה מהבדלה ולמה לך תו לאהדורי בתר פירכי אחריני:

א"ל בגין דאיתתבת תיבטיל. בתמיה כלומר אם בשביל הקושיא דילך דאותבית עלה מהבדלה תבטל דברי רב דאמר דפוטרת של ערבית דהא לאו קושיא היא שהרי יכול לכלול להבדלה בכלל ברכות דנעילה:

אמר ר' יוסי. לא היא דאדרבה מה דאקשי ר' אבא מהבדלה מקשי שפיר דהואיל וכל השנה אומר הבדלה בחונן הדעת אין לשנות הסדר אבל מה דאקשי ר' יונה היאך יהו שבע פוטרות י"ח לאו קושיא היא משום דקל הקילו עליו מפני התענית שלא יהא צריך להאריך ויהיו ברכות שבע פוטרות שמונה עשרה:

מריי. מוריי מכלכם שמעתי וקבלתי שאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית ועכשיו שמעתי ג"כ מר' סימון בשם ריב"ל דאמר הכי וכן ר' יוסי בר' בון משום תני ר' חייא וכו' ובמוצאי יה"כ ובמוצאי ת"צ שחל להיות בשבת כדקאמר לקמן בר"ח וכו' וכן היו מתענין בשבת כדתנן על אלו מתריעין בשבת ואיכא מ"ד מתענין איכא למ"ד מתריעין בענינו וכלומר שאע"פ שיש בהן נעילה צריך להתפלל י"ח של ערבית מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת:

אע"פ שאין נעילה בשבת. אי לאו יה"כ אפ"ה מזכיר של שבת בתפלת נעילה:

אוספון. הוסיפו עלה עוד דאפי' ר"ח שאינו חמור כשבת אם חל להיות בתענית ציבור שגוזרין על הגשמים ובא ר"ח בתוכן ותפלת נעילה נוהגת בת"צ מזכירין של ר"ח בנעילה:

היאך מזכיר הוא של ראש חדש. אתפלת נעילה קאי דקאמרת דגם בנעילה מזכירין של ר"ח היכן הוא מזכיר:

אמר ר' אבא. מסתברא כר' אבינא דמה מצינו בכל מקום בתפילת נעילה מזכיר מעין המאורע בברכה רביעית אף כאן בשל ר"ח אומרה בברכה רביעית בנעילה וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא:

במה קורין. בתורה בר"ח של תענית:

קורין ברכות וקללות. כמו בשאר ימים של תענית צבור:

א"ל ר' מנא בגין מודעתין די תעניתא. כך כתובה היא בסוף פ"ב דתענית. כלומר אם בשביל להודיע להעם שהוא תענית אף שהיום ראש חדש:

רביעין על מעיהון ולא ידעין דהוא תעניתא. בתמיה כלומר הן נופלין על פניהם שכך היו נוהגין בר"ח שהוא ביום התענית וא"כ יודעין הן מהתענית אף שהוא ר"ח ומה צריך עוד סימן להודיעם:

א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות. כלומר לא בשביל סימן להודיע להעם אני אומר כן אלא כך הוא הדין ולהודיעך שאין ר"ח דוחה קריאת התורה ס"ל תענית וקורין ברכות וקללות:

קם ר' יוסי עמד ר' יוסי והלך לשאול מר' יודה בן פזי וא"ל אם קבלת כך הוא מאביך שאתה אומר שקורין בר"ח וא"ל אבא לא היה אומר שקורין בשל ר"ח אלא בעין טב דוקא ששם היו יודעין בודאי שהוא ר"ח ולפרסם הדבר שכבר קדשוהו היו קורין בשל ר"ח לפי ששם בית הועד היה שב"ד מקדשין החדש כדאמרינן פ' ראוהו ב"ד א"ל ר' לר"ח זיל לעין טב וקדשיה הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות ואין של ר"ח דוחה קריאתן:

ר"ח שחל להיות בשבת במה קורין. להמפטיר:

ומתני'. דפ"ד דמגילה אמרה כן לכל מפסיקין לראש חודש וכו' דמפסיקין מהפטרה של פ' השבוע וקורין בשל ראש חודש:

ראש חודש שחל להיות בחנוכה במה קורין. בתחלה בשל ראש חודש או בשל חנוכה:

קורין ג' בראש חודש. דתדיר קודם והד' הוא קורא בחנוכה:

ר' פינחס וכו' להודיעך שלא בא הד' אלא מחמת ראש חודש. לפיכך קורא הרביעי בו:

הגע עצמך בר"ח של חנוכה שחל בשבת. והלא שבעה קורין בשבת וא"כ מה סימן יש לך כאן לומר שלא בא הד' אלא מחמת ר"ח:

אמר ליה והדא שאלתא דספר. כך היא כתובה בתענית שם ול"ג הכתוב כאן שאילתינהו לספרא וצריך למחקו. וכלומר דרך בדיחותא השיב לו וא"ל וזאת השאלה של סופר כמוך היא דמה שאלה היא משבת שלעולם קורין שבעה ואי אפשר לעשות סימן לד' בשל ר"ח ומה שייכא קריאה של שבת לקריאה של ימות החול:

מאן דמצלי. מי שהוא רוצה להתפלל של ערבית ולהקדים עצמו יתפלל ואף שעדיין עומד השמש ויום גדול הוא במוצאי שבת קאמר כדלקמן:
משכני משך אותי ר' ישמעאל בר' יוסי אצל בית פונדק אחד ואמר לי כאן נתפלל אבא של לילי שבת בע"ש מבעוד יום:
אמר ר' אמי ר' יוחנן פליג. על זה וקאמר הש"ס ולא היא דלא הוה צריך לחלוק על זה דלמה לא יעשה כן להקדים של שבת שכן מוסיפין מחול על הקדש:
ועוד דהא סלקין. החמרים ממקום ערב ששם היה ר' דוסא שרוי והם עולין לציפורי ואומרים כבר שבת ר' דוסא בעירו ומקדים לקבל עליו שבת מבעוד יום גדול:
ווידה אמרה דא. ואם באיזה דבר שמעת שחולק ר' יוחנן עליו זה הוא מה דאמר ר' חנינא שאמר ר' ישמעאל בשם אביו ר' יוסי שכאן נתפלל של מוצאי שבת בשבת ועלה אפשר הוא דפליג ר' יוחנן:
ואפי' עלה. והדר וקאמר דאפי' עלה לא צריך ר' יוחנן למיפלג דהא רבי היה מצוה לאבדן מתורגמניה להכריז דאף של מ"ש הרוצה להקדים ולהתפלל יתפלל מבעוד יום וכן ר' חייא בר ווה וכו':
עלה אדם על מטתו. אם התפלל של ערבית מבעוד יום ועלה על מטתו שוב אין מטריחין אותו לירד ולחזור ולהתפלל בזמנו:
כל מן דהוינא עבד כן. כל זמן שהייתי עושה כך והתפללתי מבע"י והלכתי לישן הייתי מתפחד כל אותו הלילה:
לית לך. סתמא הש"ס הוא דקאמר לה אין לך אלא כהאי דאמרי' לעיל שאפי' לכתחילה מותר להקדים ולהתפלל מבעוד יום:
אתיין אילין פלגוותא. אם היא חובה או רשות כאלין פלגוותא דפליגי לעיל אם תפלת נעילה פוטרת לשל ערבית דלמ"ד רשות פוטרת ולמ"ד חובה בפני עצמה היא אין תפלה אחרת פוטרת אותה:
הפטר את העם. ותשתוק מלתרגם:
לר' זינון החזן. חזן הכנסת שהוא ממונה על צרכי הצבור:
אמרו לו אמור. יתחיל לומר מה דאמרו לקמיה מקרא הזה כי על מי לא עברה רעתך תמיד ועל שם שהיה מצער איתו בכמה וכמה פעמים:
וכמה ספסלין היו שם. שהוסיפו בו ביום לפי שכולם היו באין לבית המדרש לשמוע וללמוד:
כהאי דתנינן תמן. בריש זבחים ביום וכו' שכל הלכות הספיקות נשנו בו ביום:
תמן תנינן. בפ"ה דכתובות:

א"ל אילין את חיי. מאלו אתה מפרנס עצמך א"ל ועד עכשיו עדיין לא ידעת מצערן של החכמים בפרנסתם:

נעניתי לך. בדברים ומחול לי ונתפייס ר' יהושע:

חד קצר. כובס אחד להודיעו שנתפייס ועם ר"ג ויחזור לנשיאות ואית דאמרין ר"ע בעצמו הוא שהלך להודיע לבה"מ:

מי שהוא מזה בן מזה יזה. מי שהוא רגיל להזות אפר פרה וכמו אביו כן [הוא] ודרך משל הוא כלומר מי שרגיל בחשיבות ונשיאות וירשה מאביו הוא ינהג הנשיאות:

מי שאינו וכו'. כלומר בלשון תמיה וכי אחר שאינו רגיל בכך לא הוא ולא אביו יאמר לזה הרגיל מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה ופסולין להזאה הן זה ודאי לא אלא מי שהוא מזה בן מזה הוא יזה:

אמר לו ר"א בן עזריה נתרציתם וכו' ואע"פ כן לא הורידו לר"א בן עזריה מגדולתו לגמרי אלא לאב"ד מינו אותו ור"ג חזר לנשיאתו:

הלכה ב

מתני' **שלא תארע תקלה על ידי**. שלא אכשל בדבר הלכה כדמפרש בגמרא:

גמ' **ונמצאתי מתבייש לעה"ז**. בפני חבירי:

בבתי טרטיות וכו'. שעושין בו מיני שחוק ויכלו בהבל ימיהם:

היה מתפלל שלש תפלות. של כל יום ויום ואחר כל תפלה מהו אומר וכו':

מחיה המתים. כעין נוסח הברכה שלנו המחזיר נשמות לפגרים מתים:

קבע ליה לאמוריה. להמתורגמן שתרגם הפרשה כדרך שהיו נוהגין וקבע לו תפלה זו שיאמר אותה אחר שסיים הפרשה:

לאל שחלק לי. כלומר דר' אבון מפרש להא דקאמר הודיה על חלקי דא"צ להאריך כל כך כמו דתני בברייתא לעיל ביציאתו מהו אומר וכו' אלא דבהא לחוד סגי לצאת ידי תפלה זו שאומר מודה אני לאל שחלק לי דיעה ומעשה טוב ועוד שזה ג"כ מעין הבקשה בכניסתו שעכשיו נותן הודיה על שחלק לו דיעה ולא נכשל בדבר הלכה ומעשה טוב שלא הקפיד כנגד חביריו:

הלכה ג

מתני' **מעין שמנה עשרה**. פליגי בה בגמרא מאי היא:

אם שגורה תפלתו בפיו. שהוא למוד ורגיל בה. והלכה כר"ע שמי שאין תפלתו שגורה בפיו או בשעת הדחק מתפלל שלש ראשונות ושלש אחרונות והביננו באמצע שהוא

מעין כל הברכות האמצעות חוץ מימות הגשמים שאינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים וחוץ ממוצאי שבת וי"ט שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת:
גמ' **ולמה**. תקנו שמינה עשרה ברכות וכנגד מי הן:
עד יענך ה' וגו'. וסוף המזמור יהיו לרצון אמרי פי שזה רמז על סיום ברכות התפלה ומהאי טעמא נמי אומרים פסוק זה אחר תפלת י"ח:
תשע עשרה הן. המזמורים:
למה רגשו גוים לית היא מינון. אינו מן המנין בשני עצמו דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא:
מיכאן אמרו. מרמז הפסוק יענך וגו' שהוא אחר י"ח מזמורים למדו גם כן שהמתפלל ולא נענה צריך תענית וזהו יענך ה' ביום צרה:
רמז לת"ח וכו'. שלפי שאחר י"ח כתוב יענך לשון נוכח וזהו רמז שצריך לומר לרבו אחר שהתפלל י"ח תקובל ותשמע תפלתך ולפיכך כתוב לנוכח ולא כתיב עניני ה' וגו' ומדרך ארץ להתלמיד שיאמר לרבו כך:
אם יאמר לך אדם שבע עשרה אינון. ברכות התפילה אינם אלא י"ז וזהו כדתני בתוספתא ומייתי לה למאי דמסיק לקמן דתנינן כולל של דוד בבונה ירושלים וא"כ לא הוו אלא י"ז קודם שתקנו ברכת המינין:
אמור לו של מינין כבר קבעוהו חכמים ביבנה. ומשלים לי"ח ברכות:
והכתיב אל הכבוד הרעים. והרי זה ג"כ הזכרה הוא ולמה לא תקנו עוד ברכה אחת נגד שם הזה:
א"ל והתני כולל וכו'. בתוספתא סוף פ"ג ומייתי לה נמי לעיל בפ"ב בהלכה ד' וכלומר וליטעמיך תקשי לך דהשתא הוו להו טפי דהא למאי דהיו כוללין מעיקרא גם של דוד בבונה ירושלים בחדא ברכה ולא הוו אלא י"ז ולפיכך תקנו ברכת המינין להשלים י"ח והשתא שחזרו ונהגו לחלק לשל דוד ושל בונה ירושלים לשתי ברכות והוו להו י"ט אלא היינו טעמא מהאי קרא גופיה דפרכת מיניה כדמסיק ואזיל:
אית לך מספקא לכל חדא וחדא מינהון אדכרה. כלומר מפני שזה השם אל הכבוד יש לך בו ספק אם לקבוע נגדו ברכה או לא לפי שאינו מהשמות שאינן נהגין ולפיכך מעיקרא לא הוו מהדרי אלא אחר י"ח כנגד י"ח אזכרות הבלתי נהגין ומחמת דהוה מספקא להו אחר כך שמא יש לקבוע ברכה גם כנגד שם הזה אל הכבוד וגו' הלכך מספקא אמרו לכל חדא וחדא מינהון משל דוד ומשל בונה ירושלים אדכרה בפני עצמה והשתא הכל ניחא וכן למאי דנהגי נמי האידנא לומר י"ט ברכות:

אם יאמר לך אדם תשע עשרה הן. עם הפסוק והנה ה' נצב עליו שמזכירין בו ג"כ אבות אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק:

אמור לו. זה הפסוק והנה ה' וגו' לית הואי מינהון מפני שלא כתוב בו יעקב:

אם יאמר לך אדם. א"כ מעתה שבע עשרה הן לפי שפסוק ויקרא בהם וגו' ג"כ לא הוזכר בו בפירוש יעקב:

אמור לו. דשאני הפסוק הזה ויקרא וגו' דהוא ודאי נחשב מינהון הואיל וכתיב בו ויקרא בהם שמי הוה ליה כמו שם יעקב ג"כ מפורש בו:

בפרשת משכן שני. כלומר בפ' פקודי והאי שני כמו שני דברים הכפולין על שם שכתוב בו שני פעמים משכן זא"ז ויש בפרשה זו י"ח פעמים צוה ה' עד סוף הספר והיינו דקאמר ובלבד מן ואתו אהליאב כלומר דלא מחשבינן הציווי שנאמר שם בפסוק ובצלאל בן אורי וגו' כי אם מכאשר צוה ה' וכו' הכתובים אחר הקרא דואתו ואילך עד סוף הפרשה:

כלילי של שבת וכיומו. לסימנא בעלמא נקט כלומר כולל ענינו בברכה רביעית כמו שמזכירין מעין המאורע בשבת בברכה רביעית:

אנא דלא בדקתה. אני שלא היה הדבר בדוק וברור לי אם נוהגין כהדא דר' ירמיה לעיל דאומרה בין גואל לרופא ואם כהדא דר' ינאי בשם ר' ישמעאל דאומרה בשומע תפלה עד דסלקית לסדרה [לבית] המדרש ששם סדר הישיבה ושמעית דאמר רב הונה בשם רב וכו':

התיב ר' יוסי. והשיב ר' יוסי על זה הא מתני' הך ברייתא שהובאה לעיל בהלכה א' בכל יום וכו' ומדקתני נמי במוצאי ת"צ מתפלל י"ח אלמא דאין יחיד מתפלל אפי' בתענית ציבור כ"א י"ח ברכות בלבד:

מן מה דאמר ר' יוסי מתני' פליגא הוי איתותבת בין גואל וכו'. וכן הוא בפ"ב דתענית כלומר מדשמעית דר' יוסי הוה מקשה על הא דאמר רב הונא בשם רב אפי' יחיד וכו' מהאי ברייתא ומאי קושיא אלא לאו ש"מ דקבעוהו ליחיד לומר בין גואל לרופא לברכה בפני עצמה ולא דכוללה בשומע תפלה או בברכה רביעית והלכך הוה מקשה ר' יוסי והא שמעינן דלעולם יחיד אינו מתפלל כ"א י"ח ברכות בלבד וש"מ דשמיעא ליה דקאמר הכי בשם רב וכר' ירמיה:

ואדיין אין את לזו. וכי מסתפקא לך עדיין להאי מילתא הא כללא הוא כל דבר שהוא להבא אומרים אותו בעבודה שהיא ברכה דרך בקשה להבא וכל דבר שהוא דרך הודאה על שעבר אומרים אותו בברכת הודאה וכיון שזו דרך בקשה היא רחם ה' אלהינו אומרים אותה בעבודה:

ומתני' אמרה. נמי הכי בפ' הרואה ונותן הודאה וכו' אלמא כל דבר שהוא דרך תחנה ובקשה כוללו בברכה של להבא:

איזו היא שבע. במתני' קתני סתם מעין שמנה עשרה ובריית מחולקות הן כדלקמיה אית תניי תני וכו' ומפרש הש"ס דפליגי בפלוגתא דרב ושמואל:

מאן דאמר שבע מעין י"ח מסייע לשמואל. כדקאמר לקמן דמתחיל באמצעיות הביננו וכו' שהן ששה מראש כל ברכה ומסיים ואומר כי מפוזרים אתה מקבץ וכו' עד בא"י שומע תפלה ובזו כולל מסוף שאר האמצעיות הרי אחת וג' ברכות ראשונות וג' אחרונות הרי שבע מעין שמונה עשרה לשמואל ולרב דאמר אומר כל סוף ברכה מהאמצעיות בא"י חונן הדעת וכן כולם הרי י"ח מעין י"ח:

אם היו גשמים. בזמן גשמים אומר ברך שנותינו בגשמי ברכה. וכן הוא בתענית וכאן ט"ס הוא. ובזמן הקיץ שהוא זמן טללים וכו':

(כאן הוא מקום המתני' שכתוב בספרי הדפוס לקמן בטעות):

הלכה ד

מתני' **ר"א אומר העושה תפלתו קבע**. שדומה עליו כמשאוי ולשון קבע אומר חוק קבוע עני להתפלל וצריך אני לפטור ממנה ובגמרא פליגי בפירושה:

מתפלל תפלה קצרה. ומהו אומר הושע השם וכו':

בכל פרשת העיבור. אפי' בשעה שהן פורשין לעבירה יהיו צרכיהם גלוים לפניך לרחם עליהם ואין הלכה כר' יהושע אלא התפלה שמתפללים במקום הסכנה היא צרכי עמך מרובים וכו' כדאמר בגמרא ומתפלל אדם אותה כשהוא מהלך ואינו מתפלל לא ג' ראשונות ולא ג' אחרונות וכשיעבור מקום הסכנה ותתישב דעתו צריך לחזור ולהתפלל תפלה כתקנה אם לא עברה עונתה:

גמ' **ובלבד שלא יהא קורא כאגרת**. זהו קבע דקאמר ר"א שלא יאמרה כקורא אגרת בעלמא ולא בלשון תחנונים:

כל זמן דהוינא עביד כן. לחדש בה דבר הייתי טועה בתפלה עצמה הלכך לית לך אלא כהאי דאמר ר' אבהו וכו':

חותך. פוסק ואפי' באמצע ברכה:

לית מילתיה דר' יוחנן אמרה. וכי לא כך אמר ר' יוחנן ספק נתפלל וכו' והיאך אמר שמעון בר ווא בשמיה ולואי שיתפלל אדם כל היום:

ולא אגיבה. ולא השיב ר' יוסי לקושיא זו משום דלאו הכי הוא אתא ר' אבהו וכו' כלו' ר' אבהו הוא דאמר כן בשמיה אבל ר' חנינא לא אמר כן אלא ששאלו זה לפני ר' יוחנן ספק וכו' והשיב להן ולואי וכו' ויחזור ויתפלל:

הכל מודים. אם פתח בחונן הדעת ונזכר שהוא שבת גומרה ולא פליגי אלא אם לא נזכר עד שאמר ברכה שלאחריה או בשאר הברכות:

ואתיא כרבי דאמר תמיה אני וכו'. הלכך בחונן הדעת לכ"ע גומרה:

כל הדרך בחזקת סכנה. ומתפלל תפלה קצרה כשהולך באיזה דרך שיהיה וכר' ינאי כשהיה יוצא לאכסניא כלומר מעירו לעיר אחרת דרך אכסנאי היה עושה צוואה בתוך ביתו מפני שהדרך בחזקת סכנה:

במרחץ שהיא ניסוקת. מפני שיש מרחץ בלא הסקת אש שמה אלא מביאין מים חמין ורוחצין בהן ומרחץ שהיא ניסוקת ותחתיה אש היא בחזקת סכנה:

כל החולי בחזקת סכנה. כשנפל למטה ומתפלל תפלה קצרה:

כל מה שש"צ. לתפלה קצרה הוא דמפרש ולא כר' יהושע דמתני' אלא יאמר כפי מה ש"צ עובר וכו' בזה הלשון יאמר ג"כ הוא:

זה שעובר לפני התיבה וכו' בא וקרב. על שם עשה קרבינו ללחום נגד המקטרג כדמפרש ואזיל הלכך די זה המתפלל תפלה קצרה כשאומר כל מה ש"צ וכו' שהוא תובע הכל:

אחרים אומרים. זו היא תפלה קצרה צרכי עמך וכו':

רב חסדא אמר. צריך שיאמר עמה ג' ברכות וכו':

מתפלל. אדם תפלת י"ח ואח"כ יבקש צרכיו הפרטיות:

ישפוך שיחו. שהוא צריך בפרטות:

לשמוע אל הרנה. משמע מה שכל אחד ואחד מרנן ומבקש צרכיו ואל התפלה היא סתם תפלה השוה לכל:

דברי חכמים. אבל דברי חכמים לאו הכי הן אלא כהא דאמר ר"ז דיחיד תובע צרכיו בשומע תפלה:

במקום שהוא מיוחד לתפלה בבית הכנסת:

מקום בית הכנסת. צריך לייחד לו מקום מיוחד שלא יתפלל פעם במקום הזה ופעם במקום אחר ואפילו באותו בית הכנסת:

אשר ישתחוה. משמע שהכין לו מקום מיוחד שישתחוה שם:

באיזה קיר נשא עיניו. משום דכתיב הקיר בה"א הידיעה וגרסי' להא לקמן בסנהדרין פ"י בהלכה ב':

אבותי שקירבו לך וכו'. כדכתיב ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל וגו' וכלם גרים היו כדאמרי' בפ' הערל באותה שעה נתוספו וכו':
בתתם ספם את ספי וגו'. פסוק הוא ביחזקאל ודריש ליה לשבח שבני אדם גדולים היו וכו' והיו מקרבין ביתם לבית המקדש כדי שיהו יכולין לשמוע הכל והנביא אמר להם זה בתוכחה ואפי' כן היה הקב"ה מעלה עליהם וכו' וזהו מיתורא דקרא והקיר וגו' אלא כלומר ועם כל זה הקיר שביני וביניהם מקרבן אצלי:
כל השבח הזה. של בית המקדש:

הלכה ה

מתני' **היה רוכב על החמור ירד**. ואין הלכה כסתם משנה זו וכדאמרו בגמרא הלכה כרבי דתוספתא ובין שיש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו לא ירד מפני שאין דעתו מיושבת עליו כשירד:
יחזיר את פניו. כדאמר בגמרא:
באסדא. עצים הרבה קשורים ומהודקים יחד ומשיטים אותן בנהר ובני אדם הולכין עליהם ובלשון מקרא הוא רפסודות כדאמר בגמרא:
גמ' **תני**. בתוספתא פ"ג:
תניי תמן. ברייתא זו חפשתי אחריה ולא מצאתיה ונראה דעל מתני' דפ' החליל קאי דקתני התם הגיעו לשער היוצא מזרח הפכו פניהם ממזרח למערב ואומרים אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל וכו' כדמייתי האי קרא אבתרה וה"ג לכל הרוחות הן מחזירין חוץ מרוח מזרחית כלומר כשהיו מחזירין פניהם לא היו מקפידין אלא שלא יחזירו כנגד רוח מזרחית מפני שכך אומרים אבותיהם היו פניהם קדמה וכו' ואנו ליה עינינו ואיידי דאיירי כאן בהחזרת פנים מייתי נמי להא:
אמר ר' יוסי בר אבון וכו'. כלומר דאגב מפרש הכתוב משום דהוה קשיא ליה כפל המקרא אם אחוריהם אל ההיכל איני יודע שפניהם קדמה שהרי ההיכל היה במערב הלכך דריש דה"ק בתחלה לא היה אלא אחוריהם אל ההיכל כלומר שהפכו עצמן מהיכל ה' ומלעבוד את ה' ועדיין לא היו עובדין ע"ז ממש ולבסוף ופניהם לעבוד קדמה והמה משתחוים קדמה לשמש:
תני. בתוספתא שם:
הדא הוא דכתיב כי ביתי וגו'. ודריש לכל העמים לכל מקום של העמים כדאמר בריש הברייתא העומדים ומתפללין בחוצה לארץ הופכין פניהן כלפי א"י ומתכונין אל בית קדשי הקדשים:

אמר ריב"ל. כתיב הוא ההיכל לפני ודריש לפנים היכל וכו':
תל שכל הפיות מתפללין עליו. שיחזור לנו ובכל הברכה והתפלה וכו':
בברכה. בברכת המזון ובברכת מעין ג':
בק"ש. בברכת ק"ש:
הא כיצד פניו. כביכול למעלה ועם כל זה עיניו ולבו למטה להחזירה לבנינה:
פיסקא ואם לאו וכו':
שמשם הוריה יוצאה לעולם. מב"ד שבלשכת הגזית:
ארון. תיבת ארון קדריש:
שמשם ארירה יוצא לעולם. לעכו"ם:
דביר. במלת דביר דקרא על בית קדשי הקדשים קא דריש:
שמשם דבר יוצא. לעכו"ם:
וחרנה אמר שמשם יוצאין הדיברות. שהיו כתובין בשני לוחות הברית ומונחין שם:
היא אסדא. דתני הכא היא אסכרא דתנינן בפ' הספינה היא רפסודות בלשון המקרא:

הלכה ו

מתני'. אין תפלת מוספין אלא בחבר עיר. בחבורות העיר כלומר בציבור ולא ביחיד:
בחבר עיר וכו'. בין בציבור בין ביחיד:
רבי יהודה אומר משמו. של ר"א בן עזריה וכו' ואיכא בין ת"ק לר' יהודה ביחיד הדר בעיר שאין שם עשרה דלת"ק אליבא דר"א בן עזריה דאמר לא תקנוה אלא בחבר עיר יחיד זה פטור ולר' יהודה משמו אין היחיד פטור אלא כשהוא במקום עשרה שהש"צ פיטרו והלכה כחכמים:
גמ' **הלכה כר' יודה וכו'**. דאין היחיד פטור מתפלת מוספין אלא במקום שיש חבר העיר:
מילתיה דשמואל אמר כן. ואף שמואל שמענו ממילתיה דס"ל כן דאמר מן יומי לא התפללתי מוסף משום שסמכתי על הש"צ שמוציא ידי חובתי אלא פעם אחת שמת בנו של ריש גלותא והיו כל העם טרודין ולא היו יכולין להתפלל בצבור ואז התפללתי תפלת מוסף ביחיד אלמא דהיכא דמצלו צבור היחיד פטור הוא ממוסף אבל בלאו הכי לא וכר' יודה:
מיליהון דרבנן. הני דלקמן פליגין עליה דשמואל דאמר ר' יעקב בר אידי דברועים ובקייצים שומרי מוקצת התאנים האי מתניתא. כלומר דלאינהו הוא שאמרו שהש"צ מוציא ידי חובתן לפי שאלו הן בשדה תמיד ואינם בקיאים בתפלה וא"כ לא אמרו אלא ברועים ובקייצים בלבד הא שאר כל האדם חייבין להתפלל מוסף ואפילו במקום שיש חבר עיר דלא כשמואל:

מילתיה דר' יוחנן. וכן שמענו מדר' יוחנן שאמר שראה לרבו ר' ינאי שהיה עומד ומתפלל שחרית בשוק של ציפורי והלך ד' אמות וחזר ומתפלל שם מוסף ומשום שצריך להפסיק מעט בין תפלה לתפלה כדלקמן ומיהת שמעינן דלא כשמואל דכי אין חבר עיר בציפורין ודאי דאיכא ואפ"ה התפלל מוסף ביחיד:

את שמע מינה תלת. וקאמר הש"ס דמהאי דאמר ר' יוחנן ש"מ תלת מילי לדינא:

את שמע מינה של ציפורין בציפורין. כלומר חדא דשמעינן מינה דשוק של ציפורי הוי כמו שאם היה בציפורי גופה ולמאי נ"מ להא דאמרינן בסוף פ"ק דכתובות על מתני' א"ר יוסי מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה והכשירה ר' יוחנן בן נורי לכהונה ע"פ רוב העיר כשירין כדמפרשינן התם טעמא דבקרונה של ציפורי הוה עובדא והוה תרי רובי רוב הסיעה ורוב העיר ופליגי אמוראי התם כשפירש ובעל דחד אמר אם פירש מן העיר אז הוי כפירש מן הקבוע וכמחצה על מחצה היא ולא אזלינן בתר רובא אבל אם פירש מן הפלטיא והוא שוק של צפורי הואיל ורה"ר היא לא הוי כקבוע ואזלינן בתר רובא וחד אמר דאף אם פירש מן השוק הוה ליה כפירש מצפורי גופה ולא אזלינן בתר רובא והשתא קאמר הכא דהואיל והעיד ר' יוחנן דר' ינאי לא ס"ל כהא דשמואל משום דראה אותו מתפלל מוסף בשוק של צפורי ואף שיש שם חבר העיר והרי בשוק היה המעשה ולא בתוך העיר אלא ש"מ דשוק של ציפורי כציפורי גופה הויא וה"ה לדינא דהתם דשדינן שוק של ציפורי בתר ציפורי גופה לחומרא ואם פירש משם לא אזלינן בתר רובא:

ולא סוף דבר וכו'. הא דאמר ומהלך ד' אמות לאו דוקא הוא אלא אם שהא כדי הילוך ד' אמות בין תפלה לתפלה סגי:

צריך לחדש בה דבר. בתפלת מוסף שמתפלל מיד אחר של שחרית דוקא אם יחדש בה דבר ואם לאו הוי כמתפלל וחוזר ומתפלל תפלה אחת:

ושמואל אמר. א"צ דתפלה אחרת היא לחובת היום בפני עצמה:

אפילו אמר ונעשה. אם לא חדש בה דבר בנוסח ברכה האמצעית אלא זה בלבד שאמר יהי רצון שנעשה לפניך וכו' וסיים במקדש השבת יצא:

נתפלל. חוזר ומתפלל עמהן כדי להתפלל עם הציבור:

אתת צלותא. דצבורא:

נתפלל של. שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף. והצבור הוא שמתפללין בזה אין חילוק אם יכול לגמור עד שלא יתחיל הש"צ או לא משום דחובת מוסף ג"כ עליו כמו עליהם ומתפלל עמהן:

לא נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין מוסף. והוא רוצה להתפלל של שחרית בזה יש חילוק דאם הוא יודע שהוא מתחיל וגומר וכו' דהואיל ואינו מתפלל תפלה שמתפללין הצבור אל יתחיל להתפלל עמהן אם לא יכול לגמור קודם שיתחיל הש"צ ויגיע למקום שצריך לענות אמן אחריו:

באיזה אמן וכו'. לאו אהכא קאי אלא משום דגרסי' להא לעיל פ"ג בהלכה ב' בזה שנכנס לבהכ"נ ומצאן עומדים ומתפללין אם יכול להתחיל ולגמור כדי שיענה אמן ובאיזה אמן וכו' מייתי לה הכא כדרך הש"ס הזה וכלומר דהכא דבמוסף איירי ואין מוסף אלא בשבת וי"ט אם כן באמן דהאל הקדוש הוא הכא דהא מסיק לעיל דלא פליגי:

תמן תנינן. בשלהי ראש השנה וגרסי' שם נמי להא:

הלכה כר"ג באלין תקיעתא. באלו הברכות של ר"ה יום תקיעתא דהש"צ מוציא את הרבים ואף למי שהוא בקי משום דאוושי ברכות טובא:

הוו יתבין תמן. בבבל היו יושבין בעת תפלת הברכות דר"ה ולאחר שהתפללו כבר בפני עצמן הגיע שעת תפלת הצבור וקם רב חסדא וחזר והתפלל עם הצבור:

דנחתין מערבאי ואמרין תמן בשם ר' יוחנן וכו'. כן הוא בר"ה בני א"י שירדו לכאן אמרו ששם שמעו מר' יוחנן דפסק הלכה כר"ג בברכות דר"ה והואיל ואנא לא כוונית בתחלה בתפלה לפיכך אני חוזר ומתפלל:

הא אילו כוונית הוינא נפק ידי חובתי. כלומר דקמ"ל דאפי' במי שהוא בקי אמרו כן והלכך קאמר ואני שבקי אני ואלו כוונתי בתפלתי בתחלה הייתי יוצא ידי חובתי ועכשיו שלא כוונתי הש"צ הוא שמוציאני:

ויאות. האי פיסקא דפסקו כר"ג שפיר הוא ואע"פ דרבים פליגי עליה משום דכל תנאי הוא דתני להא בשם ר"ג אבל ר' הושעיא בברייתא תני לדר"ג בשם חכמים דאמרי הכי והלכה כרבים:

והוא שיהיה שם. מי שהוא רוצה לצאת ידי חובתו בזה שהוא שומע מהש"צ צריך שיהיה שם מראש התפלה וישמע הברכות על הסדר:

ומתני' אמרה כן. וממתני' נמי שמעינן כן דקתני סדר ברכות וכו' אלמא דצריך שיהו נאמרין כסדרן אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום וזכרונות ושופרות:

הדרן עלך תפלת השחר

פרק ה

הלכה א

מתני' אין עומדין. מתוך כובד ראש הכנעה ומורא דכתיב עבדו את ה' ביראה ועבודה זו תפלה היא:

היו שוהין שעה אחת. במקום שבאו להתפלל:

כדי שיכונו את לבם. ויחשבו לפני מי הן באים להתפלל ומתוך כך נכנסה היראה והכנעה בלבם:

אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. ודוקא מלך ישראל אבל מלך עכו"ם פוסק הוא שלא יהרגנו:

ואפי' נחש כרוך על עקבו. ודוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב או אפעה ומן הדברים שודאי נושכים וממיתים פוסק:

גמ' **הבא מן הדרך אסור להתפלל**. מפני שטרדת הדרך עליו ואין דעתו מיושבת:

ושכורת ולא מיין. מכאן למדנו שטלטול קשה הוא לאדם ומעביר דעתו כשכור הזה דמדמי עניית הגלות והטלטול לשיכורת:

המיצר. מצטער על הדבר אסור לו להתפלל עד שיפקח צערו:

לא מסתברא אלא מהדין קריין. וקאמר הש"ס דוודאי לא מסתברא אלא שלמד מן המקרא הזה דמדמה צער עניות לשכורת ושיכור אסור להתפלל:

תני. בתוספתא פ"ג:

חוץ מדברי ירמיהו שחתם בדברי תוכחות. בנבואת דבריו בעצמו שכתוב עד הנה דברי ירמיהו ושם דברי פורעניות כתובין והפסוקים שאח"כ עד סוף הספר מספר מלכים הם:

עוד הוא בדברי נחמות. גם זה הפסוק בעצמו דברי נחמות הן לישראל שכתב בו מפלת השונאים שחתם ואמר ככה תשקע בבל ולא תקום מפני הרעה וגו' עד הנה דברי ירמיהו:

חוזר ומתנבא. כלומר שהיה מתנבא וחוזר תמיד על בית המקדש שיחרב:

והכתיב. בחתימת ספר ישעיהו והיו דראון לכל בשר ומשני בגוים הוא עסקינן ולא בישראל:

והכתיב. בסוף מגילת איכה כי אם מאוס מאסתנו ומשני. השיבנו הוא אחר פסוק זה שחזר וכפלו לסיים בדברי נחמות:

היך מה דאת אמר והנה רכב אש וגו'. ודריש והנה רכב לרישיה ולסיפיה הלוך ודבר והנה רכב:

אלא מתוך דין. פסק דין של הלכה ולא יהא ספק בו שמא יבא לידי עיון ויהרהר בתפלה:

כעוסק בדברי תורה. ויכול להתפלל מתוך עסק זה:
רב הונה. היה רגיל לומר הלכה פסוקה זו הרואה וכו' והיה עומד ומתפלל:
עוד הוא. גם זה ההלכה המקיז דם וכו' מהלכות קצובות ופסוקות הוא:
מרבה אדם דגן בתבן מערבב הדגן בתבן שלו ומערים עליו להכניסו כך בביתו כדי לפוטרו ממעשר שאין הבית קובע למעשר בדבר שלא נגמרה מלאכתו וגם זה הלכה פסוקה היא:
אחד עשר יום שבין נדה לנדה הל"מ. ויכול להתפלל מתוכה:
ר' חזקיהו בשם ר' אבהו יהי רצון וכו'. כלומר אחר שיאמר פסוקים אלו יתפלל תמיד תפלה זו:
בהדרת בחרדת קדש. קרי אחר החררה וכובד ראש יבא לומר דברי קדש:
עבדו את ה' ביראה. תפלה שהיא עבודה צריך שיהא ביראה מקודם:
וגילו ברעדה. סיפיה דקרא דריש רב אחא דה"ק אם תקיימו זה אז לכשיבא יום רעדה יום הדין תגילו:
שתי ישיבות. שתי פעמים צריך שישב ויתעכב להתישב בדעתו כדמפרש ואזיל אחת וכו':
ברכה ניתנת בתורתן. שהצליחו להבין ולהשכיל מיד ולא היו שוהין:
יתהלכון. להבא משמע:
כאלו מקיפו חומה של ברזל. כלומר כאלו מוקף סביב מבלי פחד ובטוח הוא שתשמע תפלתו:
מחלפה שיטתיה דר' יוחנן. הא תמן בפרק דלעיל בהלכה ד' אמר שצריך להתפלל בבית הכנסת שהוא מקום מיוחד לתפלה כדדריש מדכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי ולא כתיב תזכיר והכא אמר הכין דהמתפלל בתוך ביתו שבח הוא לו:
כאן ביחיד. כשמתפלל ביחיד שלא בשעת תפלת ציבור טוב לו להתפלל בביתו כדי להתבודד ולכוין בתפלתו כאן בצבור בשעה שהן מתפללין יתפלל בבהכ"נ עמהם:
כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור. אימתי בזמן שהוא בבית ה':
איכן הוא קרוב. כלומר בהיותו דריש בהיכן שהוא תמיד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שם קרוב הוא לקוראיו:
ולא עוד. ששם הוא כאלו אלהיהן עומד על גבן שנאמר אלהים נצב בעדת אל במקום שיש עדה המתאספין להתפלל:
בקרב אלהים ישפוט. דריש ביה הכי בקרב ישפוט והוא בבתי מדרשות שעוסקין בתורה ובמשפט שם הוא אלהים א"נ כמשמעו במקום התורה והמשפט שם הוא בקרב אלהים:

לפנים משני דלתות. כלומר כשיעור שני דלתות ולא יעמוד אצל הפתח דכתיב דלתותי וכן מזוזות לשון רבים:
צריך להקל את רגליו. כלומר שיהא קל ברגליו וירוץ לבית הכנסת:
צריך להלך קימעא. לאט לאט כמו אם היה עושה מספר לצעדיו:
ואת צנועים חכמה. לעולם:
הסובר תלמודו. לומד כדי ליסבר ולעיין:
מה טעם פן תשכח וגו'. ומאי ראיית עין שייך בדברים אלא דה"ק ולציוי לעתיד הכל הוא השמר לך פן תבא לידי שכחת הדברים כ"א כה תעשה אשר ראו עיניך לעיין ולהבין בהם ואז לא תשכח:
תני. בתוספתא פ"ג:
הרי זה גומר את אחד מהן. כלו' דלא תימא מכיון שהן סמוכין לא יפסיק עד שיגמור כתיבת כולן קמ"ל כיון שגמר את אחד מהן מותר להשיב למי ששואל בשלומו:
כנישתא דבבל בציפורן. שם בהכ"נ אחת בציפורין והיו מכנין אותה כנשתא דבבל שהבבליים היו נכנסין לתוכה:
ארכונה. השר ומושל עבר ולא הפסיק ר' יוחנן ממשנתו לקום לפניו ולכבדו ובאו העבדים ורצו להכות אותו ואמר להן השר הניחוהו בנימוסו של בוראו הוא עוסק:
אנטיפותא. הדוכוס של קסרי. ובמ"ר אנטיפאטור וכשראה אותם עמד מפניהם ואמרו לו וכי מלפני אלו היהודים אתה עומד והשיב דומין הן פניהם כפני המלאכים וראיתי ועמדתי:
ארסקינס. שם המלך:
אפיהון דהני. דמות פניהם של אלו אני רואה כשאני יוצא למלחמה והם מנצחים את האויבים לפני:
כי נפק הפך קדל. כשיצא לא נשמר לצאת דרך אחוריו כדרך היוצאים מלפני המלך אלא יצא כדרכו והפך ערפו להמלך ובאו להרגו ונעשה לו נס שנראה להם כשתי ניצוצות אש יוצאין מאחורי ערפו והניחוהו:
כל. לרבות אפי' רוחות ושדים יראו ממך לגשת אליך:
באסלטין. ברחוב ראה אותן אחד מהן ואמר להם שלומכם ירבה ואמרו אפי' תואר חברות כלומר אף שהוא נוהג דרך חברותא עמ ולא אמר שלום רבותיי אע"פ כן אין עלינו לרעה אין לנו להקפיד על כך והוא אינו יכול לשלוט בנו לרעה:
מנהגו באורייתא סגין. מחמת שהיה נוהג ומהרהר הרבה בתורה ומתוך המחשבה הלך בשבת חוץ לתחום ולא ידע מזה לקיים וכו' תשגה תמיד אף שתבוא לידי שוגג:

הית גולתיה שרעה. נפלה טליתו ממנו ולא ידע והיה הנחש עליה לשמרה שלא יגביהנה אחר:

ולית. וכי הנחש הרשע הזה לא משמרה:

למה דמחייא וחזרה ומחייא. מכה ונישך וחוזר ונושך כלומר דרכו לנשוך תמיד:

לא אמרו אלא. נחש כרוך אבל אם רואה שמרתיע ובא כנגדו לנשכו הרי זה הולך מן הצד להסתיר מלפניו אבל לא יפסיק בפיו מתפלתו:

תני. בתוספתא שם:

חברבר. הוא ערוד הבא מן הנחש והצב שנזקקין זה עם זה והוא מסוכן מאד:

מעיין תחת כפות רגליו. שיקדים הוא למים:

ואת שוועתם ישמע ויושיעם. ובשביל שנשמע שועתו שכיון בה הושיעו בנס הזה:

הלכה ב

מתני' **מזכירין גבורות גשמים**. משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח ומפני שהגשמים אחת מגבורותיו של הקב"ה דכתיב עושה גדולות עד אין חקר הנותן מטר על פני הארץ ואתיא חקר חקר דכתיב ברא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו וכתיב התם בברייתו של עולם מכין הרים בכחו נאזר בגבורה משום הכי קרי להו גבורות גשמים:

ושואלין. ותן טל ומטר לשון בקשה בברכת השנים שמתוך שהן פרנסה קבעו שאלתן בברכת פרנסה:

והבדלה. במוצאי שבת בחונן הדעת שהיא ברכה ראשונה של חול ובגמרא אמרו הכא מפני מה תקנו הבדלה בחונן הדעת שאם אין דעה הבדלה מנין וכן הלכה:

גמ' **כשם שתחיית המתים וכו'**. לפיכך קבעו הזכרתן בברכה זו. וגרסינן כל זה לקמן בפ"ק דתענית בהלכה א' עד ואלו צרכיו הן:

שמע לה מן הדא. כלומר מן המקרא הזה שמענו שהוקשו זה לזה דכתיב יחיינו מיומים וגו' וכתיב בתריה ונדעה נרדפה וגו' כשחר נכון מיצאו ויבוא כגשם לנו:

בין על הטל ובין על המטר נשמע לו. ושניהם נעצרו:

ואתנה מטר. ולא הוזכר שם טל ש"מ דלא הוה נעצר:

איכן הותר נדרו של טל. דלא אמר לו הקב"ה אלא ואתנה מטר:

אדרעיה. שם מקומו:

סברין מימר. דלא היה צריך לומר לו טל דנדר שהותר קצתו מכללו הותר כולו וכיון שהותר למטר הותר נמי לטל:

אית דבעי מימר. במעשה בנה של צרפית הותר הנדר של טל כדדריש ואזיל:

ה' אלהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו וכתיב בתריה וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד וגו' ורישיה דהאי קרא מיותר הוא דלא הוי ליה למיכתב אלא ותשב נפש הילד וא"כ שמע ה' בקולו אלא ללמדינו דהיה שם עוד דבר שדיבר עמו ושמע בקולו ואח"כ ותשב נפש הילד וכדדריש ר"י בן פזי משל דאליהו למה הדבר דומה לאחד שגנב וכו':

עם כשהוא יוצא נפצע בנו. לאו דוקא מיד אלא כשיוצא והולך ולימים נפצע בנו ודומה לנמשל שלא היה המעשה זו מיד אחר שנשבע אליהו חי ה' אם יהיה טל ומטר וגו':

לך והתר נדרו של טל. שאי אפשר להחיותו בלא טל שאין וכו' וכלומר ללמדו הוא בא שהטל הוא חיים לעולם שמעינן מיהת שאז הוצרך אליהו להתיר נדרו של טל וזהו וישמע ה' בקול אליהו להתיר נדרו ואח"כ ותשב נפש הילד:

וארעא תפקידיה תפלט לפרש סיפיה דקרא וארץ רפאים תפיל המתים שהן קרוים רפאים ומופקדים הם בארץ תפלט אותם:

לך טל ילדותיך. מבטיח אני לך שיהא הטל לעולם לילדותיך וכתיב בתריה וכו':

בדייתיקי נתתיו. במתנה נתתיו לו וכו'. כלומר דלישנא דקרא קמדייק מה דהתחילו אמר ויתן לך יתן לך מיבעי ליה אלא דה"ק האלהים יסכים לברכתי ויאמר מה שבדייתיקי שהיא מקוימת ונתתיו לאברהם שיהא לבניו אחריו ועכשיו אותו הדבר במתנה נתתיו לו ליעקב וזהו ויתן לך האלהים וכלו' מה שכבר נתן בדייתיקי ויתן האלהים לך דייקא ומהו זה מטל השמים:

אשר לא יקוה לאיש. כמו הטל מאת ה' ואינו צריך לזכות איש אחר כך והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים:

היה עומד בגשם. בימות הגשמים שמזכירין גשם והזכיר של טל שאמר משיב הרוח ומוריד הטל אין מחזירין אותו ולקמן פריך עלה:

בטל. היה עומד בימות הקיץ שמזכירין טל ולא הזכירו אלא הזכיר של גשם מחזירין אותו:

והתני. בברייתא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכירן לעולם אלא אם רצה וכו' ואמאי קאמרת דמפני שלא הזכיר טל מחזירין אותו:

לא דמי להההוא דמיקל להההוא דלא מצלי ולא מיקל. כלומר לא כדקס"ד דמשום שלא הזכיר טל מחזירין אותו דלא היא אלא דטעמא מפני שהזכיר של גשם שלא בזמנו והוא סימן קללה ואם לא היה אומר כלום לא טל ולא גשם ודאי אין מחזירין אותו דלא דמי האי דמקלל ומזכיר הדבר שלא בעונתו לזה שאינו מתפלל ומזכיר כלום ולא מקלל מידי

והלכך אם לא הזכיר כלל בימות הקיץ אין מחזירין אותו דלא חייבו חכמים להזכיר בטל וברוחות אבל אם הזכיר גשם מחזירין אותו:

בגשם וכו'. השתא פריך אריש דקאמר בימות הגשמים אם הזכיר של טל ולא הזכיר גשם אין מחזירין אותו והתני בתוספתא פ"ג דאם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו אלמא דשאלה והזכרה מעכבין הן:

בההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר. התם איירי שלא הזכיר כלל לא טל ולא גשם והלכך מחזירין אותו אבל הכא מכיון שהזכיר לטל אע"פ שלא הזכיר גשם אין מחזירין אותו:

לא שאל וכו' ודכוותה. בעיא היא אי נימא דכוותה נמי בהזכרה שאם לא הזכיר גשם בתחיית המתים שאומרה בשומע תפלה וקאמר הש"ס דמאי תיבעי לך ק"ו הוא:

מה אם שאלה שהיא מדוחק. כלומר הרי שאלה שהיא בקשה על הצורך והדוחק שהזמן צריך לגשמים ולפיכך תקנוה בברכת הפרנסה ואפ"ה אם לא אמרה במקום שתקנוה מהני לאומרה בשומע תפלה וא"צ להחזירו אזכרה שהיא מריוח שאינה אלא דרך שבח למקום שמוריד הגשם בזמנו ואינה בקשה על הצורך והדוחק לכ"ש דמהני אם אומרה בשומע תפלה:

והתני. הא דלעיל לא שאל וכו' שמחזירין אותו וקס"ד דכשלא הזכירן במקום שתקנו אותן צריך הוא להחזיר ומשני ר' אבדימי דבשלא נזכר לאומרן בשומע תפלה קאמר שמחזירין אותו כדאמר ר' שמעון בר ווא לקמן בהלכה ג':

בראש חדש. אם לא הזכיר מעין המאורע אם עקר את רגליו וכו' ואם לאו חוזר לעבודה:

בשומע תפלה. כלומר חוזר לשומע תפלה ואומרה ואח"כ עבודה וכו':

בנינוה. היו צריכין למיעבד תענית בשביל הגשמים והיה הזמן אחר הפסח:

לכו ועשו. התענית ובלבד שלא תשנו מטביעה של התפלה בענין השאלה ומפני שרבי אמר להם סתם ובלבד וכו' ונסתפקו בדבר והיה ר' ירמיה סבר מימר דהואיל והזמן עכשיו אינו לשאלת גשמים אלא שהם צריכין לכך והלכך יאמרו בשומע תפלה:

א"ל ר' יוסי לא כן וכו'. כלומר שהקשה לו הרי אמרו לעיל דבדיעבד אם לא אמר במקומו מהני הוא שיחזיר ויאמר בשומע תפלה אבל לכתחילה לא והרי אמר להן רבי ובלבד שלא תשנו ממטבע של תפלה והיכי קאמרת דלכתחילה יאמרו בשומע תפלה:

על דעתיה דר' יוסי איכן הוא אומרה. דודאי בברכת השנים כמו שנוהגין בזמן גשמים לא אמר להן רבי שיאמרו עכשיו אחר הפסח ואם לא בשומע תפלה היכן יאמרו:

בשש שהוא מוסיף. באלו שש ברכות שמוסיפין בתעניות שם יכללו גם לשאלת גשמים:

עד כדון צבור שיש לו ששׁ. עד כאן בציבור שהם נוהגין באלו ששׁ ברכות אבל יחיד שמתפלל בפני עצמו בזמן תעניות לא תקנו לו הששׁ ברכות:

מנין. כלומר ובאיזה מקום הוא מזכיר באותו הזמן לשאלת גשמים וקאמר ר' חנינא לא כן אמר וכו' בפרק דלעיל בהלכה ד' דיחיד שואל צרכיו בשומע תפלה ואילו נמי צרכיו הן ואפי' לר' יוסי דהקשה לר' ירמיה על שאמר שיאמרו בשומע תפלה דוקא לצבור הוא דאמר אבל יחיד הואיל וצרכיו הן יאמר בשומע תפלה. דבר שהוא נוהג ובא. כלומר דבר שהוא נוהג תמיד מיום שתקנו אנשי כנסת הגדולה להתפלות והברכות וכמו ברכה שתקנו בו להבדלה:

חכמים חולקין עליו. בתמיה יחלוקו חכמים בדבר כמו דפליגי במתני' ונחזי אנן באיזה מקום תקנו וקבעו להבדלה בתחילה:

ע"י שעיקרה בכוס. עיקר התקנה להבדלה בתחלה על הכוס קבעוה ולבסוף חזרו להזכיר בתפלה ועל ידי כך שכחוה באיזה מקום בתפלה מזכירה:

מילתיה אמרה. ש"מ ממילתיה דר' יוחנן דס"ל דעיקר התקנה בתחלה על הכוס תקנוה ואף ע"ג דבהדיא אמר ר' יוחנן הכי משום דלקמן פליגי בהא הלכך קאמר מילתיה אמרה כלומר הכי משמע הוא דסבירא ליה לר' יוחנן אבל איכא דפליגי עליה:

אמרה בכוס אומרה בתפלה. אם לא אמרה בתפלה ואמרה על הכוס צריך לחזור ולהתפלל ולאומרה בתפלה:

בשביל לזכות את התינוקות. כלומר הא דנהגו לאומרה על הכוס אינו אלא בשביל לזכות את התינוקות ובני ביתו שלא שמעו בתפלה והלכך צריך הוא לחזור ולהתפלל ולאומרה:

מילתיה אמרה. שמעינן ממילתיה דר' יצחק רבה דעיקר התקנה בתפלה היתה ואין יוצא י"ח במה שאמרה על הכוס:

מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן. עיקר התקנה היתה בשתיהם בתפלה ובכוס הלכך אם אמר בתחלה בכוס יחזור ויתפלל ערבית ויאמר בתפלה ואם אמרה בתפלה בתחלה צריך שיבדיל גם על הכוס:

מטין כר"א בי"ט וכו' מיד. כלומר אם מבדיל מיד ולאפוקי באם לא הבדיל במ"ש שיכול להבדיל אפילו בחמישי בשבת כדקאמר לקמן בהא אינן מטין לנהוג כר"א ולאומרה בהודאה:

ר' יצחק רבה בשם רבי. אמר דלא מטין איתמר אלא הלכה ומורין כן כר"א קאמר ובי"ט שחל להיות במ"ש:

לעולם. בין במ"ש בחול בין שחל י"ט בו וכן אמר ר' אבהו בשם ר' אלעזר דהוא אמורא הלכה כר"א לעולם:

אמר רב יעקב בר אחא. לר' אבהו לאו בגין דאתון תרתיי שמועין. כלומר לא בשבילכם ומפיכם אני מקבל הלכה זו דאתם שניכם אמוראים אתם ואומרים מפי השמועה ולא היותי סומך עליכם:

אלא בגין וכו' תרוויהון אמרו בשם ר' חנינא בן גמליאל דהוא תנא ושונה בברייתא כן דהלכה כר"א ועליו אני סומך:

והבדלה בחונן הדעת דברי חכמים ר"ע וכו'. כך היא שנויה בברייתא:

בשם שמואל אומר ברכה רביעית. כלו' דשמואל פוסק כר"ע:

אומר מטבע ברכה. של אתה חונן אומר כולה ואח"כ אומר להבדלה כדי לסמוך אותה לאתה חונן ואינו כוללה בתוך מטבע הברכה:

ואתיא כרבי. דאמר בפרק דלעיל בהלכה ד' תמיהני וכו' לענין תפלה והכא נמי אם אין דיעה הבדלה מנין והלכך שייכא הבדלה לברכת אתה חונן דעת:

מבדיל. אומרה להבדלה אחר ג' ברכות ואח"כ מטבע ברכה של חונן הדעת וכולהו אליבא סברא דרבי פליגי:

ואפילו הבדלה אחת. המבדיל בין קדש לחול:

מעתה. לדברי רבי אבהו דאמר וצריך לחתום בהבדלה ומשמע דעל דברי נחום בר' סימאי קאמר א"כ אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול בלבד יחזור ויחתום במבדיל בין קדש לחול בתמיה:

אמר ר' יוסי בר' בון. ומה אתה מתמה בכך וכי לא מברכות שפותחין וחותמין בהן בברוך וכך תקנו ואפי' לא פתח אלא במבדיל בין קדש לחול ולא אמר אח"כ לשאר הבדלות חוזר וחותם במבדיל בין קדש לחול דהא יוצא הוא בהבדלה אחת ומטבע הברכה בפתיחה וחתימה אינו יכול לשנותה:

זאת אומרת. מדקאמר צריך לסמוך אותה לחונן הדעת ואמר ר' יצחק בר' אלעזר דמבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכת אתה חונן שמעינן מהא שאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל והלכך כמה דאתאמר שאסור במלאכה קודם הבדלה ודכוותה אמרינן נמי דאסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל והיינו טעמא דמבדיל ואח"כ אומר מטבע ברכה:

הדא דאת אמר. לא שנו אלא בברכת המבדיל בין קודש לחול דאותה יכול לומר אפי' בחמישי בשבת אבל ברכת מאורי האש אומרה מיד במוצאי שבת דוקא ולפי שתחלת ברייתו של אש במוצאי שבת היתה:

אומר. בהבדלה בין יום השביעי וכו' ואע"פ שאין עכשיו מוצאי שבת:
וכי יש טומאה וטהרה לפניו. ואע"פ כן אומר להבדיל בין הטמא לטהור לפי שסדר הבדלות הוא מונה וה"נ בי"ט באמצע שבת אומר ג"כ בין יום השביעי לששת ימי המעשה:
העונין אמן. אחר הבדלה:
ועיניהן בנר. באמן אחר מאורי האש:
ר' חזקיה בשם ר' ירמיה. כמו ואמר וכו' ואיידי דקאמר למימריה דר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר נמי להא דארבע מינין שבלולב צריך שיהא נוטלין דרך גדילתן ולא שיהפכן:

הלכה ג

מתני' **האומר על קן צפור יגיעו רחמיך**. כמו שהגיעו רחמיך על קן צפור וגזרת לא תקח האם על הבנים כן חוס ורחם עלינו משתקין אותו שעושה מדותיו של ית' רחמים והן אינן אלא גזירת מלך על עבדיו:
ועל טוב יזכר שמך. משמע על טובתך נודה לך ועל הרע לא נודה והרי אנו חייבין לברך על הרעה כשם שמברכין על הטובה:
מודים מודים. דמחזי כמקבל שתי רשויות ואמרינן הכא בגמרא הדא דתימר בצבור אבל ביחיד תחנונים הן:
ולא יהא סרבן באותה שעה. כדרך שאר יורדים לפני התיבה שצריך לסרב פעם ראשונה אבל זה לא יסרב כשאומרים לו לך רד לפי שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך:
גמ' **ר' פינחס בשם רבי סימון כקורא תגר**. כך הוא במגילה פ"ד וכן הוא לקמן. היינו טעמא דמשתקין אותו מפני שהוא נראה כקורא תגר על מדותיו של הקב"ה ואומר על קן צפור וכו' שהוא דבר קל ואינו חשוב ועל אותו האיש וכו' וכלומר דמשמעות דבריו הם כך ואף שאינו אומר בפירוש כן:
כנותן קצבה. זהו הטעם שהוא כנותן קצבה למדותיו יתברך ואומר עד כאן הגיעו רחמיך ואפילו עד קן צפור חוס ורחם עלינו וכדמפרש ואזיל שהיה גורס במתני' כהך תנא דתני עד קן צפור הגיעו רחמיך ובאמת אינו מפני הרחמים אלא גזירת המלך כך הוא:
לא עבדין טבות וכו'. והיינו טעמא שלא טוב הוא לעשות מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות המלך וזהו כר' יוסה:
ואלין דמתרגמין וכו'. מנהגם היה אחר שהיו קורין בתורה היו מתרגמין הפסוק להעם ואלו המתרגמין להפסוק שור או כשב וגו' ואותו ואת בנו לא תשחטו וגו' עמי בני ישראל וכו' לא טוב הן עושין ומהאי טעמא:

כי יסכר פי דוברי שקר. אלו האומרים מודים מודים ולפיכך סוכרין פיהם:
רבי חלבו. וכן אמר ר' חלבו ורב הונא בשם רב דקאמר נמי בג' הראשונות כמו ר"ח בן גמליאל:
חוזר למקום הברור לו. למקום שיודע בודאי שאמר לאותה הברכה ומשם ואילך יתחיל:
ואשגר חד ברכה. השמיטה באשגרת לשונו במרוצה ולא אמרה:
אין מחזירין אותו. מפני טורח הצבור:
אשכח תניי ופליג. אשכחן תנא דברייתא דפליג על הא דאמר ריב"ל בסתם דאין מחזירין אותו ולא מחלק מידי בין הברכות אבל האי תנא ס"ל דלכל אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר ג' אלו מחיה מתים וכו' שמחזירין אותו לפי שאני אומר מין הוא ואינו מאמין באלה וצריך שיאמר אותן:
ואשגר מכניע זדים. טעה והשמיט מכניע זדים:
בסופה. ובסוף התחיל להשקיף עליהם מה יאמרו לו על זה ואמרו לו לא שיערו חכמים בך ולא עליך אמרו כן דודאי לאדם כמותך אין לחשוד אותו בכך:
הסיע דעת. הסיח דעתו מתפלתו אחר שגומרה ולא היה בדעתו לומר עוד איזה תתנונים הוי כמי שעקר את רגליו וחוזר לראש:
ואילין תחנוניא צריכה. ואם נזכר באותן תחנונים שאומר אחר התפלה מיבעיא לן אם הוי כעקר את רגליו או לא:
יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. זה שקרא לפניו ונשתתק כדמפרש טעמא שאם אומר את ממקום שפסק א"כ פסוקים הראשונים שקרא הראשון נתברכו לפניהן שבירך זה לפני קריאתן ולא נתברכו לאחריהן שהרי לא הספיק לברך:
והאחרונים. פסוקים אחרונים שקרא זה שעומד תחתיו נתברכו לאחריהן ולא נתברכו לפניהן שהרי מתחיל ממקום שפסק וגומר קריאת הראשון על סמך ברכתו שבירך כבר:
וכתיב תורת ה' תמימה וגו' שתהא כולה תמימה. בברכותיה שמברכין עליה והלכך צריך שיתחיל ממקום שהתחיל הראשין ואז יברך בתחילה ובסוף ונמצאו כל הפסוקים נתברכו לפניהן ולאחריהן:
תני. בתוספתא דמגילה פ"ג:
א"ר ר' זעירא. דטעמא הויא מפני הברכה שאי אפשר שיהו שנים מברכין על קריאה אחת ובלא ברכה היאך יקרא בתורה ופריך הש"ס על טעמיה דר"ז והתני שם בסיפא וכן לא יהו שנים מתרגמין וא' קורא וכי אית לך למימר מפני הברכה על התרגום אלא היינו טעמא דרישא והסיפא משום שא"א לשני קולית שיהו נכנסין לתוך אזן אחת דתרי קלי לא משתמעי:

תני. תניא אידך דפליג על הברייתא דהתוספתא:
א"ר עולא. טעמא דהאי תנא משום דקריאות בתורה כלומר עיקר החיוב מתקנת משה ועזרא שיהו קורין בתורה אבל לא תקנו הם לקרות בנביא וא"כ הואיל דקריאת התורה חובה עליהן יהבי דעתייהו לשמוע אפי' ב' הקורין ובנביא שתקנו חכמי' אח"כ להפטרה ואין חובה כל כך עליהם אין שנים קורין דלא יהבי דעתייהו לשמוע מהם:
בתחלה מסרב. כשאומרין לאחד לירד לפני התיבה להתפלל ובפעם שניה מגמגם כמו שרוצה ואינו רוצה ובפעם השלישית רץ ובא להתפלל:
עאל חזנא. ולא היה רוצה לעלות ולהתפלל והטריח על אחד שיתפלל במקומו ולא קיבל זה ממנו ובסוף בא זה לגבי ר"א להתנצל עצמו על שסירב ואמר אל יכעוס אדוני עלי שבשביל שלא הייתי מתעורר בגופי והרגשתי איזה כבדות בעצמי בשביל כך לא עליתי לבהכ"נ לירד לפני התיבה והשיב לו לא עליך כעסתי כ"א על זה שהטריח עליך הרבה:
בטיטיי. שם אחד שעבר לפני התיבה ונשתתק באופנייה בסדר קדושה של ברכת יוצר אור והאופנים וכו' אתון ושאלון לרבי אבון מהיכן יתחיל זה שעובר תחתיו:
אמר לון מכיון דעניתון קדושתא. כשפתח הראשון באופנים כבר ענו הצבור קדושה בתחלה הוי השתא ממקום זה ואילך כמי שהוא תחלת ברכה:

הלכה ד

מתני' **לא יענה אחר הכהנים אמן**. בסוף כל ברכה כמו ששאר צבור עונים:
מפני הטירוף. שלא תטרוף דעתו ויטעה לפי שש"צ צריך להתחיל ברכה שניה ולהקרות להן מלה במלה ואם יענה אמן לא יוכל לכוין ולחזור ולהתחיל הברכה שראוי להתחילה:
לא ישא את כפיו. שמא לא יוכל לכוין ולחזור לתפלתו להתחיל שים שלום שאפשר שתהא דעתו מטורפת מאימתא דצבורא:
ואם הבטחתו. ואם בטוח הוא שלא תהא דעתו מטורפת מאימת הציבור רשאי לישא את כפיו:
גמ' **תני**. בתוספתא דמגילה פ"ג:
אית תניי תני הרי זה בור. העונה אמן אחר ברכותיו:
בעונה בסוף. כל הברכות כמו אחר כל י"ח ברכות דתפלה וכיוצא בה:
שנים ישראל ואחד כהן. שהיו מהלכין בדרך ממצעין את הכהן לכבדו לפי ששלשה המהלכין הגדול באמצע:
ממצעין את החבר. דת"ח קודם לכהן עם הארץ ואיידי דהא דלקמן נקט נמי להא:
ולא הנחתי ישראל לברך לפניו. גרסי' להא בפ' הנזקין בהלכה ט':

כד הוה תשיש. ולא היה יכול לישא את כפיו הוה חזיק רישיה קושרו בחוזק למען יראו שמחמת תשות כח אינו הולך לנשיאות כפים והיה עומד אחורי העמוד בבית הכנסת אבל ר' אלעזר היה נוהג שיצא לחוץ מבהכ"נ כשלא היה יכול לישא את כפיו:

נושאין את כפיהן. כולן:

לאחיהם שבצפון וכו'. כלומר להעם שבשדות:

אינן בכלל ברכה. דהני לא אניסי והן מראין בעצמן שאין הברכה חשובה בעיניהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים משום שהברכה צריך להיות פנים כנגד פנים. דכתיב כה תברכו וגו' אמור להם:

העומדים לפני הכהנים. פנים כנגד פנים אפי' יש דבר מפסיק ביניהם הואיל דלא קיימי אחורי העורף לא מיקרי הפסק כדאמר ר"ח בר ווא:

אפי' חומה של ברזל אין הברכה מפסקתן. כצ"ל וכן הוא בגיטין שם:

העומדין מן הצדדין. מהו אי חשיבי כלפניהם או לא:

נשמעינה מן הדא. מתני' דפרה פ' י"ב:

והזה לאחריו. שהיו גם שם כלים הצריכין הזייה:

הזייתו פסולה. דבעינן שיהא מתכוין להם:

על הצדדין הזייתו כשירה. וכן הוא בגיטין ול"ג התם שלפניו אלמא דצדדין כלפניו חשיבי:

וצריך. לכתחילה שיהא החזן המקרא ישראל:

כהן אחד. אומר המקרא כהן ולשנים קורא כהני':

שאינו קורא אלא לשבט. כהנים עם קדושיך ולעולם שייך לומר כהנים:

הלכה ה

מתני' **אם שגורה תפלתי בפי**. שהיא סדורה בפ' במרוצה ואיני נכשל בה:

שהוא מטורף. החולה הוא מטורף כמו אך טרוף טורף. א"נ לשון טורפין לו תפלתו בפניו כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת היא ואינ' מקובלת:

גמ' **ובלבד באבות**. הא דאמרו המתפלל וטעה בברכת אבות הוא שאמרו שברכה זו ראשונה היא וצריך לכוין בה:

תנובה. שמרגיש בעצמו שאומרה סדורה ותיבה אחר תיבה כהוגן ובכוונה:

בורא ניב שפתים. כשיש ניב שפתים אז מבושר לו שלום:

הדרן עלך אין עומדין

פרק ו

הלכה א

מתני' **כיצד מברכין**. דסברא הוא שמברכין על הנהנין כדי שלא יהנה מעולם הזה בלא ברכה:

חוץ מן היין. שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו וכן הפת:

בורא מיני דשאים. לפי שיש בכלל פרי האדמה דשא שהן ירקות וזרעים שהן מיני קטניות ורבי יהודה בעי היכר ברכה לכל מין ומין ואין הלכה כר' יהודה והא דתנן על הירקות אומר בורא פרי האדמה הני מילי ירקות שדרכן לאוכלן חיין ואכלן חיין או שדרכן לאוכלן מבושלין ואכלן מבושלין אבל אותן שדרכן לאכול חיין ואכלן מבושלין או שדרכן לאכול מבושלין ואכלן חיין אינו מברך עליהן אלא שהכל וירקות שאוכלין אותן בין חיין בין מבושלין מברכין עליהן בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלין:

גמ' **כתיב לה' הארץ ומלואה**. מכאן למדנו הנהנה כלום מן העולם מעל שהרי לה' הוא הכל:

עד שיתירו לו המצות. כלומר עד שיברך ואז הותרו לו ליהנות מן המצות שהן הארץ ומלואה שנחשבין כמו מצות השם וקדש קודם ברכה:

העולם ומלואו עשוי ככרם. תיבת הכרם קדריש דתבואת כרם מיבעי ליה אלא לרבות העולם ומלואו שעשוי עליו ככרם לאסרו עליו כמו כרם רבעי שצריך פדיון ומהו פדיונו של העולם ומלואו ברכה:

כאלו משלך אכלת. ודריש בל מלשון בלי ששוב אין טובתי עליך להחזיק לי טובה:

מבלה אני טובתי בגופך. וזהו מלשון בלה כלומר שיתקיימו זמן הרבה בגופך:

יבללו כל הטובות. מלשון בלול הוא:

א"ר אחא מהו בל עליך. כלומר דר' אחא לא בעי למידרש כהני דרשות דלכולהו קשיא ליכתוב קרא הכי בלי עליך או בלה עליך או בלול עליך ומהו בל עליך והלכך דריש אלו שני תיבות בל עליך הם נרמזים לתיבה אחת כמו בלעדיך שאם אני מביא טובה על העולם לא יהיה מבלעדיך כהאי ובלעדיך דיוסף דהוי כמו ומבלעדיך:

הלולים. תרתי משמע לפניו ולאחריו:

סלקין לבי חנותא. שמוכרין שם מיני פירות ומיני מגדים:

קפץ ר' חגי ובירך עליהן. ולא המתין עד שיביאם לביתו:

יאות עבדת. בזה שברכת כאן עליהם ללמד לאחרים שכל המצות טעונות ברכה כלומר כל דבר שבעולם ומלואו והן כמצות קודם ברכה כדלעיל:

מסתכל ביה. לפי שהיה מתמיה על זה כדלקמן:
בבלייא למה את מסתכל בי. אם על שברכתי לאחריו וכי לית לך כל שהוא ממין ז' וכו' וקאמר דאית ליה נמי להאי אלא מה דהוה צריכה ומספקא ליה מפני שגלעינתו ממעטו מכשיעור ואפשר דאינו טעון ברכה לאחריו:
ופריך הש"ס ולית ליה לר' יוחנן וכו' ומה עבד ליה ומ"ט בירך לאחריו הא כי שקלית להגרעין אין כאן זית:
משום ברייה. כלומר בריה שאני ולא אמרו שיעור כזית אלא בדבר שאינו בריה כגון חתיכה אחת מדבר שלם:
מילתיה דר' יוחנן אמרה. ש"מ מדר' יוחנן שכן כל דבר השלם אפי' אכל פרידה אחת וכו' פרי שלם טעון ברכה לפניו ולאחריו:
יין בזמן שהוא כמות שהוא חי. ותוספ' היא בפ"ד ונתחלפו התיבות בכאן בש"ס והכי איתא התם ברישא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידים דאכתי לא אשתני למעליותא ובמזוג בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים דברי ר"א:
אין בו משום אובדן אוכלין. לפי הגי' הכתוב בספרים אדברי חכמים קאי דאין בו משום איבוד אוכלין כשנוטלין ממנו לידים אבל נראה דגם זה ט"ס הוא ובתוספתא גריס וחכ"א אחד זה ואחד זה מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין הימנו לידים וא"כ דברי ר' אבא לפרושי טעמיה דר"א בריש דבריו הם דכל זמן שלא נשתנה לחשיבות אין בו משום איבוד אוכלין:
שמן זית. אע"פ ששחוק ונסחט הוא מן הזית לא נשתנה ברכתו ואומר בורא פרי העץ:
ומתני' אמר' כן. בתמיה וכי כך שמענו ממתני' דקתני חוץ מן היין וכו' וכי יין לאו שחוק מן הענבים הוא והרי נשתנה ברכתו ומשני לא אמר וכו' כלומר דיין בלבד הוציאו אותו מברכת ענבים מפני חשיבותו הא שאר כל הדברים אף ע"פ ששחוקין הן כמו פירות בעינן הן לענין הברכה וכמו הפרי בעצמו:
אם בעיינן הן. שניכר עדיין ממשן בעין אומר עליהן בורא פרי האדמה ופליג על ר' אבא דקאמר דשמואל נמי ס"ל דעל ירק השלם לעולם שהכל נהי' בדברו ואינו מחלק בין אם הם בעין או ששחקן ונימוחו:
ומתני' אמרה כן. בתמיה הא ממתני' לא שמענו לחלק כן דהרי קתני חוץ מן הפת וכו' וכי פת לאו שחוקה היא שאין התבואה בעין ואפ"ה קבעו לה ברכה בפני עצמה ומשני נמי לא אמרינן אלא פת מפני חשיבותה הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין הן כבעינן נחשבין לענין הברכה שבתחילה:

זית כבוש. כמו שכובשין זתים במלח למתקן. וגרסי' להא לקמן בפ' כל שעה על מתני' ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח:

ירק שלוק. רבי בנימין פליג על דר' חייא בשם ר' יוחנן אלא דכך קיבל מר' יוחנן דשלוק נשתנה ברכתו ואומר עליו שהכל וה"ה לכבוש:

מתני'. דפסחים מסייע לר' בנימין בר יפת דקאמר משמיה דר' יוחנן דשלוק לאו כבעינו נחשב הוא ולא כר' חייא בר ווא דקאמר דכבוש כבעינו הוא דקתני התם דאין יוצאין בהן כבושין ולא שלוקין אלמא כבושין ושלוקין חד דינא אית להו ואם כבעינן היו נחשבין היה אדם יוצא בהן בפסח:

מאן ידע משמע מן ר' יוחנן יאות. מי הוא שיודע יותר בטוב לשמעתתא דר' יוחנן. ר' חייא בר ווא או ר' בנימן בר יפת לא ר' חייא בר ווא. כצ"ל וכן הוא בפסחים. כלומר דר"ז מתמיה על ר' שמואל דמחזק דברי ר' בנימין בר יפת משמיה דר' יוחנן וכי מאן ידע שפיר טפי לומר משמיה דר' יוחנן ודאי ר' חייא בר ווא דהוא היה תלמידו מובהק ודייק וגמר שמעתתי' מפומי' ולא כך ר' בנימין בר יפת. ועוד מן הדא. ראייה לדברי ר' חייא בר ווא משמיה דר' יוחנן ממה שאנו רואים לחכמים גדולים כשנכנסין להבראה א"נ להברות עצמן כדרך שלוקחין דבר מיעוט קודם הליכתן לבית מדרש והן לוקחין תורמסין ומברכין בפה"א:

ותורמסין לאו שלוקין הן. וכי לא שלוקין הן ואפ"ה בפה"א אלמא שלוק כבעינו הוא וא"כ אין ראיה מהך מתני' דפסחים דהא חזינן דהני רבנן רבריבא לא עבדי כהאי מתני'. אין תימר שנייא היא שאמרה תורה מרורין. כלומר וכי תימא לעולם בעלמא שלוקין לאו כבעינן נחשבין כדמשמע מהאי מתני' והא דהני רבנן מברכי אתורמסין כמו שהיו בעינן שנייא היא הך מתני' מהאי דתורמסין דהתם היינו טעמא שהרי אמרה תורה מרורים וכיון שכבשן או שלקן בטלה מרירותא מינייהו והלכך אין אדם יוצא י"ח בהן אבל תורמס הוה כיון שהוא מר מאד וצריך לשלקו הרבה עד ז' פעמים ולפיכך נשאר ברכתו כמו שהיה בעינו שהרי על הרוב נשאר מר כמו שהיה מקודם:

תורמסין כיון ששלקן בטלה מרירתן. כלומר הא ליתא דתורמסין נמי כששלקין אותו הרבה נתבטל מרירותן ואפ"ה חזינן להני רבנן דלעולם היו מברכין עליהן בפה"א ואפי' כי נשלקו הרבה ע"כ ש"מ דטעמא דשלוקין לעולם כבעינן נחשבין הן לענין ברכה ודלא כר' בנימין בר יפת:

אמר ר' יוסי בר' אבון. מעיקרא לא קשיא על הני תרתי שמעתתא דר' יוחנן דלא פליגין ר' חייא בר ווא עם ר' בנימין בר יפת דהא דקאמר ר' חייא על זית כבוש הוא דקאמר

שכן דרכו לאכול אותו כשהוא חי ולא מבושל והלכך אע"פ שכבוש הוא לא נשתנה מכמות שהוא בעינו ונשאר ברכתו עליו אבל הא דר' בנימין בר יפת בירק שכן דרכו להיות נשתנה ע"י שליקה והלכה ברכתו ממנו מכמו שהיה:

המוציא. כלומר לשעבר כדכתיב המוציא לך מים מצור החלמיש וה"נ הברכה על שעבר היא והיינו על זמן בריאת עולם שקודם שחטא אדם היתה הארץ מוציאה לחם ממש וכשחטא נגזר עליו בזעת אפך תאכל לחם ונהפכה לתבואה וכדאמר בב"ר פ' ט"ו ואיתא נמי להא שם וזהו דקאמר אתיין אילין פלוגוותא וכו' כדלקמן:

ורבנן אמרי מוציא. דמוציא הוא דמשמע לשעבר כדכתיב אל מוציאם ממצרים וכבר הוציאם אבל המוציא להבא משמע כדכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ובאותה שעה עדיין לא הוציאם וה"נ הרמז שעתיד להיות מוציא לחם ממש מן הארץ כדדריש לקמיה מיהי פסת בר בארץ שעתידה ארץ שתוציא גלוסקאות:

ואתיין. אילין פלוגתייהו כאילין פלוגתא בפירושא דלפת:

לפת. כלומר כל מיני ירקות נקראין לפת ודריש להתיבה דעל שם זה נקראו לפת לא פת היתה כלומר וכי לא פת היתה ג"כ יוצאת מן הארץ כמות שהיא כדרך הירק הזה שיוציא מן הארץ כמו שהוא וזה כמ"ד דעל שעבר היא ברכת הפת שכך היתה יוצאת מן הארץ קודם החטא:

וחרנא אמר לפת לא פת היא עתידה להיות. שתצא כמות שהיא כמו הירק הזה וכמ"ד שהברכה היא על העתיד וכמו שנא' יהי פסת בר בארץ:

וקלסיה. על שאמר המוציא ומתמה הש"ס ומה זה דעביד כר' נחמן ולא כרבנן וקאמר דהיינו טעמי' שלא לערב ראשי אותיות מ"ם דמוציא עם המ"ם דהעולם:

מעתה. ופריך וא"כ יאמר ג"כ המן הארץ שלא לערב מ"ם דמן עם מ"ם דלחם ולא משני מידי:

מהו מברכה. אם צריך לברך על האחר פעם שנית מי אמרינן דכיון דנפל מיני' הראשון אסח דעתיה או לא:

מה בינו לבין אמת המים. ומאי תיבעי לך לא יהא אלא כזה שעומד לשתות מאמת המים ומברך עליה ואע"ג דהני מיא אזלו והני אתו:

אמרין. שאני היא התם דלכך כוין דעתו מתחילה כשבירך והיה יודע דמיא אזלי ואתו ונתכוין על הכל שיבאו לפניו אבל הכא וכי היה יודע שיפול התורמוס ממנו שיתכוין לכך:

אלא בשעה שהוא פורס. לאכול הימנו אבל קודם שפורס לא שמא לא יזדמן לו אח"כ אותו הפת:

אהן דנסב עיגולא. מי שלקח עיגול לחם א' ובירך עליו:

והכא לא אתי בידיה. כלומר שכאן מיד לא נזדמן בידו לאכול כגון שנלקח ממנו וחזר ובא לידו אח"כ צריך לברך שנית:

צריך לומר בשכמל"ו. על ברכה ראשונה שבירך שלא וכו':

עד כמה יפרוס. מן הפת ויברך ברכת המוציא:

עד פחות מכזית. אפי' על פרוסה פחות מכזית מברך המוציא:

מ"ד כזית. דוקא טעמיה כהאי דתנינן בפ"ו דמנחות כל המנחות הנעשית בכלי טעונות פתיתה שהיה פותתן ונותן עליהן שמן ולבונה וכל הפתיתין כזיתים אלמא. דמשום שהכהן אוכל את השיריים עושין הפתיתין כזיתים כדי שיברך עליהן המוציא:

מ"ד עד פחות מכזית. ס"ל כתני ר' ישמעאל דפליג על מתני' דהתם וקאמר אפי' מחזיר את המנחה לסולתה נמי מקיים פתות אותה פיתים:

תני. בתוספתא פ"ד תנינן זה הכלל כל שתחלתו המוציא מברך אחריו ג' ברכות והיינו הך דמייתי הכא ומשום דבעי לדייק עלה כדלקמיה תני לה בהאי לישנא:

וכל שאין אחריו וכו'. דיוקא דהש"ס היא כלומר דמשמע מינה הא כל שאין אחריו ג' ברכות אינו מברך לפניו המוציא והתיבון עלה דהרי פחות מכזית שאין אומר לאחריו ג' ברכו' דלית ביה כשיעור ומעתה לא יברכו עליו לפניו המוציא וקשיא להאי מ"ד דקאמר אפי' פחות מכזית מברך עליו המוציא:

ומשני ר' יעקב בר אחאי. דלשאר מינין נצרכה כלומר הא דקתני בתוספתא זה הכלל וכו' לאו למעוטי פחות מכזית הוא אלא למעוטי שאר מינין שאינם מחמשת המינין דאינו מברך אחריהן ג' ברכות ולא לפניהם המוציא:

מה פליג. אם ריב"ל פליג על רב או לא וקאמר דלא פליגי דמה דאמר רב כשהיו כולם זקוקים לאכול מככר אחד הלכך אין טועמין עד שיטעום המברך על הככר בתחלה ומה דאמר ריב"ל כשהיה כל א' וא' כוסו בידו משום הכי אינן צריכין להמתין עד שישתה המברך ומפני שכן דרך הוא שאוכלין כל המסובין מככר אחד ושותין כל אחד ואחד מכוסו נקטי למילתייהו כל חד וחד כאורחיה:

תני. בתוספתא פ"ה:

פושט ידו תחילה. לקערה:

רב. היה נוהג כד הוה קצי. כשהי' פורס הלחם היה טועם בידו השמאלית ובתוך כך היה מחלק להמסובין בהימנית וקמ"ל שהמברך צריך שיטעום בתחילה ומפני שהיה רוצה למהר ושלא ימתינו עליו נהג כן:

אהן דאמר. מי שאומר אחר שבירך המוציא טול ובריך טול ובריך אין בו משום הפסק בין ברכה לטעימה מן הבציעה אבל האומר תן תבן ומספוא לשורים יש בו משום הפסק אחר הברכה:

הדא שתיתא. מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור:

מורתא שחיקתא. כמו תמורתא והיינו ששוחקים התמרים ועושין מהן איזה מאכל:

אפי' אוכלין פולטן. ולא יסלקן לצדדין מפני שצריך לברך בפה מלא כדכתיב ימלא פי תהלתך:

הכוסס את החטים. תוספתא היא בפ"ד. שאכלן חיין וזה נקרא כוסס:

עד כמה יהו פרוסות. ושיקראו קיימות:

ר' ירמיה אומר בורא פרי האדמה. על האורז שאפאו או בישלו:

בההיא דעביד בול. בזה שעשה בלול ומעורב עם חמשת המינים וקמ"ל דברכת ה' מינין לא בטלה אע"פ שמעורב בהן אורז:

בההוא דבריר. אם הוא ברור לבדו אינו מברך אלא בפה"א:

בההוא דשלוק. אם נתבשל ונתמעך מברך שהכל:

בההוא דטרוף. כשהוא מטורף בקערה כמו שעושין עם ביצים ועם מיני בשמים ולפי שהרבה מינין מעורבין בו מברך בורא מיני מעדנים:

עד כאן בתחלה. ובסוף מאי מברך:

עד כדון בסוף בתחילה מאי מברך. על בשר וביצים:

בורא מיני נפשות. מברך ג"כ בתחלה אלא שאינו חותם ומשום שהן באין ממיני נפש:

והא מתני' פליגא. דקתני על הגוביי שהכל וכי הגוביי הזה לאו מין נפש הוא וקשיא על דברי ר' חגיי:

אתיא דר' שמעון חסידא. שאומר על האורז מברכין עליו בסוף ואע"פ שאינו לא ממין שבעה ולא ממין דגן:

כרבי. כדאמר ר' אבא משמיה כשהי' אוכל בשר או ביצה היה מברך אחריהן:

ודברי שניהן כר"ג. דסיפא דברייתא דלקמן דאלו לחכמים אינו מברך לאחריהן כלום:

דתני. תוספתא שם:

ממין שבעה. אלא שאינו מין דגן או שהוא מין דגן ולא אפאו פת כלומר אלא שלא עשאו פת בהו פליגי:

כעין סולת. קליות שלוקין:
וכעין חליטה. שעושין מקמח עם מים רותחין:
וכל שהוא כעין סלת וכו' ואינו מחמשת המינין מאי מברך עליהן וקאמר ר' יונה דשלח ר"ז גבי אלו דבית ר' ינאי לשאול מהן ואמרו לי איזה דבר אבל שכחתי ואיני יודע מה אמרו לי:
מאי כדון. ומאי הוי עלה:
מסתברא. הואיל ואינן מחמשת המינין והן עשוין כעין סולת וחליטה מברך עליהן שהכל:
הדין דאכל סולת. העשויה מקליות שדרך לאכלה כך מהו שיהא מברך לאחריה כדמפרש הבעיא לקמן:
והכן לא אכל ר' ירמיה סולת מן יומוי. כלומר להכי לא היה רוצה לאכול הסולת כ"א דוקא בתוך הסעודה מפני שהיה מסופק בברכה לאחריה וכדמפרש ואזיל מה הוא הספק שלו:
לית צורכה דאי לא. כלומר משום דקא מספקא ליה דאי לא צריך לברך אחריה מעין ג' אלא שיברך אחריה בורא נפשות והלכך היה מונע עצמו מלאכול סולת אלא בתוך הסעודה:
למה הוא חותם בה בארץ. אברכה אחת מעין שלש דבעלמא קאי דהואיל וכולל בה גם ירושלים מפני מה הוא חותם בארץ דוקא על הארץ ועל המחיה:
נעשית כברכת פועלים דתני. בתוספתא פ"ה והובאה גם לעיל בפ"ב בהלכה ה' הפועלים וכו' מפני שהן צריכין למהר למלאכתן תקנו להם שאינם מברכין כל ברכות המזון אלא ברכה הראשונה כתקנה ובשנייה כוללין לירושלים בברכת הארץ וחותמין בשל הארץ על הארץ ועל המזון וה"נ בברכה מעין ג' כן:
עבדין לה כמטבע ברכה. בהא דלחתום על הארץ במעין ג' היו עושין כן לכל ברכות מעין ג' בין דחמשת המינין ובין דיין ופירות דז' מינין היו חותמין בכולן על הארץ:
מהו להזכיר בה מעין המאורע. בשבת ויו"ט ור"ח:
תני. בתוספתא פ"ד:
כשהוא מן המובחר. כלומר מברך על המובחר שלפניו כדמפרש ואזיל:
קלוסקין ושלימה של בע"ה. היו לפניו פת גלוסקא יפה ושניה של קיבר ושל בע"ה כמו שעושה הבעל הבית בביתו ושתיהן שלימות מברך על השלימה של גלוסקא:
על השלימה של בעל הבית. אף על פי שהגלוסקא יותר יפה מברך על של בעל הבית והיא של קיבר הואיל ושלימה היא הוי מן המובחר:

אומר על הפרוסה של חטין. אע"ג דשל שעורין שלימה היא אפ"ה הואיל ושני מינין הן מברך על הפרוסה של חטין דמין המובחר הוא:
דר' יודה היא. דקפיד על מין שבעה כדתנן במתני' דלקמן:
פת טמאה. שלא נזהר לעשותה בטהרה:
על איזה מהן שירצה יברך. דהואיל והטהורה פת קיבר היא מברך על הטמאה אם ירצה דנקיה היא:
קורא. הוא רך של דקל של הענפים הנוספים בכל שנה ובשנה זו הוא רך ובשניה מתקשה ונעשה עץ ואפליגי מה מברכין עליו:
מתניתא דר' אושעיא פליגא עילוי. ברייתא דר' אושעיא חולק על הא דר' יהושע דקתני דאינו בכלל דשאים אלא הקונרס וכו' שהן מיני ירקות כדתנינן בכלאים והאטד הוא ג"כ בכלל דשאים אבל לא קורא של דקל:

הלכה ב

מתני' **בירך על פירות האילן וכו' יצא**. מפני שפירות האילן בכלל פרי האדמה הן שהכל גדל מן הארץ:
ועל פירות הארץ וכו'. שאין פירות האדמה בכלל פרי העץ כדאמר בגמרא. ואילן נקרא כל היכא דכי שקלי לפירא ואיתא לענף ואותו הענף עצמו חוזר ומוציא פירות לשנה האחרת באילן כזה מברכין על פירותיו בורא פרי העץ אבל היכא דכי שקלי לפירא לא ישאר ענף שיחזיר ויוציא פירות לשנה האחרת אין מברכין על פירותיו אלא בפה"א:
על כולם אם אמר שהכל יצא. ואפי' על הפת ועל היין ומיהו לכתחילה אין לאכול שום פרי אם אינו יודע לברך ברכה הראויה לו:
גמ' **דר' יודא היא**. מתני' דקתני בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא אלמא דעיקרו של אילן כארעא הוא כר' יהודה דפ"ק דבכורים הוא דאתיא:
דר' יודא עביד את האילנות כקשים. כלומר אף להאילנות שנקצצו ונעשו קשים ששוב אינן יונקין מן הקרקע אפ"ה משוי להו ר' יהודה כאילנות גמורים היונקים מן הקרקע והוו כקרקע כדתנן שם יבש המעיין ונקצץ האילן מביא הבכורים מהן ואינו קורא לפי שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי דכיון דיבש המעיין ונקצץ האילן אין כאן אדמה ור' יהודה אומר מביא וקורא דכארעא חשיבי:
א"ר יוסי. לא היא דדברי הכל היא מתני' והיינו טעמא דפירות האילן בכלל וכו' כדפרישית במתני':

חוץ מן היין ומן הפת. הא דקתני על כולם אם אמר שהכל יצא חוץ משנים אלו דקבעו להן חכמים ברכה לעצמן ואפי' בדיעבד לא יצא בברכת שהכל:

מתניתא אמרה כן וכו'. אלמא דהן אינן בכלל פירות האילן ופירות הארץ וכי קתני על כולם אם אמר שהכל יצא אפירות האילן ופירות הארץ דרישא קאי:

תני. בתוספתא פ"ד:

כל שנשתנה מברייתו ושינה ברכתו לא יצא. כצ"ל וכך הוא בתוספתא וכלומר דוקא באלו שנשתנו מברייתן ועל ידי כך בא להם ברכתן כגון הפת והיין אם שינה ברכתן לא יצא:

מילתיה דרב אמרה כן. שמעינן ממילתיה דרב דלקמיה דאמר נמי הלכה כר"מ:

חד פרסוי. מארץ פרס:

אתא לגבי רב. ושאל לו בשביל שאני אוכל פיסתי. חתיכה פת שלי ואיני יכול לברך המוציא ואומר אני ברוך וכו' אם אני יוצא ידי חובתי וא"ל אין וכר"מ:

דברכתא. שם העיר:

אפיק. הוציא הבעל הבית והביא לפניהם פרגיות ואחונייא הם דורמסקין פרונ"ש בלע"ז פלו"מין בל"א וקפלוטין כרוב:

אמרו. התחילו לפלפל היאך לברך ולפטור בברכה אחת לכולן ואמרו אם נברך על קפלוטה בורא פרי האדמה דהוא פטר אחוניתא לפי שברכתו בורא פרי העץ ותנן על פירות האילן אם בירך בפה"א יצא וא"כ פוטרת גם לאחוניתא אבל ולא פוטר פרגיתא ואין ברכת בורא פרי האדמה פוטרת לברכת שהכל:

נברך על אחונייתא. ואם נאמר לברך על הפרוני"ש וברכתו בורא פרי העץ א"כ לא פטר לא זה ולא זה דאין בפה"ע פוטרת לפירות האדמה ולא לברכת שהכל:

קפץ חד. בתוך שהיו רוצים לברר הדין קפץ אחד מן התלמידים ובירך על הפרגיות שהכל וא"כ פוטר את כולן:

גחיך ליה חבריה. התחיל חבירו לשחוק עליו לפי שיש כאן ברכה יותר מבוררת והיא בורא פרי האדמה על הכרוב דמיהת פוטרת גם להדורמסקין:

א"ל בר קפרא לא לזה גורגרן. רע בעיני ואיני כועס עליו אלא עלך לוגלן אני כועס אם זה עשה כגרגרונותו שאוהב את הבשר אתה למה לגלגתה הלא שהכל היא פוטרת את כולן:

ולזה אמר. חזר ואמר לזה הקופץ ובירך אם חכם אין כאן זקנה אין כאן בתמיה והיה לך להמתין עד שאברר הדין:

הא אזלין תרין. הרי הלכו אלו השנים לעולמם ואנן לא שמעינן מינה כלום היאך הוא הדין:

מאי כדון. ומאי הוי עלה וקאמר מסתברא מברך על הקפלוט בורא פרי האדמה שהיא ברכה חשובה ומבוררת וברכת שהכל טפילה לו כלומר משום שאינה חשובה כברכת בפה"א הלכך לא יברך בתחלה שהכל על הפרגיות ולפטור גם הקפלוט ואע"ג שהיה כאן בורא פרי העץ והוא יותר מבוררת וחשיבה מבורא פרי האדמה מכל מקום הואיל והיא פוטרת בדיעבד גם לפרי העץ מברכין על הקפלוט והדר מברך על הפרגיות שהכל:

הלכה ג

מתני' **על דבר שאין גידולו מן הארץ**. כגון בשר וגבינה וביצים:
נובלות. פירות שנפלו מן האילן קודם שנתבשלו כל צרכן:
גוביי. חגבים טהורים:
מין קללה. חומץ נובלות וגובאי על ידי קללה הן באים ואי הלכה כר' יהודה:
גמ' **החמיץ יינו וכו'**. כלומר דקמ"ל דלא כר' יהודה דאע"פ שע"י קללה הן וא"כ מתחילה מברך עליה דיין האמת מיהת לבסוף כשנהנה מהן מברך עליהן שהכל:

הלכה ד

מתני' **ממין שבעה**. חטה ושעורה גפן ותאנה רמון זית תמרים ומשום דהני עדיפי שנשתבחה בהן ארץ ישראל:
על איזה מהן שירצה. מה שהוא חביב עליו והלכה כחכמים:
גמ' **מה פליגי**. הא דפליגי ר' יודה ורבנן דוקא כשהיה בדעתו לאכול פת אח"כ וכלומר שהביאו לפניו מינין אלו קודם הסעודה שכך היה דרכן לאכול מיני פירות המעוררין תאות האכילה לפני הסעודה ובהא הוא דפליגי רבנן וסבירא להו דמברך על איזה מהן שירצה וטעמא דמכיון שהן באין בשביל הסעודה הוו כדברים הבאין בתוך הסעודה ולא ללפת בהן את הפת אלא לקנוח סעודה שדינן שהן טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם דלאחריהם ברכת המזון פוטרתן וה"נ בדברים אלו שהן באים כדי להמשיך תאוה לאכילת הפת אינם טעונין ברכה לאחריהם דברכת המזון שעל הפת פוטרתן ולפניהם הוא דטעונין ברכה שהרי אסור ליהנות עד שיברך ועדיין לא בירך על הפת שתהא ברכת המוציא פוטרת לברכה שלפניה' והכי אמרינן לקמן בסוף הלכה זו דרבנן סלקין לריש ירחא ואכלין ענבין ולא מברכין בסופה לפי שדעתן לאכול פת אח"כ וריב"ל ס"ל כהני רבנן והלכך קאמר דבכהאי גוונא הוא דפליגי רבנן עלי' דר' יודה וטעמא להך פלוגתא בכה"ג דוקא משום דס"ל לרבנן דהואיל שאין מברך עליהן בסוף לא איכפת לן אם אוכל ממין ז' או ממין אחר שברכותיהן שוות לפניהן ומברך על איזה מהן שירצה. אבל אין בדעתו לאכול פת. אח"כ וא"כ טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם בהא כל עמא מודו שאם

יש ביניהם ממין שבעה שעליו הוא מברך דכיון שצריך לברך לאחריהם ומין שבעה עדיף דטעון ברכה מעין ג' מברך ג"כ לפניו עליו ולא על מין אחר:

א"ר אבא צריך לברך בסוף. לעולם וכדמפרש ר' יוסי למילתיה ואקשי עליה:

הדא דר' אבא פליגא על דריב"ל. כלומר דלא תימא דר' אבא לא קאמר צריך לברך בסוף אלא בשאין דעתו לאכול פת אח"כ והלכך מפרש ר' יוסי דלא היא דאם כן היינו דריב"ל דהא שמעינן מדאמר ריב"ל דלא פליגי ר"י ורבנן אלא בשהיה דעתו לאכול פת וכו' א"כ סבירא ליה דכשאין דעתו לאכול פת צריך לברך בסוף ומאי קמ"ל ר' אבא אלא ודאי דר' אבא פליג עליה דר' יהושע בן לוי:

ואמר ר' אבא וצריך לברך בסוף. כלומר מדקאמר ר' אבא על מילתי' דריב"ל דקאמר לענין אוקמתא דפלוגתא דמתני' כדאמרן א"כ ע"כ דר' אבא פליג וסבירא ליה דלעולם צריך לברך עליהן בסוף ואפילו כשדעתו לאכול פת אח"כ ולא מפרש לאוקמתא דמתני' כריב"ל:

לא בירך נעשה טפילה. בתמיה מסקנת דברי ר' יוסי היא וכמקשה על דברי ר' אבא וכלומר דאמאי צריך לברך בסוף בשדעתו לאכול פת וכי לאו הכי הוא שאם בירך אח"כ על הפת נעשה זה המין שאכל טפילה וברכת המזון של פת פוטרת אותן וכדתנינן תמן במתני' לקמן כל שהוא עיקר וכו'. א"נ יש לפרש דהאי לא בירך נעשה טפילה לאו קושיא היא אלא אדרבה טעמא למילתיה דר' אבא מסיק הוא ר' יוסי כלומר דלהכי קאמר שצריך לברך עליהן בסוף ואפי' כשדעתו לאכול פת משום דכי לא כך הוא שאם בירך על זה המין נעשה הפת טפילה לו ושוב אינו צריך לברך על הפת וכיון דלא מברך כלל על הפת אין כאן ברכת המזון שתהא פוטרת והלכך לעולם צריך לברך עליהן בסוף והויא ממש כהאי דתנינן לקמן כל שהוא עיקר וכו' דפוטר את הפת שהפת טפילה לו:

הדא גריזמתא. מאכל הבא באחרונה ויש בה תורמוסין ומינין הרבה ובלעז לופינ"י הערוך ובויקרא רבה ריש פ' צו הדא גריזמתא באה באחרונ' למה שיש בה מינין הרבה:

מברך על תורמוסה. וכדאמר ר' לוי על שם אל תגזול דל וכלומר אע"פ שיש בה מינין אחרים חשובין יותר מהתורמוס אפ"ה מברך על התורמוס שהוא העיקר והברכה ראויה עליו ואין לגוזלו מהברכה:

עד כדון כשיש בדעתו לאכול פת. שאוכל הגריזמתא לפני הסעודה ודעתו לאכול פת אח"כ ואז אינו מברך עליה ברכה אחרונה בהא הוא דאמרינן מברך על התורמוס ואע"פ שיש בה מינין ממין שבעה וכחכמים דמתני' דמברך על איזה מהן שירצה והואיל וכאן התורמוס הוא החביב דאגביה מערבין מינין אחרים הלכך מברך עליו:

לא היה בדעתו. אבל אם אין בדעתו לאכול פת אחריה לא בדא אמרו לברך על התורמוס דכיון דאינו אוכל פת אח"כ צריך הוא לברך ברכה אחרונה על הגריזמתא ואם יש בה ממין שבעה דברכתו מעין ג' ועדיף מברך נמי לפניו עליו וכריב"ל לעיל וכדפרישית:

רבן גמליאל זוגה. כך שמו ונזכר כמה פעמים בש"ס הזה ובמקומות אחרים גריס גמליאל זוגה:

חמתהון. ראה אותם לוקחים הזית ומברכין לפניו ולאחריו ואף אם הי' דעתן לאכול פת אח"כ והילכך היה מתמה ואמר לון ועבדין כדין הלא ברכת המזון שעל הפת פוטרתו מברכה של אחריו:

ר' זעירא שלח שאל לר"ש בר נחמן. מהו הדין אם אין דעתו לאכול פת אח"כ והיו לפניו מינין הרבה על איזה מהן מברך והשיב לו בשם ר' כהנא ר' אבינא דהכל מודים בזה שאם יש ביניהם ממין שבעה שעליו הוא מברך כדלעיל וכטעמא דפרישית:

א"ר זעירא ויאות. אחר שהשיב לו כן נזכר ר' זעירא מה שראה בעצמו ואמר שפיר קאמר ר' אבינא וזהו ממה שאנו רואין לרבנן דסלקין לריש ירחא לקדש החדש ולוקחין ענבים ומברכין עליהן ולא מברכין עליהו בסוף ומאי טעמא לאו משום דשיש בדעתן לאכול פת אלמא דברכת המזון פוטרת אף לדברים הבאין לפני הסעודה מברכה שלאחריהם:

היו לפניו מינין שבעה. הרבה מינין וכולן מין שבעה:

תמן. בבבל אמרין:

כל הקודם למקרא. במקרא ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה וגו' הוא קודם לברכה:

וכל הסמוך לארץ קודם לכל. וזית שהוא סמוך לארץ שני הוא קודם לשעורה שזה ראשון הוא לארץ וזה שני לארץ:

הלכה ה

מתני' **פטר את היין שלאחר המזון**. והני מילי בשבתות ויו"ט שרגילין לקבוע על היין לאחר המזון והלכך כשבירך על היין שלפני המזון אדעתא דהכי בירך אבל בשאר הימים שאין רגילין לקבוע עצמן על היין לאחר המזון אין היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון וכל לאחר המזון דתנן במתני' היינו כמו שהיו רגילין שלאחר המזון היו מסלקין ידיהן מן הפת קודם שיברכו ברכת המזון:

פרפרת. כל דבר שמלפפים בו את הפת כגון בשר ודגים וביצים קרוין פרפרת ופעמים שהיו מביאין פרפראות קודם הסעודה להמשיך האכילה וחוזרים ומביאים פרפראות אחרות לאחר הסעודה אחר שמשכו ידיהם מן הפת ואית דמפרשי פרפרת דמתני' פת הצנומה בקערה שאין בה מראה לחם דמברכין עליה בורא מיני מזונות והשתא ניחא

דאצטריך לאשמועינן בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהיא נמי מין פת אבל מעשה קדרה כגון הריפות וגרש כרמל וקמח שנתבשל במים כגון הלביבות וכיוצא בהן פטר הפרפרת אותן:

ב"ש. סברי כשם שהפרפרת לא פטר את הפת כך לא פטר מעשה קדרה ואין הלכה כב"ש:

גמ' **לא תנינן אלא בירך על היין שלפני המזון**. דוקא היין שלפני המזון הוא דפוטר את שלאחר המזון דתרוייהו לשתות הן:

אבל אם בירך וכו'. אם לא בא להם יין לפני המזון אלא בתוך מזון ובירך עליו אינו פוטר את היין שלאחר המזון מפני שאין דרך לשתות בתוך הסעודה אלא מעט כדי לשרות האכילה בתוך מעיו ואין ברכת היין שהוא לשרות פוטר את היין שהוא לשתות:

תמן. בבבל אמרין אפי' יין שלפני המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון:

והא תנינן. דפוטר:

כהדין דשתי קונדיטין. מתני' איירי בשותה יין קונדיטין והוא יין ודבש ופלפלין ושותין אותו לרפואה כגון אחר הקזת הדם שאז הוא דרך לקבוע על היין והלכך הוא דפוטר:

וחרנה. ואידך אמר דמתני' איירי בהדין דשתי חמר בתר בילני אחר המרחץ שג"כ מדרך לקבוע על היין אבל בלאו הכי אינו פוטר את היין שלאחר המזון:

פת הבאה כיסנין. שבאה עם הכיסני והן קליות שהיו רגילין לאכלן אחר הסעודה שיפים ללב ואוכלין עמהן פת הנעשית מקמח ושקדים ותבלין:

טעונה ברכה לפניה ולאחריה. ואע"ג שלא בירך ברכת המזון מפני שהיא כדברים הבאים אחר הסעודה שלא מחמת הסעודה ולא ברכת המוציא ולא ברכת המזון פוטרת אותה:

ר' יוחנן פליג. וס"ל דאינה טעונה ברכה לפניה. במה הוא פליג. באיזה ענין הוא פליג אם דוקא בשאכל מאותו המין כצ"ל שנעשית הפת הבאה בכיסנין באמצע המזון ולהכי אין צריך ברכה לפניה דהוי כמו אותו המזון שבאמצע הסעודה דברכת הפת אותו או אפי' לא אכל בתחילה באותו המין פליג ר' יוחנן:

א"ל אפי' לא אכל וכו'. וכן כי אתא ר' חגי אמר בשם ר' זעירא הכי אליבא דר' יוחנן:

ר' חנינא בר סיסיי הוון אילין דנשייא משלחין ליה ניקלווסין. כך ראיתי בערוך ול"ג אמר. ניקלווסין הוא דבר חשיבות כעין דאמרי' בפ"ק דע"ז דקל טב וחצב ונקליבס וכששלחו לו מבית הנשיא אלו הדברים שהן כפת הבאה בכיסנין והביאו לו בתוך הסעודה הניח אותן לאחר סעודתו כדי לברך לפניהן ולאחריהן:

אכל תמרין עם פיסתיה. עם חתיכה לחם שלו שלא יצטרך לברך על התמרים:
פליג אתה על רבך. רב דקאמרת לעיל משמיה בשם ר' חייה רבא דדברים כאלו טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם והיה לך להניח אותן אחר סעודתך כדי לקיים דברי רבך:
אינון אינון עיקר נגיסתי. הן הן עיקר סעודתי שאני אוכל אותם עם הפת. נגיסה מלשון נשיכה ואכילה ובפ"ג דטבול יום טהור שנגס מן האוכל:
למישתיתיה. לסעודת המשתה של ר"ח ענתנייה:
אמרין נישבוק אולפנא. נניח סברת אמוראין שהן בעלי התלמוד ונבוא לפסוק לן למתניתה דתני בתוספתא פ"ה ר' מונא אמר משום ר' יודה פת הבאה בכיסנין וכו':
אמרי. שאר החברים דלא היא מכיון דהאי ברייתא יחידאה היא ורבנן דלעיל פליגי כדר' אמי אמר ר' יוחנן נעביד אנן כאלו רבנן:
אהן. מי שאכל גריזמי היא גריזמתא שהוזכר בהלכה דלעיל. והיא עשויה מהרבה מיני תבשיל:
וסלית. ומיני מאכלים שנעשים מסולת. ונקרא מעשה קדרה אע"ג דהוא מברך על גריזמתא בסופה. והוא הדין בברכה שלפניה לא פטרה סולתא כדמסיק דאם בירך על הפרפרת לא פטר למעשה קדרה והא דקאמר בסופה לאשמועינן דטעונה ברכה אחרונה משום דהיא באה לאחר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת והלכך טעונה ברכה אף לאחריה וכדאמרינן לעיל דאם לא היה בדעתו לאכול פת לא בדא אמרו דמברך על התורמוסא שבגריזומתה אלא על המין ז' שבתוכה משום דבכה"ג צריך גם ברכה אחרונה וכדפירישית שם:
מה כב"ש. בתמיה דקאמר אף לא מעשה קדירה וקס"ד דב"ש אסיפא הוא דפליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדירה פוטרה הפרפרת ועלה פליגי ב"ש ואמרי דפרפרת לא פטר מעשה קדירה ולת"ק דהן בית הלל בר פלוגתייהו פוטר הפרפרת למעשה קדירה וא"כ היאך פסק הוא כב"ש דגריזמי פרפרת היא שהיא עשויה ממינין הרבה כדלעיל ולא פטרה. סולתא דהוי מעשה קדירה:
א"ר יוסי דברי הכל היא. ולא כדקס"ד דב"ש אסיפא קאי אלא אריש קאי והכי קתני בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה כדברי ב"ה דהן ת"ק דב"ש ועלה קאמרי ב"ש דהפת לא פטרה את מעשה הקדירה אבל בפרפרת לא נחלקו ודכ"ע סברי דאם בירך על הפרפרת תחילה דלא פטר לא את הפת ולא מעשה קדירה:
רבי אבא בריה דרב פפי בעי. מי שאכל סולת והוא מעשה קדירה או סולת מקליות מז' המינין שטעונין ברכה לאחריה אבל בדעתו לאכול אחריו פת מיד מהו שצריך לברך

ברכה אחרונה על הסולתא דבהלכה דלעיל פליגי בה ריב"ל ור' אבא בדברים הטעונין ברכה לאחריהן ואכלן לפני הסעודה אם הם כדברי' הבאים בתוך הסעודה ושלא מחמת הסעודה דאין טעונין ברכה אלא לפניהם אבל לאחריהם ברכת המזון פוטרתן כדפרישית שם ובעי הלכה כדברי מי:

רבנן דקיסרין פשטין לה. דהלכה דצריך לברך בסוף וכר' אבא דלעיל דלא אמרו אלא בבאין בתוך הסעודה אבל בבאין לפני הסעודה לא מהני מה שדעתו לאכול אחריהן פת מיד:

הלכה ו

מתני' **היו יושבין**. לאכול בלא הסיבה ואין זה קביעות לפי שהיו רגילין כשמתועדין חבורת אנשים לאכול היו מסובין על המטות ואוכלין ושותין בהסיבת שמאל:

כל אחד ואחד מברך לעצמו. דאין קביעות סעודה בלא הסיבה:

הסיבו אחד מברך לכולן. וה"ה אם אמרו ניזיל וניכל נהמא בדוכתא פלן אפי' לא הסיבו כהסיבו דמי ואחד מברך לכולן ומצטרפין נמי לזימון:

בתוך המזון כל א' ואחד מברך לעצמו. לפי שאין בית הבליעה פנוי ואין לב המסובין פונה אל המברך אלא לבלוע מה שבפיהם וחיישינן שמא יחנק כשבא לענות אמן:

לאחר המזון. אחר שסיימו מלאכול וזה מיירי בימיהם שהיו נוהגין לסלק השלחן והיו צריכין לחזור ולברך על היין:

אחד מברך לכולם. דמכיון שסיימו מלאכול ליכא סכנה ויכולין לענות אמן לפיכך אחד הוא שמברך בשביל כולם והן עונין אמן:

והוא. המברך על היין הוא מברך על המוגמר שהיו רגילין להביא לפניהם אחר האכילה אבקת רוכלין במחתה על האש לריח טוב ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה אפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך:

אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. לאחר ברכת המזון ולאו מצרכי הסעודה הוא אפ"ה עכשיו שהביאו אותו מיד אחר סיום האכילה קודם ברכת המזון אותו שבירך על היין שלאחר המזון מברך על זה דכיון שהתחיל בברכות אחרונות גומרן:

גמ' **בשבוע הבן היא מתניתא**. בסעודת מילה שנקראת שבוע הבן בהא הוא דקתני דכל שלא הסיבו כל א' וא' מברך לעצמו ומפני שבסעודה זו וכיוצא בה אין דרך שבעל הבית יושב עמהן אלא עומד עליהן ומשמשן ואחד מהן מברך לכולן ועד שלא הסיבו לא הוי קביעות אבל בעל הבית בתוך ביתו וכלום' בשאר הימי' שמזמין אורחי' והבעל הבית יושב עמהן בסעודה אין חילוק ואפי' בישבו בלא הסיבה הבעל הבית הוא המברך לכולן:

תני ר' חייא. בתוספתא דאפי' בעל הבית בתוך ביתו אין אחד מברך לכולן אלא בהסיבו כדמייתי בברייתא דלקמיה:
תני. שם בפ"ד סדר סעודה וכו' וזהו בכל סעודה וסעודה שבעל הבית מזמין לאורחים וגם הוא יושב עמהן וקתני דכל זמן שלא הסיבו כל א' וא' מברך לעצמו:
לידים. ליטול מים לידים כל א' נוטל ידו אחת לקבל בו את הכוס ששותה לפני המזון:
על הראשון. על היין הראשון:
צריך לברך על זה שהביאו בשנית מפני שהראשון אינו קרוי יין שלפני המזון שאינו במקום סעודה ואינו פוטר להשני והיין השני הוא יין שלפני המזון:
ואחד מברך ע"י כולם. לפי שעכשיו הסיבו והוי קביעות:
צריך ליטול שתי ידיו. לאכילה:
ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות כלומר זה הסימן הוא שלאחר שהיו מחלקין שלש פעמים פרפראות לכל אחד כבר נשלם מנין האורחין של הסעודה ושוב אין רשות לאורחין אחרים ליכנס לסעודה. ובתוספתא שם הביאי לאחד שלש פרפריות אין לו רשות ליכנס. והלשון קצת דחוק הוא. ובתוספתא כ"י אשר לפני הגי' כמו כאן. הבא אחר שלש פרפראות אין לו רשות ליכנס:
תמן תנינן. פ' לולב וערבה:
לא יתיר את סוכתו. לסותרה ושהרי כל היום חובתה:
אבל מוריד הוא את הכלים. הנאים והמצעות נאות שהעלה לתוכה מפני כבוד י"ט האחרון שיראה כמכין לקראתו למקום שיסעוד בו בלילה:
צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום. אם הוא רוצה לסעוד בסוכה גם בלילי י"ט האחרון אז צריך לפסול הסוכה מבעוד יום באיזה דבר הפוסלה שלא יהא נראה כמוסיף ויושב בסוכה בי"ט האחרון:
צריך לקדש בתוך ביתו. אפילו הוא רוצה לאכול בלילי י"ט האחרון בסוכה מכל מקום לקדש צריך דוקא תוך ביתו מפני שהוא מזכיר בקידוש את יום שמיני עצרת הזה ואינו שייך לסוכה:
קידש בבית זה וכו'. צריך לקדש פעם אחרת בבית שהוא אוכל דאין קידוש אלא במקום סעודה:
ר' אחא ור' חיננא בשם ר' יהושיע בשם רב. כצ"ל וכן בסוכה שם גריס בהא בשם רב אלא דגם התם חסר ר' יהושיע בהאי מילתא ומוכרח מדלקמן דגרסי' להו לתרוייהו מי שסוכתו עריבה עליו ורוצה לאכול גם בלילה בתוכה מקדש וכו' ופליגי ר' אבין ור' מנא בפירושא דמילתייהו דרב ושמואל ר' אבין קאמ' דלא פליגין רב ושמואל דמה דאמר

רב מי שסוכתו עריבה עליו מקדש בתוך ביתו וכו' אלמא דיכול לקדש בבית זה ולאכול בבית אחר. כשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר. כלומר בשעה שקידש לא היה בדעתו לאכול בבית זה שקידש והוא בית אחר מהבית שהוא אוכל אח"כ אלא דעתו היה על אותו הבית בעצמו שהוא אוכל עכשיו והלכך קאמר דיכול לכתחילה לקדש בתוך ביתו על מנת לאכול בסוכה דאין כאן שינוי דעת משעת הקידוש לשעת הסעודה:

ומה דאמר שמואל. אם קידש בבית זה וכו' בשהיה בדעתו לאכול בבית אחר כלומר לא בבית שהוא אוכל עכשיו אלא שהיה בדעתו לאכול באותו הבית שקידש והוא בית אחר מזה שהוא אוכל ואח"כ נמלך הוא לאכול בבית שהוא אוכל הלכך צריך לקדש פעם אחרת הואיל ובשעת קידוש לא היה בדעתו על אותו הבית:

א"ר מנא. לא היא דהא ע"כ הני תרתי לישני דרב פליגי אהדדי הא דלעיל ר' חייא בר אשי בשם רב דצריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום אלמא דאין לו תקנה אחרת לאכול בה בלילי י"ט האחרון אלא צריך שיפסול אותה ואז יקדש ויאכל שם ואלו להאי לישנא דר' יהושעיא בשם רב דקאמר מי שסוכתו עריבה עליו וכו' א"כ ע"כ דס"ל דא"צ לפסול הסוכה דהא איכא תקנתא לקדש בתוך ביתו ולאכול בסוכה והגע עצמך דאם פוסל הוא סוכתו אמאי לא יקדש ויאכל במקום אחד אלא ודאי דפליגי דמר אמר הכי אמר רב ומר אמר הכי אמר רב והשתא דאתינן להכי לא תימא דרב ושמואל לא פליגי בדינא דקידוש למאי דאמר ר' יהושעיא בשמיה דרב וכדבעי ר' אבין לפרושי למילתייהו אלא דהכי הוא דאתייא דשמואל דס"ל שצריך שיקדש בבית שהוא אוכל כר' חייא דאמר משמיה דרב דאין לו תקנה אחרת לאכול בלילה בסוכה אם לא שפוסלה מבטוד יום ואז יקדש ויאכל שם:

ודר' יהושעיא. משמיה דרב דקאמר מי שסוכתו עריבה עליו וכו' אלמא דאיכא תקנתא וא"צ לפוסלה אתיא כר' יהושע בן לוי דאיהו נמי קאמר צריך לקדש בתוך ביתו אם רוצה לאכול בסוכה וש"מ דמותר לעשות כן והשתא הא דרב בלישנא דר' יהושעיא משמיה ודשמואל פליגי לדינא בקידוש ודלא כר' אבין כך היה נראה לפרש להא דרב מנא דודאי לדידיה לא ס"ל הא דרבי אבין דקאמ' ולא פליגין דהא קאמר אתיא דשמואל וכו' וא"כ פליגי אלא דקשה מאי שייכות האי סוגי' דסוכה להכא ולא אית בה שום איידי דלנקוט לה וכן הא דר' אמי דבתרי' אינו מובן כלל לפי פי' זה הלכך נראה דר' מנא אדר' חייא ודריב"ל דריש הלכה קאמר והכי פירושא דלמאי דתני רב חייא לעיל דאפי' בעל הבית בתוך ביתו אינו מברך לכולם אלא בהסיבו דוקא ואתיא דשמואל כוותיה דקאמר קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לקדש פעם אחרת וטעמא משום דבעל הבית

הוא המקדש ובודאי בקידוש עצמו אין כאן ספק שמוציא כולם אלא דבברכת יין דקידוש דפוטר את היין שבתוך המזון ג"כ הוא מברך לכולם והשתא לר' חייא דבעי הסיבו דוקא אפי' לבעל הבית א"כ על כרחך דצריך לקדש בבית שאוכלין בו דשם הוא שייך ההסיבה והקביעות וא' מברך לכולם אבל לריב"ל דקאמר לעיל דדווקא באורחין היא מתני' אבל בעה"ב לעולם הוא מברך לכולם ואפי' בלא הסיבו א"כ יכול הוא לקדש בביתו ושם מוציא את כולם בין בקידוש בין בברכת יין ויכול הוא לאכול עם ב"ב בסוכה ושוב א"צ ברכה אחרת על היין והיינו כר' יהושעי' משמי' דרב וזה הפירוש הוא הנכון בהא דרב מנא והשתא שפיר נמי שייכא הא דר' אמי דלקמיה:

זאת אומרת שנחלקין בפירות. שמעינן השתא ממילתיה דרבי מנא דמוקי פלוגתייהו דשמואל ודרב יהושעי' בהך פלוגתא דר' חייא ודריב"ל בדינא דמתני' דהכא בענין אי בעל הבית בעי הסיבה שיברך הוא לכולם א"כ זאת אומרת שנחלקין הן גם בפירות וכלומר דלא תימא דוקא פת בעי הסיבה אבל פירות ויין בכלל וכן שאר דברים לא בעו הסיבה ולעולם אחד מברך לכולן אלא דאינהו נמי בעו הסיבה דהא מדקאמר רבי מנא דטעמא דשמואל משום דס"ל כר' חייא ור' יהושעי' כריב"ל וכדפרישית ש"מ דאף יין בעי היסיבה ולאו דוקא יין אלא ה"ה פירות ושארי דברי' ונחלקין ר' חייא וריב"ל בבעל הבית בתוך ביתו ביין ופירות כמו דנחלקין הן בפת דסתמא דמתני' בפת איירי ועלה קאמרי דדין יין ופירות כמו פת הוא ובבעל הבית חלוקין הן:

שאלו את בן זומא וכו'. תוספתא שם:

אהן דעטיש גו מיכלא. מי שנתעטש בתוך הסעודה אין לומר לו יום יהי לו לאסו ורפואה בשביל סכנת נפש שלא יחנק מתוך שאין בית הבליעה פנוי שהרי אפי' לאמן אמרו שלא יענה בתוך הסעודה מפני הסכנה:

מה בין מוגמר ובין יין. כלומר דמדייק מדלא מחלק במוגמר כמו דמחלק ביין דעל היין שבתוך המזון כל א' וא' מברך לעצמו ועל המוגמר סתמא קאמר והוא אומר וכו' דמשמע דלעולם אחד מברך לכולם ואע"פ שהביאו להמוגמר בתוך הסעודה ממש:

מוגמר כולן מריחין. כלומר כולם מריחין כאחד ושייך ברכה אחת לכול' אבל יין אחד הוא טועם כל א' וא' לעצמו ולפעמים זה טועם אחר זה וצרי' לכל א' וא' ברכה מיהו יין שלאחר המזון הואיל ויכולין לכוין לברכת א' מהן ולענות אמן א' מברך לכולן:

כיון שהעלה עשן. אע"פ שעדיין לא הגיע הריח אצלו צריך לברך:

בעא מיבדוק. רצה לנסות אותו בשאלה זו:

והכתיב ותטמנם בפשתי העץ וכי עצים הן. אלא משום דהן בגבעולין ונראין כעצים וה"נ כן:

שמן לזוהמא. נתן שמן לידו להעביר הזוהמא אינו צריך לברך דלאו הנאה מיקריא:

ואפי' קווי לתוך ידו. שנתן שמן הרבה ונקוה בידו. א"נ אפי' הזוהמא נקוית ונדבקת לתוך ידו אפ"ה אינו אלא להעביר בעלמא:

המרבץ אלינתית. ויש בו שמן אפרסמון ומעלה ריח טוב אפ"ה אינו צריך לברך דאין בריבוץ הבית ממשות הריח:

בר מן אהן מוסכין. והוא המוסק שהוא מזיעת חיה ידוע פיזם בל"א שאומר עליו אשר נתן ריח טוב במיני בשמים דלאו עץ ולא עשב הוא אלא מין הבושם:

הלכה ז

מתני' **מליח**. כל דבר מליח:

שהפת טפילה לו. מוקמינן התם להמתני' באוכל פירות גינוסר שנו שהן פירות מתוקין ביותר ואוכל אחריו דבר מליח לחתך הליחות הנדבקות בגופו מחמת רוב מתיקות הפירות ומפני שאינו יכול לאכול המליח לבדו אוכל עמו הפת והמליח לבדו הוא העיקר והפת טפילה לו:

גמ' **עד שלא למדו סעודת מלכים**. שלא היו רגילין לאכול למעדנים ועיקר סעודתן היה דבר מליח. כגון דגים מלוחים וכיוצא בהן ולהן אמרו שהמליח הוא העיקר שלא היו אוכלין הפת כ"א מעט לתקן בפיהם המליח אבל במקום שאין עושין עיקר מדברים מלוחים לא בדא אמרו דינא דמתני':

פיתא ופרור. היו לפניו פת ומין מאכל שעושין מפרורי הפת כגון בשמן וכיוצא בו ובטל מהן תואר לחם מברך על הפירור במקום וכו':

שקיזמי. הוא מאכל העשוי משקדי' ומעט קמח ותבלין:

הלכה ח

מתני' **מברך עליהן שלש ברכות**. דסבירא ליה לר"ג דכל שהוא משבעת המינין מברך אחריו ג' ברכות דואכלת ושבעת וברכת לאו אלחם בלבד קאי אלא על כל שבעת המינין המוזכרים לעיל בפרשה ובהאי קרא שלש ברכות רמיזי וברכת זו ברכת הזן. על הארץ זו ברכת הארץ. הטובה זו בונה ירושלים. וכן הוא אומר ההר הטוב הזה:

וחכ"א ברכה אחת. והיא מעין שלש ברכות ועל ענבים תאנים רמונים וזיתים ותמרים מברך על העץ ועל פרי העץ וכו' וחותם על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה וכן האוכל בח"ל מפירות א"י וברכה זו עצמה מברך על היין אלא

שפותח בה על הגפן ועל פרי הגפן וחותם כשאר ברכת פירות ז' מינין על הארץ וכו' ועל כל דבר הנעשה מחמשת מינין דגן במקום על העץ ועל פרי העץ אומר על המחיה ועל הכלכלה וחותם על הארץ ועל המחיה:

אפילו אכל שלק. של ירק והוא מזונו שסומך עליו למזון מברך עליו ג' ברכות דואכלת ושבעת על כל מאי דאכיל קאי והלכה כחכמים שאין מברכין ג' ברכות אלא על הלחם בלבד ועל שבעת המינין מברך ברכה אחת מעין ג' ועל כל שאר דברים בורא נפשות רבות וחסרונם פי' חסרונם כמו לחם ומים שא"א להתקיי' בלתי הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא נבראו יכולין הבריות להתקיים ולא נבראו כ"א לתענוג ולתוספת טובה ומפני שיש בברכה זו שני ענינים הוי ברכה ארוכה ופותחת בברוך וחותמת בברוך כדאמר הכא לעיל בהלכה א' שחותם בא"י חי העולמים:

השותה מים לצמאו. דוקא לצמאו אבל השותה מים לבלוע מאכל שנתחב לו בגרונו וכיוצא בזה אינו מברך כלום:

ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן. מברך לפני שתיית המים ואין הלכה כר"ט אלא לפניהם מברך שהכל ולאחריהם בורא נפשות רבות:

גמ' **ובא לאכול במערבה צריך לברך**. פעם אחרת לפי שבתחלה לא היה דעתו כ"א לאכול ממזרחה:

צריך לברך. עוד על יין חדש:

שינוי יין. ושניהן מן הישן או מן החדש:

שינוי מקום. בירך במקום אחד ושינה מקומו צריך לברך פעם אחרת כשישתה שם:

הסיע. הסיח דעתו מלשתות ונמלך כמי שהוא שינוי מקום:

על כל חבית וחבית שהי' פותח. אפי' שתיהם מיין חדש או מיין ישן:

חוץ ממי דקרים. ששותין אותן לרפואה כדאמרי' בפ' שמנה שרצים:

ולכל מים שהוא צמא להן. אם צמא הוא לשתות מברך על כל מים ואפי' הן לרפואה:

שהן דוקרין את המרה. לפי שמשלשלין הרבה:

שהן יוצאין מבין שני דקלים. שיש בא"י ומעין היוצא מביניהן הן לרפואה:

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק ז

הלכה א

מתני' **שלשה שאכלו כאחת**. שישבו לאכול כאחת:

חייבין לזמן. להזדמן יחד ולברך בלשון רבים נברך שאכלנו משלו:
דמאי. פירות עמי הארץ קרוים דמאי כלומר דא מאי מעושרין הן אי לא לפי שהן חשודין על המעשרות ואסרו חכמים לאכול מפיריתיהן עד שיעשר ואם אכל ולא עישר מברך עליו ולא הוי מצוה הבאה בעבירה משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם:
ומעשר ראשון שניטלה תרומתו. כלומר שלא ניטלה אלא תרומתו והיא תרומת מעשר ואע"פ שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה וכגון בן לוי שהקדים את הכהן ולקח המעשר בשבלים קודם שחלה עליו רשות הכהן ליקח תרומה גדולה אחד מחמשים ונמצא תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו מלבד תרומת מעשר שעל הלוי להפריש אחד מעשרה ואשמועינן מתני' דהכא דפטור הלוי בכה"ג מלהפריש תרומה גדולה דכתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר. מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר ודרשינן האי מיעוטא להיכא שהקדימו בשבלים שעדיין לא הוקבע לתרומה:
ומעשר שני והקדש שנפדו. וכגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש שהבעלים הפודין מוסיפין חומש וקמ"ל דאין החומש מעכב ובכל הני אשמועינן דאע"ג דדמו לאיסור אין כאן ברכה בעבירה כיון דבדיעבד מהני:
והשמש שאכל כזית. מהו דתימא כיון שהשמש אין לו קביעות קמ"ל דאפ"ה מזמנין עליו. והכותי. הן מן האומות שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות והושיב' בערי שומרון ונתגיירו מאימת אריות שהיו אוכלים בהם כמפורש במלכים והיו שומרים תורה שבכתב וכל מצוה שהחזיקו בה היו יותר מדקדקים מישראל לפיכך היו מאמינים אותם בקצת המצות עד שבדקו אחריהם ומצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים אותה ומאז עשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם והלכך האידנא אין מזמנין על הכותי:
אבל אכל טבל. דגן שלא ניטלה תרומה ומעשרות קרוי טבל ופירושו טבל טב לא ובטבל דאורייתא לא איצטריך לאשמועינן אלא הב"ע בטבל דרבנן וכגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב דמן התורה אינו חייב אלא דומיא דהיוצא השדה וקמ"ל דאע"ג שאינו טבל אלא מדרבנן אין מזמנין עליו:
ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו. כלומר שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה ואע"פ שניטלה ממנו תרומת מעשר ובריאשא קרי ליה ניטלה תרומתו התם שהקדימו בשבלים כדפרישית ומשום דלא חלה עליו חיוב תרומה גדולה קרי ניטלה תרומתו והכא בסיפא מיירי כגון שהקדימו הלוי לכהן לאחר שנתמרח בכרי שכבר הוקבע לתרומה מן התורה והוא נטל המעשר ראשון בתחילה קודם שהופרש ממנו תרומה גדולה והלכך קרי ליה

הכא שלא ניטלה תרומתו לפי שיש בו אחד מחמשים הראוי לתרומה גדולה לכהן ואע"פ שהפריש ממנו תרומת מעשר אין מזמנין עליו:

ומעשר שני והקדש שלא נפדו. אם לא נפדה כלל מילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתני אלא הב"ע שנפדו ולא נפדו כהלכתן ומעשר שני כגון שפדאו בגרוטות של כסף או במטבע אסימון שאין עליו צורה ורחמנא אמר וצרת הכסף בדבר שיש בו צורה:

והקדש. כגון שחללו על גבי קרקע וכתיב את הכסף:

והשמש שאכל פחות מכזית. משנה שאינה צריכה היא אלא איידי דהדר לרוב השנוים לצורך הדר נמי להא:

והנכרי. בגר שמל ולא טבל מיירי ואשמועינן דכל כמה דלא טביל נכרי גמור הוא דלעולם אינו גר עד שימול ויטבול:

גמ' **הכא איתמר אין רשאין ליחלק**. במתני' לקמן בפרקין קתני שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק דמשמע שאין רשאין ליחלק אחר שכבר גמרו אכילתן כאחת ובאים לברך אז אינם יכולים לחלק אבל אם לא גמרו כאחת אלא אחד מהן גמר מקודם לחביריו יכול הוא לברך בפני עצמו:

והכא איתמר חייבין לזמן. דמשמע משישבו לאכול כאחת חל עליהם חובת זימון ולעולם חייבין הן לזמן ואף אם גמר אחד מהן מקודם אינו יכול לברך בפני עצמו וקשיין אהדדי:

כאן בתחילה כאן בסוף. מתני' דהכא בתחלה מיירי ומתני' דלקמן בסוף הוא דמיירי ופליגי תרין אמוראין בפירושא דמילתיה דשמואל:

חד אמר נתנו דעת לאכול זהו בתחלה. וה"ק מתני' דהכא בשנתנו דעתם בתחלת אכילה לאכול ביחד בכה"ג חל עליהם חובת זימון לעולם אע"פ שלא גמרו אכילתן ביחד:

אכלו כזית זהו בסוף. כלומר מתני' דלקמן איירי בשהתחילו לאכול כאחת אלא אחר שאכל א' או שנים מהן כזית בא השלישי לאכול עמהן ובהא בעינן דוקא אם גמרו אכילתן כאחת דאז אינן רשאין ליחלק:

וחרנא. ואידך אמר דאף אם אכל אחד או שנים מהן כזית ואח"כ בא השלישי זהו ג"כ נקרא בתחלה כיון שעיקר הסעודה אוכלין כאחת וחל עליהם חובת זימון ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה:

גמרו אכילתן זהו בסוף. כלומר לא נקרא בסוף לענין שאין אחד מהן יכול לברך בפני עצמו אלא אחר שכבר גמרו דוקא אבל לא מקודם שגמרו היינו דוקא אם לא אכלו כל הסעודה כאחת כי אם גמר אכילתן היתה כאחת ובהא הוא דתנינן לקמן דשוב אינן רשאין ליחלק והיינו אחר שגמרו דוקא אבל מקודם יכולין ליחלק זה מזה דכיון שלא

אכלו בתחלה כאחת לא חל עליהן חובת זימון ולומר שאינן יכולין ליחלק אף על פי שעדיין לא גמרו:

שלשה חובה. מילתא באנפי נפשה היא ודינא קמ"ל דזימון בשלשה חובה הוא ובשנים רשות הוא ואם רצו לזמן מזמנין:

אני אין לי אלא משנה. כלומר מן המשנה שמענו דלא היא כדקאמרת דשנים רשות דהא דקתני שלשה שאכלו וכו' ומשמע דוקא שלשה הא שנים לא:

רבנן דהכא כדעתון ורבנן דהתם כדעתון. ומפרש הש"ס דכלהו לשיטתייהו אזלי רבנן דהכא והיינו ר' ייסא דהשיב לר' זעירא דדייקינן מן המשנה שלשה דייקא אבל שנים אין מזמנין לשיטת רבנן דהכא הוא והיינו ר' יוחנן וריש לקיש דהם רבנן דא"י וסבירא להו לקמן דכל היכא דתני במתני' שלשה בדוקא הוא ורבנן דהתם והיינו ר' אבא ור"ז שעלו מבבל לשיטתייהו דרבנן דהתם אזלי והיינו שמואל דלקמיה:

שמואל אמר. דאמר שמואל בפ"ק דסנהדרין בהלכה א' שנים שדנו דיניהן דין והא דקתני במתני' התם דיני ממונות בשלשה היינו לכתחילה אבל בדיעבד אפי'. שנים שדנו דיניהם דין וה"ה הכא דלכתחילה קתני במתני' דשלשה בעינן לזימון ואז חובה עליהן אבל בדיעבד אפי' שנים אם רוצין לזמן מזמנין:

ר' יוחנן ור"ל תרויהון אמרי. התם אפי' שנים שדנו כלו' אפי' בדיעבד שכבר דני אין דיניהן דין דשלשה דקתני במתני' התם בדוקא וה"נ שלשה דוקא אבל שנים אפי' אם רצו לזמן אין מזמנין:

שלשה שאכלו זה בפני עצמו וכו' ונתערבו. כלומר שכל אחד מהשלשה אכלו בחבורה אחת וכדמפרש רב חסדא והן שבאו משלשה חבורות ועכשיו נתערבו יחד אלו השלשה שבאו מן החבורות ונעשו חבורה אחרת משלשה חייבין הן לזמן:

על דעתיה דרבי זעירא וחבורתיה והן שאכלו שלשה כאחת. כלומר משום דרב חסדא סתמא קאמר הלכך מסיים הש"ס דעל דעתיה דר' זעירא וחברותיה דלעיל והיינו ר' ייסא דהשיב לו דשלשה דמתני' דוקא הוא וא"כ חבורות דקאמר רב חסדא נמי הכי הוו דדוקא שבאו מחבורות של שלשה שלשה שאכלו כאחת דהואיל ונתחייבו בזימון בשעה שאכלו ג' כאחת הלכך כשעמד אחד מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת חייבין הן לזמן לפי שכבר הוקבעו בחובת זימון בתחלה:

ר' יונה על הדא דר' הונא. כלומר ר' יונה אמר על הדא דקאמר רב הונא בדין הזימון למדין אנו מזה גם למקום אחר לדין הזייה דמי חטאת:

הטביל שלשה איזובות. בפ' י"א דפרה תנן מצות אזוב שלשה קלחים ובהם שלשה גבעולים. כלומר שלשה שרשים ובהן ג' גבעולים גבעול לכל קלח דילפינן לקיחה לקיחה מאגודת אזוב דפסח מצרים מה להלן שלשה דאין אגודה פחות משלשה אף כאן שלשה. והשתא קאמר דאם הטביל שלשה אגודות של אזוב לכל אחד בפני עצמו כדי להזות בהן: **ונתערבו**. מאלו הג' אגודות נלקחו מכל אגודה ואגודה אחת מהן ונצטרפו לאגודה אחת מזה בהן ואינו צריך להטביל במי חטאת פעם שניה לפי שכבר ראוין להזייה הן מטבילה הראשונה:

רב חסדא וכו'. וכלומר ולרב חסדא בעינן שיהו באין מג' אגודות ולדעתיה דר"ז וחבורתי' שיהא בכל אגודה ואגודה שלשה גבעולין והוא שהטבילן בראשונה כאחת דאז נראו כבר להזייה וכמו דאמרינן לענין חובת זימון וה"ה דילפינן למצות הזייה באזוב:

אין תימר אין למדין אזוב מברכה. כלומר וכי תימא דמה ענין דין מצות אזוב ללמוד מברכות הזימון:

ואנן חזינן. כלומר הא לאיי דילפינן אזוב מברכה דהא אנן חזינן דרבנן קיימין בדין דסוכה וילפין מדין טיט הנרוק בדין המקוה כדלקמיה:

כהאי דתנינן תמן. בפ' קמא דסוכה הרחיק את הסיכוך מן הדפנות ג' טפחם פסולה דאויר פוסל בשלשה הא פחות מכאן כשירה דאמרינן לבוד ומצטרף האויר ג"כ לשיעור הסוכה:

מהו לישן תחתיו. ומיבעיא לן התם מהו לישן תחתיו מי אמרינן מכיון דמצטרף לשיעור סוכה מותר לישן תחתיו או לא:

התיב. והשיב ר' יצחק בן אלישב הרי טיט הנרוק שהוא רך וראוי להריקו מכלי אל כלי דמשלים במקוה לארבעים סאה ואפ"ה אין מטבילין בו כדתנן בפ"ז דמקואות אלו מעלין את המקוה שמשלימין לשיעור המקוה השלג והברד והגליד והכפור והמלח וטיט הנרוק וקתני דמשלימין הן אבל הטובל בהן לא עלתה לו טבילה:

אף הכא. באויר פחות מג' משלים הוא לשיעור הסוכה אבל אין ישינים תחתיו אלמא דילפינן מצות סוכה מדין טבילת מקוה וה"ה דילפינן מצות טבילה באזוב מדין דהכא בברכה. וביקש אחד מהן ללילך לו. והרי הוא נתחייב בזימון:

יברך ברכה ראשונה. ואח"כ ילך לו ופליגי מה היא הברכה ראשונה. דבית רב אמרי זו ברכת הזימון. נברך שאכלנו משלו ואחר שיאמרו לזה יכול הוא ללילך לדרכו:

זו הזן את הכל. וצריך שישב עד שיאמר כל ברכת הזן ואח"כ ילך לו וכן רבי חלבו בשם רב קאמר כר' זעירא:

התיב רב ששת. על דבית רב דקאמרי ברכה ראשונה ברכת הזימון והא האי מתניתא פליגי כדמסיים ואזיל:

שנים ושלשה חייבין בברכת הזימון. א"נ המזון גרסינן. כלומר שנים ושלשה בני אדם שאכלו ואין אחד מהן יודע לברך ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה שנייה ושלישית ואינו יודע ברכה ראשונה או שאחד יודע לברך ברכה ראשונה ואחד יודע לברך ברכה שנייה ואחד יודע לברך ברכה שלישית חייבין לברך ברכת המזון לפי שאפשר לברך כל אחד ואחד מהן ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת המזון כולה משנים מהם או משלשתן:

הא ארבעה לא. כלומר אלמא דשמעינן מינה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה אלא שלש ברכות בלבד ולפיכך אינה נחלקת אלא לשלשה אנשים בלבד ומשום הכי קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה ואי איתא דברכת הזימון עד נברך הוא הוה אמר ארבעה וקשיא לדבית רב:

אשכח תני ארבעה. ומשני דבאמת אשכחן חדא ברייתא דקתני ארבעה ודבית רב אמרי כוותה:

אין תימר זו שם הזן את הכל קשיא. כלומר השתא דאשכחן ברייתא דתני ארבעה א"כ קשיא לאידך דקאמר ברכה ראשונה עד הזן את הכל היא דלדידיה לא הויא אלא ג' ברכות לשלשה בני אדם:

אין תימר זו הטוב והמטיב לית את יכיל שנייא היא וכו'. כלומר וכי תימא דאף למ"ד ברכה ראשונה מברכת הזימון עד ברכת הזן היא נמי ניחא דהאי ברייתא דקתני ארבעה עם ברכת הטוב ומטיב הוא דקחשיב וא"כ אשכחן ד' ברכות לארבעה בני אדם הא ליתא דאי אתה יכול לומר כן דהא שנייא היא ברכת הטוב דמדרבנן היא וכדרב הונא דאמר משניתנו הרוגי ביתר לקבורה הוא דתקנו אותה וא"כ לא מצי התנא למיחשבה עם הני ברכות דאורייתא:

אמר רב חונה תיפתר כר' ישמעאל. כלומר אי משום הא לא קשיא דלעולם נימא ברכה ראשונה עד ברכת הזן היא וזימון לא נחשב לברכה בפני עצמה והא דקתני ארבעה עם ברכת הטוב והמטיב הוא דקחשיב ותיפתר כר' ישמעאל דס"ל מדאורייתא היא כדדריש לה מן הכתוב בתורה ואכלת ושבעת וכו' אשר נתן לך זה הטוב והמטיב:

כתוב בתורה ברכה לפניה וכו'. כלומר למדנו מן הכתוב לברך על התורה לפניה כדדריש מקרא כי שם ה' אקרא כשאני בא לקרא בתורה ואקרא בשם ה' הבו גודל לאלהינו ואתם

תענו אמן אבל לא למדנו מן הכתוב לברך על התורה לאחריה ובמזון מצינו דלאחריו הוא דכתיב אבל אינו כתוב לברכה לפניו:

ומנין וכו' אתיא שם שם לג"ש. כתיב הכא כי שם ה' אקרא וכתיב התם וברכת את ה':

עד כדון כר' עקיבא. זו דברי ר"ע דדריש מג"ש:

כר' ישמעאל. אבל ר' ישמעאל לא דריש לה מג"ש אלא מקל וחומר כדקאמר ר' יוחנן בשם ר' ישמעאל וכו':

עד כדון. לא שמענו מק"ו אלא תורה וברכה לאחריה מק"ו ממזון:

מזון מה. מה למדנו למזון לברכה שלפניו וקאמר דנמי ילפינן איפכא ק"ו מתורה וכו':

שאינה טעונה ברכה לאחריה. מן הכתוב בפירוש:

ר' יצחק ור' נתן פליגי ר' יצחק אמר. מהכא למדנו לברכה לפניו למזון דכתיב כי הוא יברך הזבח ואח"כ וכו':

ר' נתן אומר. מהכא דכתיב ועבדתם וכו':

אימתי הוא קרוי לחמך וכו'. כלומר לאימתי ניכר שהוא לחם או מים עד שלא אכלת וכתיב ועבדתם וגו' מכאן שהוא טעון ברכה לפניו:

רבי אומר. אינו צריך ללמוד מזון מק"ו מתורה אלא מגופי' למדנו מה אם בשעה שאכל ושבע וכו':

עד כדון. לא שמענו אלא למזון:

תורה. מנין למדנו דהשתא לרבי דילפינן למזון מק"ו מלאחריו שיהא טעון גם לפניו וא"כ תו לא מצינן למילף תורה מק"ו ממזון מה אם מזון שאינו טעון ברכה לפניו מן הכתוב וכו' כדלעיל שהרי נלמד מק"ו וא"צ קרא לרמז וברכה לתורה מנין וקאמר דאכתי ילפינן מהאי ק"ו ממזון מה אם מזון שאינו אלא חיי שעה וכו' וילפינן מהאי ק"ו לברכה שלפניה ולברכה שלאחריה:

איליו שלשה קרויות. מה שתיקן עזרא שיהו קורין שלשה בני אדם בתורה במנחה בשבת וכן בשני וחמישי ובעי ר"י השתא דלמדנו לברכה בתורה ממזון מה את עביד לון כלומר לאיזה דין ממזון את מדמי להון אם כשלשה שאכלו כאחת או דמדמינן להו כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וכו' וכלומר לא כשלשה כאחת שמזמנין ואחד מברך לכולן אלא כמו אלו שאוכלין בפני עצמן וכל א' וא' מברך בפני עצמו וכדמפרש ואזיל להנ"מ מן הבעיא:

אין תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת. דאם מדמינן להו לשלשה שאכלו ביחד וא"כ הואיל וכאן וכאן לשלשה הוא דתקינו מן הסברא היה לנו לומר דמדמינן להו לגמרי לשלשה שאכלו כאחת וכמו דהתם אחד מברך לכולן ה"נ בדין היה שיהא אחד מברך

בשביל כולן אלא דמכיון שלמדנו בין לברכה שלפניה בתורה ובין לברכה שלאחריה ממזון וכדרבי וא"כ הואיל דאי אפשר כאן שיהא הראשון מברך לפניה ולאחריה דהא אכתי שנים בעו למיקרי ובימי חכמי המשנה לא היו נוהגין כל א' וא' לברך לפניה ולאחריה כדתנן בריש פ"ד דמגילה הפותח והחותם וכו' ועל כרחך דכך הוא דנימא דהראשון מברך ברכה ראשונה שלפניה והאחרון הוא דמברך ברכה אחרונה דלא סגי בלאו הכי כדאמרן אלא שהאמצעי אינו מברך כל עיקר דיוצא הוא בברכה שלפניה מן הראשון ובברכה שלאחריה מן האחרון וכעין דין ברכת הזימון:

אין תעבדינון כג' שאכלו זה בפני עצמו וכו'. או דנימא דמדמינן להו לאוכלין בפני עצמן וכל א' וא' צריך לברך בפני עצמו וה"נ אף האמצעי מברך לפניו ולאחריו דהשתא הוו אינהו כל אחד ואחד בפני עצמו כמו דהתם ואינן בכלל דאמרו שם הפותח והחותם וכו' ומהו:

לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון אלא לרבים. בתמיה דלדידך דאת בעי אם מדמינן להו לשלשה שאכלו כאחת דחייבין בזימון הן ולענין אם אחד מברך בשביל כולן והשתא וכי נימא נמי ואם לרבים הוא דלמדו לברכת התורה מזימון אפילו בינו לבין עצמו לא יברך כלומר אפי' ברכה כלל לא יברך כשקורא בתורה בפני עצמו בתמיה דהא דוקא בקריאת התורה ברבים אתה רוצה ללמוד מברכת הזימון וא"כ ברכת התורה ליחיד מניין:

אמר ר' אבא מרי. אי משום הא לא קשיא דעשאוה כשאר כל מצות של תורה דלא יהא קורא בתורה אלא כשאר כל המצות שטעונין ברכה אף זו טעונה ברכה כי קא מיבעיא ליה לר' זעירא לאותן שלשה שתקנו לקרות בתורה מהו לענין ברכה אם אחד מוציא את כולן ולא איפשיטא הבעיא:

אכל דמאי. דקתני במתני' דמזמנין עליו אע"ג דהוא ספק מעושר ספק טבל א"כ הדא אמרה דאף באכל פירות שלו וספק אם נתקנו אם לא נתקנו מזמנין עליו:

אמר רבי שמעון. לא היא דמהכא לא שמעינן מידי דשאני דמאי דבשעה שגזרו על דמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן כלומר שהיו מכניסין לבית שהבית קובע למעשר ורוב עמי הארץ היו נזהרין להכניס לבתיהן כדי שיהו נקבעין למעשר והיו מעשרין וכיון דרוב עמי הארץ מעשרין היו לפיכך הקלו בדמאי אבל ספק נתקן ספק לא נתקן בפירות של בעל הבית בעצמו לא מצינן למילף מדמאי:

ויי דא אמרה. ומהיכן שמענו האי דינא דספק דקאמרת:

דא. מזה למדנו דקתני כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא בתמיה דודאי כותי ספק מעשר ספק אינו מעשר א"נ ספק כגוי הוא או ספק ישראל ואפ"ה מזמנין עליו וה"ה בספק פירותיו של בעל הבית:

תיפתר כמאן דמר כותי כישראל כצ"ל. מתני' כהאי מ"ד אתיא דס"ל כותי כישראל הוא דפלוגתא דתנאי היא. דתניא כותי כגוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי כישראל לכל דבר:

הלכה ב

מתני' **נשים**. אפי' עם בעליהן אין מזמנין עליהן שאין חברתן נאה ועבדיס משוס פריצותא דשטופי זימה הן:

וקטנים. בהו איכא פלוגתא דרבוותא דאיכא דסברי דדוקא קטנים שאין יודעים למי מברכין אבל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא דסברי דלא אמרו קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא ב' שערות וזהו נקרא קטן פורח אבל בבציר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין ובגמרא מפרשינן לה. ובנשים יש סוברין שמזמנות לעצמן וכן עבדים מזמנין לעצמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריצותא:

עד כזית. וכן הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה:

גמ' **קטן עושין אותו סניף לעשרה**. אעפ"י שאמרו קטן אין מזמנין עליו אבל לזימון עשרה עושין אותו סניף ומצטרף עמהן:

והתני אין מדקדקין בקטן. בתוספתא פ"ה תני קטן שיכול לאכול כזית מזמנין עליו ושאין יכול לאכול כזית אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן קס"ד דארישא קאי ואפי' קטן ממש אין מדקדקין בו לידע אם בוודאי יכול הוא לאכול כזית או לא דבסתם קטן קאמר דאין מדקדקין ומזמנין עליו אלמא דאפי' לשלשה מצטרף דבהכי איירי התם דקתני מזמנין וקשיא לריב"ל דקאמר דוקא לעשרה עושין אותו סניף אבל לא לשלשה:

קיימה ר' סימון. בשם ריב"ל להך ברייתא:

לשני קטנים נצרכה. לשני קטנות הוא דקאמר התם כלומר לאו אקטן ממש דרישא קאי אלא בקטן שלא הגיע לכלל גדלות ועדיין בשני קטנות הוא כדמפרש ואזיל שאם היה קטן עושין אותו ספק עושין אותו ודאי כלו' שאם היה זה הקטן שעושין אותו ספק אם הגיע לכלל גדלות או לא וכגון שצמחו בו ב' שערות אבל עדיין אינו ניכר בהן סימני גדלות שיהא בהן כדי לכוף ראשן לעיקרן שזהו שיעורן ובכל הדינים מחשבינן ליה כספק אבל כאן לענין להצטרף לזימון אמרינן:

ספק עושין אותו ודאי. כלומר אע"פ שספק הוא עושין אותו כודאי גדול ומצטרף לזימון והיינו דקתני אין מדקדקין בקטן. תשעה נראין כעשרה מה מזמנין. אם היו תשעה תכופין יחד ומתוך כך אין להבחין בהן ונראין הן כעשרה מה מזמנין אם דינן כעשרה ומזמנין בשם או לו:

מסוימין. אסוקי מילתא היא כלומר דינן כמו שהיו כאן עשרה מסוימין הואיל ונראין כעשרה ומזמנין בשם:

אלא אפי' קטן ביניהן. כלו' ולא עוד אלא אפי' קטן ביניהן כיון שנראין כעשרה מצרפין אפי' להקטן כמו דאמרינן דקטן עושין אותו סניף לעשרה:

בעא קומי ר' יוסי. על הא דלעיל דמחלקינן בקטן ממש בין עשרה דעושין אותו סניף ובין שלשה דאין מצרפין אותו והקשה ר' יעקב על זה:

כמה דברים אמורים תמן וכו'. כלומר כמו דאת אמר התם גבי עשרה דעושין אותו סניף ואומר אף הכא גבי שלשה דעושין [אותו] סניף דהא ק"ו הוא דמה תמן בעשרה שמזכירין את השם בזימון ואפ"ה עושין את הקטן לסניף כאן בשלשה שאין מזכירין את השם לא כל שכן:

והא אינו כל שכן. כלומר דמהדר ליה ר' יוסי דהא לא הוי כ"ש דאדרבה איפכא מסתברא דהתם על ידי שהן רוצין להזכיר את השם התירו להן ע"י הדחק לצרף להקטן כדי שיזכירו את השם אבל בשלשה שאין כאן הזכרת השם לא התירו לצרף להקטן:

תני. חדא ברייתא קטן וספר תורה עושין אותו סניף ומפרש ר' יודן כיני מתניתא כך צריך לשנות בברייתא קטן לס"ת לקריאת התורה עושין אותו סניף שעולה למנין שבעה:

שיהא יודע טיב ברכה. אע"פ שאינו יודע למי מברך ואחרינא אמר עד שיהא יודע למי הוא מברך:

ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערות. עד שהי' ידוע להם שיש בי סימני גדלות ולא רצו לסמוך על הא דלעיל דאין מדקדקין בקטן:

עד דאנא תמן אצרכת לי. בעוד שהייתי בבבל קודם שעליתי לכאן הוה קמיבעיא לי ג"כ כמו דמספקא לך:

מיצרי לי מינך לא שאלתיה. ועכשיו מצר לי הדבר יותר ממך על אשר לא שאלתיו לר' שמואל בר שילת או לרב גם משאלה זו מחצה על מחצה אם מצטרפין:

מחלפה שיטתיה דר' ירמיה. כדמסיק לקמן הקושיא דהכא מספקא ליה אם אותו שאכל ירק יכול לברך להוציא את אלו שאכלו פת ומההיא דקאמר על האי עובדא דלקמן משמע

דפשיטא ליה שיכול הוא לברך וכהאי עובדא דתני ג' מאות נזירין וכו'. וגרסי' להא בנזיר פ"ה הלכה ג':

עלו. לירושלים בימי שמעון בן שטח ולמאה וחמשים מהן מצא להן פתח והתיר את נזריהן:

בעיין. צריכין ט' מאות קרבנות שלכל אחד צריך ג' קרבנות חטאת עולה ושלמים איני מבקש אלא שתתן אתה החצי ואף אני אתן החצי:

אזל לישנא בישא. הלך המלשין לפני המלך ואמר ליה לא נתן שמעון בן שטח משלו כלום נהירין. זכורין אנחנו כשהיינו פעם אחד אצלך שהיה בכאן זקן אחד והיה אומר לפנינו דברי חכמה והיכן הוא עכשיו:

תני לון עובדא. וסיפר להן המלך המעשה בשביל מה ברח ואמרו לו רצוננו שתשלח אחריו להביאו:

שלח ויהב ליה מילא. נתן לו איזה דבר לסימן להבטיחו שלא יעשה עמו רעה. ובב"ר פ' מקץ גריס אמר לאחתיה שלח בתריה ואייתיה לאחותו של שמעון בן שטח אמר שתשלח אחריו ואשתו של ינאי היתה. אמרה ליה הב לי מילא ושלחה ואייתיתיה:

למה אפליית בי. מפני מה היית מהתל בי לומר שאתה תתן החצי:

ואנא מן אורייתי. מחכמת התורה אשר לי שמצאתי להן פתח להתירם ולא היו צריכין לקרבן והרי נתתי להם כמותך:

שמעית. שמעתי שאדוני כעס עלי והייתי רוצה לקיים המקרא הזה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם:

עד כדון את בקשיותך. עודך מחזיק בקשיות ערפך לחזור ולהתל בי שאתה אומר כן וכי כך הוא נוסחת הברכה:

ומה נאמר. וכי היאך אומר אם לומר נברך על המזון שלא אכלנו שהרי לא אכלתי כלום ואמר המלך יתנו לו איזה דבר לאכול ונתנו לו ואכל ולא פת היה אלא איזה ירק וכיוצא בו שהרי לא נטל ידיו וכן מוכח מדלקמן ומשאכל אמר נברך על המזון שאכלנו:

חלוקין הן חבריו על שמעון בן שטח. ופליגי אמוראי בהא דר' יוחנן:

ר' ירמיה אמר על הראשונה הן חלוקין. שאמר ברוך שאכל ינאי ואע"פ שלא אכל עמהן כלל והא קי"ל שאינו מוציא את אחרים אא"כ נתחייב ג"כ בברכה:

על השנייה. אף על השניה חולקין הן שאינו יכול להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן:

מחלפה שיטתיה דר' ירמיה. השתא מסיק הקושיא התם צריכה ליה לעיל קא מיבעי ליה אם אותו שאכל ירק יכול לברך להוציא אחרים והכא פשיטא ליה דיכול הוא לברך

דהא קאמר על הראשונה הוא שחלוקין חביריו ומשמע אבל על השנייה אינם חולקין שכדין עשה:

ומשני הן דצריכה ליה כרבנן. מאי דקמיבעיא ליה אליבא דרבנן דלקמן הוא ומאי דפשיטא ליה כרשב"ג הוא דתני בתוספתא פ"ה רשב"ג אומר עלה והסיב וטבל עמהן אע"פ שלא אכל כזית דגן מזמנין ומפרש ר' ירמיה דהאי מזמנין לא לאצטרופי בלבד הוא אלא אפי' הוא יכול לברך ולזמן עליהן:

דברי חכמים. כלומר אבל לדברי חכמים דפליגי עליה דרשב"ג קאמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן דסבירא להו לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן והשתא ספוקי מספקא ליה לר' ירמיה אם לברך בלחוד הוא דקאמרי רבנן שאינו יכול הוא לברך ולהוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן ובהא הוא דפליגי עליה דרשב"ג אבל לענין אצטרופי מצטרף הוא ואע"פ שלא אכל כזית דגן או דילמא אפי' להצטרף אינו מצטרף עמהן עד שיאכל כזית דגן ובתרתי פליגי רשב"ג וחכמים:

הלכה ג

מתני' **בשלשה והוא אומר ברכו**. דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם:

אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. הך רישא כר"ע הוא שאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין מרובים למעוטים וה"ה הכא אין חילוק:

במאה אומר נברך לה' אלהינו. הך סיפא כולא ר' יוסי הגלילי היא דאמר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים. ופסק הלכה משלשה ועד עשרה ואין עשרה בכלל המברך אומר נברך שאכלנו משלו וכולם עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ועשרה ומעשרה ולמעלה המברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו וכולם עונים ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

ר' ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך. והלכה כר' ישמעאל:

תני. ברייתא חדא שנים אכלו פת ואחד ירק מזמנין וקאמר הש"ס דהאי מתניתא מפרש ר' ירמיה דכרשב"ג אתיא דקתני מזמנין סתם ומשמע דאפי' בברכה יכול אותו שאכל ירק להוציאן וקא מיבעי ליה אי הלכה כרשב"ג וכהאי סתמא דברייתא או לא:

גמ' **דלמה**. מעשה בר' זעירא וכו' שהיו יושבין ואוכלין בסעודה ונטל ר' יעקב הכוס לברך ברכת הזימון ואמר נברך ולא אמר ברכו ואע"פ שהיו כאן שלשה והוא:

למה לא אמרת ברכו. כדתנן במתני':

ולא כן תני. בתוספתא פ"ה דאין מדקדקין בדבר וכו' ואין תופסין אותו על כך כ"א הנוקדנין המדקדקי' יותר מדאי הם שתופסין אותו על כך:

ובאיש לר"ז וכו'. הורע בעיניו על שקרא לר' חייא בר אבא נוקדנא:
איני מוציא את עצמי מן הכלל. ולעולם אומר אני נברך:
הרי ברכת התורה והרי אומר ברכו. ואמאי מוציא עצמו מן הכלל:
מכיון דיימר המבורך. שאני ברכת התורה דמכיון שמסיים ואומר המבורך דמשמע המבורך בפי כל אינו כמוציא עצמו מן הכלל:
מזג ליה כסא. ר' אבא בר זמינא לזעירא ונתן לו זעירא רשות וא"ל סב ובריך להוציא אותי ואמר לו עוד לר' אבא תן דעתך בברכה זו לצאת ידי חובתך גם בכוס אחר שיתנו לך:
דתני. בחדא מימר' השמש מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו לשתות לפי שנמלך הוא אבל א"צ לברך על כל פרוסה ופרוסה ממה שנותנין לו שכן דרך ליתן להשמש מכל פרוסה ופרוסה וכשבירך בתחלה היה דעתו על הכל ולפיכך אמר לו שגם בכוס יין יתן דעתו בברכה לצאת על כל מה שיתנו לו אח"כ כדי שלא יצטרך עוד לברך על השני:
אמר ליה. ר' אבא בר זמינא לזעירא כשם שאני נותן דעתי ג"כ לצאת אף ידי חובתך בברכה על הכוס שנתת לי רשות לברך ולהוציא אותך כן תן דעתך גם אתה להוציא ידי חובתי באמן אשר אתה עונה על ברכתי ומשום דגדול העונה אמן יותר מן המברך אמר לו כן:
מתניתא אמרה כן. זה שמענו ממתני' פ"ד דר"ה המתעסק וכו' אלמא שצריך גם דעת המשמיע להוציא השומע ולפיכך השומע מן המתעסק בעלמא ואינו מכוין להוציאו בתקיעה זו לא יצא והיינו נמי דקאמר ליה ר' אבא כמה דאנא יהיב דעתי מפקא יתיך שאע"פ שנתן לו זעירא רשות לברך ולהוציאו אפ"ה צריך שיהא דעתו ג"כ להוציא אותו שצריך דעת שומע ומשמיע:
מנין לעדה וכו'. כדדריש במתני' פרק קמא דסנהדרין ואיידי דהא דלקמן נקט נמי להא וכן איתא התם:
אמר ר' סימון נאמר כאן תוך וכו'. כלומר דלהזכרת השם בעשרה ילפינן נאמר כאן ונקדשתי בתוך בני ישראל ונאמר להלן וכו':
אם מתוך את יליף סגין אינון. אם ג"ש דתוך תוך בעית למילף הרבה תוך יש בתורה דהא כתיב הבדלו מתוך העדה וכתיב עוד ולא היה בתוך העדה הנועדים על ה' על דבר קרח ושם הרבה מעשרה היו אלא דג"ש דבני ישראל ילפינן מהתם:
מה מקיימין רבנן טעמא דר"י הגלילי במקהלות. דהא משמע כדדרשינן דלפי רוב הקהל מברכין:

בכל קהלה וקהלה. רבנן דרשי הכי בכל קהלה וקהלה ברכו ולא לפי רוב הקהל בחדא קהלה ודחי לה ר' חנינא דהא במקהלת חסר כתיב ומשמע בקהלה אחת ולפי רוב הקהל:

פיסקא. אמר ר"ע וכו':

ארפוניה. הניחו אותו דכר"ע הוא נהיג:

ובירך לפניה ולאחריה. עוד פעם אחרת כשקרא במקום לוי והיו רוצים להשתיקו לפי שכבר בירך בתחלה כשקרא כהן ואמר להן ר' חייא בר אשי הניחו אותו שכך הן נוהגין בבבל:

בשם המפורש. שהזכיר את השם דניאל ככתבו וגרסינן לכל הא לקמן בסוף פ"ג דמגילה:

גידלו בברכה. כדדריש ר' סימון שהחזירו גדולת הקב"ה ליושנה וכדר' פנחס:

משה התקין מטבע של תפלה. לאו מטבע של כולה תפלה קאמר דאנשי כנסת הגדולה הן הן שתיקנוה אלא כלומר מה שאנו אומרים האל הגדול הגבור והנורא בתפלה משה תיקן למטבע זו בתחלה כדכתיב האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד:

לזה נאה לקרות גבור. כלומר דאי גבור נאה לקרותו אף עכשיו שזהו גבורתו שרואה חורבן ביתו ושותק אבל הנורא לא אמר לפי שאין נורא אלא על ידי בית המקדש ואין נורא עכשיו:

ולא אמר הגבור. וכי אם בניו מסורין בקולרין והיכן היא גבורתו אבל הנורא אמר שנוראותיו נראו אף עכשיו שעשה בימינו בכבשן האש:

ובשר ודם יש בו כח וכו'. בתמיה וכי היאך עשו קצבה ירמיה ודניאל לפחות ולמעט משבחיו יתברך לפי דעתם:

ואינן מחליפין לו. לומר כן לפי הזמן שהיו עומדין בו שהן יודעין דרכיו יתברך ב"ה:

הלכה ד

מתני' **שלשה שאכלו כאחת אינן רשאין ליחלק**. מכיון שחלה עליהם חובת זימון:

וכן ארבעה וכן חמשה. אין השלשה מזמנין לעצמן והיחיד או השנים יחלקו מהן דאינהו נמי אקבעו בחובת זימון:

ששה נחלקין. כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן עד עשרה אבל עשרה אינן נחלקין מכיון דאחייבו להו בזימון שיש בו הזכרת השם עד שיהו עשרים ואז יכולין להתחלק לשתי חבורות אם הן רוצין:

גמ' **חוזר**. לראש:

אין מחזירין אותו. דהואיל בר"ח אין חובה לאכול פת שיתחייב בברכת המזון הלכך אין מחזירין אותו:

אשכח תני ופליג. אשכחן ברייתא בתוספתא פ"ג דפליג על ר' יוחנן דקתני כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וכו' מחזירין אותו:

קם אזל ליה. חנן בר אבא וכשחזר אצלם מצא אותם שמברכין עוד הפעם ברכת המזון:

מברכין וחוזרין ומברכין וכו'. אע"פ שברכנו אנחנו חוזרין ומברכין לפי ששכחנו להזכיר של שבת בראשונה:

לא אמר כן כו'. חזר ואמר להם חנן בר אבא וכי לא אמר כן רבי בא בשם ר"ח דאם שכח ולא הזכיר של שבת בברכת המזון אומר ברוך אשר נתן מנוחה לעמו ישראל וא"צ לחזור לראש:

כן בשהסיע דעתו. כאן דאמרינן צריך לחזור ולברך כשהסיח דעתו כלומר שכבר פתח בהטוב ומטיב והסיח דעתו מלזכור של שבת דאז צריך לחזור לראש וכיון שאנחנו לא הזכרנו מקודם חזרנו לראש:

וכאן בשלא הסיע דעתו. הא דאמר רב בשלא הסיח דעתו כשסיים ברכת בונה ירושלים אלא שנזכר מיד קודם שפתח בהטוב ומטיב אז אומר ברוך אשר נתן מנוחה וא"צ לחזור לראש:

תני. בתוספתא פ"ה:

כל א' וא' מברך לעצמו. שאין כאן קביעות שיהא אחד מברך לכולם עד שישבו לאכול ביחד:

זמין לחבריה בפונדקא. כלומר שהיה הולך בדרך עם חביריו ולא זימן עליהם עד שהגיעו לפונדק א' וישבו לאכול ביחד אז זימן עליהם וכהאי דתנינן בתוספתא:

הלכה ה

מתני' **ואם לאו אלו מזמנין לעצמן**. ובזמן ששמש אחד משמש לשתי החבורות אע"פ שאין אלו רואין את אלו השמש מצרפן:

אין מברכין על היין. בורא פרי הגפן עד שיתן לתוכו מים לפי שהיה יינם חזק מאד ולא היה ראוי לשתייה בלא מים הלכך אכתי לא אשתני למעליותא ולא זז מברכתו הראשונה ומברכין עליו בורא פרי העץ כעל ענבים ואין הלכה כר"א:

גמ' **לשני בתים נצרכה**. הא דקתני רישא בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון לא נצרכה אלא אפי' אוכלין בשני בתים והן פתוחין זה לזה בזמן שיכולין לראות

אלו את אלו מצטרפין לזימון דאלו בבית אחד לא הוה צריך למיתני לרישא והא דנקט בית אחד משום סיפא נקט לה דאפי' בביית אחד אם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו לעצמן:
והן. ודוקא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן שיצטרפו לזימון כאחד:
איליין בית נשיאי. שיש להן הרבה בתים סמוכין זה לזה ופעמים הן פתוחין ופעמים נעולים:
מה את עביד לון כבית אחד או כשני בתים. כלומר. הואיל ואינן פתוחין תמיד בשעת הסעודה אלא לפעמים הן סגורין היאך אתה עושה אותן אם תדמה אותן לשני בתים ממש מכיון שאינן פתוחין תמיד או דילמא הואיל ולפעמים פתוחין ובאותה השעה יכולין לראות אלו את אלו כבית אחד הוו ומצטרפין הן:
נאמר. דכך הוא הדין שאם היה דרכן לעבור אלו דרך אלו מזמנין אע"פ שהן לפעמים סגורין ואם לאו אין מצטרפין לזימון:
מוקים לאמוריה. היה מעמיד להשמש שלו על שער האמצעי מבית המדרש שפתוח לכאן ולכאן והיו שם חבורה אחת מצד זה וחבורה אחת מצד זה וכיון שהשמש באמצע ומשמש לשתיהן היה מצרפן לזימון אלו אם אלו כדאמרינן אם היה השמש ביניהן השמש מצרפן:
מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה. של מזון שנותן לתוכו מים כל שהוא למצוה מן המובחר:
נהיגין רבנן כן גם בההן כסא דקידושא. לתת לתוכו מים כל שהוא. מילתא דר' יוסי דאמר מודים חכמים וכו' פליגא אדר' יונה שהיה טועם כוס של ברכת המזון אחר הברכה ואח"כ היה מתקן ליה במזיגת מיס:
אין תימר שהיה מזוג בתחלה במעט מים ואח"כ היה מתקן כפי הצורך הא ליתא דהתני השותה משקין מזוגין וכו' וא"כ לא היה מניח יין מזוג לשהותו בביתו:
שמאל מהו שתסייע לימין בכוס של ברכה. לפי שלפעמים צריך להאריך בברכת המזון כגון בר"ח טבת שחל להיות בשבת וכיוצא בו מהו שיכול לסייע ביד שמאל לימין:
את שמע מינה תלת. משאלה זו:
וצריך שתהא ידו גבוה מן השלחן טפח. דאי לאו הכי למה לו לסייע בשמאל הרי יכול להשען ביד ימינו על השלחן:
וצריך. וש"מ שצריך שנותן עיניו בו. שלא יסיח דעתו ממנו דאי לאו הכי למה לו לסייע בשמאל הלא יכול הוא להעמידו מעט על השלחן אם נתייגע בימינו ואין זה הפסק בברכה אלא ודאי דחיישינן להיסח הדעת וצריך שיתן עיניו בו:

עיטור. שמעטרו בכוסות סביב:
ומודח. שידיחו מבפנים:
ושלשתן. רמוזין בפסוק אחד שנאמר בו ברכת ה':
שבע עיטור. כשמעטרו נראה כשביעה בכוסות הרבה:
רצון מודח. שהוא נקיות והוא הרצון:
וצריך שיהיה בו כשיעור. שהיא רובע רביעית שאם ימזגנו יעמוד על רביעית שזהו שיעורו דאי א"צ שיעור א"כ אמאי פגמו הא איכא תקנתא לתקנו במים אלא ודאי דמיירי שלא היה בו אלא כשיעורו וכשטעמו חסר לו שיעורו ואין תקנה במים כשאין לו יין אלא זה:
כבוד היום קודם לכבוד הלילה. כדמפרש לקמיה בשם רב בורא פרי הגפן כלומר לאו בקידוש הוא אלא בשתיית יין כבוד היום קודם לכבוד הלילה כשאין לו יין כל כך אבל לענין קידוש אם אין לו יין אלא כשיעור רביעית לקידוש קדושת הלילה קודמת לקדושת היום ובתוספתא פ"ג גריס הכי אם אין לו אלא כוס אחד קדושת היום קודמת לכבוד היום ולכבוד לילה. וקדושת היום היינו קידוש הלילה שמקדש עליו יום השבת:
הזכיר של חנוכה בארץ. בברכת הארץ וקילסו אותו מפני שהיא הודאה ויש לאומרה בברכת הארץ שהיא ג"כ הודאה:
הזכיר דיין אמת. לברכת האבל בברכת הטוב והמטיב וקילסו אותו שכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה ובזה נראה שמקבל עליו גזירת המקום באהבה:
עומד ומברך. לפי שצריך שינוי והיכר שמכין עצמו לברך וכן כולם:
ואם עשה כן. שהתעטף ובירך הרי הוא כמלאכי השרת דכתיב בהו שש כנפים וגו' בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו מפני כבוד המקום ב"ה וכך הוא זה שמתעטף בברכה לכבוד המקום ברוך הוא:
הדרן עלך שלשה שאכלו:

פרק ח

הלכה א

מתני' **אלו דברים מברך על היום**. בתחל' לפי שהיו' גורם לקידוש שלא בא כוס זה אלא בשביל קידוש לשבת ועוד שכבר קדש היום משקיבל עליו ועדיין יין לא בא על השלחן וכשם שקדם לכניסה כך קודם לברכה:
וב"ה אומרי' מברך על היין תחלה. לפי שהיין גורם לקידוש וה"ה המקדש על הפת ואם אין לו יין או פת לא יקדש ועוד תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם:

גמ' **מה טעמהון דב"ש וכו'**. כדפרישית במתני':
מדברי שניהן נלמד. דסבירא להו דבהבדלה לעולם ברכת היין קודם ואח"כ ברכת הבדלה דלא דמיא לקידוש כדמפרש ואזיל:
כלום טעמהון דב"ש. שהרי טעמייהו דב"ש גבי קידוש לא הויא אלא מפני שקדושת היום גרמה ליין שיבא לפיכך סברי דקדושת היום קודמת אבל כאן הואיל ולאו הבדלה גרמה ליין שיבא דהא עיקר הבדלה בתפלה היא ולא אמרו שיחזור ויבדיל על הכוס אלא מפני התינוקות כדאמרי' לעיל פ' תפלת השחר הלכך אף ב"ש מודים בהבדלה שברכת היין קודם:
כלום טעמהון דב"ה. כלומר ולב"ה ודאי שייכא נמי האי טעמא דאמרי גבי קידוש דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכמו כן בהבדלה:
אמר ר' מנא. דלא היא דמאי חזית דנקטת להני טעמי דידהו דב"ש ודב"ה גבי קידוש למילף מינייהו דמה גבי הבדלה דברכת יין קודמת נקיט אידך טעמייהו דידהו דגבי קידוש ואשכחן איפכא דגבי הבדלה איכא למימר דלכ"ע ברכת הבדל קודמת כדמפרש ואזיל:
כלום טעמהון דב"ש וכו'. וא"כ וכאן נמי הואיל ונתחייב בהבדלה מיד שחשכה למ"ש קודם שבא היין לפניו בדין הוא שהבדלה ג"כ קודמת ליין כמו קידוש לב"ש:
כלום טעמהון דב"ה. ולב"ה דטעמייהו גבי קידוש אינו אלא לפי שהיין או הפת קודם לקידוש היום שתאמר אבל כאן הואיל ואין היין גורם להבדלה דלא תליא הבדלה ביין אף ב"ה מודו דהבדלה קודמת לברכת היין והלכך מהא ליכא למישמע מינה:
מדברי שניהן. מדר' יוסה ומדר' מנא דמר מדייק הכי ומר מדייק איפכא אליבא דב"ש וב"ה מיהת מדברי שניהן נלמד דמבדילין בלא יין אבל אין מקדשין אלא ביין כדקאמרי תרווייהו בפשיטות דאין היין מעכב בהבדלה כמו דמעכב בקידוש:
היא דעתיה דר' זעירא. וכן נמי היא דעתי' דר"ז גופיה דאמר מבדילין על השכר במקום שאין יין מצוי דהיין אינו מעכב להבדלה והולכין ממקום למקום משום קידושא למישמע קידוש על היין דעיקר מצות קידוש על היין:
נהיגין תמן. בבבל במקום שאין יין לקדש עליו הש"צ עובר לפני התיבה ואומר ברכת מעין שבע וחותם וכו' ובזה יצאו ידי קידוש:
וקשיא על דב"ש בלילי שבת. כלומר דהא לפעמים משכחת לה בלילי שבת דאי אפשר למיעבד כסברא דב"ש גבי קידוש ולמאי דס"ל לב"ש נמי גבי יין ומזון במתני' דסוף פירקין

היכא דאין שם אלא אותו כוס והשתא אי מקלעי הני גוונא בלילי שבת היאך ינהוג אליבא דב"ש דממ"נ קשיא כדמסיק ואזיל להקושיא:

היך עבידה. בהי גוונא מקשינן לה ומפרש וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בע"ש וחשכה לילי שבת וצריך הוא לקדש קדושת היום על היין ואין שם אלא אותו הכוס יין בלבד ואם יקדש עליו לא יהיה לו יין לברך על המזון:

את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולם עליו. כלומר דודאי את אומר בזה דהדין הוא שיניח עד לאחר המזון ויאמר הכל קידוש וברכת המזון על אותו כוס וכדתנינן בתוספתא פ"ה גבי מ"ש וכדלקמן וה"ה נמי בהאי גוונא בלילי שבת והשתא קשיא מה נפשך לב"ש היאך יעשה:

יברך על היום. קודם כדאמרינן במתני' דקדושת היום קודם ליין הא הכא איכא נמי מזון ובודאי ברכת המזון קודם לקידוש היום שהרי נתחייב בברכת המזון קודם שקידש עליו היום:

יברך על המזון. ואי תימא דאין ה"נ דיברך על המזון מקודם הא ליתא דהרי הכא היין קודם לב"ש כדאמרי במתני' דסוף פרקין גבי בא להם יין בתוך המזון ומייתי לה לקמיה:

יברך על היין. ואם תאמר דיברך על היין קודם להמזון הא נמי אי אפשר דכשבא לברך על היין קידוש היום קודם לו כדאמרי ב"ש במתני':

נשמעינה מן הדא. זה הכל מן הקושיא וכלומר והיכא שמעינן להא דאמרת לב"ש היין קודם להמזון מן הדא דתנינן בסוף פרקין בא להם יין בתוך המזון ואין שם אלא אותו הכוס ב"ש אומרי' מברך על היין ואח"כ מברך על המזון וא"כ היאך יתנהג עצמו בכה"ג אליבא דב"ש:

אמר ר' בא. דלא קשיא מידי מהאי מתני' דסוף פרקין דמייתית ראיה לגוונא דהכא דלב"ש מברך על היין מקודם להמזון דשאני הוא התם דע"י שהיא ברכה קטנה בורא פרי הגפן בלבד הלכך הוא דקסברי ב"ש התם דמברך על היין מקודם שאם אתה אומר שימתין עד לאחר ברכת המזון חיישינן שמא ישכח וישתה מיד בלא ברכה אבל הכא שצריך הוא לקדש קדושת היום ומכיון שהוא ממתין לשלשה על ידי הכוס אינו שכח מקודשת היום ולא חיישינן שמא ישתה עד שלא יקדש:

וכיצד יעשו על דברי ב"ש. והשתא מסיק לה דלר' בא דקאמר דהכא איכא תקנתא לב"ש נמי וכיצד יעשה יברך על המזון תחלה דבהאי גוונא מודו ב"ש דליכא למיחש למידי כדאמרן ואח"כ מברך קדושת היום ואח"כ על היין כסבר' דידהו במתני':

וקשי' על דברי ב"ה. השתא מהדר הש"ס לדייק גם אליבא דב"ה דודאי בלילי שבת ובגוונא דהוה מדייק לי' אליבא דב"ש ליכא למידק כלל אליבא דב"ה דפשוט הוא דבגוונא דתאמר היה יושב ואוכל בע"ש וכו' ואין שם אלא אותך הכוס דלב"ה מברך על המזון ואח"כ על היין ואח"כ על היום כי קשיא לן אליבא דב"ה במוצאי שבת הוא דקשיא לן וכעין גוונא דהוה מדייקינן אליבא דב"ש בע"ש ה"נ מדייקינן השתא אליבא דב"ה במ"ש וכדמפרש ואזיל:

היך עבידא. בהי גוונא קא מיבעיא לן וקאמר בכגון שהיה יושב ואוכל בשבת וחשכה מוצאי שבת וצריך הוא להבדיל ואין שם אלא אותו הכוס ואם יבדיל לא יהי' לו יין לברך על המזון:

את אמר מניחו לאחר המזון ומשלשל כולן עליו. הבדלה וברכת המזון דודאי כך הוא הדין והכי תנינן בתוספתא פ"ה הנכנס לביתו במ"ש מברך על היין ועל המאור. ועל הבשמי' ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו והשתא מדייק הש"ס דלר' יהודה דתוספתא אליבא דב"ה כדמייתי נמי לקמיה קשיא לן דמה נפשך כיצד יעשה בהאי גוונא דאמרן:

יברך על היין. בתחלה הרי המזון קודם כדסבירא להו לב"ה במתני' דסוף פרקין:

יברך על המזון בתחלה. הרי הנר קודם כדתנן במתני' גבי פלוגתייהו בהא ב"ש אומרים נר ומזון וכו' ובית הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה א"כ לכ"ע נר קודם למזון:

יברך על הנר. בתחלה:

הבדלה קודמת. כלומר ואם יעשה כך תהיה הבדלה קודמת למזון ואנן לא תנן הכי דאע"ג דבמתני' תני כן ההיא דלאו כהלכתא היא אלא כדתני ר' יהודה בתוספתא שם וכדלקמיה:

נשמעינה מן הדא. מסקנת הקושיא היא וכלומר והיכא תניא הכי מן הדא דא"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו וכו' וגי' התוספתא כך היא שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור וגי' הש"ס בתוספתא היה כך בהפך ככתוב לפנינו והיינו דקאמר עלה רבא ורב יהודה הלכה כמי שהוא אומר בשמים ואח"כ מאור ולא כהאי גי' דלעיל לב"ה. שמעינן מיהת דלכ"ע מזון בתחילה והבדלה בסוף כי פליגי בסדר הברכות השייכי' להבדלה הוא דפליגי ושמעינן נמי דלכ"ע אלו הברכות השייכי' להבדלה סמוכות זו לזו מיהת בעינן והשתא אם יברך על הנר בתחילה למזון ואח"כ ברכת הנר תכופות זו לזו כל הברכות א"כ תהי' הבדלה קודמת למזון והא לר' יהודה לכ"ע מזון בתחילה והבדלה לבסוף היא

וכיצד יעשה על דברי ב"ה. מסקנא דמילתא היא. וכלומר והשתא כיצד יעשה אליבא דב"ה אם כהאי דתנינן במתני' נר ובשמים ומזון והבדלה או כהאי דר' יהודה בתוספתא וקאמר הש"ס דדברי ר' יהודה הם עיקר שיברך על המזון בתחלה וכו':

י"ט שחל להיות במ"ש. ויש כאן קידוש והבדלה איזה מהן קודם:

יקנ"ה. היין סמוך לקידוש וקודם לו ואח"כ נ"ה וכן אמר חנן בר בא בשם רב יין וכו' ובסוכות אחר הבדלה סוכה וזמן:

ר' חנינא אמר ינה"ק גרסינן וכן שמואל אמר כהדא דר' חנינא גרסינן כדמפרש טעמא משל למלך יוצא וכו' הלכך הבדלה קודמת שמלוין את השבת בתחלה ואח"כ קידוש של י"ט:

לוי אמר יהנ"ק גרסינן. דכמו שהוא לפנינו היינו דר"א ממש. והיינו דקאמר מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן הבדלה קודם לקידוש כר' חנינא ונר והבדלה סמוכין כר' יוחנן:

דלא מפלג על בר נש באתריה. טבריה אתריה דרבי יוחנן הוה ואין חולקין על אדם באתריה ולפיכך נהג שם כוותיה:

על דעתיה דרבי חנינא ניחא. דלדידיה אחר היין מברך על הנר מיד ולפי שכשרואה את הנר צריך לברך עליו אלא שברכת היין היא קודם לכל לעולם:

וקשיא על דר' יוחנן. כצ"ל אלא דלר' יוחנן קשיא מפני מה אינו מקדים לברך על הנר הא אלו בשאר ימות השנה אינו מברך על הנר שלא יכבה בתמיה וכי אינו מברך על הנר מיד כדי שלא יכבה ויפסיד הברכ' והכא נמי היה לו לומר מברך על הנר שלא יכבה ולא לאחרו אחר קידוש:

מה עבד ליה ר' יוחנן. ומה טעמיה וקאמר דמכיון שיש לו יין אין נרו כובה כלומר דכיון שהוא תופס כוס של יין בידו שבירך עליו ואינו שותהו ושומרו עד שיגמור כל סדר הברכות שומר ג"כ את הנר שלא יכבה עד שיברך עליו:

ויברך על הנר בסוף. א"כ יברך עליו בסוף דכל זמן שאינו שותה היין שומר הוא את הנר שלא יכבה קודם שישתה ומשני שלא לעקר זמן שבתות הבאות כלו' הואיל ובכל מוצאי שבתות מברך על הנר קודם הבדלה הלכך אין לו לעקור הסדר של כל שבתות הבאות בשנה:

הלכה ב

מתני' **ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס**. טעמייהו דב"ש דסברי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאין אע"פ שלא נטמאו תוכו וכגון שנטמא במשקין דטומאת משקין בכלים מדרבנן היא והקלו בטומאה זו ואמרו כלי שנטמא אחוריו

במשקין טמאין לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוגנו ואפ"ה אסור להשתמש בו גזרה שמא ינתזו ניצוצות מתוכו על אחוריו ויקבלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמא את הידים וכיון דאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים הלכך נוטלים לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה חיישינן שמא יטמאו משקין שנפלו באחורי הכוס מחמת הידים שהידים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להן ומטמאין את המשקין להיות תחלה ויחזרו המשקין ויטמאו את אחורי הכוס ונמצא משתמש בו באיסור אלא נוטלים לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס כדי שלא יקבלו המשקין שבאחורי הכוס טומאה מחמת ידים:

ובית הלל אומרים וכו'. דב"ה קסברי מותר להשתמש בכוס שאחוריו טמאין ולא גזרינן משום ניצוצות דניצוצות לא שכיחי הלכך מוזגין את הכוס תחלה ושותים אותו דביין הבא לפני המזון מיירי הכא כדאמרינן בפ' כיצד הסיבו וכו' הביאו להם יין וכו'. ואח"כ נוטלין לידים לסעודה שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס גזרה שמא יהיו אחורי הכוס טמאין דהא מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאין וידיו לא יהיו נגובות יפה דבשתייה אין אדם מדקדק לנגב ידיו כל כך ויטמאו אחורי הכוס אותן המים טופחין שעל ידיו והן חוזרין להיות תחלה כדין המשקין. שהן לעולם נעשין תחלה ויחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואבות:

גמ' **מה טעמהון דב"ש שלא יטמאו משקין שבאחורי הכוס**. שנפלו לשם מחמת המזיגה ויטמאו מידיו אם לא יטול מתחלה ויחזרו אלו המשקין ויטמאו את אחורי הכוס ונמצא משתמש בו באיסור וכדפרישית במתני':

לעולם אחורי הכוס טמאין. כלומר דלא איכפת לן אם אחורי הכוס טמאין דאפ"ה מותר להשתמש בו הלכך להא לא חיישינן אלא דלטומאת ידים הוא דחיישינן שמא יהיו אחורי הכוס טמאין ויחזרו ויטמאו את הידים מחמת משקה טופח שעליהן וכדפרישית במתניתין הלכך מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים:

דבר אחר. לטעמייהו דב"ה לפי שאין נטילת ידים אלא סמוך לברכת המוציא והלכך אפי' אי הוה לן למיחש משום ניצוצות כדקאמרי ב"ש כמבואר בפירושא דמתני' אפ"ה הא עדיפא שלא להפסיק במזיגת הכוס בין נטילת ידים לברכה:

אתיא דבית שמאי כר' יוסי וכו' דתנינן תמן. בפ' כ"ה דכלים תנן כל הכלים יש להם אחוריים ותוך ויש להם בית צביטה. אחוריים ותוך שאם נטמאו אחוריו במשקין תוכו טהורין כדתנן התם לעיל. ובית הצביטה מקום שאוחזין בו את הכלי א"נ בית הצביעה גרסי' מקום שאוחז בו באצבעו שאם נטמאו אחוריו בית הצביטה טהור ואם נטמא בית

הצביטה אחוריו טהורין. ר' טרפון אומר לעריבה גדולה של עץ. יש לה בית צביטה לפי שהיא גדולה ויש הפרש בין בית הצביטה לאחוריים ואם יש משקין באחורי העריבה וידיו טמאות אוחז בבית הצביטה ואינו חושש שמא יגע במשקין שבאחוריים ויחזרו ויטמאו את העריבה. ר' עקיבא אומר לכוסות. אף לכוסות יש להם בית הצביטה. ר' מאיר אומר לידים הטמאות והטהורות יש להם בית הצביטה לידים טמאות כדאמרן ולידים הטהורות כדמפרש התם כיצד היו ידיו טהורות ועליהן משקה טופח ואחורי הכוס טמאים אחזו בבית צביטתו אינו חושש שמא נטמאו ידיו באחורי הכוס כלומר שמא נטמאו משקין שעל ידיו באחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הידים. אמר ר' יוסי לא אמרו אלא לידים הטהורות בלבד דבידיו הטהורות ואחורי הכוס טמאים הוא דלא חיישינן אבל בידיו טמאות חיישינן שמא יגע במשקין שבאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הכוס ע"כ. והשתא קאמר הש"ס הכא דאתיא הא דב"ש דמתני' דחיישי בידים טמאות שמא יגעו במשקין שבאחורי הכוס ויחזרו ויטמאו את הכוס וזהו כר' יוסי דחייש נמי להכי ודב"ה דלא חיישי לכך כר' מאיר דאף לידים טמאות לא חיישינן שמא יגעו במשקין שבאחוריים ויחזרו ויטמאו את הכוס:

לחלה. לעשות עיסה בטהרה כדי שיפריש חלה טהורה ולנטילת ידים לאכילה אם אין לו מים:

אדם מהלך ארבע מיל. אם לא ימצא מים להטביל כליו לעשות עיסתו בטהרה וכן ליטול ידיו עד ד' מילין צריך להטריח עצמו ולחזר אחריהן:

הדא דאמר לפניו. דוקא אם המים לפניו אבל אם צריך לחזור לאחריו אין מטריחין עליו:

שומרי גנות ופרדיסין. מפני הגנבים וא"א להן לזוז ממקומן:

מה את עביד להון. היאך דינם אם כלפניהן כלומר כדין דאמרינן בלפניהן דצריכין להטריח ולחזר אחר מים או כלאחריהן כמו דאמרינן בלאחריהן שאינן צריכין להטריח עצמן כלל והואיל והן יושבין במקומן הלכך מיבעיא ליה הכי:

נשמעינה מן הדא. מתני' בפ"ב דחלה האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה. מפרשת החלה ומברכת על הפרשה מפני שהיא יכולה לכסות עצמה שתהא פניה של מטה טוחות בקרקע וכל ערותה מכוסה והעגבות אין בהן משום ערוה לענין ברכה:

והדא אשה לא בתוך הבית היא יושבת. בתמיה וכי לא תוכל ליקח בגדיה ולכסות עצמה שלא תהא ערומה ואפ"ה את אמר אין מטריחין עליה אפי' בתוך הבית וה"ה כאן אין מטריחין עליו לעמוד ממקומו ולחזר אחר מים:

אלא שבראשונים נוטל ומפסיק. כדמפרש לקמיה:

מה הוא. דקאמרת נוטל ומפסיק:
נוטל ושונה. כלומר לא ישפוך על ידיו כולן בבת אחת אלא נוטל פעם אחת ומפסיק וחוזר ושונה ליטול עליהן שנייה:
ר' שמואל בר יצחק בעי. ולא גרסי' אמר וכן הוא בפ"ב דחלה כלומר דהוה קשיא ליה אם צריך להיות נוטל ושונה והיכי אמרת שהן רשות וכי בדבר שהוא רשות היו מקפידין להטריחו כל כך:
על הראשונים נאכל בשר חזיר. כדאמר במדרש בנכרי אחד שהיה מוכר בשר שחוטה ובשר נבלה וחזיר ולכל מי שנטל ידיו נתן לו בשר שחוטה ופעם א' בא יהודי אחד ולא נטל ידיו וכסבור שנכרי הוא והאכילו בשר חזיר:
על השניים יצא אשה מביתה. כדאמרי' בפ' יום הכפורים במעשה דכידור:
חמא יתיה אכל בהתם. מכוסה במפה לידיו. מלשון אגלאי בהתייהו מה שהיו מכוסין בחרפתן נגלה:
מהו כן. למה אתה עוש' כן:
איסתניס אני. ואע"פ שנטלתי ידי אי אפשר לי לאכול כך בלא מפה:
חמא כהניא אכלין בהתם. ראה כהנים אוכלין בתרומה במפה בלי נטילת ידים. בהתם כמו בחתם ומלה מסורסת היא ומלשון חמת הוא כמו בבלאי חמתות ואמר להון וכי אזילא הא דרב ושמואל לקמיה דהכל מודים דלתרומה מיהת בעי נטילת ידים:
נטילת ידים לתרומה אין נטילת ידים לחולין. כצ"ל:
לתרומה ולחולין. משום סרך תרומה:
עד הפרק. של גב היד:
עד קשרי אצבעותיו. דהואיל בחולין אינו אלא משום סרך תרומה סגי בהכי:
מן דהוא אכל עם סבי. מי שהיה אוכל עם זקני ריב"ל ולא היה נוטל ידיו עד הפרק לא היה רוצה לאכול עם זה דקסבר אף לחולין עד הפרק:
כל דבר שיש בו ליכלוך משקה. שטיבולו במשקה צריך ג"כ נטילת ידים:
ר' זעירא אפי' מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. מחמיר על עצמו היה משום נקיות:
מפקיד לחמריה. היה מצוה להחמרים שלו הן דאתון משכחין במקום שאתם מוצאין מים לנטילה תטלו ידיכם אף בשחרית ותהיו מתנין על כל היום לסמוך על כך:
אשכחיה. ר' אבהו ואמר לו שילך לאכול ולסעוד עמו ונתן לפניו ככר לחם לבצוע וא"ל סב ובריך המוציא:
אמר ליה. רבי זעירא. בעל הבית יודע כחו של ככרו כלומר אתה הוא הבעה"ב ועליך לבצוע מן ככר שלך ולברך:

מן דאכלון. לאחר שגמרו לאכול א"ל ר' אבהו לר"ז סב ובריך ברכת המזון:
א"ל חכים רבי. אם רבי מכיר לרב הונא שהוא אדם גדול בתורה והיה אומר שהפותח והוא הבוצע הוא חותם ומברך ג"כ ברכת המזון:
מתניתא. ברייתא פליגי על רב הונא דתני בתוספתא פ"ה סדר נטילת ידים ממים אחרונים עד חמשה שאוכלין ביחד מתחילין מן הגדול יותר מכאן מתחילין מן הקטן עד שמגיע לחמשה וחוזר ומתחיל מן הגדול:
באמצע המזון. סיפא דהאי תוספתא ואמזיגת הכוס קאי דקתני התם סדר למזיגת הכוס בתוך המזון מתחיל מן הגדול לאחר המזון מתחילין מן המברך:
לא שיתקין עצמו לברכה. לאו הא דמתחילין מן המברך אלא כדי שידע שהוא יברך ויתקין עצמו לכך ואין תימר כרב הונא דהבוצע הוא מברך כבר מתוקן הוא לברכה זה שהיה בוצע ולמה עושין עוד סימן אחר:
תיפתר. הך ברייתא באלו דהוו עלין קיטעין דהוו עיילי פיסקי פיסקי לסעודה ולא הסיבו כולם ביחד בתחלה והלכך לא ידעין מה מברכה מי הוא המברך להם שלא היו שם בשעת ברכת המוציא ועושין עכשיו סימן לידע מי הוא המברך:

הלכה ג

מתני' **ב"ש אומרים מקנח ידיו במפה**. מנטילת מים ראשונים ומניחה על השלחן ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל ולא יניחנה על הכסת שהוא יושב בה גזירה שמא יהיה הכסת טמא ויהיה משקה טופח במפה מחמת ניגוב ידים ואותו משקה כשנוגע בכסת נעשה ראשון דלעולם משקין נעשין תחלה ויחזור ויטמא את הידים כשמקנח בה תמיד תוך הסעודה אבל בשלחן ליכא למיגזר הכי דקסברי ב"ש אסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה גזרה משום אוכלי תרומה וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה הלכך לא יניח המפה על השלחן שמא יטמאו המשקין שבמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלין ואם יניחנה על הכסת אין לחוש כ"א שמא יטמא לידיו ומוטב שיטמאו ידים שאין להם עיקר מן התורה ולא יטמאו לאוכלין שיש להם עיקר מן התורה דראשון עושה שני בחולין מן התורה:
גמ' **מתניתא בשלחן של שיש**. בספרי הדפוס מסורסת העתקת הגמרא והעמדתי כאן לפי סדר המשניות שלא נשתנו כאן מסדר דהתם. מתניתא. לטעמא דב"ש מפרש דקאמרי מניחה על השלחן ולא חיישי שמא יטמאו המשקין שבמפה מחמת השלחן משום דהכא במאי עסקינן בשלחן של שיש ושל פרקים כלומר אפי' הוא של פרקים מכיון שהוא

של שיש אינו מקבל טומאה כדתנן בריש פ' כ"ב דכלים דהוי ככלי אבנים שאין מקבלין טומאה הלכך אין כאן חשש שיקבלו טומאה מן השלחן ומניח המפה על השלחן:

מה טעמון דב"ש. השתא מפרש טעמייהו דב"ש מפני מה אמרי דאין מניחה על הכסת גזרה שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת ויחזרו ויטמאו את ידיו בתוך הסעודה כדפרישית במתני':

ומה טעמון דב"ה. דקאמרי מניחה על הכסת ולא חיישי להא דב"ש:

לעולם ספק משקין לידים טהור. כלומר דהואיל ואין כאן אלא חשש ספק שמא יהיה הכסת טמא ושמא יהיה משקה טופח במפה ויטמאו את הידים ואנן קי"ל דספק ידים טהור כדתנן בפ"ד דטהרות ובפ"ב דידים דהידים ספקן ליטמא ולטמא וליטהר טהור וה"ה כל ספקן אם נגעו בטומאה או לא אחר שנטל ידיו משום סתם ידים לא גזרו עליהן והא דנקט ספק משקין משום דאירי הכא במשקין:

דבר אחר. היינו טעמייהו דב"ה משום דאין ידים לחולין דלא גזרו על הידים בחולין אלא משום סרך תרומה אבל מן התורה אין לנטילת ידים עיקר כלל כיון דהכא דבחולין לא חיישינן בספקן:

וכב"ש יש ידים לחולין. בתמיה. וחסר כאן. וכך היא הגי' בפ"ב דבכורים ובסוף פ"ב דחגיגה אלא משום נטילת סרך. כלומר דמשני דגם לב"ש אין ידים לחולין אלא משום דתקנו אף לחולין משום סרך תרומה מחמירין אף בחולין משום האי חששא דאמרן:

תיפתר או כרשב"א וכו'. לא שייך הכא אלא במס' בכורים הוא דשייכא וכן בחגיגה ואיידי דמסיים התם הכי אליבא דב"ש גריס לה נמי הכא כדרך הש"ס הזה. והתם פריך על הא דקתני בחגיגה נוטלין ידים לחולין ולמעשר ולתרומה מהא דתנן בריש פ"ד דבכורים התרומה והבכורים טעונין רחיצת ידים מה שאין כן במעשר ומשני אלא משום נטילת סרך והדר פריך והתנינן תרומה. במתני' דחגיגה. וכי יש תרומה משום נטילת סרך. כלומר הא מדנקט לחולין ולמעשר בחד בבא עם התרומה ש"מ דבחדא מחתא הוו וכמו דתרומה מגזרת י"ח דבר הוא ה"נ בחולין ומעשר ולא משום סרך דתרומה והדרא קושיא לדוכתה הא דקתני בבכורים משא"כ במעשר. ומשני אלא בחולין שנעשו על גב הקודש. במתני' דחגיגה מיירי בחולין שנעשו על טהרת קודש ופריך שם וחולין שנעשו על גב הקודש לא כחולין הן. בתמיה. ועלה הוא דקא משני תיפתר או כרשב"א או כר"א בר' צדוק דלקמיה:

הידים תחלה לחולין ושניות לתרומה. כלומר אם תחלות הן כגון שהכניס ידו לבית המנוגע וכר"ע בריש פ"ג דידים דס"ל דהמכניס ידו לבית המנוגע דלא נטמא כולו כ"א ידו וקסבר ר"ע דכדין ראשון לטומאה להן:

ושניות לתרומה. כלומר לתרומה אף במקום שהן שניות בלבד פוסלות את התרומה ולהאי תנא מוקמינן מתני' דחגיגה בחולין גרידי וכגון שהן תחלות וטעונין נטילת ידים אף לחולין:

או כר"א בר' צדוק. כלומר או לעולם כדאמרי' מעיקרא דבחולין שנעשו על טהרות קדש מיירי התם וכר"א בר' צדוק דתנינן תמן בסוף פ"ב דטהרות דס"ל דדין תרומה להן לטמא שנים ולפסול אחד והלכך בעו נטילת ידים כתרומה:

תמן תנינן. בפ"ד דעדיות:

ב"ש אומרים אע"פ. שהשמן מנטף מבשרו לאחר שטבל טהור דהרי השמן טהור היה. וב"ה אומרים כדי סיכת אבר קטן גרסי' כמו ששנוי שם. כלומר אם לא נשאר מן השמן על בשרו אלא כדי סיכת אבר קטן טהור ויותר מכשיעור זה טמא בשביל השמן שנטמא כשנטמא הוא ונשאר על בשרו וטמאוהו מפני שהשמן לא נטהר במקוה שאין לך משקה שמקבל טהרה במקוה אלא המים בלבד ע"י השקה:

ב"ש אומרים כדי סיכת אבר קטן. טהור טפי מהכא טמא:

וב"ה אומרים משקה טופח. אע"פ שאין בו אלא כדי משקה טופח טמא:

טופח ומטפיח. צריך שיהא טופח עד שיטפח עוד לכף אחרת שתיגע בכף שנגעה בזה הטופח קתני מיהת ב"ה מחמירין במשקה טופח וא"כ מחלפה שיטתייהו דתמן אמרין טמא והכא לא חששו במשקה טופח שיטמאו מחמת הכסת:

ומשני תמן בעינו הוא. השמן על בשרו אבל הכא בלוע במפה הוא מחמת ניגוב הידים והלכך לא חיישינן הכא מידי:

הלכה ד

מתני' **ב"ש אומרים מכבדין את הבית**. מקום שאכלו שם מכבדים אותו משיורי אוכלים שנתפררו עליו ואחר כך טלים לידים מים אחרונים דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפרורים שיש בהם כזית ואם נוטלין לידים תחלה נמצא מפסידי' את האוכלי' שהמים אחרונים נתונים עליהם ונמאסים וב"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ ושמש ת"ח אינו מניח פרורים שיש בהן כזית אלא מסיר אותם והפרורים שאין בהם כזית אין בכך כלום דמותר לאבדן ביד והלכה כב"ש בזה דמותר להשתמש בשמש עם הארץ:

גמ' **מה טעמהון דב"ש מפני אובדן אוכלין**. כדפרישית במתני':

אם השמש פיקח וכו'. כלומר דס"ל דאין להשתמש בעם הארץ אלא בפיקח והוא יודע שהוא מעביר פירורין פחות מכזית כלומר שמעביר הפירורין גדולים עד פחות מכזית שאינו מניח כ"א הפחותין מזית ואין בכך כלום והלכך נוטלים לידים אף בתחלה ואח"כ מכבדין את הבית:

הלכה ה

מתני' **ב"ש אומרי' נר ומזון**. מי שאכל בשבת במנחה וחשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא כשיעור אחד ב"ש אומר' כך הוא יסדר נר ומזון וכו' ומסקינן בגמר' זו דברי ר"מ אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים שב"ש אומרים מאור ואח"כ בשמים וב"ה אומרים בשמים ואח"כ מאור:

בש"א שברא מאור האש. שברא משמע שעבר ולא בורא דמשמע להבא וכן מאור ולא מאורי דחדא נהורא איכא בנורא:

וב"ה אומרים בורא. דנמי משמע לשעבר ומאורי האש לפי שהרבה גוונים יש בשלהבת אדומה ולבנה וירקרוקת:

גמ' **תני**. בתוספתא פ"ה א"ר יהודה וכו' מפורש לעיל בהלכה א':

ב"ש אומרי' כוס בימינו. ה"ג בתוספתא שם הביאו לפניו שמן ויין ב"ש אומרים כוס יין בשמאלו ושמן ערב בימינו מברך על השמן ואח"כ מברך על היין וב"ה אומרים אוחז היין בימינו ושמן בשמאלו מברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן:

וטחו בראש השמש. מפני שגנאי הוא לת"ח שיצא לשוק וידיו מבושמות:

עלה וטעין תרויהון בחד ידיה. נכנס כשהוא טעון לשתיהם להיין והשמן בידו אחת וא"ל אבא בר בר חנה מה זה האם ידך האחרת קטועה היא שלא לקחת זה בימינך וזה בשמאלך:

וכעס עלוי אביו. בר חנה אביו של אבא כעס עליו על שאמר לר' זעירא כן וא"ל לא דייך שאתה יושב והוא עומד ומשמש לפניך ועוד שהוא כהן כדאמרי' בפרק דלעיל בהלכה ג' ר"ז קם מקרי כהן במקום לוי וכו' ואסור להשתמש בכהן כדשמואל ועודך מבזה אתה לו:

גזירה. גוזר אני שהוא ישב ואתה תעמוד ומשמש תחתיו:

פיסקא ב"ש אומרים שברא וכו' ופריך א"כ על דעתיה דב"ש יאמרו אשר ברא פרי הגפן וכו' דלדידהו ברא הוא דוקא לשעבר ומשני שאני יין שהוא מתחדש וכו' ושייך בו ג"כ לשון בורא שהוא בורא תמיד אבל האש אינו מתחדש אלא כך היה בתחלת הבריאה כדלקמן:

האש והכלאים. תוספתא שם:
כלאים. הן הפרד שהוא מן הסוס ומן החמור:
הכלאים. באיזה שעה נבראו וקאמר כתיב ובני צבעון וכו':
המיונס. מיני בני אדם המשונים בצורתן כך מצאתי במדרש דברי הימים. ובאיכה רבתי בפסוק הביא בכליותי וגו' ומכניסין את המיומס לתיאטרון שלהם וראשו מגולת וכו' והוא בן אדם שמשנין אותו בלבושו ובצורתו:
חציו סוס וחציו חמור. והוא מצא אותו שזימן חמורה וכו' כדאמר לקמן:
ואלו הן הסימנין. להכיר אם אמו חמורה ואביו סוס או בהפך:
אין בעיתון מזבנון מוליון. כשאתם רוצים ליקח הפרדות תראו אותן שאזניהן קטנות שהן כולן מאם סוסיא ומפני הכלאים אמר להם כן:
זימן חכינה. נחש:
חרדון. הוא מין הצב:
חברבר. מין נחש צפעוני והוא הערוד:
שבעטתו פרדה. בו וחיתה המכה:
לבנה. דחיוורן ריש כרעה:
תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ. פסוק הוא באיוב במענה אליהו ודריש שוררו למי שאורו על כנפות הארץ:
שכבר שבת האור כל אותו היום. והויא כתחלת ברייתא:

הלכה ו

מתני' **אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של גוים**. נר משום דלא שבת שהעכו"ם עשה מלאכה לאורו וקי"ל אור שלא שבת אין מברכין עליו הואיל ונעבד בו עבירה:
ולא על הבשמים. בבשמים שהם במסיבה של עכו"ם שהם מסובין בה לסעודה מיירי והא דתנן בסיפא ולא על הנר ולא על הבשמים שלפני ע"ז מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין על של עכו"ם לפי שסתם מסיבת עכו"ם לע"ז ואין מברכין על הבשמים שלפני ע"ז:
ולא על הנר של מתים. דלאו לאורה הוא אלא לכבוד בעלמא ולא על בשמים של מתים דלעבורי ריחא עבידה:
שלפני ע"ז. לפי שאסורין בהנאה:
עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו ולא שיהנו ממש אלא שיהא קרוב לו כל כך שיכול ליהנות אם ירצה:
גמ' **מהו פליג**. אם האי ברייתא דר' ירמי' פליג על מתני':

קיימונה. תרגמה במעשיו לפני חנותו. שהעכו"ם עשה לעצמו לפני חנותו דלא אמרו אין מברכין אלא דוקא במסיבה שלהם כדפרישית במתני':
עששית. שהיתה דולקת מע"ש אע"פ שלא כבתה כל יום השבת מברכין עלי' שלא נעבדה בה עבירה שלא הודלקה בשבת בתוספתא פ"ה:
ואינו משתמש. שאינו יכול להשתמש לאורה שרחוקה היא:
משתמש לאורה. דרך הפנס או כיוצא בו דקיימא בקרן זוית ואינו רואה את השלהבת:
גחלת של הקדש מועלין בו. דאית בה ממשא כדתנן בפ' משילין וגריס נמי התם להא:
ובלבד הנקטפת. דהאש מגחלים לוחשות נקטפת מעט למעלה ושיעורו אם מכניס הקיסם ביניהן דולק הוא מאליו:
תני. בתוספתא שם גוי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מגוי מברך עליו:
ניחא גוי שהדליק מישראל. דלא נעבד' בו עבירה דודאי ישראל משתחשך הוא שהדליק אלא ישראל מגוי קשיא הא לא שבת אצל הגוי ומעת' אפי' גוי מגוי יברך כלו' דאי אמרת דהיינו טעמא דישראל שהדליק מגוי מברך עליו דהך שלהב' קמא דאיסורא אזל ליה אי הכי אפי' גוי מגוי נמי יהא מותר ואנן אשכחן ברייתא דתני גוי מגוי אין מברכין ולא משני מידי. של אור ע"ש. של ליל ע"ש:
שאינן עשוין אלא לדבר אחר. לגמר בהן את הכלים ולא להריח ובטבריא היו נוהגין לעשות קודם ליל שבת ובציפורי במ"ש וגם בלילה של ע"ש:
ולא היא של גוים היא של ע"ז. והא תנא ליה רישא והך סיפא למה לי:
תיפתר. להך סיפא דבע"ז של ישראל קאמר:
וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל וגו'. מכאן שאינו ניכר הבדלה בין חשך לאור עד שיראה את האור ויכול ליהנות ממנו כדכתיב כי טוב. ובב"ר פ' ג' גריס הא דר' יהודה בר' סימון אחר זה מיד וניחא האי גירסא טפי דעלה קאמר הבדילו לו כלומר דויבדל דקרא אאור לחודיה קאי והיינו שהבדיל מן החושך את האור לומר שכשנהנין ממנו להאיר מתוך החשך אז הוא דמברכין עליו. ומה שפירש המ"כ שם אל תשגיח שכתב זה בשם פירש"י ואל תאמין:
אבדלה ודאי. כלומר ממש ועלה דשייך המשל דלקמן וכן הוא בב"ר שם דכך הוא הנמשל שההבדלה הוא בין שניהם לפלוני זה בתחומו ולפלוני זה בתחומו:
איסטרטיגין. ממונים לאיזה ממשלה:
הוא שאמר הקב"ה לאיוב המימיך צוית בקר ידעתה שחר מקומו כך הוא הכתיב במקרא ודריש כפל הלשון בקר ושחר וכן ה"א יתירה של ידעתה אלא דה"ק אם צוית להבקר

וידעת להשחר שהוא האור להיות מקומו לבקר והוא היום וה"א של ידעת גורע ומוסיף לתיבת שחר שלאחריו והוא מלשון ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמני:

ידעת איזה מקומו וכו'. זהו כעין דרשה אחרת וכלומר ויש לדרוש ג"כ מלשון ידיעה אם ידעת היכן מקומו של האור הנגנז:

אנא אמרית טעמא. לדרשת ר"י ור"ל דלעיל דקבע לכל אחד ואחד תחומו שלא יהו מדיינין זע"ז דלאו מפסוק דכתובים אנו צריכין ללמוד זה אלא מקרא הקודם בנביאים דכתיב יוצר אור וגו' משעה שיצאו ונבראו עשה שלום ביניהן וקבע לכל אחד ואחד תחומו:

לדעת לעות וגו'. ויעותו לשון עת היא:

מקריב קמיה בוצינא היה מקרב עצמו להנר ומברך עליו:

והתני ר' אושעיא וכו'. דאפי' רואה מרחוק מברכין עליו:

הלכה ז

מתני' **מי שאכל ושכח ולא בירך וכו'**. בשכח דוקא הוא דפליגי אבל במזיד דברי הכל יחזור למקומו ויברך:

עד שיתעכל המזון שבמעיו. כל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה הוא סימן שלא נתעכל המזון:

גמ' **אילו פועל עושה בראש הדקל**. כלומר אלו פועל שאכל ושכח ולא בירך ועלה לראש הדקל או לתוך הבור לעשות מלאכתו שמא מטריחין אותו וה"נ אין מטריחין אותו:

הלכה ח

מתני' **לאחר המזון**. בכל ימות השנה קאמר:

עונין אמן אחר ישראל המברך. ואע"פ שלא שמע הזכרת השם אלא סוף הברכה דמסתמא לשמים בירך אבל לא אחר הכותי דשמא בירך להר גריזים. עד שישמע ממנו כל הברכה:

גמ' **א"ר בא על ידי שהיא ברכה קטנה וכו'**. טעמיה דב"ש מפרש דחיישינן שמא ישכח לברכת הגפן שהיא קטנה וישתה בלא ברכה וכדאמר ר' בא לעיל בריש הפרק על הא דמקשו מכוס של קידוש אמתני' דהכא לב"ש ומחלק דשאני הכא שהיא ברכה קטנה ברם הכא גבי קידוש וכו' כדלעיל ואגב מייתי ליה נמי כאן כדרך הש"ס הזה:

לא כן תני. בברייתא. והובאה גם לקמן בפ"ק דמגילה שמע הברכה כולה ולא ענה אמן יצא ענה אמן ולא שמע הברכה כולה לא יצא וקס"ד דבמתני' דהכא על מי שמחויב בברכה זו שענה אמן קתני והאיך יצא אם לא שמע הברכה כולה:

בשלא אכל עמהן כזית הכא מתניתא. מתני' דהכא מיירי בשלא נתחייב בברכה שלא אכל עמהן כשיעור חיוב ברכה ואמן יכול הוא לענות אף שלא שמע אלא סוף הברכה: **תני שמע וכו'**. כמו גופא הוא גופא קתני בהאי ברייתא שמע וכו'. והוא הא דקאמרת שמע ולא ענה יצא דוקא שענה מיהת ראשי פרקים כדמפרש ר"ז ששאל הי אינון ראשי פרקים וקאמר כגון הללויה וגו' זה צריך לענות אחר המברך ודקתני לא ענה יצא היינו שא"צ לענות אחריו הכל כ"א ראשי פרקים:

מן מה. דאנן רואין לגדולי החכמים שעושין כן כשעומדין בציבור בשעת ההלל אלו אומרין זה ראש הפסוק ברוך הבא ואלו אומרים אחריהן בשם ה' ואלו ואלו יוצאין י"ח אע"פ שלא אמרו הפסוק כולו הואיל ושמעו אלו מאלו:

ואינו אומר נברך שאכלנו. דלא תימא הואיל ובר חיובא הוא אם אכל יכול הוא לברך עליהם ולומר נברך שאכלנו קמ"ל דלא כדאמרי' לעיל בפ"ג בהלכה ג' כל מצוה אף שאדם פטור ממנה עכשיו מוציא את הרבים י"ח הואיל ובר חיובא הוא חוץ מברכת המזון:

אמן יתומה. לקמן מפרש לה:

ולא אמן קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת:

ולא אמן חטופה. שחוטף המלה ואומר במהירות:

דין דחייב למיברכה והוא ענה ולא ידע וכו'. כצ"ל וכן הוא בסוכה ובמגילה:

זה שהוא חייב איזה ברכה והוא עונה אמן ואינו יודע על מה הוא עונה שלא שמע הברכה אלא שמע שעונים אמן ועונה עמהם זו היא אמן יתומה. תנא. בתוספתא בפ"ה. גוי שבירך את השם. כן צ"ל גוי המברך בשם עונין אחריו אמן כותי המברך בשם אין עונין אחריו אמן וכן הוא בסוכה פ"ג ובמגילה פ"ב ויש שם חסרון בספרי הדפוס והכי איתא התם:

דכתיב ברוך תהיה מכל העמים. אפי' אם העמים יברכו אותך תחול עליך הברכה: הדרן עלך אלו דברים

פרק ט

הלכה א

מתני' **הרואה מקום שנעשו בו נסי' לישראל**. כגון מעברות ים סוף ונחלי ארנון ומעברות הירדן ואבן שישב עליה משה רבינו ע"ה כשעשה מלחמה. בעמלק ודומיהן. ואניסא דרבים מחייבי כולי עלמא לברוכי ואניסא דיחיד איהו חייב לברוכי ברוך שעשה לי נס

במקום הזה ובנו ובן בנו חייבים לברך ברוך שעשה נס לאבותי במקום הזה וכל הני ברכות דמתניתין בעו הזכרת שם ומלכות דכל ברכה שאין בה הזכרת השם ומלכות אינה ברכה:

גמ' **מתני' בנסי ישראל**. דוקא בנסים שנעשו לכל ישראל:

אבל בנסי יחידי וכו' אין אחר צריך לברך אלא הוא בעצמו דוקא:

ונסי שבטים. נס שנעשו לשבט אחד מן השבטים מהו שיברך וקאמר דתליא בפלוגתא דתנאי דפליגי בפ"ק דהוריות אם שבט אחד איקרי קהל וכרבים דמי או לא:

מ"ד כל השבטים כולן דוקא איקרי קהל א"צ לברך:

ראה פרת. א' מד' נהרות שמברכין עליהן כדתנן במתני' לקמן:

מקום שנוטלין ממנו עפר. מקום יש בבבל שאין בהמה יוצאה משם עד שנותנין עליה עפר ממקום ההוא והוא סימן השמד ומקללותיה של בבל היא:

ברוך גוזר. שגזר להשמידה ומקיים:

צריך לומר אתה. ברוך אתה ה':

א"צ לומר אתה. אלא ברוך ה' וגו':

אזלין מיעבד שלמא. לעשות להם סדר ושיהא שלום ביניהם לאלו עיירות שבדרום:

לא מצינו. למלל ולספר כחו וגבורתו של הקב"ה:

כגון אני וחבירי. כלומר דדריש להכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו מי שיוכל להשמיע כל תהלתו הוא ימלל כגון אני וחבירי כך אמר דוד ור' אבון אמר כמשמעות פשט הכתוב מי ימלל מי יוכל למלל גבורות ה' ומי יוכל להשמיע כל תהלתו:

תרגם יעקב כפר נבורייא בצור. להמקרא לך דומיה תהלה סמא דכולא סוף כל דבר משתוקא השתיקה היא התהלה לך משל למרגלית דאין לך ערך וכל שאתה משבח לה כך וכך ערכה אתה פוגמה:

תני. בתוספתא פ"ו. הפותח. הברכה ביו"ד ה"א ברוך אתה ה' וכך הוא חותם במקום שיש בה חתימה הרי זה חכם שכך הוא נכון:

באל"ף למ"ד. באלהינו ואינו אומר ה' הרי זה בור שלא זכר כלל להשם הנכבד:

הרי זה בינוני. דמיהת חתם בה' והכל הולך אחר החתימה אבל להפך הרי זו דרך אחרת מינות נזרקה בו שלא רצה לחתום במה שפתח:

לכו ושאלו את אדם הראשון. כלומר מפסוק המדבר באדם הראשון לכו ולמדו:

והכתיב בראשית ברא אלהים. ולא כתיב ברא בראשית א"נ דטעות הפוקרין היתה דאלהים לשון רבים הוא והשיב להן דלפי הטעות שלכם היה צריך לכתוב בראו וכתיב ברא:

מאדם ואילך בצלמנו כדמותינו וכו'. ולשון זה משתמש על מאדם ואילך שהבריאה היא בשותפות אב ואם ועם כל זה א"א לשניהן שיולידו בלא רצונו ית':

בסיליוס קיסר אגושטוס. ושלשתן תוארים באדם אחד הן:

חזרו ושאלו וכו'. דהאי קרא בבריאה משתעי ולפיכך אמר לתלמידיו האומן הבנאי וארכין טיקנטן הממונה על הבונים והכל על האומן הגדול הוא:

אלהים דיבר. בקדשו:

בכל מיני קריבות. אם שנראה לך רחוק וגבוה מעולמו בכמה וכמה ריחוקים קרוב הוא לשמוע תפלתך ומתקרב אלך בכל מיני קרבות:

תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. כאלו עומד לפניו ית' כביכול כאדם המשיח באזן חבירו והוא שומע:

כפה לאזן. כגון הפה להאזן:

ארבע שיטין. ארבע מיני דרשות בענין זה לארבעה אלו דחשיב לקמן שהצילן הקב"ה בהיותם בתכלית הסכנה:

תמן קמת לך. שם הייתי עומד עליך להצילך ע"י כן והכא וכי לית אנא קאים לך:

שמא מכניסו. כלומר עדיין ספק הוא אם מכניסו לפניו אם מניחו מבחוץ אבל הקב"ה אינו כן אלא כל אשר יקרא בשם ה' ימלט בודאי:

מחמתה. מחמין של טבריא ופגעו בו הרומיים:

מן דסופיינוס. מאנשי שר העיר שהיה שמו סופיינוס:

ופנינה. והפנו ממנו והלך לו לשלום ובערב באו הרומיים אצל השר ואמרו לו עד מתי אתה עומד על צד היהודים האלו:

ומה עבדתון ליה. אם עשיתם לו איזה טובה בשביל כך והשיבו די לו כי פנינו מאתו ופטרנו אותו לשלום:

ארכון. דיין ושופט:

אלכסנדרוס פנה אלכסנדריאה. בדין הוא שאלכסנדרוס אחד יפנה ויפטור את השני שהוא כשמו:

אשכח. המצאתם כפלוני שהוא מטריח אותי ביותר:

עד דצווח ליה וכו'. בעוד שהוא צווח להפטרון שיושיענו ואם שהוא על פתח חצירו עד שהוא יוצא החרב עוברת על צווארו של זה והורגתו:

קוזמקלוטר. הוא הקיסר המושל בכיפה:

מה אתון בעין. מן האכסניא העלוב הזה שאיני יודע להיכן ילך ואמרו לו וכי אתה אכסנאי עלוב הם הן שיפה לקרותם אכסניא עלובה שיש שהמה כאן וטעות ע"ז שלהם בבבל וכו' אבל אתה יהודי כל מקום שאתה הולך אלהיך עמך והוא עונה אותך בכל עת:

פיסקא. מקום שנעקרה וכו':

ותחזיר לב עובדיה לעובדך חסר כאן וה"ג בתוספתא. ובחוצה לארץ אין צריך לומר כן מפני שרובה גוים. ועלה קאמר טעמא. ולא נמצא מתפלל על עובדי ע"ז אם יאמר כן:

אף בח"ל צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנ' אז אהפיך אל עמים שפה ברורה והיינו כדדריש ר' יוחנן לקמיה:

כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון. הקרי הוא יחבר ויבחר כתיב ודריש ליה כי מי אשר ירצה יבוחר אל הקב"ה ויחובר אל ישראל ויתוספו עליהם כשיתגיירו אל כל החיים אלא כל זמן שהם חיים יש להם בטחון לבא ולהתגייר שכל זמן וכו':

תני. בתוספתא שם:

כי מי יחובר וגו' אפילו וכו' יהיה מי שיהיה יחובר אל ה' וישוב אליו ואפי' אותם שפשטו ידיהם בבית המקדש מיהת אינן נידונין ועליהן הוא אומר וישנו וגו':

קטני עכו"ם. שלא היה בהן כח לעשות רעה לישראל וכן שאר חיילותיו של נבוכדנצר הרשע שלא היה להם חלק בפשיטות ידו בזבול הן הן אשר אין חיין ואין נדונין אבל אותם שפשטו ידיהם בזבול אין להם תקנה בתשובה פליגי על ר' אחא:

מזבלין. עובדים לעבודת ע"ז:

הרואה את הכושי. תוספתא שם:

הגיחור. אדם הרבה רו"ש בלעז:

לווקן. לבן יותר מדאי:

הכיפח. ארוך ביותר ופרצופו שמוט ומכוער הוא:

מתניתין. ברייתא דוקא כשהיו שלימים כשנולדו ונשתנו אח"כ מברך דיין האמת:

מה אמר אבקסטא. ובפ"ק דע"ז אבסקנטה. מלשון נשיאת חן וכבוד אפסארוונט"ה בלעז כלומר וכי אמר לה באיזה לשון כבוד לא אמר אלא שבח להבורא ברוך וכו':

זו דרכו וכו'. בתמיה:

כגון ההן פופסדוס. ובע"ז גריס פסוורוס והוא קרן זוית מלשון פסי"א בלע"ז כשאדם פוגע בחבירו במקום צר אומר פסאוור"א:

ברוך חכם הרזים. שנתן חכמה ובינה להתרנגול להבחין בין יום ובין לילה על דרך מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה והוא תרנגול כדצווחין ליה ברומי:

הרואה אוכלוסין וכו'. תוספתא שם:

וכן הוא אומר זכור כי תשגיא פעלו. וזהו אורח טוב שהוא מגדיל פעלו של בעה"ב ומשורר ומספר בשבחו:

הלכה ב

מתני' **על הזיקים**. כוכבא דשביט והוא היורה כחץ ממקום למקום וארוך כשבט שהוא יורה ונראה כמו שהוא פותח הרקיע א"נ תבניות הנראות בשמים כדמות כוכבים ויש להם זנבות:

הזועות. מזדעזעות ורעידת הארץ:

רעמים. קול הנשמע בעננים שהם שופכים מים זה לזה ומחמימו' שבתוך העננים העולה מקיטור הארץ כשנשפכין המים לתוכן פתאום בא הקול וזהו הרעם וכמה דתימא לקול תתו המון מים בשמים:

ועל הרוחות. שבאים בסערה וזעף ואינם מצוים אלא לפרקים:

ברוך שכחו מלא העולם. לפי שאלו נראים ונשמעים למרחוק ואי בעי מברך עושה מעשה בראשית שכל אלו מעשה בראשית הם כדכתיב ברקים למטר עשה וגו' אבל על ההרים וגבעות וכו' אינו מברך כ"א עושה מעשה בראשית דוקא דלא מצי לברוכי עלייהו שכחו מלא עולם שאינן נראין כ"א כל אחד ואחד במקומו:

הים הגדול. ים אוקיינוס שמקיף את העולם ומתוך גדלו וחשיבותו קבעו ברכה לעצמו ברוך שעשה את הים הגדול:

לפרקים משלשיס יום לשלשיסם יום וכן בהרים וגבעות וכו' מל' יום לל' יום:

על הגשמים. אם יש לו ולאחרים שדות מברך הטוב והמטיב דהכי משמע הטוב לדידיה והמטיב לאחריני ואם יש לו שדה לבדו מברך שהחיינו ואם אין לו שדה כלל אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו וכו':

ועל בשורות טובות. שהן טובות לו ולאחרים הטוב והמטיב ואם הן לו לבדו אומר שהחיינו:

גמ' **מתריעין על הזועות**. שהם מפילין הבנינים והורגים מתענין ומתריעין עליהם:

אין עבר ההן זיקא בכסיל. האי כוכבא דשביט אם עובר הוא במזל כסיל מחריב העולם:

והאנן חמיין ליה ועבר וא"ל אי אפשר אלא או למעלה או למטה ממנו ונראה כמו שעבר ואינו כן:

חכים אנא בשקקי שמיא. מכיר ויודע אני לשווקי השמים ושביליהן כמו שאני מכיר בשוקא דנהרדעא עירי:

אלא על שם. דכתיב מי יספר שחקים בחכמה ובחכמתו הבין והסתכל בשבילי דשמיא:

בעון תרומת ומעשרות. אם אין מפרישין אותן כתיקנן ולפי שהן מצות התלוין בארץ וכדדריש מן המקראות:
אפילון. רוצה הוא להפיל עולמו ולהחריבו וזהו סימן רעידת הארץ:
כי יגיע גיא הרים אל אצל. וסיפיה דקרא ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה וזה היה מפני המחלוקת שערער על הכהונה והיה רוצה להכנס לפניס ולהקטיר קטרת:
אין רעש אלא סימן הפסק מלכות אחת:
עוד יש בהן. גם בהן עצמן יש איזה צורך לרפואה:
זבוב לצירעה. למי שעקצו צירעה כותש זבוב ומניחו עליו:
פשפש לעלוקתא. למי שבלע עלוקה מין שרץ רפואתו לכתוש לפשפש ולהשקותו במים:
נחש לחפפי'. מין שחין כותש נחש ומניחו עליו:
שבלון. הוא שבלול לימצ"א:
לחזיות. הוא מכה על גב היד או גב הרגל:
סממית. עכביש לעקרב לעקיצת עקרב כותש סממית ומניחה עליו:
דיו פעם אחת. לברך על כל היום:
מה אנן קיימין אם בטורדין. כלומר במה אנן קיימין הא דאמרו פעם אחת בברכה לכל היום דוקא אם בטורדין הן זה אחר זה כל היום אז די בברכה אחת אבל אם במפסיקין הן שנתפזרו העננים בין ברק לברק ובין רעם לרעם צריך לברך על כל אחת ואחת:
חייליה דר' יוסי. ראיה וסייעתא דיליה מן הדא:
דתנינן. בתוספתא סוף פ"ה היה יושב וכו':
אתא. וכן כי אתא ר' אחא ור' חנינא אמרו ג"כ בשם ר' יוסי הכי:
בבית ספיררייא. בחדר שמשימין בו כלי סיפוקו ותשמישו של הבית ולפעמים יש שם כלים מטונפים כגון עביט של מי רגלים וכיוצא ואינו יכול לברך על הרעמים ששמע או על הברקים:
יצא. צריך הוא לצאת ולברך:
היה יושב בתוך ביתו ערום. ואין לו במה להפסיק ולכסות עצמו מהו שיעשה הבית כמו מלבוש. ושיוציא ראשו חוץ לחלון ויברך וכן אם יושב במגדל מהו שיעשה לו המגדל כמין מלבוש ויוציא ראשו לחוץ ממנו ולא אפשיטא הבעיא. יעטוף משלהי ליה. עושה אותו עיף וחלוש כמה דאת אמר בהתעטף עלי רוחי:
שלא במשקל. יותר חזק מן הראוי במשקל:
שהיה קוסמיקון. שולט בכל העולם ובכח גדול וחזק מפרק הרים ומשבר סלעי':

בגין דאנא חמר בשביל שאני מחמר אחר חמורים במשאות ועולה לירושלם בכל שנה מהו שצריך אני לקרוע בכל שנה ושנה כדין הרואה ירושלים בחורבנה:

נון תלוי. כתיב במנשה אם זכה כשחזר בתשובה הוא בן משה ואם לאו הוא בן למנשה שעבד ע"ז:

כומר היה לע"ז. ומפני מה האריך ימים כל כך כדכתיב עד גלות הארץ:

חד פינך. קערה אחת של סולת:

חד בר פחין. אדם ריק וגרוע:

בגין חיי. בשביל פרנסתי:

קומוס. ממונה על האוצרות שלו:

והא כתיב עד יום גלות הארץ. היה הוא ובניו כהנים לשבט הדני:

סנקליטין. השרים והממונים:

הרואה את החמה בתקופתה. מקום שהיא חוזרת שם לתחלת הקיפה היא שעת תליית המאורות שאז התחילה להקיף ולשמש והוא בראש מחזור גדול מכ"ח שנה שאז היא באה לתקופה הראשונה שהיא תקופת ניסן שנופלת בתחלת ליל רביעי:

ואת הלבנה בתקופתה. בגבורתה. ולקמן מפרש לה:

ואת הרקיע בטיהרו כדמפרש רב חונה הדא דתימר בימות הגשמים דעלה קאי כלומר כשהגשמים מצוים ויורד מטר כל ג' ימים כדמסיים ובלבד לאחר שלשה ימים ואח"כ כשנושב רוח צפונית נראה רקיע בטיהרו. הה"ד ועתה לא ראו אור. בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם:

עד איכן. נקרא בחידושה:

עד שתראה בחצי המטה. עד שנראה אור בחצי המטה שלה שאז עבר חידושה:

הא. כלומר הא שמעינן דכל י"ד יום צריך לברך דלא נתמלא פגימתה עד י"ד יום וכל י"ד יום נקראת בחידושה:

בתפלה. איידי דמיירי בברכת מחדש חדשים קאמר דבתפלת מוסף של ר"ח אומר ג"כ מקדש ישראל ומחדש חדשים:

וראשי חדשים. דעל הרוב עדיין אין הלבנה נראית כלל בר"ח:

והשיאנו. בתפלת מוסף:

להזכיר בה זמן. ותתן לנו את יום ראש חודש הזה:

תני רבי הושעיא. טעמא דהך ברייתא דלעיל מפרש דכתיב והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים מכאן רמז שמברכין על החמה בתקופתה וזהו ושנים שאינו אלא משנים ולשנים וירמז על הלבנה וחידושה מלמועדים שר"ח ומועדים למהלך הלבנה מתחשבין:

כל ימיו של רשב"י. היה זכותו מגין על הדור ולא היה צריך להראות הקשת בענן:
יקרב. זכות אברהם מאצלו כלומר מזמנו ועד זמני:
ואין לא. ואם לא יספיק זכותו יצרף אחיה השילוני עמי ואני מקרב כולי עלמא לעולם הבא:
וכי מה ראוי לסמוך בשורות טובות לגשמים. כלומר מפני מה שנו בשורות טובות אחר גשמים דנהי דכך הוא דברכת שתיהם הטוב והמטיב הוא מכל מקום היה להם להקדים בשורות טובות שהם בכל זמן והגשמים אינן יפים אלא בעתם וקאמר ר' לוי על שם הכתוב דכך כתיב מים קרים וגו' ברישא והדר כתיב ושמועה טובה מארץ מרחק:
בתחלה כדי רביעה. כלומר בזמן הראשון של גשמים כמו ששנינו בפ"ק דתענית זמן רביעה ראשונה ורביעה שניה ובראשונה אם ירדו כדי לרבעות את הארץ מברכין ולקמן מפרש לה כמה הוא כדי רביעה:
ובסוף. ברביעה שניה כדי שיודחו פניה של הקרקע שהיא נמסית מן הגשמים וכמו שהודחו פניה הויא:
כדי שתשרה המגופה. של חבית וקס"ד שירדו כל כך כדי שתשרה המגופה של החבית במי גשמים והיינו דמתמה עלה ויש מגופה נשרית במי גשמים שיורדין על הארץ זה דבר שאי אפשר:
אלא רואין אותה כאלו היא שרויה. כלומר שיורדין כל כך עד שרואין את הארץ כאלו הוא שרויה שיכולין לעשות ממנה מגופת חבית מבלי תוספת מים אחרים:
ולבסוף אפילו כל שהוא. דקסבר הואיל וכבר ירדו קצת גשמים ברביעה ראשונה הלכך ברביעה שניה אפי' בכל שהו סגי:
להפסיק תענית נאמרה. כל אלו השיעורין לא נאמרו אלא לענין הפסק תענית שאם היו מתענין על הגשמים וירדו להם כל כך כדאמר בתחילה וכו' מפסיקין ולא מתענין:
ורב אדא בר אבימי צ"ל:
לא מסתברא. אלא דלענין ברכה נאמרו אלו השיעורין והשיב הן ולר' חזקיה השיב דלענין הפסק תענית נאמרו וא"ל ר' חזקיה למה אמרת ליה לר' תנחום הין הכין דלענין ברכה נאמרו והשיב דבשיטת רבי שלי אמרתי כן לר' תנחום ועל זה שאל רבי מנא ומנו רביה וא"ל ר' זעירא הוא רבו וא"ל ר' מנא ואם כן הלא אנן אמרינן לעיל דר' יוסי בשם ר' זעירא קאמר להפסק תענית נאמרה ולא כרב אדא בר אבימי משמיה:

שאת ממניען זו מזו. כצ"ל וכך הוא בפ"ק דתענית. שאתה מונע טיפה א' מטיפה אחרת שלא יהא נוגעין זו בזו כדכתיב כי יגרע נטפי מים והוא לשון מניעה וגרעון כד"א ונגרע מערכך:

וכמה גשמים ירדו וכו'. תוספתא פ"ק דתענית:

מלא כלי. אם הם ממלאין הכלי המחזיק ג' טפחים:

בתחלה. ברביעה ראשונה:

שורשי תאנים רכים. הם מתחלחלין ובוקעין אפי' בקרקע קשה כצור:

אלא לפי חיסומה. היינו שפתה כלומר מלמעלה בלבד ולשון המשנה הוא פי"ו דכלים הסלין של עץ משיחסום ויקנב וכן הרבה במשנה והוא מענין לא תחסום שור:

א"כ מה יעשו שורשי חרוב ושקמה. שהן עמוקים הרבה בארץ ומהיכן הן שותין:

לרגעים אשקנה. לרגע שתצטרך ולכל מין ומין כפי מה שהוא:

ראה זול בא לעולם וכו'. מפני שהן טובה לו ולכל העולם:

מת והורישו. אומר ג"כ ברוך הטוב ומטיב אם יש עוד יורש שיורש עמו:

הלכה ג

מתני' **בנה בית חדש וקנה כלים חדשים**. בין יש לו כיוצא בהם בין אין לו כיוצא בהן מברך שהחיינו:

על הרעה מעין הטובה. שהוא עכשיו רעה אע"פ שיש בה מעין הטובה שתבא אח"כ מחמת רעה זו אפ"ה מברך דיין האמת כפי שהיא עכשיו כגון ששטף נהר תבואתו של שנה זו אע"פ שמחמת זה רוו המים פני האדמה ונעשית שדהו משובחת לשנים הבאות השתא מיהא רעה היא:

ועל הטובה מעין הרעה. כגון דאשכח מציאה אע"פ שיש בה מעין הרעה דאי שמע בה מלכא מלקי ליה ושקיל מיניה השתא מיהא טובה הוא ומברך הטוב ומטיב:

הצועק לשעבר. המתפלל על מה שכבר עבר ה"ז תפלת שוא דמאי דהוה הוה:

גמ' **לא סוף דבר**. לאו דוקא חדשים ממש אלא אפי' הן שחקים כאלו הם חדשים לו מברך עליהם:

קנה. כלים אומר שהחיינו ואם ניתן לו במתנה דהויא טובת המקבל וטובת הנותן דיש לו הנאה במה שנותן לזה אומר הטוב והמטיב:

העושה סוכה לעצמו. תוספתא פ"ו העושה כל המצות צריך לברך העושה סוכה לעצמו וכו'. משהוא מברך עליה לילי י"ט הראשון אינו צריך לברך עליה עוד מעתה. דכיון דלא מפסקי לילות מימים כולהו כחדא יומא אריכתא דמיא אבל בלולב הואיל דאינו נוהג בלילות כבימים כל יומא ויומא מצוה באנפי נפשה היא:

רב הונא אמר בשעת עשייתן. דשמא לא יזדמן לו לעשותה. חוץ מתקיעה. דאינו מברך אלא אחר התקיעה דבשעת התקיעה א"א לו לברך וכן טבילה וקודם לכן לא דאכתי גברא לא חזי לברך:

וי"א קידושין בבעילה. אם מקדש האשה בביאה אין לו לברך כ"א אח"כ דקודם לכן לא דשמא לא תתרצה לו ובשעת בעילה אי אפשר לברך:

אית לך חוריי. יש לך עוד אחרת שיוצאת מן הכלל דקאמר שמואל בשעת עשייתן וברכת מצוה זו א"א לברך עליה אלא קודם עשייתה וזו היא תפילין של ראש כדלקמן:

תפילין של יד עד שלא יחלוץ. כלומר ודאי דתפילין של יד הרי היא ככל המצות לשמואל דמברך עליה כל שעת עשייתה עד שלא יחלוץ:

ושל ראש. אלא בתפלה של ראש הוא דאמינא דאין לברך עליה אלא עד שלא ייבה כלומר עד שלא יביא עליו ויהדקן בראשו וטעמא דכיון דלכתחילה צריך לברך עוד ברכה אחרת על של ראש מצות תפילין ואפי' אם כבר בירך על של יד להניח והשתא על כרחך דמברך על של ראש קודם שמניח או שמהדקן על ראשו דאלת"ה א"כ לפעמים משכחת לה דאינו מקיים לברכה זו על של ראש כדמסיק ואזיל:

לא ייבה מן דייבה הא ייבה. כלומר ואם לא יברך על של ראש עד שלא יביא עליו א"כ אחר שייבה עליו הא כבר הביא עליו ומשכחת לה לפעמים דאינו מברך עליה כלל שהרי על של יד הא אמרינן דיכול לברך עליהן כל זמן שהיא עליו עד שלא יחלוץ דנקרא שעת עשייה ובשלמא אי אמרינן דעל של ראש מברך קודם לעשייה א"כ לעולם מצינו שתי ברכות דאם כבר בירך להניח על של יד מברך עוד על של ראש על מצות ואם עדיין לא בירך על של יד הרי יש לו לברך כל זמן שלא יחלוץ וברכת של ראש ודאי אינה פוטרת לשל יד דהא כבר נתחייב בברכת של יד מקודם ועוד דברכת של ראש היא על גמר המצוה ולפיכך אומר על מצות וברכת של יד היא להניח וא"כ עדיין לא בירך על מצותה ופשיטא שצריך לברך על של יד כל זמן שלא יחלוץ ויש כאן שתי ברכות אבל אם אמרינן דגם על של ראש אינו מברך קודם עשייה כ"א אחר שהניח והדקן על ראשו מעתה תו לא משכחת לה שתי ברכות כ"א בחד צד והיינו אם כבר בירך על של יד דאז ודאי מברך גם על של ראש אבל אם עדיין לא בירך על של יד והמתין עד שהניח ולשמואל יש לו לעשות כן לכתחילה דשעת עשי' בעינן א"כ שוב אינו מברך על של ראש אלא בברכה אחת סגי דהא ברכת להניח שייך על שתיהן ופוטרת ג"כ לשל ראש ומכיון דבעינן שתי ברכות על כרחך דמברך על של ראש קודם עשייה ושפיר משכחת לה שתי ברכות לעולם וכדאמרן:

עובר לשחוט. קודם שישחוט:
משישחוט למה שמא וכו' ונמצאת ברכה לבטלה:
מעתה אי חיישינן להכי א"כ משיבדוק הסימנין. כלומר אף לאחר שיבדוק הסימנין והן נשחטין כתיקנן ניחוש שמא ימצא איזו טרפות בבני מעיים ומשני חזקת בני מעיים כשרים הן כל זמן דלא אתיליד בהו ריעותא כדתני בברייתא שחטה וכו':
וחושש. וניחוש שמא ניקבו. דהא נטלו קודם בדיקה וקאמר ר' בא בשם רבנן דתמן בני מעיים בחזקת כושר כצ"ל וכן הוא בפ"ח דתרומות ובפ"ג דביצה ותיבות היא מתניתא יהודה בן פזי בטעות הדפוס ניתקו למעלה ובשורה שנייה שייכים הם כדלקמן:
פיסקא הצועק לשעבר וכו'. דבית ינאי אמר ביושבת על המשבר היא מתניתא ובכאן שייכי' שתי תיבות אלו וכן הוא בב"ר פ' ויצא. כלומר הא דקתני היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד זכר ה"ז תפלת שוא דוקא ביושבת על המשבר הא קודם לכן יצלי דכל זמן שאינה יושבת על המשבר יכול הוא להשתנות וכאן שייך יהודה בן פזי וכך הוא בב"ר אמר יהודה בן פזי אף היושבת על המשבר יכול להשתנות על שם הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אף אני עושה כן אפי' על המשבר:
מאחר שנתפללה רחל. ואמרה יוסף ה' לי בן אחר נעשית נקבה:
מנביאות הראשונות היתה. שידעה שלא יולד ליעקב כ"א עוד אחד והתפללה שיהיה ממנה:
היה בא בדרך. ותנן שלא יאמר יה"ר שלא יהיה בתוך ביתי ומהו אומר כששמע קול צווחה בעיר:
בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. זה מותר לו לומר דאינו דרך תפלה אלא שמראה עצמו נכון לבו בטוח בה':

הלכה ד

מתני' אחת בכניסתו. שיכנס לשלום ואחת ביציאתו שיצא לשלום:
שתים בכניסתו ושתים ביציאתו. בכניסתו אומר שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לכרך זה לשלום הרי זה שתים בכניסתו בקש לצאת אומר שתוציאני מכרך זה לשלום לאחר שיצא אומר מודה אני לפניך שהוצאתני מכרך זה לשלום וכל כך למה מפני שצריך שיתן אדם הודאה לבוראו על מה שעבר עליו מן הטוב ויתפלל על העתיד שתבא לו טובה:

גמ' **בכניסתו וכו'**. הדא דאמר במדורת עכו"ם. בכרך שעכו"ם דרין בתוכו דשכיחא היזיקא אבל במקום ישראל א"צ לברך:

אם היה במקום שהורגין שם. שדנין דיני נפשות אפי' בכרך שדרין ישראל צריך לברך דשמא לא ימצא מי שילמד עליו זכות:

הדא אמרה במרחץ שהיא ניסוקת. ויש חלל תחתיה אומר משריפת האש:

במרחץ שאינה ניסוקת. תחתיה כ"א שרוחצין עצמן במים חמין בלבד:

אינה טעונה עמידה. ומתפלל אפילו כשהוא יושב:

הלכה ה

מתני' **חייב אדם וכו'**. כלומר כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב ומטיב על הטובה:

וביצר רע. בשעת עברה וכעס והאף שכל זה הוא יצר רע:

ד"א בכל מאדך בכל מדה. המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות:

לא יקל אדם את ראשו. לא ינהג קלות ראש כנגד שער המזרח חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער המזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם והיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין אבל בבית שני היו שתי פרוכרת זה לפנים מזה:

ובאפונדתו. אזור חלול שנותנים בו מעות פ"א בגד שלובש על בשרו לקבל הזיע' שלא לטנף שאר הבגדים וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו:

קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הלוכו דרך שם ולשון קפנדריא אדמקיפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן:

ורקיקה. אסורה בהר הבית מק"ו ממנעל מה מנעל שאינו דרך בזיון אסו' רקיק' שהיא דרך בזיון לא כל שכן:

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. במס' תענית בפ"ב אמרינן עונין אמן במקדש והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם כך היו אומרים במקדש ראשון והעונין אחריהם אומרים בשכמל"ו ומשקלקלו המינין הכופרים בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרים ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם להוציא מלב המיני':

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות ולמדו מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם וכי

תימא בועז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן מיניה ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא שבשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לאמר שמדעתו עשה אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מי להסמך שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמבטלין ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו זהו רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר דברי תורה ולעשות דבר הנראה אסור מפני השלום:

גמ' **לעולם ידך על העליונה**. בין לדין בין לרחמים לפיכך מברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה:

כשהוא נותן דימוס. רחמים:

ספקולה. גזר דין:

ששטף בדינו. שטף למדת הדין יותר מן הראוי:

אבל הקב"ה אינו כן. לפי שהדין שלו הוא רחמים שלפעמים בא לכפרת עון או כיוצא בו לטובתו של האדם:

באלהים. כל מקום שנאמר אלהים הוא דין וה' הוא רחמים:

בנין אב שבכולם. דמפורש ביה בהדיא כן:

עשה מאהבה עשה מיראה. כלומר אף שתעשה דבר מאהבת השם מ"מ תשים ג"כ יראת רוממותו נגד פניך א"נ עשה מאהבה במצות עשה ועשה מיראה שתזהר לפרוש מהל"ת:

שאם באת לשנוא. התורה והמצוה ולהשליך אחרי גוך:

שאם באת לבעט. ולעבור על הל"ת:

שבעה פרושים הן. גרסי' לה בסוף פ"ה דסוטה ובבלי שם פ"ג ומפרש לה התם בענין אחר:

טעין מצוותיה על כתפיה. להראות עצמו לבריות:

אקיף לי. המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מצוה ואין לי פנאי לדבר עמך:

ומקזז חדא בחדא. שהוא מקיז ומנכה העבירה נגד המצוה וחושב בדעתו שהמצוה תכפר על העבירה:

מאן דאית לי מה. מהמיעוט שיש לי איזה דבר מה אנא מנכה לעשות ממנה מצוה:

הי דא חובתה עבדית. הגידו לי איזו עבירה עשיתי ואעשה מצוה כנגדה וכולן להתראות ולהתגדר בהן:

ומצאת את לבבו. שתי לבות שאף יצה"ר שלו החזירוהו לטוב:

והפשיר עמו וכרות עמו הברית וגו'. כצ"ל וכן הוא בסוטה היצה"ר עשה פשרה ושלום עמו ודרש וכרות עמו הברית אדלעיל ומצאת את לבבו וגו' ואע"פ דפשטיה דקרא על הקב"ה נאמר שכרת עם אברהם:

אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו. כלומר לעשות שלום עמו והרגו כפה אותו לעשות רצון בוראו:

הוה מיתדון קומי. היה נידון לפניו:

רחתת. הגיע עונתה של ק"ש והתחיל לקרות ושחק:

או חרש. או מכשף אתה לעשות כישוף ביסורין שלא תרגיש בהן דהן הדברים שאתה מדבר ושוחק אתה או מבעט ביסורין אתה באלו הדברים ומשחק להכעיסני:

רחמתיה וכו'. אלו שני הדברים קיימתי אבל השלישי עדיין לא בא לידי לקיימו ועכשיו שבא לידי וג"כ הגיע זמן ק"ש ולא עברתי מלקיים גם ובכל נפשי ובשביל כך אני קורא ק"ש ושמח בחלקי שנפל לי לקיים הדבר בעונתו:

אותו ואת תורתו. לירא מן התורה ולומדיה בכלל:

פיסקא לא יקל אדם את ראשו וכו'. תני המטיל מים וכו' כלומר אפי' לצד צפון שביהודה ומפני שירושלים בצפונה של ארץ יהודה היא הלכך במטיל מים לא חששו להפוך פניו לצד צפון אבל המיסך את רגליו לא יגלה עצמו נגד צפון שהיא נגד ירושלים אלא הופך פניו שיהא פירועו כנגד דרום:

הדא דאמר מתניתא. הא דשנינו בהך ברייתא היינו דוקא אם מן הצופים ולפנים והוא מקום שיכולין לראות משם הר הבית ומשם והלאה אין יכולין לראותו:

תני. אידך המיסך את רגליו ביהודה:

אלא לצדדים. צפון ודרום:

בשעת המקדש. שנו:

תני. בתוספתא פ"ו:

שמור רגלך. שלא יהיה אבק עליהם:

מה אם נעילה. נעילת מנעל:

תני. תוספתא שם:

וקבל כתיב. כלפי מעלה שהסכימו בב"ד של מעלה:

אף המעשרות. בבית שני שמעצמן קבלו עליהן כדתנינן לקמן פ"ג דדמאי והסכימו בב"ד שלמעלה שנא' השיאו את כל המעשר וגו':

דבר שאי אפשר לו לומר דיי. שאין בו למותרות בעיני המקבלין והוא ברכה של רוב גשמים ולפיכך דריש רב עד שיבלו שפתותיכם וכו' וזהו תוספת ברכה וכל כך הרבה

עד שיאמרו דיינו ברכות והובא זה לקמן בפ"ג דתענית בהלכה ז' ודריש מכאן שאין מתפללין על רוב הטובה:

רבי נתן מסרס קראי הפרו וכו'. ומפרש ר' חלקיה טעמיה דדריש הכי העושה תורתו עתים ולא בקביעות תמיד הרי זה מיפר ברית הכתוב אצל התורה אם לא בריתי יומם ולילה וגו' דעל התורה הכתוב מדבר:

הלל הזקן היה אומר. מקרא הזה משמועה רעה לא ייירא וגו':

בשעה דמכנשין. בשעה שמכניסין ד"ת שאין חכמי הדור מרביצין את התורה:

בדר. אתה תפזר אותה להתלמידים:

כנוש. ולא תטול שררה עליהם:

ואם לאו כנוש. ולא תטיל ד"ת לבזיון:

כל פיטטיא. דברים בטלים בישין בר מפיטטיא דאורייתא דאינון טבין דכל זמן שהוא הוגה בהם מוצא בהם טעם:

כל כדבייא בישין וכדבייא דאורייתא טבין. כצ"ל. וכך הוא במדרש רבה. שבתורה יכול הוא לכזב ולומר לא שניתי מסכת זו או פרק זה:

כיון שהפליג דעתו ממנה. וכך הן דברי תורה כיון שמסיח דעתו מהתורה הולכת לאיש אחר שהחזיק בה ומתחכם יותר מזה שעזבה:

תני. תוספתא שם:

מה טעם וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. בניך הב' מיותר הוא הלכך דריש ביה דעל תלמידי חכמים קאמר שהן מרבים שלום בעולם:

הדרן עלך הרואה וסליקא לך מסכת ברכות: